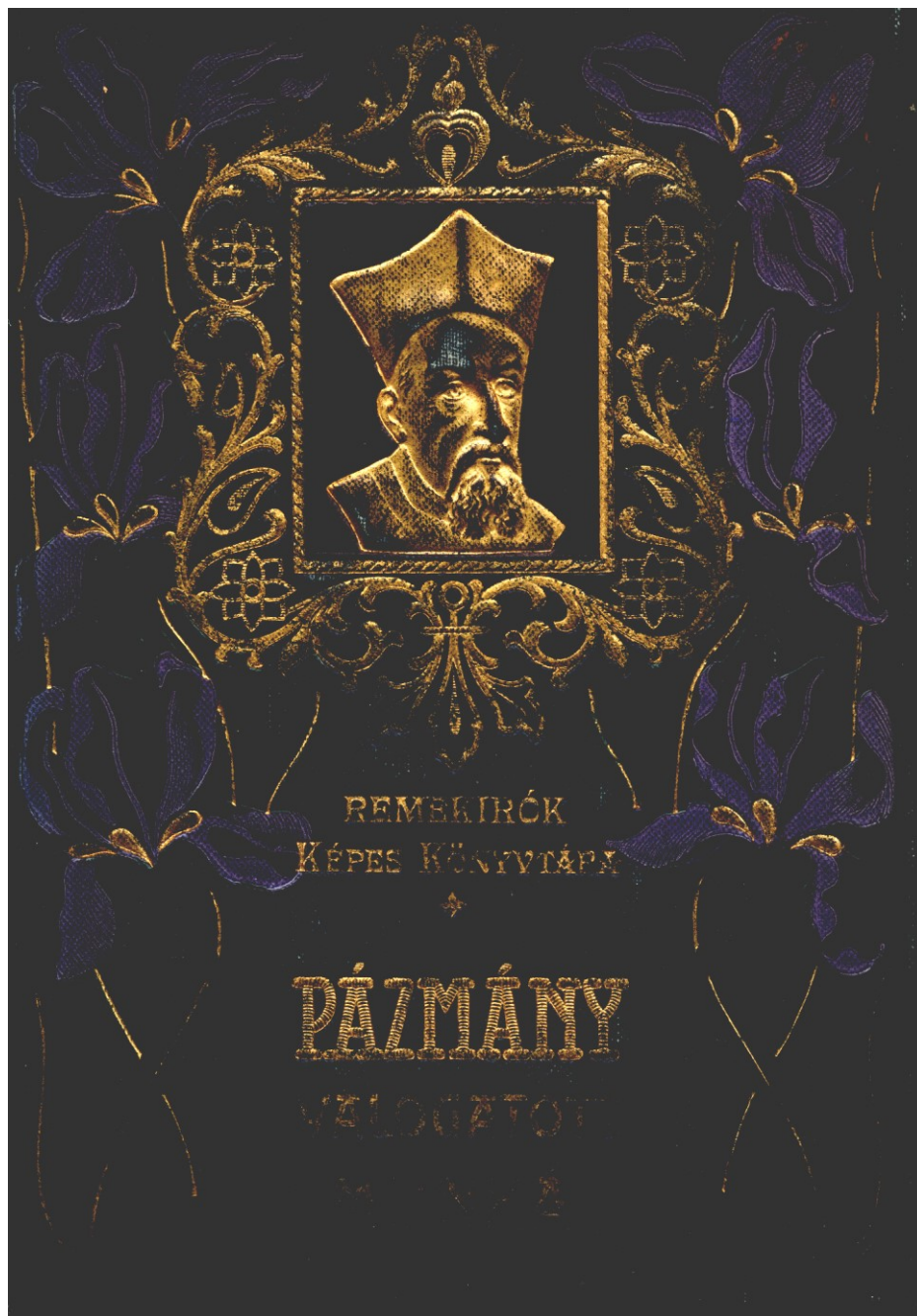

Pázmány Péter Válogatott munkák

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Pázmány Péter
Válogatott munkák

Szerkesztette: Bellaagh Aladár

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv Budapesten jelent meg 1906-ban, a Lampel R. könyvkereskedés (Wodianer F. és Fiai) részvénytársaság kiadásában, a Remekírók Képes Könyvtára (szerkeszti Radó Antal) sorozatban.

A könyvet Szabó L. Éva vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	5
Pázmány élete s művei.....	7
»Kalauz«-ából	21
Első könyv – Az emberi okosságnak és az keresztyén hitnek az isteni természetéről és tiszteletről egyessége.	21
I. rész – Az teremtett állatoknak szép rendi és az emberi természetnek indulati az Istennek ismételre kézen fogva viszik az embert.	21
II. rész – Mint kelljen az világnak szép alkotmányában az Istennek hatalmát és bölcseségét szemlélni.....	27
1. Hasznai az teremtett-állatokról való elmélkedésnek.....	27
2. Az egeknek ékességéről.....	29
3. Az levegő-égnek és folyóvizeknek csudáiról.	30
4. Az földnek és oktalan állatoknak bölcs alkotásáról.....	31
5. Az emberről.	34
6. Három tanúság.	34
III. rész – Az Isten csak egy természetiben.....	36
IV. rész – Az Isten véghetetlen magában.....	38
V. rész – Az Isten mindenható.....	41
VI. rész – Az isteni természet elváltozhatatlan és mindenütt jelen vagyón.....	45
VII. rész – Az Istennek véghetetlen bölcsességéről.....	47
VIII. rész – Az Istennek szolgálattal tartozunk.....	50
Egyházi beszédeiből.....	51
Az én kegyelmes uramhoz, a teljes Szentháromság egy bizony Istenhez, alázatos ajánló írásom.....	51
A keresztyén olvasókhöz.....	54
Négy dologról tudósíttatnak az olvasók.....	57
A keresztyén prédikátorokhoz intés.....	59
A vasárnapi evangéliomokról tanúságok.....	63
A keresztyén olvasóhoz.....	64
Az Utolsó ítéletnek rettenetességéről.....	65
Miért sanyargatja Isten híveit e földön, és ellenségit gyakorta kedvekre tartja?.....	70
A lelki irgalmasságról, és lelkek nyeresének kívánásáról.....	80
Az alázatosságról.....	88
Mely üdvösséges a magunkismérése.....	98
Krisztus urunk születésének idejéről, módjáról és helyéről.....	108
Miért lett Isten emberré?.....	115
Krisztus urunk méltán viseli a jó pásztor nevet.....	124
Töredékek egyházi beszédeiből	129
Az ítélet jeleiről, és miért rendelte Isten, hogy Krisztus légyen ítélő bírása e világnak.....	129
Krisztus igaz szabadító; s az ő jöveteléhez szent étellel kell készülni.....	132
Szent János méltóságáról.....	134
Házasságban élő asszonyok tanúsága.....	137
A lelki jóságokban mindenkor nevedni kell embernek.....	141
Az Isten ígéje igaz világossága az emberi tudatlanságnak.....	142

A Krisztus szenvedésének egész rendiről.	150
Az igazságról és bírák kötelességéről.	161
A gyilkosságról és haragról.	166
A bűnnek rúttságáról és veszedelméről.	172
Hogy a tudós nagy emberek esetében nem kell megbotránkozunk.	174
A feslett társak és hizelkedők barátsága veszedelmes.	176
A háladatlanság veszedelméről.	179
A halálról.	180
Mint kell a keresztyén leányt nevelni.	187
A keresztyén vitézek kötelességéről.	193
Leveleiből	197
Thurzó Györgynek.	197
I. Rákóczi Györgynek.	199
Politikai irataiból.....	204
Véleménye a magyar király választásáról, melyet az 1618-iki királyválasztó országgyűléskor írásba foglalt.	204
A választandó személyről.	205

Előszó.

Egynéhány szép és becses darabot foglal magában e kötet Pázmány műveiből.

Csak olyan részeket vettünk fel műveiből, amelyek nem sértik senkinek sem vallásos meggyőződését. És ily részek nagy számmal vannak Pázmánynak még vitatkozó műveiben is.

Közzöljük Kalauza első könyvét teljesen, amelyben oly lapokat találunk, amelyek valóban lekötik az olvasó figyelmét. Ezeken a lapokon, mint valami szép kerten keresztül, akarja elvezetni az olvasót erős és nagyszámú bizonyítékaiból és meggyőző okoskodásaiból emelt nagy épületéhez.

Pázmány Egyházi Beszédeinek gyűjteményéhez öt bevezetést írt, amelyeknek mindegyike sok tekintetben nevezetes. Ezeket szükségesnek véltük közölni, mert bennök egyházi beszédeinek szerkesztéséről szól, és elmondja vélekedéseit az egyházi ékesenszólásról, amelyek – nagyjában – megegyeznek Pascal, Bossuet, Bourdaloue, Fénelon, Massillon és Labruyère e tárgyról való vélekedéseivel. Tudtunkkal Pázmány volt első irodalmunkban, ki az ékesenszólásról, noha csak az egyházi ékesenszólásról, magyar nyelven értekezett.

Egyházi Beszédeiből hetet közlünk, teljesen és tizenhatot töredékesen, úgyszintén közöljük egybegyűjtött Egyházi Beszédeihöz csatolt befejező sorait is, melyeket végszavául tekinthetni.

Leveleiből, melyeket Miller Nándor, Szilágyi Sándor és Fraknói Vilmos adtak ki, közlünk nyolcat.

Egy politikai iratát is felvettük kötetünkbe.

Meg kell említenünk, hogy mindaz, ami Pázmány műveiből jelen kötetünkben foglaltatik, az eredeti szövegnek teljesen hű másolata.

A Kalauzból vett részt az 1613-iki és az egyházi beszédeket az 1636-iki kiadás szerint, a leveleket Fraknói s a politikai iratot Miller kiadása nyomán rendeztük sajtó alá. Azon voltunk,

hogyan az eredeti szövegnek egyetlen szavát se másítsuk meg. Csupán a helyesírásban és, természetesen, a hozzá tartozó szünetjelezésben (interpunctio) térünk el az eredeti szövegtől; mert úgy véljük, hogy a régi írók műveinek új kiadásában, ha a nagy közönségnek vannak szánva, a mai helyesírás törvényeit kell követnünk. A M. T. Akadémia helyesírási szabályaihoz alkalmazkodtunk, azonban valamennyi szót és hangot úgy írtunk le, amint az író ejtette ki s olvasóival kiejtetni akarta.

Pázmány gyakorta él műveiben latin idézetekkel. Noha e latin idézetei szépek és érdekesek, és, minthogy ezeket mindig magyarra fordítja, irányának pontos megismerésére is alkalmat nyújtanak: mindazáltal elhagytuk ezeket, még pedig nemcsak a rövideg kedvéért, hanem leginkább azért, mert amúgy is csak kevesen értenék meg. E változtatásainkat ő maga is szükségeseznek itélné, s el nem mulasztaná megtenni, ha ma adná ki műveit. Összegyűjtött Egyházi Beszédeinek egyik előszavában ő maga mondja: »Adom tanácsul, hogy akik ebből a könyvből olvasnak a község előtt, kihagyják a deák mondásokat, és csak azt olvassák, ami magyarul vagyon.«

Aki Pázmány műveinek helyesírását és latin idézeteit is óhajtja ismerni, vagy aki szorosan nyelvészeti szempontból akar irataival foglalkozni, annak okvetlenül az eredeti kiadásokkal kell élnie.

A régi művekben sajtóhiba is van elég. Pázmány, Kalauza végén, például így szól: »Elég vigyázással igyekeztem, hogy tisztán essék a nyomtatás, de szerét nem tehettem, hogy a nyomtatók keze szennyje néhány a könyvben ne maradjon. Azért, a betűknek elváltoztatásában, az ígéknek elszaggatásában, vagy egybefoglalásában, a számoknak elcserélésében estek néhány fogyatkozások. Melyekért, tudom, hogy könnyen bocsánatot nyerek azoktól, kik valaha a nyomtatás körül forgódtak; mert oly szemes nem lehet az ember, hogy néha által ne ugordják a nyomtatásnak vétken.«

A sajtóhibákat, a későbbi kiadások segítségével, megigazítottuk.

Pázmány élete s művei.

A XVI. és XVII. század vallási küzdelmeinek bátor harcosai s irataik rég feledésbe merültek, nem népszerűek többé, csak kevésé vagy éppen nem érdekelnek bennünket.

Egy tekintet csak ama kor könyveinek külsejére már elegendő meggyőzni bennünket, hogy oly korszak műveivel van dolgunk, melyben – úgyszólván – »többet erővel, mint ésszel« a jelszó.

Az a békés, biztos lét, ami köznapi életünk rendes folyamából származó nyugodtság nem volt meg akkoriban. Ha ama kor embereinek arcképeit tekintjük, nemcsak erőt fedezünk fel arcvonásaikban, hanem észrevesszük, hogy van valami elszántság és harciasság alakjukban, mit korunk embereinél nem lelhetünk.

Mi, akik nemcsak műveltek, hanem némiképp elpuhultak is vagyunk, szép, finom és ízléses külsejű s könnyen kezelhető alakban kiállított – sima nyelvezetű s leginkább csak mulattató – könyvek lapozgatásához vagyunk szokva: azért idegenkedéssel nyúlunk ama kemény bőrrel borított, fatáblákba kötött, porlepte nagy kötetekhez, és hősi elszántságfélére van szükségünk, hogy tartalmuk tanulmányozására rászánjuk magunkat. Kétségkívül, a vallási küzdelmek íróinak művei – zajos hevők, folytonos izgatottságuk és gyakorta kíméletlen hangjuk miatt – nincsenek reánk oly jótékony hatással és nem keltenek lelkünkben oly tiszta gyönyört, mint az újabb korok nagy íróinak remekművei; de – nem csekély meglepetésünkre – akárhányszor észrevesszük, hogy kemény héj kérge alatt ízletes gyümölcs rejlik. Mint ahogy Pázmány mondja: »A pomagránát, narancs, mandola, dió héja kemény és keserű; de mivel jó a bélök, kedves gyümölcsük.«

Nem volna szabad felednünk, hogy azoknak a vaskos köteteknek szerzői nevezetes tényezők voltak nemzetünk haladásának nagy munkájában. Legtöbbet köszönhet nekik irodalmunk, melynek – úgyszólván – ők vetették meg alapját.

Mind a régi hit, mind az új vallások vitéz küzdőinek táborában oly emberekre akadunk, kik a magyar faj eredeti s kiváló sajátosságainak nem közönséges képviselői; kik tehetség, jellem és tudomány dolgában, de főképp a szólásban és tollforgatásban valóban kiválnak kortársaik között; sőt, habár ékesenszólásuk nem mindig a legtisztább folyású, mert a pártok heve, olykor haragja, zavarossá teszik, még ma is felkeltik bámulatunkat.

Sokan voltak, kiknek nagy volt hatásuk, sőt akárhány közülök igazán nagy; de – legalább vélekedésünk szerint – egy sem volt nagyobb Pázmánynál, akinek nagy munkássága a vallás, művelődés, politika s irodalom terén egyaránt maradandó nyomokat hagyott.

Origenesről, a nagy egyházi íróról, Eusebius és Lirini Vincze nyomán, így szól Pázmány: »Mély elméjének éles, ékes ereje oly volt, hogy majd mindeneket maga után hagyott. Tudományának nagy volta, mind isteni, mind világi dolgokban annyira terjedett, hogy ... tolongva gyűltek csodájára és tőle tanultak. Ékesenszólása oly kedves, oly édes volt, hogy: »Ex ore ipsius non tam verba, quam mella fluxisse videbantur«, az ő szájából nem szók, hanem édes mézek folytanak. Azért semmi nem volt oly nehéz hitelre, hogy el nem hitette hallgatóival; semmi nem volt oly munkás cselekedésre, hogy az ő beszéde után könnyűnek nem látszott. Senki ő nálánál többet nem írt, ... és nem hogy általolvashatnók minden írását, de csak egybe sem szerezhetjük.«

Tertullianról, egy másik nagy egyházi íróról, meg így: »Mit mondjunk Tertullianusról? kit Eusebius a híres tudósok között főnek nevez. Jeronimus azt írja, hogy senkit ennél élesebb elméjűt nem talált. Cyprianus martyr egy nap el nem múlatta a Tertullianus írása olvasását; az ő könyvét pedig ilyen szóval kérte: »Da magistrum«, Adhadsza a mestert. Azt meri mondani Lirinensis, hogy az isteni s emberi dolgokban senki nem volt tudósabb Tertullianusnál: ki a philosophusok minden tudományát, a históriák és egyéb tanúságok minden rejtekét elméjének

csudálatos bőségébe foglalta. Értelme oly hatalmas volt, hogy ha valamely dolognak győzéséhez fogott, vagy berohant elméjének élességével, vagy ennek terhével kinyomta sarkából, amire nehezedett. Beszédének oly ereje volt, hogy akikkel el nem hitethette a magával való egyezést, azokat kényszerítéskép a maga tetszésére vonta.«

Így jellemezte azt a két egyházi író és – önmagát.

Habár Pázmány, akinek neve kora nevezetes eseményeivel egybe-forrott, amaz emberek közül való, kik nem szorulnak rá, hogy őseiktől kölcsönözzenek fényt: mégis megemlékezünk eleiről is.

Régi s nevezetes magyar nemes családból származik.

Gejza fejedelem korában jött hazánkba két német (sváb) vitéz testvér: Hunt és Pázmán, kik közül az utóbbitól vette a Pázmány-nemzetség eredetét.

Róbert Károly király az udvarában tartózkodó Pázmány Istvánnak – »szeretett és hű alattvalójának« – valami tornajáték alkalmával véletlenül kiütötte három fogát; amiért neki s örököseinek Pósa, Som és Somogy biharmegyei jószágokat adományozta, hogy így – amint adománylevelében mondja – a királyi bőkezűség feledtesse sebe fájdalmát és elföldje testi hibáját.

Mátyás király 1465-ben a család egynéhány tagjának, Péter, Mihály és András testvéreknek – kik a fentebb említett István unokájának vagy kisunokájának, Péternek voltak gyermekei – biharmegyei birtokaikhoz még a következő falvakat ajándékozta: Panasz (e helytől kölcsönözték előnevüket), Tóttelek, Zomajon (?), Szent-Márton, Újlak, Szent-Dénes, Berettyó-Ujhely és Géres.

Báthory Zsigmond, Erdély fejedelme pedig, 1594-ben, Pázmány György és Gergely Erdélyben szerzett érdemei elismeréséül, az előbb említett birtokok birtoklásában megerősíti a családot.

A fennebb említett három testvér egyikének, Andrásnak, idősebbik fia, János, ki Kálvin vallására tért, feleségül vette Ártándi Katát, kinek két bátyja Biharmegye követe volt. Közülök az egyik, Tamás, az 1505-iki rákosi országgyűlésen, a másik, Pál, az 1525-iki hatvani országgyűlésen vezérkedik. Ez utóbbi, Verbőci mellett, korának legjelesebb »szószóló«-ja; a pórlázadás idejében a kurucok ellen harcol; 1518-ban pedig II. Lajos mellé rendelik tanácsosul; a mohácsi veszedelem után János király híve, öccsével, Balázssal együtt. Szomorú véget értek; ugyanis Gritti Alajos, mert kormányzóságra való választása ellen szavaztak, 1530-ban mind a kettőt lefejeztette.

Ártándi Katától született az a Péter, kinek második neje, Csáki Kata, sarja amaz ősmagyar nemzetségnek, melynek törzse Szabolcs volt volna, ki fia Elődnek, a hét vezér egyikének; és amely nemzetségnek egyik legnevezetesebb ivadéka Trencsényi Csák Máté, a trónkövetelő.

Péter és Csáki Kata házasságából származott Miklós, Biharmegye alispánja, ki kétségkívül kiváló s népszerű ember volt; kit bizonyára nemcsak rokonsága, hanem egyszersmind megyéjének bizodalma emelt az alispáni székre.

Ez a Miklós és első felesége, Massai Margit – kinek ereiben talán volt még egy csepp olasz vér, mert az olasz Massa őgrófok sarjadéka volt – voltak szülői Pázmány Péternek.

Pázmány Péter – ki, a család ismert tagjai közt, a negyedik és egyszersmind az utolsó e néven, melyet, úgy tetszik, a Pázmányok igen kedveltek, mert talán valamelyik kiváló ősök, kiről azonban mit sem tudunk, viselte – 1570 október 4-én született Nagyváradon, mint ő maga mondja: »Váradon lettem e világra«, a magyarság egyik legerősebb várában, Biharmegyében; abban a megyében, melyben a »híres-neves« Toldi Miklós és halhatatlan megéneklője, Arany, ki Pázmány egyik ősenek fentebb említett esetét, természetesen sok költői szabadsággal, »Pázmán lovag« című románcában remekül megörökítette; abban a megyében, melyben Telegdi, Kazinczy, Csokonai, Beöthy Ödön, Szigligeti, Csengeri s annyi más nevezetes emberünk pillantotta meg először a napvilágot.

Fajunk jelleme ugyan, általánosságban, országszerte ugyanaz, vidékekként mégis más-más sajátosságos tulajdonságokat lelhetni benne.

A nép azon a vidéken, melyen Pázmány született, szívós, sőt megtörhetetlen természetű; s azt az erőből duzzadó, romlatlan, tősgyökeres magyar nyelvet beszéli, amelynél szebbet nem találhatni sehol a hazában, és amely irodalmi nyelvünké lett.

Ott, azon a vidéken tanulja, vagyis inkább öröklő a nyelvet szüleitől, és ama vidék népétől, melynek nagy költőnk – mint ő maga mondja – a »Toldi« nyelvét köszöni.

Habár Bod Péter azt mondja, hogy Pázmány »váradi közállapotú nemesember gyermeke«, mindazáltal Pázmány születésekor családja, ha nem is volt igen vagyonos, de előkelő volt; ő maga írja: »Noha most, a sok had közt, megaprósodott a Pázmány-nemzetség; de azt megbizonyíthatom, hogy Sz. István király idejétől fogva jószágos nemesemberek voltak eleim.«

A Pázmányok, kik közül többen előkelő megyei tisztségeket viseltek, pl. András 1480-ban és Péter 1543-ban Biharmegye alispánja, s kik – amint Pázmány maga mondja, az 1608-iki országgyűlésen, a jezsuiták ügyében mondott beszédében – a hon védelmében gyakorta ontották véréket, az említettek és számos rég kihalt családon kívül, egyebek közt, rokonok voltak a Bánfi, Barcsai, Batthyány, Bethlen, Czibak, Eszterházi, Forgách, Gyulafi, Haller, Kornis, Nadányi, Rédei, Széchenyi, Újhelyi, Wesselényi, Wiczay s Zólyomi ismert nevű s előkelő nemzetségekkel.

Pázmány egy mostohaöccséről, Györgyről, ki atyja második feleségének, Toldi Borbálának gyermeke, annyit tudunk, hogy fiát, Miklóst, Pázmány a katolikus hitre téríti, s később, mikor primássá lett, gondoskodik róla s jószágot is vesz neki Morvaországban, alkalmasint azért ott, hogy a török és a belviszályok dúlásaitól ment legyen.

Pázmánynak ez az unokaöccse, ki, noha semmi emlékezetre méltót sem cselekedett, mégis grófi rangot nyert, tudunkkal, a nevezetes családnak utolsó sarja.

Pázmány a reformátusok nagyváradi iskolájában kezdte, azután a jezsuitáknál Kolozsvárt folytatta tanulását. Tizenhárom éves korában – mint ahogy az 1616 november 16-án kelt pápai levél, mely őt az esztergomi érseki széken megerősíti, mondja – ősei vallására visszatért. E tettének okairól és körülményeiről nem igen vannak adataink; hanem hogy őszinte meggyőződésből és tiszta szándékból változtatta vallását, abban nincs okunk kételkedni.

Az előkelő szülők gyermeke, a világról lemondva, tizenhétéves korában a jezsuiták szerzetébe lép, mint ő maga mondja: »Negyven egész esztendeje leszen, mikor az Úr Isten engemet honomból, azaz őseimnek örökségéből, ismerőseimnek társaságából, atyafiságomnak nemzetségéből kegyelmesen kiszólítja s egyházi állapotra választja.«

A lángeszű nagy ember, mindig és bármely pályán, meg van felőle győződve, hogy választott pályájára hivatva van, és hogy működése nemcsak üdvös, hanem gondviselészerű is egyszersmind.

Pázmány többször fejezi ki e meggyőződését.

»Isten az én méltatlanságomat – úgymond – nagy kegyelmességéből egyházi hivatalra választotta.«

Az új vallások terjedésének megakadályozása, a régi hittől elszakadottak visszahódítása s a katolikus egyház régi hatalmának visszaszerzése volt a szerzet célja, amelynek tagjává lett.

E célnak szentelte egész életét.

A jezsuitáknál szokásos kétévi próbaidőt Krakkóban állotta ki.

Hogyne hatott volna a lelkes ifjú képzetére, a lengyel királyok ama székhelyén, az ősi királyi vár, a régi székesegyház, melyben a királyokat koronázták, és melynek sírboltjában alussza örök álmát Báthori István, kinek dicső uralkodására akkor még elevenen emlékeztek és örömet beszéltek róla. Bizonyára hazafias büszkeséggel töltötte el szívét az a tudat, hogy Lengyelország legnagyobb fejedelme az ő honfitársa, magyar volt.

A hazájától különböző éghajlat, vagy testi s lelki megerőltetések megrendítették egészségét.

Azért előjárói Bécsbe küldték, hol az aristotelesi bölcseletet (scholastica) tanulta, Wright Vilmos angol származású jezsuitától; Rómában hallgatta a hittudományokat; a szentírásai tanulmányokból a spanyol Valenzia Gergely, kiről azt írja a »Kalauz«-ban, hogy »böcsületes tudós ember«; a theologia scholastica-ból a spanyol Vasquez Mihály, azután két olasz: Angelis Mucius és Spinelli Péter Antal; és a hitágazattanból Pereira Benedek és Azorius János, mindketten spanyolok, voltak tanítói.

Nem tudjuk ugyan, hogy e tanítói s más előjárói közül kik hatottak lelke fejlődésére leginkább, de valamennyien szerzetének kiváló tagjai voltak.

Rómában, elvégezvén a hittudományok tanulását és kiállván a vizsgálatokat, elnyeri a hittudori koszorút.

Látható ezekből, hogy mende-mondánál nem egyéb ama, hajdan Pázmány ellenfeleinek táborában szájról-szájra szálló furcsa hír, melynek Bod Péter nem ad ugyan hitelt, de megemlékezik róla, eképp: »Talán abból a Pázmánynak Alvincivel való veszekedéséből származott az a kézről-kézre adatott beszéd, hogy Pázmány ifjúkorában reformatata vallást követett volna; de akadémiákra menvén a váradi collegium-ból Alvinci Péterrel és Pécsváradi Péterrel együtt: e kettőnek lett hivatala, egyiknek a váradi professorságra, a másiknak papságra; Pázmánynak pedig, aki magát mind a kettőnél jobbnak tartotta, hivatala nem esvén, azon megbosszankodott és visszajövéen, vallását változtatta volna Bécsben, hogy mindeniknél nagyobb méltóságra mehetne. Ennek az értelemnek még eddig más fundamentumát nem láthattam, hanem ezt: hogy Pázmány ifjúkorában a váradi oskolában tanult a reformátusoknál, lévén közállapotú nemesember gyermeke; hogy Pécsváradi Péter a Pázmány ellen írt könyvében azt veti szemére, hogy a Krisztus hitét elárulta és megtagadta, a mellyel egyáltalában néz az ő elébbeni vallása változtatására; hogy igen nagy térítő és vallást üldöző ember volt, azt pedig szokták cselekedni nem annyira a született katolikusok, mint a más vallásból arra tértek, hogy inkább buzgóknak és igazán megtérteknek tartassanak másoktól.»

Nem volt iskolatársa jeles kortársának, Szenczi Molnár Albertnek sem.

Tanulmányai végeztével előjárói Grácba küldték Pázmányt, ahol, 1597-ben, a szerzet házában lakó világi növendékek tanulmányi felügyelője (praefectus convictorum); ez volt első, elég terhes hivatala; utóbb, 1598–1600, ugyancsak Grácban, az egyetemen, az aristotelesi bölcseletet, majd a hittudományokat tanítja.

Grácban való tartózkodása idejében kezdte meg írói pályáját is; ugyanis egynéhány – kéziratban maradt – művet (Physica-t, Logica-t és Dialectica-t) írt, latinul, tanítványai számára.

Ekkor így jellemezték előjárói: »Tehetsége, de kivált ítélő tehetsége jó; nem csekély tapasztalatai vannak; igen tudós; epés véralkatú; a bölcselet és hittudomány tanítására alkalmas«.

Talán nagyon is röviden, de elég helyesen jellemezték őt előjárói, a kiknek ekkor még – úgy tetszik – az ifjú szerzetes lelkében rejtőző rendkívüli tehetségekről, de kivált nagy írói s szólói tehetségeiről, alig van sejtelmők.

A XVI. század utolsó évében, a XVII. század küszöbén, lép hazája földjére a tette vágyó s lelkes fiatal férfi, s megkezdí hazája történetében korszakot alkotó működését.

Vajon csupán előjárói parancsára, vagy a maga kívánságára jött-e hazájába vissza – amelyet oly rég nem látott – nem tudni.

A katolikusok a reformatió gyors terjedésének sokáig nem tudták útját állani.

A népnek és az ország rendéinek többsége elszakadt a régi hittől.

Oláh Miklós esztergomi érsek, aki megtelepítette hazánkban a jezsuitákat, kezdte meg az úgynevezett ellenreformatiót; de sem az ő, sem utódja, Verancsics Antal törekvéseit nem követte nagy siker. A XVI. század vége felé – amint Telegdi Miklós pécsi püspök és esztergomi érseki helyettes mondja a pápához írt levelében – a magyar katolikus egyházat pusztulás, végveszedelem fenyegeti.

Az ellenreformatió buzgó, sőt harcias folytatója Forgách Ferenc nyitrai püspök volt, aki maga is protestáns szülőktől származott; atyja a hős Forgách Simon, anyja pedig leánya

Pemflinger Márk nagyszzebeni királybírónak, ki az erdélyi szászok között nagy buzgósággal terjesztette Luther vallását.

Forgách Ferenc Pázmányt, ki hazánk különböző helyein – Nyit-rán, Selyén, Kassán stb. – mint hittérítő s prédikátor nagy sikerrel működött, udvarába hívta s theologusává választotta; vagyis, mint ahogy Ipolyi mondja, úgyszólván ő fedezte föl a magyar egyház számára.

Ekkor írja Pázmány, a püspök nyári kastélyában, Radosnyán, első magyar művét, »Felelet«-ét Magyar Istvánnak (1603.), mellyel megmutatta, hogy szavánál nem gyengébb tolla, sőt hogy forgatására ritka hivatása van.

A leendő nagy író rendesen már felismerhető első művében.

Pázmány ez első magyar könyve is, mely még csak szárnypróbálgatáshoz hasonló, már magában foglalja mindazokat a kiváló írói sajátságokat, amelyek, jobban kifejlődve, későbbi magyar munkáiban annyira felkeltik figyelmünket.

Ellenfelei azonnal észrevették, hogy oly emberrel van dolguk, kivel számolniok, kitől tartaniok kell: mert Pázmány első magyar műve egyszersmind az első magyar mű, mely nagy hatással védi a régi vallást és ugyanoly hatással cáfolja az újakat.

1603-ban visszamegy Grácba, hol az egyetemen négy évig a theologia scholastica-t tanítja; ez évben írta a kéziratban maradt »Theologia scholastica«-t, melybe feljegyezte magyar származású tanítványainak nevét. Jóllehet, jó tanító létére, valamennyi tanítványát szerette, mégis leginkább honfitársaihoz vonzódott, és ezeket – az idegen földön – egyszersmind hazafias szeretettel ölelte magához. Valamennyien szép magyar nevéek voltak: Fehér János, Ferenczfi Pál, Hajnal Mátyás, Nagy István, Rátkai István, Szentgyörgyi János, Tötösi Gábor, Vásárhelyi Dániel és Zsolnai János; és részint jezsuiták, részint a magyar egyházmegyék növendékei voltak; közülök később többen hírre tetek szert.

Ez időkből valók – szintén kéziratban maradt – következő latin művei: »De ecclesiae libertate», »Circa causam veneti interdicti« (1606.) és »De anima«, mely utóbbi elveszett.

Magyar művei közül több készült Grácban: »A mostan támadt új tudományok hamisságának tíz nyilvánvaló bizonyosága és rövid intés a török birodalomról és vallásról» (Grác, 1605.); imádságos könyve (Grác, 1606.), melyet tartalma s nyelve oly kedvelté tett, hogy 16 kiadást ért; Bod Péter azt mondja róla: »maga vallásához alkalmaztatott szép könyv«; valóban, az ilyenmű kath. könyvek közül igen kiválik, és kedveltség dolgában csak az »Officium Rakoczianum« mérkőzhetik vele; »Keresztyén felelet, a megdicsőült szentek tiszteletéről, Gyarmati Miklós helmeci prédikátornak» (Grác, 1607.)

Azonban nem Grácban fordította s nem ott adta ki – amint némelyek tévesen vélik – Kempis Tamásnak »Krisztus követéséről szóló híres könyvecskéjét.

Hogy ki fordította először magyarra, s mikor, nem tudjuk. Egyes részei magyar fordításban megvannak már régi irodalmunk egyik-másik »codex«-ében; sőt nem lehetetlen, hogy az egész mű is megvolt magyarul már a mohácsi csata előtti korban. Ha megvolt is, a hazánkban dúló sok háború miatt, nyomtalanul elveszett. Vásárhelyi Gergely az első, akiről bizonyosan tudjuk, hogy lefordította, még pedig kétszer; először 1594 táján, e fordítása azonban elveszett, és másodsor körülbelül egy negyed századdal későbbben. Ez a második fordítása 1622-ben jelent meg nyomtatásban.

Csakhogy e fordítások nem terjedtek el; azért voltaképpen Pázmány ismertette meg a nevezetes könyvet nemzetével, amidőn mesteri fordítása, 1624-ben, Bécsben nyomtatásban megjelent, amelyről a jeles fordító így szól: »Igyekeztem azon, hogy a deák bötűnek értelmét híven magyaroznám; a szólásnak módját pedig úgy ejteném, hogy ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedeztetnek, hanem oly kedvesen folya, mintha először magyar embertől, magyarul íratott volna.«

Ő az első, a ki ily gondolatokat hangoztat irodalmunkban. Híven akar fordítani, s mégis magyarosan. Fordítása, valóban, csaknem mindig hű is, és csaknem mindig el is kerüli, ami nyelvünk lelkével ellenkezik.

A bécsi béke után, 1607-ben, Pázmány ismét hazájába jött, hogy folytassa sikeresen megkezdett térítői működését. Időközben Forgách Ferenc esztergomi érsekké lett; alkalmasint az ő kívánságára küldték újra hazájába Pázmányt előljárói, akik, noha minden bizonnyal ismerték kiváló tulajdonságait, alig gyanították, hogy mily fényes pálya nyílik meg előtte hazájában.

Forgách bátorította s védelmezte Pázmányt, és viszont magát is védelmeztette az ő nagy tudományával, ügyességével, szava s tolla erejével. Pázmány első vitatkozásainak és térítéseinek sikere, kétségkívül, főképpen Forgáchnak tulajdonítható, aki élesztette lelkesedését, gyarapította bátorságát és sikerrel kecsegtette állhatatosságát. Mindenki láthatta, mondja Ipolyi, hogy Pázmány »lángész, de mögötte egy Forgách Ferenc hatalma van.«

Csak ily pártfogó támogatásával szállhatott oly merészen síkra az egyszerű szerzetes, aki rövid idő alatt, a nép között való sikeres térítéseiről nem is szólva, körülbelül harminc előkelő nemes családot nyert meg a katolikus vallásnak.

»Nem te valál győző, hanem a kor lelke: szabadság« – mondta Berzsenyi Napóleonnal, ezt mondják némelyek Pázmányról, természetesen a »szabadság« szót a »vallásosság« szóval cserélve fel.

Igaz ugyan, hogy »a kor lelke« vallásos volt; hogy az alapelvekre nézve a keresztény felekezetek között alig volt különbség; hogy az emberek hajlandók voltak a vallási vitatkozásokra, melyek ama kornak, úgyszólván, mindennapi foglalatosságai közé tartoztak; hogy a jezsuitákat főképpen vallási vitatkozásokra nevelték; hogy ekkor, Európaszerte, erős volt már a katolikus visszahatás; hogy lehettek olyanok is, kik nem vallásos meggyőződésből, hanem különféle érdekből, szóval, nem tiszteletreméltó szándékkal cseréltek hitet, és ezért könnyen voltak megnyerhetők: mindazáltal nagy tehetségekkel, kivált nagy rábeszélő tehetséggel kellett felruházva lennie, máskülönben nem sikerülhetek volna neki azok a nagyszámú térítések.

Számos nevezetes embert is megnyert egyházának, köztük Eszterházi Miklóst, ki, minthogy buzgó királpárti volt, nagy hivatalokat nyert, és mindenféle kitüntetés érte. Az ország rendei is megtisztelték bizodalommal, mikor Thurzó Szaniszló halála után nádorrá választották. Minden fontos országos ügyben döntőleg vett részt. Mint katona, államférfiú s író egyaránt kivált kortársai közül. A legjobb szándékkal vállalkozott ugyan a pártok egymás között való megbékéltetésének terhes és sok keserűséggel járó munkájára: de egy pártnak sem tehetett eleget és nem védelmezte elég hathatósan nemzete jogait. Világi létére vallási művek írásával, sőt térítéssel is foglalkozott, úgy, hogy nem tudni, ki nyert több hívőt a katolikus vallásnak ő-e, vagy Pázmány. Káldi, a XVII. század egyik legjelesebb egyházi igehirdetője s írója, egybegyűjtött egyházi beszédei egyik részét Pázmánynak, a másikat pedig Eszterházinak ajánlotta, mindkettőhöz érdemeiket magasztaló ajánlólevelet intézve; bizonyára azért, mert kortársai között e két férfiút tartotta a magyar kath. egyház legerősebb támaszainak.

Habár Eszterházit szoros barátság fűzte Pázmányhoz, és egyike volt azoknak, kik a legbuzgóbban óhajtották az esztergomi érseki széken látni őt, utóbb mégis meghasonlottak.

Hogy mi volt versengésüknek tulajdonképpeni oka, elvi vagy személyes kérdés-e, vagy mind a kettő egyszerre, teljes bizonyossággal ugyan nem tudjuk, de úgy tetszik, azon a kérdésen zördültek össze, hogy a király után ki az első az országban, a primás-e vagy a nádor? Kétségkívül mindegyik első volt a maga jogkörében.

Maga a király, II. Ferdinánd, ki mind a kettőnek szeretett volna eleget tenni, mert tudta, hogy az iránta való hűségben túl akart volna járni egyik a másikon, akarta megbékéltetni őket, a mi látszólag sikerült is; de azután is folytatódott közöttük a viszálykodás, úgy hogy engesztelhetetlen ellenekké váltak.

A XVII. század e két nagy magyarjának harcáról éppen olyan nehéz ítéletet mondani, mint a XIX. század két nagy magyarja – Széchenyi s Kossuth – harcáról.

Bármint volt is, tagadhatatlan, hogy nagy szenvedélyek izgatják a nagy embereket.

Forgách Ferenc, nyitrai püspök korában, három évig siker nélkül vesződött Zsigmond testvérenek térítésével: Pázmány három hét alatt megnyerte a katolikus egyháznak.

Nem csodálhatni, ha Forgách Zsigmond, aki időközben nádorrá választott, bátyjának, a primásnak halála után, oly sokat fáradozott, hogy Pázmány legyen utódja.

Homonnai György, Pálfi István és Veresmarti Mihály refermátus pap, utóbb katolikus egyházi író, aki az ő buzdítására írta meg első művét, szintén leginkább az ő fáradozásainál fogva tértek a katolikus vallásra.

Már akkor primás, mikor Erdődi Györgyöt, a Jakusics-családot, Balassa Andrást és Zrínyi Györgyöt, a költő atyját, a katolikus hitre téríti. Ez utóbbinak halálakor II. Ferdinánd Pázmánytól kér tanácsot, hogy mit kelljen tenni árváival, utóbb őt nevezi ki gyámjukká; majd meg azt írja neki, hogy megengedi neki, hogy Olaszországba utazzanak, ha melléjük alkalmas útítársat talál.

A nagy Zrínyi tehát Pázmány nevelése, az ő szeme előtt, az ő vezetése mellett növekedett testben és lélekben a nemes ifjú, s hogy később oly nagy hazafi s oly jeles magyar költő vált belőle: bizonytalannal nagyrészt Pázmánynak köszönhető.

Vajon miért nem bízta Pázmányra II. Ferdinánd a maga fiának nevelését, vagy legalább az arra való felügyeletet?

Nemcsak megérdemelte volna ezt a bizodalmat, hanem értett is volna a királyfiak neveléséhez, mint akár Bossuet, Fénelon vagy Fleury.

Első politikai működése az volt, hogy az 1608-iki pozsonyi országgyűlésen – hol, Forgách primás megbízásából, a turóci prépostság képviselőjéül jelent meg – felszólalt a protestáns rendeknek a bécsi béke 8. cikkelyére alapított ama követelése ellen, hogy a jezsuiták a hazában jószágokat ne bírassanak, sőt kiűzessenek.

Nem volt könnyű feladat védelmezni azok ügyét, kiket a többségben levő párt nemcsak a lelkiismeret-szabadság, hanem a nemzet alkotmánya és függetlensége legnagyobb ellenségeinek tartott.

Az ily vállalathoz, a bátorságon kívül, nagy ügyesség volt szükséges. Nem hiányzott Pázmányban sem az egyik, sem a másik tulajdonság.

Szerzetes létére lemondott ugyan nemesi jogairól, de élni akar velök szerzete s vallása javára; éppen úgy, mint a XIX. században, nagy hazánkfia, a szabadság bátor harcosa, aki – midőn »Törvényhatósági Tudósítások« című lapjának szerkesztéséért perbe fogják – nemesi jogaira hivatkozik a szólás- és sajtószabadság érdekében, és aki utóbb is nemesi jogait eszköznek tekinti a nép szabadságának kivívására.

Ilyen a nagy emberek leleményessége!

Mikor, az említett országgyűlésen való felszólalásában, szerzete kitiltása ellen tiltakozik, a maga személyére nézve merészen így nyilatkozik: »Isten és a király, az ország és az egész világ előtt óvást teszek, kijelentvén, hogy hajszálnyit sem engedek nemesi jogaimból, és amíg élek, az országot el nem hagyom, ha csak törvényesen el nem ítéltetem.«

Szerzete ugyan a hazában megmaradhatott, de birtokjogot nem nyert.

Ez idétt vitatkozik, gyakorta álnév alatt, kora nevezetes protestáns papjaival, kik közt egyike a legkiválóbbaknak Alvinci Péter, aki Olaszországban, Svájcban és Németországban tanult; Bethlen Gábor udvari papja, a »Querela Hungariae« szerzője, ki – mint Bod Péter mondja – »nagy bölcs ember«, kinek »nagy kedvessége volt mind urak, nemesek és fejedelmek előtt, nemcsak a reformátusok között, hanem még az ellenkező vallásúak között is«, és kiről maga Pázmány – bár némiképp a gúny hangján – elismeri, hogy: »mézes nyelvű, cifra beszédű, ékesen beszélő, púposan szóló, hangos szavú réti fülemile, tejjel-mézzel folyó beszédű, a megnyomorodott magyar nemzet égő s felgerjesztő fáklyája.«

1613-ban jelent meg nevezetes műve, a Kalauz, mely nagy feltűnést és hatást keltett a katolikusok és protestánsok közt egyaránt és amelyről Bod Péter így vélekedik: »Ebben a könyvben minden ékesenszólásának és elmés találmányainak folyamatját kiöntötte«; Toldy, egy

századdal később, meg ekként: »Mindenre kiterjedő tudománynak, éles dialektikának és páratlanul hathatós előadásnak bámulandó műve, melynek vér nélküli diadalma tisztább és sikeresebb volt a Ferdinándok harminc éves háborújánál, ... hetven éven át a legjobb protestáns elméket és azok tekintetre méltó tudományát... fásasztotta.«

Kalauza előtt megjelent és közkézen forgó számos kisebb terjedelmű vitázó iratát Kalauzában felhasználta, mint ő maga mondja s »A Sz. Ágoston példáját követvén, az elébb kibocsátott könyveimnek is sok részét ebben a mostani írásomban alkalmas helyekre rendeltem... és tetszésem szerint megjobbítom, megrövidítem, megtoldom ezeket, ahol helyesnek alítom lenni.

E könyvét, melynek kidolgozására különös gondot fordít, Ist-vánfi Miklós nádorhelyettesnek és főajtónállónak – a jeles történetírónak, akivel barátságban élt, kit történelmi műve megírására buzdít és kinek halála után művét, 1622-ben, kinyomatja – és Draskovics János tárnokmesternek ajánlja, hogy kifejezze nekik háláját egyházuk iránt való hűségükért hogy szerzete s a maga számára jóakarukat biztosítsa, s bizonyára leginkább azért, hogy műve a nemzet előkelői közt annál könnyebben terjedjen el. Mikor már prímás, akkor az előkelő emberek jóakarátát nem kell ily módon keresnie; Egyházi Beszédei gyűjteményét a Szentháromságnak ajánlja.

Ama két főúrhoz intézett latin ajánlólevélben művét »Hodegus«-nak hívta. Így hívta az a névtelen is, kivel Thurzó György nádor özvegye latinra fordíttatta, s kinek kéziratban maradt fordítását 1616-ban Wittenbergbe küldte, hogy a híres protestáns egyetem hittudósai cáfolják meg. Ezek Balduin Frigyesre bízták a cáfolat megírását, aki elvállalta az elég nehéz feladatot, de csak tíz év multán, 1626-ban, készült el vele s ő is Hodegusnak hívta; mindazáltal az eredeti műnek nem az a címe, hanem: »Isteni igazságra vezérlő Kalauz, melyet írt Pázmány Péter jezsuiták rendin való tanító. Nyomtatták Pozsonyban, 1613.«

Második kiadása, 1623-ban jelent meg, melyről így szól: »Akar-nám, ha a Kalauznak második nyomtatását tekintette volna Balduin-nus; mert abban nemcsak sok dolgot bővebben és világosabban erősítettem, de a hol eszembe vehettem, hogy vagy a gonoszság, vagy a tudatlanság megütközhetnék igazmondásomban, nyilvánban igyekeztem magyarázni értelmemet«. A harmadik 1637-ben, a negyedik 1766-ban és az ötödik 1897-ben jelent meg.

Balduin latin nyelven írt könyvének terjedelme megközelíti Pázmány Kalauzáét, tartalma meg tudós és ügyes íróra vall; mindazáltal Balduin könyve – már csak azért is, mert később készült el – nem gyengíthette Pázmány diadalmas művének hatását. Minthogy a Kalauz csak kéziratban került külföldre, ott térítő hatása nem lehetett, hanem a magyar névnek mindenesetre dicsőséget szerzett. Nem maradhatott titokban, hogy a magyar író műve oly nevezetes német hittudós elméjét fásasztotta.

Pázmány, ki az alatt, míg művének cáfolata készült, prímássá lett, a Németországból jött latin nyelvű cáfolatra azonnal felelt, mégpedig magyarul. E művének címe: A setét hajnalcsillag után bujdosó lutheristák vezetője, mely útbaigazítja a wittenbergai academiának Fridericus Balduinus által kibocsátott feleletét a Kalauzra. Bécs, 1627.

Nem lehetett ugyan reménye, hogy a maga hitének igazságáról meggyőzi Balduint, mindazáltal felelt cáfolatára, nehogy, netalán, meggyőződésükben megingassa a katolikusokat. Azután alkalmasint úgy vélekedett, hogy ha oly nagynevű német protestáns hittudóssal megmérkőzik, még ellenfelei közül is megingathat, sőt talán megnyerhet némelyeket; és ha egyebet nem is, de azt legalább eléri, hogy nem mondhatják róla, hogy megadta magát.

Felelete előljáró-beszédének végén így ír: »Jóllehet deákul is tudok, de mivel a Kalauzt a magyarokért magyarul írtam, annak oltalmát is magyarul akarom írni, nemzetségemnek lelki orvosságáért. Tudom, ebben senki meg nem ütközik. Mert ha szabad másnak a magyar könyvre deákul felelni: engem sem tilthat, hogy magyarul ne írjak a deák könyvre.»

Kinek nem jut itt eszébe hazánk egy másik nagy embere, ki – harmadfél századdal később – a felbérelt osztrák jogásznak nem azon a nyelven válaszolt, a melyen az megtámadta jogainkat?

A Kalauz magyar nyelven megjelent cáfolatai elég nagy számúak ugyan, de ezekkel Pázmány ellenfelei magok sem voltak megelégedve.

Semmi sem homályosíthatta el Pázmány írói dicsőségét. Az egyszerű szerzetes magára vonta az egész ország figyelmét.

Csodálhatni-e, hogy Forgách érsek halála után a katolikus rendek sürgetőleg óhajtották, hogy Pázmány legyen utódja?

Habár a jezsuita-rendnek Rómában lakó feje, Vitelleschi Mucius, nem akarta, hogy a szerzetet, melynek egyik legkiválóbb tagja volt, elhagyja, mégis V. Pál pápa, II. Mátyás kérelmére, szerzetesi fogadalmi alól felmentette. A király 1616 április 25-én túróci préposttá nevezte ki. Minthogy Rudolf király óta a túróci prépostság a jezsuiták birtoka volt, javainak élvezetét Pázmány csak ama feltétel alatt fogadta el, ha a prépostság a jezsuitáknak, mihelyt ingatlanokat birtoklani joguk lesz, visszaadatik, és ha a király megengedi, hogy ő prépostsága első évében kétezer, a következő években pedig háromezer magyar forintot fizessen a jezsuiták nagyszombati rendházának, hogy így a rend némi kárpótlást nyerjen.

E cselekedete kétségkívül szép színben tünteti fel jogérzetét és önzetlenségét.

Még ugyanabban az évben, szeptember 28-án nevezte ki II. Mátyás esztergomi érsekké s az ország primásává.

Az ékes latinsággal írt levélben, melyben megköszöni a királynak, hogy oly magas polcra emelte, egyebek közt így szól: »Habár az a mással való jótétel természete, hogy még a mindenben tudatlanokat és járatlanokat is ékesenszólóakká teszi: mégis, ha váratlan, bőséges és szokatlan nagyságú, épen ezzel a nagy voltával az ékesenszólás minden erejét megsemmisíti. És valamint az olaj, mely a tüzet éleszteni s nevelni szokta, ha hirtelen és nagy bőséggel ömlik rá, elfojtja: úgy felséged kegyességének árja, mely a mai napon ért engemet, szülő tehetségemet elrekeszti.«

Azonban mielőtt érseki székét elfoglalta, különös kísértést kellett kiállania.

A bécsi intéző körök ugyanis azt hitték, hogy végre elérkezett a kedvező pillanat Magyarország primása jogainak, jószágainak és hatalmának megnyirbálására; hitték pedig annyival inkább, mert Pázmányról, ki még csak az imént szegény szerzetes volt, nem tették fel, hogy szembeszálljon velök, akiknek beleegyezése nélkül nem érte volna el nagy állását.

Igen csalatkoztak, kik azt hitték, hogy Pázmány a hatalom részéről támasztott követelésekbe kézséggel belenyugszik.

Habár több ízben próbálták rábeszélni, hogy érseki javadalmai megcsonkítására álljon rá, mégsem tudták erre rávenni; mindannyiszor állhatatosan azt felelte, hogy kész inkább szerzetesi magányába visszavonulni, mintsem azokba a jogtalan kívánságokba beleegyezni.

Azonban korántsem gög, fősvénység vagy kapzsiság vezérelte e dologban, hanem az a meggyőződése, hogy nincsen joga azoknak a követeléseknek eleget tenni, s hogy semmiesetre sem fordítanak ama bécsi urak az érseki jövedelmek átengedett részét oly szent célokra mint ő, t.i. a hazai katolikusok egyházi s iskolai céljaira.

Ha nem győzte is meg a bécsi köröket, de végre mégis engedtek; mert Pázmánynak az esztergomi érsekségre emeltetése biztos kezességet látszott nyújtani nekik afelől, hogy legalább egyik céljukat, a protestantizmus meggyengítését, sőt talán megtörését elérik, és azután talán majd a másikat is, az alkotmány felforgatását.

Pázmány, amint előre látható volt, rendületlen állhatatosságával győzött, és csak annak az ügynek elintézése után foglalta el a primási székét, amelyen sem előtte, sem utána nem ült nálánál érdemesebb és nagyobb ember.

Ő volt az, aki fáradhatatlan buzgóságával befejezte a magyar katolikus egyháznak a mohácsi vész, az ezt követő török háborúk, belső meghasonlások és vallási villongások csapásai miatt szükségessé vált újjászervezését.

Nem feladatunk az egyházi zsinatokról, melyeket egybehívott, és egyéb különféle egyházi intézkedéseiről egyenként szólni, de meg kell említenünk, hogy nemcsak a maga s más

egyháziak jogait, hanem a magyar király főkegyúri jogát is, melyet akkoriban kétségbe vontak Rómában, sikeresen megvédelte, jogi s történelmi ismeretekben való nagy jártasságát tanúsító iratban megdönthetetlen okokkal mutatta ki, hogy Szt.István idejétől fogva mindig joguk volt királyainknak főpapokat választani s egyházi javadalmakat adományozni.

Majd meg azt állították Rómában, hogy az egykor a magyar koronához tartozó, de a töröktől meghódított tartományokban fennállott, utóbb elpusztult püspökségek címeinek adományozása nem illeti a magyar királyt. Pázmány bebizonyította, hogy királyainknak az a joga épségben maradt.

Az ő agyában fordult meg először a gondolat, hogy a nagyterjedelmű egyházmegyéknek, de kivált a rengeteg esztergomi érseki megye területéből új püspöki megyék kerekíttessenek ki.

Ámbár érseki megyéjének e feldarabolása tetemesen csökkentette volna jövedelmeit, mégis – mert önzetlensége épen oly nagy, mint vallása iránt való buzgósága – a királynak és a pápának egyaránt figyelmébe ajánlja tervét, melyet azonban csak másfélszázad múlva Mária Terézia valósít meg.

Pázmány, mikor indítványára a magyar főpapok a római misekönyv és a zsolozsmákat magában foglaló római papi imádságos könyv (breviárium) használatát elhatározzák, kéri a pápát, hogy azokba a könyvekbe a magyar szentek ünnepeinek felvételét rendelje el: »mert – úgymond – akkora az egyháziak tisztelete a hazai szentek iránt, hogy el vannak határozva inkább mindenben a régi szokáshoz ragaszkodni, mintsem tiszteletökről lemondani.»

Korántsem akarunk apróságoknak nagy fontosságot tulajdonítani, mindazáltal ez a csekélynek tetsző dolog is tanúsítja, hogy még vallási intézkedései közben sem feledkeznek meg hazájáról.

Ha nem vetekedhetik is az egyházi rendből való világhírű nagy diplomatákkal és államférfiakkal: mégis nevezetes politikai munkálkodása is, melynek, természetesen, vallási meggyőződése szab irányt.

Vallása érdekeinek alárendeli a politikaiakat, úgy mint mindazok, kik csupán a vallásnak szentelik teljes életüket, bármely felekezethez tartozzanak is; viszont akik csak a politikának élnek, ezt helyezik minden egyéb fölé.

»Abban az időben – mondja Macaulay – sok nemes természetű férfiú akként volt meggyőződve, hogy a lelkiismeret és becsület követeli, hogy vallásának feláldozza hazáját.»

Azonban korántsem akarjuk Pázmány hazafiságát kétségbevonni, sőt inkább valljuk, hogy – a maga módja szerint – jó hazafi volt.

Méltán elmondhatta magáról: »Oly jó magyarnak tartom magamat, mint bárki más. Hazámnak, nemzetemnek becsületét és csendességét szeretem és Istentől óhajtván kérem.« És: »Igazsággal igyekeztem hazámnak és nemzetemnek szolgálni.»

Megerősíti e szavait egyik jeles kortársa, Kemény János fejedelem, kinek pedig vallási s politikai meggyőződése különbözött Pázmányétól, amikor, előrebocsájtva azt az észrevételét, hogy egy időben élt e három nagy magyar: Bethlen Gábor, Pázmány Péter és Eszterházi Miklós, így ír: »Az említett Pázmány Péter mondja vala egykor nála létemben: Átkozott ember volna, ki titeket arra kényszerítene, hogy a töröktől elszakadjatok, ellene rugódozzatok, míg Isten a keresztyénségen másképpen nem könyörül, mert ti azoknak torkában laktok: oda annakokáért adjátok meg, amivel tartoztok; ide tartsatok csak jó correspondentiát, mert itt keresztyén fejedelemmel van dolgotok, tudniillik a német császárral... noha ím látod, édes öcsém, nekünk elégséges hitelünk, tekintetünk vagyon mostan a mi kegyelmes keresztyén császárnak előtt, de csak addig durál az a német nemzet előtt, míglén Erdélyben magyar fejedelem hallatik florealni, azontúl mindjárt contentusba jutván, gallérunk alá pökik a német.«

Valamint II. Ferdinánd, úgy fia is leginkább Pázmány fáradozásainak köszönhetette a magyar trónt.

II. Mátyás, kinek nem voltak gyermekei, unokaöccsét, Ferdinándot, Károly főherceg fiát, I. Ferdinánd unokáját kívánta a német császári s magyar királyi széken utódjául; mégpedig a

magyar trónt a nemzet választási jogának kijátszásával, sőt ha másképp nem lenne lehetséges, fegyveres erőszakkal akarta számára megszerezni, amint az a bécsi és spanyol udvar ez időből való levelezéséből kitűnik.

A német birodalmi rendek katolikus része, s Pázmány is, Ferdinándot óhajtotta a német császári trónon látni, sőt némelyek szerint Pázmány figyelmeztette volna II. Mátyást, hogy őt jelölje utódjaul; de Pázmány – ámbár a szabad királyválasztás jogát tagadja – csak az országgyűlés beleegyezésével kívánta számára megszerezni a magyar trónt.

Az 1618-iki országgyűlésen a rendek előbb a szabad királyválasztás jogát érvényesnek jelentették ki, s azután csakugyan Ferdinándot választották meg királlyá.

Pázmány koronázta meg Pozsonyban.

Később a fölkelők pártján széltiben beszéltek ugyan, hogy Ferdinánd választatása részint megvesztegetéssel, részint egyéb eszközökkel a rendektől kicsikartatott: de minderről, hiteles adatok hiányában, semmit sem mondhatunk.

Mikor az 1629-iki soproni országgyűlésen II. Ferdinánd fiát magyar királysága örökösévé akarta tenni, de a választás és koronázás elkerülésével: Pázmány és Eszterházi voltak azok, akik tudtára adták, hogy az országgyűlés tudta s beleegyezése nélkül fiából nem lehet király; és hogy hazánkban a koronázás nemcsak szertartás, hanem szerződészerű cselekedet nemzet és fejedelem között, mely nélkül senki nem válhatik hazánkban törvényes fejedelemmé.

Habár az országgyűléshez intézett szokásos királyi előterjesztésben az üresedésben levő nádori szék betöltéséről, a királyválasztásról és a koronázásról említés nincs, mindazáltal a rendek, a törvény értelmében, először a nádorválasztáshoz fogtak, már csak azért is, mert a királyválasztásnál, Mátyás király idejéből való egyik törvényünk szerint, elsőnek a nádor szavaz, és Eszterházit választották nádorrá, mire a protestáns rendek közül is sokan szavaztak; azután nemcsak hathatósan védelmére keltek a szabad királyválasztás jogának, hanem mikor észrevették a jelenvolt II. Ferdinándnak ellenkezését, oly ingerültség vett erőt rajtuk, hogy már-már megtagadták a királyfi megválasztását. Azonban Pázmány és Eszterházi ügyességének sikerült lecsillapítani a felháborodást és kivívni III. Ferdinándnak királlyá választását.

A rendek azonban úgy, mint az 1618-iki országgyűlésen, törvénybe iktatták, hogy szabad választás volt.

Pázmány koronázta meg Sopronyban a királyfit.

1629-ben Ferdinánd felkérte a pápát, hogy Pázmányt, érdemeinek jutalmául, diszítse fel a római egyház bíborával. És mikor VIII. Orbán őt a bíborosi méltóságra emelte, Scaglia bíboros úgy vélekedett, hogy nem Pázmányt tisztelte meg, hanem a bíboros testületet.

A jeles francia író azt kérdezte: Mi szüksége van Bossuet-nek a bíborra?

Valóban, a rang vagy cím nem teheti nagyobbá a nagy embert.

Tudják ezt a maguk becsét ismerő nagy emberek.

Tudta Pázmány is, aki római követsége idejében – mikor a pápa rosszalja, hogy bíboros létére elvállalta fejedelmétől a követi tisztet, mert, amint mondta, nem fér össze a bíboros méltóságával, hogy mástól, mint a szentszéktől követi megbízatást elfogadjon, mert a bíborosok egyenlő rangúak a fejedelmekkel – tétovázás nélkül kimondta, hogy Ferdinánd javára kész feláldozni nemcsak bíborosi kalapját, hanem életét is.

Annak a kornak egyik legkiválóbb embere, Káldi, azt írja, hogy Pázmány alapítványaival »nemcsak örök emlékezetre való jó hírt, nevet szerzett magának, hanem a többi egyházi embernek is jó példát adott; hogy értékük szerint hasonló jeles dolgokra igyekezzenek.«

Valóban, Pázmány – mint maga VIII. Orbán pápa írja neki egyik levelében – megmutatta, hogyan kell felhasználni az egyház kincseit.

Mikor Ferdinánd a római követséggel megbízta Pázmányt, még arra is felkérte, hogy – mivel kincstára a sok háborúskodás miatt kiürült – a maga költségén utazzék Rómába, kötelezve magát, hogy, mihelyt teheti, megtéríti neki útiköltségét.

Pázmány útjának költségei 60.000 forintra rúgtak, azonban ő ebből csak 40,000 forintot kívánt Ferdinándtól, mely összeghez 60,000 forintot hozzáadván, 100,000 forinttal megalapította a nagy-szombati egyetemet. Könyvtárt is csatolt hozzá, melynek számára a még Budán lévő corvinákat is meg akarta szerezni a töröktől; 30,000 forintot ígért érettek; azonban éppen oly kevésé ért célt, mint Bethlen Gábor, ki szintén óhajtotta bírni a nagy Mátyás híres könyvtárának maradványait: »de – amint Szalárdi írja – a babonás nemzettől... meg nem nyerhette volt.«

1635 május 12-én adta ki egyeteme alapító-levelét, mely latin nyelven van írva s melynek elején így ír: »Gyakran aggodalmasan gondolkodtunk, hogyan terjeszthetnők a katolikus vallást Magyarországon, és hogyan gyarapíthatnók egyszersmind a nemes magyar nemzet dicsőségét, egyéb eszközök közt az ötlött elménkbe: hogy valami tudományos egyetemet kellene állítanunk, melyben a harcias nemzet erkölcsi szelidülnének és valamint az egyház, úgy a haza igazgatására alkalmasokká fejlesztetnének.«

Kár, hogy főiskoláján nem állított a magyar nyelv tanítására is tanítószéket.

A pápa eleinte a nagy-szombati főiskolát, mivel csak két kara volt, a hit- és bölcsellettudományi, nem akarta egyetemül elismerni, s az egyetemeket megillető jogokkal felruházni; II. Ferdinánd ellenben készségesen és haladék nélkül ugyanazokban a jogokban és kiváltságokban részesítette, melyekkel akkoriban a német egyetemek birtak.

A főiskolát 1635 nov. 13-án avatták föl, mely ünnepre Pázmány sok előkelő s nevezetes embert hívott meg. Megjelentek többek közt: Eszterházi, a nádor, Wesselényi Ferenc füleki kapitány, a későbbi nádor, Lamormain jezsuita, II. Ferdinánd gyóntatója, mint a bécsi egyetem küldötte.

Az ünnepi beszédet Jászberényi Tamás jezsuita, az új egyetem egyik tanítója és a bölcséleti kar dékánja mondta, latinul, melyben, egyebek közt, e szavak fordulnak elő: »Megvillant lelkemben a gondolat: hogy vagy a te kezéd volt az, mellyel Szt. István a maga műveit alkotta, vagy pedig a nagy király keze az, mely a tiedben megelevenült, hogy jótéteményekkel halmozza el Magyarországot.«

Másnap ugyanama fényes gyülekezet előtt Palkovics Márton jezsuita, a logika tanítója értekezett latin nyelven, a tudományok becséről. Ezután az egyetem megnyitottnak tekintetett; de az előadások csak 1636 január első napjaiban kezdődtek meg.

Pázmány gondoskodik, hogy a hívek kellő számban erkölcsös és tanult papokat nyerjenek. Az Oláh Miklós alapította nagy-szombati papnevelő-intézetet anyagilag és szellemileg felvirágoztatja. Felállítja Bécsben a máig nevét viselő papnevelő-intézetet, hogy növendékei a bécsi egyetem előadásait hallgathassák. Alapítványt tesz Rómában, hogy ott is neveltethessen ifjú papokat.

Nem feledkezik meg a középiskolákról sem. Alapít egyebek közt Pozsonyban és Szatmárt gymnasiumot; Nagy-Szombatban két nevelőintézetet, az egyiket az előkelő s vagyonos, a másikat a szegény ifjak számára; s a szorgalmas szegény ifjak javára ösztöndíjat.

«Azt merem mondani, – írja Káldi – hogy soha a magyarországi praelatusok állapotjukhoz képest annyi ifjat nem tanítottak.«

1635 november 23-án a nagy-szombati egyetem tanulói iskolai drámát adtak elő, mely, a sz.-írás nyomán, Benjámínról szólt. Jelen volt az előadáson a nagylelkű alapító is, és előadás után, latinul, egyebek közt, így szólt az ifjúsághoz: »Nem hiába választottátok erre az alkalomra Benjámín történetét; mert az egyetemet agg koromra gondolva, utolsó szülöttemnek, Benjámínomnak kell tartanom, habár még több más intézet alapításáról gondolkodom.«

Valóban, a nagy ember életének vége közeledett.

Még megérte nagyszámú egyházi beszédei tetemes részének nyomtatásban való megjelenését.

Valamennyi egyházi beszéde nem maradt reánk; csak azokat ismerjük, melyek abban a gyűjteményben foglaltatnak, melyet tisztelői s barátai sürgető kérésére, maga rendezett sajtó alá, s mely Pozsonyban 1636-ban jelent meg.

Káldi, ki maga is annak a kornak egyik legkiválóbb igehirdetője, egybegyűjtött egyházi beszédeinek abban a kötetében, melyet Pázmánynak ajánlott, magasztalja beszédeit: »Melyeket – úgymond – nemcsak a hívek nagy szívük vígasztalásával, hanem a pártosok is álmélkodással hallgattak«; és azután hozzáteszi: »Szívem szerint kívánván, hogy miképpen a hajnali csillag az ő felkelésével a napnak közellétét jelenti, s az embereket addig gyönyörködteti, míg a nap fel nem kel, azután pedig oly láttatlanná leszen, hogy mindnyájan egyedül a napra fordítják szemüket: úgy az én Prédikációs könyvem, melynek a nagyságod szárnya alatt keresek oltalmat, előljáró követe legyen a nagyságod Prédikációs könyvének, melynek kinyomtatására igyekeznek: úgy, hogy az elérkezvén, csak annak legyen kelete, mindnyájan azt kedveljék és keressék, és mindnyájan velem együtt abból tanulják meg, mint kellessék a gonosztól eltávozni s a jót követni.«

A nagynevű Széchenyi György, Pázmány negyedik utódja a prímási széken, szükségesnek véli a jeles beszédeket másodszor kiadni, mely kiadás Nagy-Szombatban 1695-ben jelent meg, a harmadik, ugyancsak N.-Szombatban, 1768-ban, a negyedik meg Budapesten 1903-ban. Latinul is megjelentek Krakkóban, 1654-ben.

Széchenyi prímás a második kiadáshoz írt lelkes előjáró-beszédében – melynek hosszú, de szép mondatai a híres unoka szavajárását juttatják eszünkbe – egyebek közt így ír: »A világra adom újabban, hasznos és lelki gyümölcsökkel teljes Prédikációit... mivelhogy igen elfogytak, nem cselekedhetem, hogy csak hivalkodó szemmel nézzem; hanem mivel sokszor jelen voltam, és lelki épülettel hallottam áldott élő nyelvvel ezen prédikációknak prédikálását: íme, újabban kinyomtatatom... Adja a felséges Isten, hogy valakik hallják és mondják, legyen mindnyájoknak üdvösségökre s az örök életnek elnyerésére: élj azért üdvösségedre vele kegyes olvasóm, és, mint válogatott virágokról, szedjed, mint a Szentlélek Istennek szájából, az elfogyhatatlan örökkévalóságunk útján táplálásodra rendeltetett lépesmézet.«

Egyházi Beszédeiben alig foglaltatik valami a két protestáns felekezet tanításairól, melyekről »mivel bőségesen írtam – úgymond – a Kalauzban és egyéb harcoló könyveimben, nem akarom itt kétszerezni írásaimat, hanem azokról ritkán és rövidebben emlékezem a prédikációban.«

Egyházi beszédeinek gyűjteményét tehát nem számlálja »harcoló könyvei« közé, s csakugyan egyházi beszédeiben, egynéhányat kivéve, nem hitágazatokat, hanem erkölcsi igazságokat fejteget.

Ezért Egyházi Beszédeinek gyűjteményéről Bod Péter így nyilatkozik: »Ez szép könyv, az atyák írásaiból és a pogányok ékes mondásaiból vagyon egybeszedve s jó végre alkalmaztatva; nem is civódik igen... a másvallásúakkal benne.«

Toldy, megemlítvén, hogy Pázmány kiadta egyházi beszédeit, ezt írja: »Homályba borítva kevés, de derék előzőit, sőt mindmáig felül nem haladtatva magyar hitszónok által. Rendelkezésére minden oldalú tudás, a világ és emberi szív mély ismerete, gazdag képzelet és erős logika áll. Pázmány főképp beszédei s Kalauza által a magyar nyelvnek nem várt, előre nem láthatott kiképzést adott. Ő az irodalomban addig uralkodott dunántúli nyelvjárás felett a tisztait érvényesítette; a nyelvvel grammatikai szabatsággal élt, azt új kifejezések s a nép szájából vett szebbnél-szebb és jelentős szólásformák- és közmondásokkal gazdagította, irányának pedig oly teljességet, kerekdedséget és bőség mellett is oly hathatóságot kölcsönzött, hogy méltán egy új aera szerzőjének tekintetik, ki a régibb kort befejezte, s újat kezdett meg, mi által az értőktől »a magyar bíboros Cicero« dísznevet vívta ki magának. Ő a mai könyvnyelv teremtője.

Az 1635-ik év karácsony napján, Nagy-Szombatban, egyházi beszédet mond, melyről egybegyűjtött egyházi beszédei hatalmas kötetének végén e szavakat írja: »Alítom, hogy ez leszen vége a negyven esztendőtlől fogva való prédikálásomnak: mert mellem fulladásai, hurutok és belső szelek szaggatásai, emlékezésem fogyatkozásai, fogaim kihullásai, egyéb sok nyavalyával egyetemben, alkalmatlanná tettem a prédikálásra. Hanem Istent alázatosan kérem, hogy tegye gyümölcsössé a hívek lelkében eddig való tanításomat: nekem pedig adjon boldog kimúlást az árnyékvilágból.«

Azokban a bús szavakban kifejezett sejtelve beteljesedett, mert csakugyan akkor hirdette utoljára Isten igéjét.

1636 december 26-án Egyházi Beszédei egy példányát megküldi I. Rákóci György erdélyi fejedelemnek: »Egyébbel kegyelmedet – írja neki – most az új esztendőben nem tisztelhetem ... kérvén ... hogy, mikor fejedelmi gondjaitól üressége lehet, ne restelje általolvasását. Azt hiszem, hogy kegyelmed pápista prédikációt nem is hallott.« A fejedelem, 1637 januárius 28-án, Fogarason kelt válaszában ezt írja neki: »A kegyelmed új esztendei ajándékát becsülettel és szeretettel vettük kegyelmedtől. Úgy vagyon, pápista prédikációk hallgatására nem érkezhünk, de kegyelmednek ilyen sok munkáját olvassuk, és kegyelmed jó emlékezetére több könyvünk között megtartjuk.

1637 március 11-én Pozsonyból, ugyancsak Rákóczinak, ezt írja: »Ad dominicam laetare együtt leszünk ő felségénél«, de ezt a napot, amely abban az esztendőben március 22-én volt, már nem érte meg, mert március 19-én Pozsonyban elhunyt.

Április 3-án temették el nagy pompával Pozsonyban, Sz. Márton templomában, melyben egy ideig királyainkat koronázták. A temetési szertartásokat, melyek reggel 8 órakor kezdődtek, Telegdi János kalocsai érsek végezte. A halottas házból 24 pap vitte ki a koporsót. Szent Márton templomában Szelepcsényi György, esztergomi kanonok és szenci plébános, később Pázmány utódja a primási széken, latin, Forró György, Pázmány iskolatársa Kolozsvárt, utóbb szerzetestársa, korának egyik kiváló prédikátora s egyházi írója, magyar halotti beszédet mondott róla. Ez utóbbinak beszéde öt negyedóraig tartott.

A temetésen, melyre számos főpap és főúr jelent meg, köztük a nádor, III. Ferdinánd királynak Tiefenbach gróf viselte képét.

Sírja fölé unokaöccse, Pázmány Miklós, márványtáblát tétetett, és reá, magának a nagy embernek kívánsága szerint, melyet végrendeletében kifejezett, csak ezeket a szavakat vésette: «Petrus Pázmány cardinalis.»

Testalkatára nézve középtermetű, sovány testű, hosszas és tiszta arcú, magas homlokú, sasorrú, fekete s eleven szemű, szerény és mégis méltóságos tekintetű, szöghajú s nem erős, de kellemes hangú volt; nem igen sűrű szakállát megeresztette s bajuszt is viselt. Alakja, mely tiszteletet gerjesztett az emberekben, illő volt nagy lelkéhez. Illett reá is, amit egyik beszédében, Seneca szavaival, mondott: »A nagy emberek hallgatásukkal is oktatnak, mert csak reájok nézve is, sokat tanulunk.«

»Kalauz«-ából

Első könyv – Az emberi okosságnak és az keresztyén hitnek az isteni természetéről és tiszteletről egyessége.

I. rész – Az teremtett állatoknak szép rendi és az emberi természetnek indulati az Istennek ismételre kézen fogva viszik az embert.

Valaki az Istenhez akar járulni, mindeneknek előtte el kell hinni, hogy ez világnak vezérlő ura, gondviselő fejedelme, teremtő Istene vagy, az ki mindenható erejével ez világot alkotta, bölcsességével vezérli, gondviselésével szent nevének dicsőségére igazgatja; és hogy ő mind hív szolgálónak, s mind ellene rúgóldozó engedetlen pártosoknak, érdemek szerént, igaz jutalommal megfizet végtére. Azért az egész keresztyén hitnek és üdvösséges tudománynak felbonthatatlan fundamentomául kell ezt vetnünk, hogy egy igaz Isten vagy; kit azért neveznek az görögök Theósnak, mert általlát mindeneket, általhat és gondviselő bölcsességével általmégyen mindenen.

Jóllehet pedig azt alíthatná valaki, hogy ezt az mi hitünknek első fundamentomát nem volna szükséges az természetnek világos tanításival támogatni, mivelhogy még az pogány bölcs is azt tanácsolja, hogy pálczával kell érlni, s nem bizonyosságokkal oktatni az istentagadókat: mindazonáltal az híveknek nagy lelki vígasztalásokra lészen, ha megértik, mely szépen egyez és igyenes bizonyóságot téssen az hit és az okosság az keresztyéni igazságról. Azoknak pedig, kik nyelvekkel vallják, de feslett életekkel és rút erkölcsökkel tagadják az Istent, ösztöne s ébresztője lészen az természet is az isteni tiszteletről és szolgálatra.

Azért nemcsak az sz.-írásból, de az teremtett-állatoknak szép módjával és nagy bölcseséggel való rendeléséből, csudálatos erejéből, álmélkodásra indító ékességiből, hasznaiból, cselekedetekből és az emberi természetnek tulajdon indulatjából is nyilván megismerhetjük az világnak urát és gondviselő kormányosát. Ez okon mondja Sz. Pál, az bölcs Salamonnal egyetemben, hogy színes mentségek nem lehet azoknak, kik az Istent nem ismerik: sőt, temérdek oktalanságnak kábaságátúl hordoztatván, ugyan azt is merik szívökben mondani, hogy nincs Isten. Mert az Istennek véghetetlen erejét és istenségét megismerhetik az teremtett-állatokból, mint valamely szép fnyes tükörből; mivelhogy az mennyei és földi állatok nem egyebek ékesen s szép renddel egybeszerkeztetett garádicsok-nál, melyeken az nagy Istennek ismeretire juthat az értelmes embernek okossága.

És hogy amaz mély bölcsességnek fundamentomiból eredett bizonyóságokról ne szóljunk, melyek noha az tudós emberek előtt foganatosbak, mert az ő értelmeket világosan s nagy fenn meggyőzik és az igazságnak engedelmissége alatt ugyan kötve tartják, de az községnek értelmét felülmúlják és nagy úton hátrahagyják.

ELŐSZÖR is, az világnak sok különböző részeinek szép ékes renddel való alkotásából, így okoskodik Eusebius doctor: Ha egy vadon erdőben, egy kősziklás pusztának barlangi között, jó módjával épített palotát látnánk, mely nagy szép csinyoson felékesített és drága kárpitokkal bévonattatott volna; minden szegeleti arany és ezüst házi eszközzel tündöklenék; kedves gyönyörűsége és szükséges táplálásra tartozó szépséggel bővölködnék; e fölött ő benne szép vetett asztalokat, fényesen égő szövétneket, körülötte jó gyümölcsösfákat, kedvesen illatozó virágokat, csatornákon és cséveken folyó hűvös forrásokat látnánk: és az mulató helynek

ékességén csudálkozván, tudakoznánk, ki alkotmánya légyen ez az királyi fáradságnak nyugodalmas könnyebbségére való épület? Valjon s, ha ki azt felelné, hogy emberi kéz nélkül, az közel való hegyeknek történetből lótt szakadásiból és az ő részeinek széltül egybenhordásából kerekedett ki az szép palota: nem azt itélnéd-é, hogy megelőzne minden goromba esztelenséget oktalan feleletti? Hasonlóképpen, ha egy bordában nagy mesterséggel rendelt belfonalat látnál: nem mindjárt azt gondolnád-é, hogy merő szerencséből nem esett rendelések, hanem okos embernek mestersége szerkeztette ezeket oly jó módjával? Mivelhogy azért ez világnak szépséges nagy volta minden ékes épületeknek cifráit messzére felülmúlja, mind az ő fundamentomának, az föld kerektségének állandó erejével; mind az ő boltozatjának, az kerek szép égnek hajlásával; mind az ő finyes fáklyáinak, az napnak és holdnak világosságával; mind az ékes kárpitoknak, az mezei szép virágoknak és zöldelő fáknak szemlegeltető különbözősével: kétség nélkül az jó ki belőle, hogy ennek az díszes épületnek, melynek mind az görögöknél, s mind az deákoknál még neve is az szépségtül vétetett, bölcs és hatalmas alkotója vagyon, ki nem egyéb az egy Istennél, kit tisztelünk és imádunk.

Forgách Zsigmond nádor

MÁSODSZOR, ez világnak szép renddel szabott gondviselő vezérléséből, ilyen bizonytságot támaszt Nazianzenus: Hogyha valahol gyönyörűséges nótára igazított hegedű- vagy lyiút-szót hallunk, mindjárt általértjük, hogy okos és tudós fő mesterember kezétül vagyon annak eredeti: azonképpen, ha szép megeresztett zászlók alá rendelt roppant seregekre tekintünk, avagy jó rendtartással vezérelt népek sokaságát látjuk, nyilván tudjuk, hogy fejek és vezérek vagyon ezeknek: miképpen Sába királyné asszony, látván az Salamon épületit és udvarának rendit, megisméré az bölcs királynak eszességét. Végezetre, ha egy forgó órának állhatatos folyással

járó kerekit látod: ottan tudhatod, hogy értelmes és tudós igazgatója vagy, az ki megoltalmazza minden bontakozástúl és az napnak forgásához igazítja. Holott azért ez világnak minden részei ily kimagyarázhatatlan szép renddel, ennyi ezer esztendeig, ily nagy állhatatossággal viseltessenek: nem lehet az okos embernek abban semmi kételkedése, hogy fölötte bölcs gondviselő feje és világ tengelye forgató Istene vagy ez földnek. Ez okból mondja Lactantius, hogy nincs oly vad természetű ostoba ember, az ki (bár ne tudja is ki légyen az Isten, kinek gondviselésével vezéreltetik ez világ) szemét az égre fordítván, az teremtett-állatoknak nagy voltokból, rendiből, szépségiből, állhatatosságiból és hasznaiból meg ne ismerje, hogy vagyon valamely Isten, az ki mind ezeket hordozza és vezérli: mivelhogy sem történetből, sem az teremtett-állatoknak tulajdon erejükből és rendelésekből ezek nem származhatnak. Ugyanis, mi lehet oly nyilvánvaló és látható dolog, úgymond egy pogány bölcs, mint hogy mikor az eget és az égi csillagoknak állhatatos rendit s változásit megtekintjük, az természetnek belénk oltatott indulatjából, mindjárt eszünkbe jut, hogy igazgató vezére és gondviselő fejedelme vagyon ez világnak? Annak okáért mondja Sz. Dávid, hogy az egeknek is nyelvek vagyon, melyekkel az Istennek dicsőségét hirdetik és az ő szavokat megértik minden nemzetségek. Másutt azt mondja, hogy az egeknek mint valami szép királyi sátoroknak kiterjesztése által az Isten mintegy szép finyes ruhában öltözik. Mert, midőn az teremtett-állatokban és legfőképpen az egeknek csudálatos alkotásában az ő hatalmasságát és bölcsességét megmutatja, úgy tetszik, mintha ugyan látható öltözetet venne magára, melyben megismértessék mi tőlünk: mivelhogy az teremtett-állatoknak ereje, szépsége, gyorsasága és nagysága csaknem kézen fogva viszen minket az Isten ismeretire. Azért mondja Sz. Pál is, hogy az Isten nem hagyta magát tanúbizonyság nélkül, jót cselekedvén, velünk az égből, esőt adván és az földi gyümölcsök termésére alkalmas üdöket rendelvén. Az Bölcs pedig ezen okból írja, hogy az Istennek bölcs lelke minden teremtett-állatnak nyelvet adott, mellyel az Istennek bölcsességét hirdesse.

HARMADSZOR: Hogy magunk kívül messze ne bujdossunk, csak ne resteljünk bétekinteni magunkban, könnyen az Istennek ismeretire juthatunk és, az mint Sz. Pál mondja, ugyan megtapasztalhatjuk őtet: mivelhogy ő benne élünk és mozgunk, és, az Sz. Dávid mondásaként, az Isten orcájának bélyege és jele rajtunk vagyon. Miképpen azért szívökben plántálta az Isten az szüléknek magzatjukhoz való szerelmét: azonképpen az egész emberi természetben mélyen beoltotta az ő ismeretinek szikráját, úgy hogy soha világ kezdetitől fogva nem volt nemzetség, mely isteni tisztelet nélkül lőtt volna. Ha azért az miben minden különböző nemzetségek egyetértének, azt nem emberi gondolatnak és találmánynak (mely, mint az pára és tajték, hamar elenyészik), hanem ugyan az természetnek szívünkben öntött törvényének kell itilni: kétség nélkül arra is az természet oktat, hogy az Istennek gondviselő ereje alá vettetett minden ember. És ezt az pogányok bálványozása is szépen megerősíti; mert tudjuk és érezzük magunkban, mennyire ellenkezik az mi dölyfös és fenhéjázó természetünknek dagályosságával, hogy más alábbvaló teremtett-állatnak fejet hajtunk és megholdoljunk: de mindazonáltal inkább akartak az pogányok követ és fát, sőt barmot imádni, hogysen mint Isten nélkül lenni; kivel bizonyoságot tettek, hogy könnyebb, az természetnek felfuvalkodott akaratossága ellen is, akármely elvetett állatnak szolgálatjára állani és, ezt Istennek itilvén, feje föliben helyheztenni s tisztelni, hogysen Isten nélkül lenni. Továbbá, hogy ugyan természetünkben gyökerezett az Istennek gondviseléséről és nyomorúságinkban segítségéről való tudomány, ez is nagy jelensége: mert noha találkoztak oly eszefordult és agyafürt emberek, kik, sok gonoszságok miatt, elidegenedvén az Istennek igazságától, azon mesterkedtek, hogy az Istent tagadván, bátrabbak lehetnének minden gonoszságra; és midőn csendeszen eveztek, nagy fenn pöktek és csúfos mardosásokkal játszottak az istenfélőkkel; de mindazonáltal, midőn vissza fűtt az szél, és félelmes igyekben estek véletlenül, az természetnek kiszűréséből felindítatván, Istenhez fohászokodtak, minden fálevélnek cserdülésétől féltek, kik az Istentől nem akarnak vala félni: és az égre vetvén szemeket, Istentől kértek segítséget. Azért mondja Sz. Dávid, hogy az Istennek

ellenségi is, mikor értik az ő hatalmas erejét, hazudozva hízelkednek néki. Így olvassuk, hogy Caligula császár teljességgel játéknak ítéli vala az Istent, és ez világnak parancsoló istennek nevezi vala magát: de midőn az mennydörgéseket hallotta, nagy félelemmel az ágy alatt bújdoklott az Istennek haragja előtt. És ugyan természetünknek hertelen és sok gondolkodás nélkül való indulatjából érezzük azt mindnyájan, az mit Jozafát király monda, hogy midőn nyavalyánkban nincs sohonnan reménységünk, mindjárt az Istenhez fordítjuk szemeinket.

Ennek fölötté az emberi kívánság az teremtett-állatokkal soha meg nem elégedhetik, hanem, akármennyi gazdagságra, böcsülletre, kincsre, hatalomra, bölcsességre jusson is, nyughatatlan; és mint az égő tűz, ha olajt öntesz reá, fellobban inkább, hogysen elaludnék: úgy az mi kívánságunk szomjuságát is meg nem oltják, sőt inkább felgerjesztik ez világi jóknak bővölködési. Szükség tehát, hogy valami nagyobb és jobb légyen az teremtett-állatnál, az kivel beteljesedjék ez az természetnek nagyobbra vágyódó kívánsága, mely hejában és haszontalanul belénk nem plántáltatott. Ez pedig, az kiben megnyugszik kívánságunk, nem egyéb annál, az kirül Sz. Dávid énekli, hogy akkor elégszik ő meg, mikor az Úrnak dücsőségét meglátandja.

Továbbá az emberi okosság tanít arra, hogy az értelmes lélekkel felékesítetett emberi állat nem lehet alábbvaló és elvetettebb az több teremtett-állatok közt: ha pedig csak hiúságos találmány volna az religio, az Istenrül való tudomány: nem volna sem balgatagb, sem nyomorultabb állat az embernél. Mert egy az, hogy sokan az emberek közül vagy mindenestül, avagy nagy részül megvonszák magukat ez világi gyönyörüségektül és alkalmatosságoktól, az Istennek félelméért: más az, hogy az lelkiismeretnek furdalási, az Isten haragjának és az kárhozatnak félelmik csak egyedül az embert faggatják. Azért, az Sz. Pál mondásaként, esztelenb és bódogtalanb az ember minden állatoknál, ha Istene nincsen és csak ez világon vagyon határa reménységének.

NEGYEDSZER: Az természet ereje fölött való csudák és jövendőmondások, melyeket az Úr Isten régenten cselekedett és most is megújít, mikor kedves ő előtte, bizonyági annak, hogy ez világnak vezérlő Istene vagyon, ki az ő híveinek segítségére és oltalmára, az gonoszoknak fenyegetésére és büntetésére, szokatlan és az teremtett erőnek folyása szerént, ugyan lehetetlen dolgokat is cselekeszik.

ÖTÖDSZÖR és utólszor: Az emberi elmének bölcs okoskodása is az igaz Istennek ismeretire mutat és igazít minket. Először: Mert, az mint Sz. Ágoston írja, minden nemzetségek még az pogányok ő magok is, mikor az Istent említik, oly állatot értnek ezen, az melynél föbbet, böcsülletesbet, jobbat nem gondolhatnak. Sz. Bernárd pedig imígyen szól: Az pedig, az kinél föbb és böcsülletesb állatot nem gondolhatunk, lehetetlen, hogy csak az emberi elmének hiúságos gondolkodása és chimaerája legyjen; mivelhogy sokkal jobb és böcsülletesb az mi valóságosan vagyon, hogysen az mit csak gondolatunkban elmélkedéssel faragunk: tehát nem lehetséges, hogy valóságosképen nem volna Istene ez világnak. Másodsor: Ezeknek az világi állatoknak eleitül fogva való teljes sokaságában ha valamely oly állat találatik, mely mástul nem származik és nem függ, az léssen, az kit mi Istennek nevezünk: ha pedig ebben az sokaságban semmit olyat nem vallasz lenni, ki mástul nem függene, úgy mint alkotójától, szemlátomást megcsalatos. Mert ha mindenek mástul származnak és függenek, mivelhogy az egész és teljes sokaság kívül nincs semmi oly állat, melytül az teremtett-állatok sokasága származhatnék: szükség azt mondani, hogy az világi állatoknak teljes sokasága valakitül olytül függ, az ki ebben az sokaságban foglaltatik: és így nem egyébtül, hanem avagy ő magátül, avagy az ő alkotmányátül függene. Ez pedig teljességgel lehetetlen dolog, az mint ezennel megbizonyítom: tehát azt kell mondanunk, az mit elsőben mondánk, tudniillik, hogy ez világon vagyon oly böcsülletes természet, mely mástul nem függ és nem származik. Harmadsor: Ha az világ, az ő benne való fő részeivel egyetembe, öröktől fogva nem volt, hanem üdő szerint kezdetett: kétség nélkül oly alkotója volt, az kinek ereje által kezdetett újonnan, az mi nem volt annak előtte; de az bizonyos, hogy ez világ, az benne való állatokkal, öröktül fogva nem volt: tehát hatalmas

kezdője, teremtője volt az világnak, kinek erejéből kezdetett újonnan lenni. És ez, az világnak teremtő Ura, az egy igaz Isten.

Az bizonyásznak első részét azzal erősíti Sz. Ágoston, hogy semminemű állat nem alkothatja önönmagát; mivelhogy az ki valamit teremt és alkot, ő magában lenni kell annak, és erejének, hatalmának tehetségének kell lenni, mert ezek nélkül semmit nem cselekedhetik: tehát az mi azelőtt nem volt, hanem újonnan kezd lenni, másnak ereje és hatalma által kell annak kezdetni. Azon bizonyásznak második részét győzhetetlenül bizonyítja Sz. Ágoston, milyen formán: miképen nem lehetséges dolog az, hogy az ember öröktől fogva légyen, ha mind teste s mind lelke öröktől fogva nem volt, mivelhogy az emberi természethez mind egyik s mind másik szükséges: szintén azonképen az üdőnek és napnak forgása és egyéb állatoknak egymástól való születése és származása sem lehet öröktől fogva, hanemha az elébbvaló és azután következő részek is öröktől fogva voltak. Mert szintén mint az emberi természethez szükséges az test és lélek: úgy az üdőhöz, az égnek forgásihoz, az teremtett-állatoknak egymás után való születésekhez és romlásokhoz, egy szóval, az részszerént múlandó és folyó dolgokhoz, melyeket az deákok *successivum*-oknak hívnak, mivelhogy egymás után való részből állanak, szükség, hogy elébb- és utólbvaló részt foglaljanak magokban. Annakokáért, ha az napnak forgása, az embereknek egymás után születése öröktől fogva voltak, mivelhogy az ő természetekhez illendő részek nélkül nem lehettek: következik, hogy elébb- és utólbvaló részek voltak öröktől fogva. Teljességgel lehetetlen pedig, hogy mind az elébbvaló, s mind az utána következő részek öröktől fogva való légyenek; mivelhogy az mi előtt valami volt, az nem lehet öröktől fogva való.

Ezt az bizonyásgot, nagyobb értelemnek okáért, ilyenképen erősíthetjük: ha az világ mostani állapotjának kezdete nem volt, hanem öröktől fogva, így mint most, egymás után születtek, bizonyos számú esztendőig éltek s azután megholtak az emberek: következik, hogy az embereknek nemcsak születések, de halálok is öröktől fogva volt. Az pedig nem lehetséges; mert az embernek születése csak bizonyos és meghatározott esztendő számmal volt az halálnak előtte: azért, ha az születés elébb volt az halálnál, nem lehetett öröktől fogva az halál. És mivelhogy csak meghatározott, bizonyos számú esztendő folyt az halál között és születés között, mint szintén most is, ha az emberi állatnak halála öröktől fogva nem lehetett, az ő születése sem lehetett kezdet nélkül. Ebből az keredik ki, hogy ez világ nem lehetett kezdet nélkül mindenkor ilyenformán, mint mostan vagyón.

Végezetre, azzal is támaszthatjuk ezt az igazságot: mert az mi öröktől fogva volt, változás nélkül örökké abban az állapotban kell maradni, melyben volt eleinten. Mert ha elváltoznék, nem lehetne ez az változás öröktől fogva; mivelhogy az elváltozó állatnak létele után kellene következni az változásnak. Szükség tehát, hogy az öröktől fogva való állat, az változás előtt, örökké, azaz végzetetlen ideiglen, változás nélkül maradjon az elébbi állapotban; mivelhogy ha az változás előtt csak bizonyos üdővel kezdett lenni, nem lehetett öröktől fogva. Ebből világosan következik, hogy az egek forgási és az embereknek nemzési, egy szóval, az világnak ilyen állapotja, mint most vagyón, nem lehetett öröktől fogva, akár mint habozzon ebben Aristoteles; ki midőn az csipát szemérül letörölvén, bizonyásainak töredelmes pozdorjáját megismerte volna, igazán megvallá, hogy ő az világnak kezdetiről semmit bizonyost nem tud mondani. Ezt azért, az ki ez világot teremté, mely azelőtt nem vala, Istenünknek és ez világ urának tartjuk; őtet tiszteljük, mint teremtő és gondviselő fejedelmünket.

De ezeknek és több mély bizonyásoknak most békét hagyván, vegyünk az megmondott dologból két hasznos tanúságot.

Elsőt azt: mely veszedelmes vakságra viszi embert az bűn és az Isten törvénye ellen való feslettség. Az Sz. Pál mondása szerént, az ki vétkezik, megtagadja az Istent cselekedetivel; mert nem egyéb az gonoszság, úgymond Sz. Jób, hanem az felséges Istennek tagadása. Ugyanis az, ki bátran elmerül és torkig úsz minden gonoszságban, úgy viseli magát, mintha nem volna az kinek engedelmséggel tartoznék és az ki látná s meg is büntethetné álnakságit. Azért az ki nemcsak szájával, hanem erkölcsével is meg akarja mutatni, hogy az Istent hiszi, ne légyen olyan, mint az

kikrűl olvassuk, hogy hasonlók az erdei számarokhoz, és *liber barok*nak alítván magokat, szabadoson vétkeznek, mintha menedéklevelek volna az isteni szolgálattúl: hanem azt szünetlen szeme előtt hordozza, hogy birodalom alatt született, és nagy büntetésnek fenytékével köteles az ő Teremtőjének szolgálatjára és szófogadó engedelmességre.

Másodikat azt tanuljuk: mely méltó okokból parancsoja az Úr Isten, hogy soha semmi dolgainkban el ne feledkezzünk és lelki szemeinket el ne fordítsuk ő róla; mivelhogy nagyobb szabadságot semmiből nem vehet az emberi gyarlóság minden gonoszságra, mint abból, hogy kiveti az Istent elméjéből. Mert szinte miképen az országokban nem lehet nagyobb bontakozása az igazságnak, sem eláradása az gonoszságnak, mint midőn az emberek azt vélik, hogy sem fejedelemek, sem birájok nincsen: azonképen nem lehet azokban is zablája az gonoszságnak, valakik gyakran nem emlékeznek az Istenrűl. Az ki pedig szünetlen az Istenre függeszti szemeit, nemcsak nagy ösztöne vagyon minden tekélletes jó erkölcsre, de az világi veszedelmek és háborúságok között is csudálatos vígasztalást talál, mint szintén Sz. Dávid, ki, midőn ez világnak felháborodott habjai között ugyan megededett volna, azt mondja, hogy megemlékezvén az ő édes Istenérűl, örvendetes gyönyörűséggel beteljesítették az ő szűve.

II. rész – Mint kelljen az világnak szép alkotmányában az Istennek hatalmát és bölcseségét szemlélni.

Izsaías azt írja, hogy az Isten három ujóra függesztve hordozza az föld kerekességét; akarván ezzel jelenteni, hogy ez világnak gondviselésében az Istennek három csudálatos szép tulajdonsági tündöklenek: tudniillik, atyai jó volta, mellyel jót akar tenni az teremtett-állatokkal; gondviselő bölcsesége, mely utat talál az ő jó akaratjának véghez vitelében; mindenre ható nagy hatalmassága, melynek erejével mindazokat megszerzi, valamik szükségesek ez világnak szép és hasznos vezérlésére. És, hogy ezeket az isteni tulajdonságokat ajtatos szeretettel megismerné minden ember, gyakran int az sz.-írás, hogy az Istennek alkotmányit szorgalmatos gondolkodással szemléljük; sőt ugyan jajt kiált azokra, kik ebben megfogyatkoznak, ő maga is az nagy Úr Isten, meg akarván Sz. Jóbbal ismertetni hatalmasságát és isteni félelemre és szeretetre igyekeztén gerjeszteni lelkét, nagy sok beszéddel eleiben rakogatja, sőt ugyan nagy pompával előmustráltatja az teremtett-állatokban tündöklő bölcseségét és hatalmas erejét. Először is az egeknek csudáiról emlékezik: azután az esőt, havat, szeleket, mennyköveket, végre az égi madarakat, vízben úszkáló állatokat, az föld hátán lakozó vadakat előszámlálja; és úgy mutogatja, mely világos tüköri légyenek mind ezek az ő bölcs hatalmának. Sz. Dávid is, gyakorta az isteni dicsőre és szeretetre serkegetvén magát, sok szép énekléssel előszámlálja az Istennek teremtett-állatit. Sz. Ágoston magárul azt írja, hogy mikor üdőt vehetett az több foglalatosságítul, az Istennek alkotmányit gyönyörűséges elmélkedéssel vizsgálja, és ezzel úgy felgerjed az isteni szeretetre, hogy az reménylett bódogságnak előljáró zsenégjét láttatik érezni magában.

1. Hasznai az teremtett-állatokról való elmélkedésnek.

Az teremtett-állatokról való mélyebb gondolatból három rendbéli haszon származhatik az emberbe.

Első: az Istennek ismereti. Mert, az Bölcs mondása szerént, az ki jól meggondolja az világ részeinek rendit és állapotját, eszében vészi, hogy okos és véghetetlen hatalmú gondviselőtől hordoztatik. És az teremtett-állatoknak nagy volta az Istennek véghetlenségét, szépsége az Istennek szépségét, erőssége az Istennek hatalmát, finyessége az ő dücsőségét, édessége pedig az Istennek sok vígasztalásokkal bővölködő jóvoltát adja értenünk; mivelhogy valami az kútfőből származik, azzal bővölködni kell az kútfőnek. Annakokáért Sz. Basilius azt írja, hogy ez világ nem egyéb, hanem egy szép írott könyv, mely az Istennek dücsőségét hirdeti. És ugyanezent írja Cassiodorus, hogy mondotta Sz. Antal egy pogány bölcsnek, midőn azon tudakoznék tőle, mint lakhatik az pusztában könyvek nélkül? Másutt ezen Sz. Basilius azt írja, hogy ez világ olyan mint egy iskola, melyben az teremtett-állatok tanítanak az Istennek ismeretire. Mert, úgymond, az látható állatok szépsége és nagysága az Istennek erejét és szépségét szemünk előtt hordozzák, úgy hogy noha csak legkisebb részét érthetjük az teremtett-állatok titkainak, de mindazáltal csak azok is, az melyeket szemünkkel látunk, oly csudálatosok, hogy akármely éles elme sem álmélkodhatik elégségesen az Istennek ezekben tündöklő bölcseségén. Miképen azért az mennyei bódogságban az Úr Isten mintegy tüköre lészen az megdicsőülteknek, melyben az teremtett-állatokat szemléljék: azonképen ez világon az teremtett-állatokat tükör gyanánt kell néznünk, melyben az Istennek jóvoltát, hatalmasságát, bölcseségét megismerjük; és mint valami grádicsokon, az látható állatok ismeretin az Istennek ismeretire emeltessünk.

Második haszna az teremtett-állatok ismeretinek az, hogy felgerjed bennünk az isteni szeretet, és hálaadásra indíttatik az mi szívünk. Azért mondja Sz. Basilius, hogy mikor csak egy füvecskét látunk is, az isteni szeretetre gerjedez az mi lelkünk, ha meggondoljuk, hogy ezt is az Úr Isten nem magáért, sem az angyalokért, sem az oktalan állatokért, hanem, az mint

Sz. Dávid mondja, az hegyek tetején zöldelő fűvet is az embernek szolgálatjára teremtette. Mert az ember szükölködik az oktan állatok nélkül hogy húásával tápláltassék, bőrrivel és gyapjával ruháztassék, erejével földét szántsa, terhét hordozza, gyalog járástól megmentse: ezek pedig az oktan állatok füvei tápláltatnak: az fűvek nem nőnek különben, hanemha esővel öntöztetik az föld: az esők különben nem lehetnek, hanemha az tengerből és folyóvizekből pára emeltetik fel: az földből pedig gőzölgő füstök támadnak, és szelet indítanak, mely az felhőket elterjeszti az föld kerekiségére: ezek pedig az párák és füstök különben fel nem emelkednek, hanem az napnak és csillagoknak erejével: annakokáért mind az egek az ő szép forgásokkal mind az esők és mezei virágok az embernek szolgálatjára, hasznára és tisztességes vigasztalására teremtettek. Azt kívánja azért ez az szent doctor, hogy midőn egy szép virágot kezünkben vesszünk, egy árnyéktartó zöld ágat megtekintünk, az Istenhez emeljük lelki szemeinket és dicsőítsük őtet, ki ennyi szépséggel felékesítette az elhervadó virágot, hogy az mi szemünket gyönyörűségesen legeltesse; ily szép illattal megáldotta, hogy jó szagával minket vigasztaljon: ennyi külön-különféle jó ízű gyümölcsöket adott az üdőnek állapotjához képest, hogy az mi torkunknak kedveskedjék. És egy szóval, nem úgy bánt mi velünk az Isten, mint az emberek az ő béresekkal, kiknek csak temérdek és vastagító eledelt rendelnek, csemegére és nyalánságra nem szoktatják őket: hanem szükségünk fölött is, az mi érzékenységünk gyönyörködtetésére is, sok szép dolgokat teremtett az mi urunk.

Ezeket megértvén, nem illik, hogy hasonlók legyünk amaz oktan állatokhoz, kiknek midőn az ő pásztorok makkot vagy galagonyát vér az fárul, mohón zabálnak és egymást taszigálják, de szemeket fel nem emelik, hogy megköszönjék az ő pásztorok jótéteményét. Az gyermekekhez se hasonlítsuk magunkat, kiknek ha szép arany bötükkel írt könyvet adnak, noha gyönyörködnek az bötük tettes ékességében, de nem értik mi fekszik azok alatt, és az benne való mélységes tudományra nem igyekeznek: hanem azon legyünk, hogy ez világi szépség által az Istennek szerelmére és jótéteményiért hálaadásra induljunk, és megemlékezzünk az Bölcs mondásáról, hogy, midőn az Istentől jót vesszünk, hálaadást térítsünk vissza ő szent felségének. Ugyanis, az mint Sz. Ágoston írja, bolondság volna, ha azok az szépségek elvonnának minket az Istentől, az melyek ugyan nem is volnának, ha Istenben nem volnának.

Harmadik és utolsó haszna az világi állatok vizsgálásának az, hogy ezeknek példájokkal hivatalunkról és kötelességünkről meg-emlékeztetünk, és néma nyelvekkel az mi erkölcsünket ezek is az tekéltességre igazgatják. Ez az oka, hogy az sz.-írás is néha az hangyákra, néha az héjákra, sőt még az ökrökre és számárra is mutat, hogy ezektől megtanuljunk, mint kelljen hivatalunkban járnunk. Azt mondja azért Sz. Basilius és Sz. Ambrus doctor, hogy midőn egy szép virágot megtekintünk, ne csak úgy nézzünk erre mint az barmok, hanem eszünkben jusson az mi életünknek gyarlósága, rövid öröme, elmúló vigasága. Mert miképen az szép virág hamar meghervad s elszárad, és noha még Salamonnál is frissebben öltözött, de nagy gyorsan elveszti minden ékességét: azonképen te is, akármely erőben, szépségben és hatalomban dicsekedjél is, rövid üdő alatt meghervadsz és megrothadsz.

Hasonlóképen más helyen is ezen szent doctorok arra tanítanak, hogy midőn az szőlővesszőt látjuk, eszünkbe jusson állapotunk, hogy noha minket is az Úr Isten, mint valamely szép szőlőt bégyepelt és béárkolt, megmetszett és megkarózott az ő malasztjának és az szentek példájának vastagító támaszival: de viszontag azt kívánja tőlünk, hogy az szőlőtőben maradjunk, nevedjünk, gyümölcsözzünk; és midőn az homlítás által bévermeltetünk, az föld alá bujtatunk, azt is örömmel szenvedjük.

Másutt azt írják, hogy midőn látjuk az oktan állatoknak magokra való szorgalmatos gondviselését, megemlékezzünk, hogy az mi lelkünkre mi is szorgalmatos vigyázással gondot viseljünk; mert nagyobb kárhozatunk lészen, ha az barmoknál is oktanbaknak találunk az magunk dolgaiban. És szépen tanítják az fiakat az gólyák példájával, mint kelljen tisztelni koros és megért szüléjeket. Mert az gólyák, midőn megaggnak szüléik, melegítik az ő hideg tetemiket tollokkal; eledelt hordanak nekik; az röpülésben is segítik, szárnyokkal felemelvén őket.

Végezetre, midőn sokféle virágokat látunk, melyek napkelettel kinyílnak, és az napnyugottal egybemennek; avagy az napra fordítván virágoknak kinyílt kebelét, véle együtt forognak, mintha megismervén az ő legeltető és alkotó mestereket, szolgálni akarnának néki tehetségek szerént: mi is azon légyünk, hogy szemünket az Istenről el ne vegyük; hanem ötet, minden javainknak kútfejét, kövessük, hálaadó szolgálattal udvaroljunk és kedveskedjünk néki.

2. Az egeknek ékességéről.

De efféle szép tanúságoknak, melyeket az teremtett-állatokból szedhet az ember, mélyebb emlékezetit most elhagyván, rövideden tekintsük meg közönségesen az teremtett-állatoknak csudálatos rendit, ékességét, alkolmatosságát és szép bölcseséggel vezérlését; melyekből az Istennek hatalmas ereje, bölcsesége és jó volta kinyilatkozik, és világosan kitetszik az mit az pogány bölcs monda, hogy az természet szerént való állatok cselekedeti okos és értelmes gondviselőnek cselekedeti, melyekben fnylik az Istennek bölcsesége, miképen az sz.-írás is nagy sok szép álmétkodtató szókkal tanít erre. És ugyan azt mondja, hogy az mezei barmok és az égi madarak, sőt minden teremtett-állatok nyilván kiáltják, hogy ők nem teremtették magokat, hanem az Isten.

Mivelhogy azért, az Lactantius mondása szerént, az végre teremtette Isten az embert igyenes szép termettel, hogy az egeket szüntelen szemlélje; és az Istennek az egekben tündöklő hatalmasságát s bölcsességét megesmérje: méltó, hogy mi is ezeknek szépségét figyelmetesen megtekintsük.

Legelőször is azért, csudálatos az egeknek az ő nagy voltok. Mert, az mint Basilius és Seneca írják, noha nekünk az nap és az csillagok kisebbeknek tetszenek az földnél, az ő távullétek miatt, szintén mint az öreg emberek, sőt az magas tornyok is kicsinyeknek látszanak, midőn messze vannak: de azért az nap sokkal nagyobb az egész föld kerektségénél. És annyira nagyobb, hogy az mathematicusok számvetése szerént százhatvanhatszor annyi mint az föld. sőt csak egy csillaghoz képest is olyan az egész föld, mind egy kis punctocska; az mint Sz. Basilius bizonyos okokkal megbizonyítja. És, az miképen az mathematicusok nem ok nélkül tanítják, az nyolcadik égben való ezer és huszonkét csillag közül, melyeket szemünkkel megjegyezhetünk, – mert az többinek, mint szinte az tenger fővényének számát, csak az Isten tudja – oly nagyok vannak, hogy százhétszer nagyobbak az földnél. Az csillagos égnek kerektségét pedig az földnek és tengernek kerektségénél huszonkétezerszer hatszáztizenkétszer nagyobbnak írják az mathematicusok; és azt mondják, hogy az egész föld kerekége, melynek bizonyos mértékét csak egyedül az Isten tudhatja, – noha az Ptolomaeus tetszése szerént huszonkétezer és ötszáz olasz mérföldet, azaz közel hatezer magyar mértföldet foglal magában – az firmamentomhoz képest csak annyi, mint egy punct, mint egy mákszemecske. Ebből mutatja meg osztán Seneca és Plinius, mely bolondok az emberek, kik felfuvalkodnak ez világi birodalmocskában, holott ha mindenestül övük volna s az föld, rövid és keskeny határral környékezett birodalmok volna.

Továbbá ebből az föld körül forgó egeknek nagy voltokból azt hozza ki Aristoteles, hogy meg nem gondolhatja az emberi elme, mely sebes gyorsasággal forog az firmamentum, megkerülvén huszonnégy óráig az egész földet. Mert, az mint az mathematicusok megbizonyítják, az firmamentomnak valamely kicsiny része egy órában oly messze mégyen, hogy ha valaki mindennap tíz magyar mértföldet menne, kétezerkilencszáznégyszáz esztendő kellene hozzá, hogy oly messze mehetne; és annyi üdő alatt, az mennyiben egy Mi atyánk-at mondanánk, azon firmamentomnak egy valamely kis része annyit mégyen, az mennyit egy madár, vagy nyíl menne, ha ugyanazon üdőben hétszer az egész földet megkerülné. Ennek pedig az megfoghatatlan gyorsaságnak egyéb oka nincsen, hanem az Istennek parancsolatja. És mind ezekből az Istennek hatalmas felségéről ítélet tehetünk, mivelhogy ezt az nagy eget ő csak araszával is általfogja, úgymond Izsaiás, és ő hozzá képest ez az kitérjedett nagy kék ég olyan, mint egy semmi. Kitetszik ugyanazon dologból az Istennek jó volta is, ki mind ezeket az nagy

alkotmányokat csak az hálaadatlan emberi nemzetségnek szolgálatjára teremté, az mint ő maga megmondja Mózes által.

Ennek fölötte az egek oly csudálatos forgással, oly állhatatos és alkotmatos renddel viseltetnek, hogy az ki ezeknek vizsgálásában forgott, álmélkodva szemlélheti benne az Istennek bölcsességét. Azért írja Sz. Basilius, hogy ez világ vezérlőjének bölcsesége ugyan villámik az napnak ez föld körül való szüntelen forgásában: mely az éjnek és nappalnak változásival hasznosan ékesíti ez földet, és néha hozzánk feljebb jövén, nyarat szerez; néha eltávozván, telet hagy. Ugyanis, ha az nap után éj nem következne, és az földi gyümölcsök az éjnek mértékletes hűvösségétől, szép harmatitúl nem újulnának: ki kellene égniek az hévség miatt, az emberi testnek sem lehetne egészsége és csendesz nyugodalma. Azonképen, ha az nap néha feljebb s néha alább nem járna; ha az esztendőt négy részre nem osztaná, és az nyár s tél köziben őszt és tavaszt nem vetne, hogy az nagy melegről szép lassú grádicson jutnánk az hidegre, és az hidegről viszontag lassan térnénk az melegre: sem földi gyümölcsünk termése, sem magunknak egészséges megmaradása nem lehetne. Miképen azért az Bölcs arra tanít, hogy valamennyiszer az napot, az Istennek csudálatos edényét látjuk, dicsőítsük az Teremtőt: azonképen Sz. Basilius is arra int, hogy midőn az napot és az fnyes csillagokat látjuk, nemcsak meggondoljuk, mennyivel szebb ezeknél, az ki ezeket teremtette; de azt is eszünkben vévén, mely szép ajándékokkal látogatta az Isten az ő számkivetett bűnös szolgáit, itíletet tegyünk, mennyivel böcsülletesb szépségeket ad szent országában az választott híveknek. És másutt azt mondja, hogy ha az Isten házának pítvara, ha az vadak barlangja ily szépen felékesített: megitíphetjük, minémű légyen az királyi palota.

Az holdnak fogyása és nevedése, melyet az sz.-írás csudálat, az ő ereje és cselekedeti, az Istennek hatalmát és bölcsességét nagy nyilván megmutatják. Mert, az mint Sz. Basilius megmutatja, az holdnak erejével indítatik meg az tenger, úgy hogy néha egy-felé s néha másfelé folyjon. Az vízi állatok, úgymint az rákok, osztrigák, csigák, sőt még az embernek agya veleje és az fák völgye és béli teljesbek holdtöltére. Az szeleken és üdők változásán is nagy urasága vagyon. Végezetre azzal fejezi bé mind ezeket ez az szent doctor, hogy az holdnak változását látván, az emberi állapotnak állhatatlansága eszünkben jusson, és az hamar változástúl félvén, mértékletesen viseljük magunkat jó szerencsénknek teljességében.

Az több csillagoknak, az egek ékességének erejét ki tudná csak meg is gondolni, nem hogy előszámlálni? Az többi közt az is csudálatos szép hasznok ezeknek, hogy az tengeren evezőknek nincs egyéb kalauzok az csillagoknál, és kiváltképen az északi csillagnak oly ereje vagyon, hogy nemcsak az mágneskö ő maga, de az vasnyelvecskéknek az mágneshez dörgölt hegyecskéje is igyenesen arra az csillagra fordul, és az által mutatja az compass az órát, az által hordozzák egynéhány ezer mértföldre az tengeren az hajókat, szinte oly bizonyos utakon, mint az jó kocsis az szép tér földön az ő kocsiját.

3. Az levegő-égnek és folyóvizeknek csudáirúl.

Az levegő-égnek alkotmatos szép hasznai is az bölcs Teremtőnek ismeretire igazítanak minket, és valamennyiszer léleketet vévén, szellőztetjük ezzel szívünknek hévségét, annyiszor kellene az ő Teremtőjéről böcsüllettel emlékeznünk. Hogy pedig az levegő-égben indult szeleknek csudálatos eredetirúl, hasznos fúvásiról ne szóljunk, melyeknek útjait senki egyéb nem tudhatja az Istennél, ki győzné megmagyarázni, mely nagy bölcseséggel öntözi az Ur Isten az levegő-égből az szárazföldet alkotmatos esőkkel, havakkal, harmatokkal! melyekben az Istennek bölcseséges hatalma úgy kinyilatkozik, hogy ő maga is az nagy Isten sokszor dicsekedik ebben az ő cselekedetiben, és az esők apjának nevezi magát. Valjon s, ha az egész emberi nemzetnek okosságát egybeverték volna, feltalálhatta volna-é, mint kelljen oly szép módjával öntözni az földet, mint az Isten öntözi? Mikor égett-bort ütnek, az borsöprüből pára mégyen fel az rézfazékban, és ott meghűvösödvén, cseppenként szép lassan szivárkozik alá:

azonképen az vizekből sok gőzt és párát emel fel az napnak melegsége, és midőn ez jól felérkezik az föld színéről az levegő-égnek közepire (mely sokkal is hidegb az föld mellett való részeinél), meghidegül, megsűrűdik, és cseppekké változván, úgy öntözi az földet. Mely dologban két nagy Isten csudáját látom: elsőt, hogy noha az naphoz közel vagy az levegő-égnek középső, hogysem alsó része: de azért ugyan hidegb az felső része; mint megpróbálhatja, az ki nyárban az havasok tetejére felhág. Másodikat, hogy nem szakad egyszersmind alá az eső, hanem cseppenként esik. Mely dologról az sz.-írás sokszor emlékezik, és magasztatja abból az Istennek hatalmát s bölcsességét, hogy az vizeket és felhőket az égben felfüggeszti és, az mint az sz.-írás szól, mint valami rostán, úgy szűri alá az vizet. Ezt meggondolván egy pogány bölcs ember, azt mondja, hogy ő semmit nagyobb csudának nem tart, mint hogy az fellegekben felfüggesztetnek az vizek.

Az égbéli sok több csudákon ki győzhet eleget csudálkozni? Ki magyarázza meg, mint légyenek amaz iszonyú villámások az víz között és amaz rettenetes mennydörgések? melyektől, az mint nem régen mondám, Caligula császár úgy retteg vala, hogy az ágy alá bújnék előtte. Augustus császár is bujdoklott, midőn az mennydörgéseket hallotta. Az mennyköveknek ereje, az hónap és köesőnek alkotása sem egyebet hirdet, hanem az Istennek hatalmas bölcsességét.

Az tengerről és folyóvizekről mit mondjunk? Az tengerben folynak minden vizek: de az tenger soha meg nem árad, sem kiljebb nem terjed, hanem azon állapotban marad mindenkor; maga ha egy folyóvíz eleiben hegyeket hánynának, nincs oly nagy ország, melyet esztendeig el nem fogna és más tengerré nem tenne. Ennek fölötte, noha oly iszonyú habjai és folyási vannak gyakran az tengernek, hogy szörnyűség csak reá is nézni; sőt noha az Verestenger sokkal magasb az mellette való Egyiptomnál, és ez okon el kellene természet szerint Egyiptomot fogni: de az Istennek hatalmas ereje nem valami magas partokkal, hanem csak az egyenes és erőtlen fővennyel ágyában s fészkében tartja, és mint egy vad lovat zablán hordozza, hogy kiljebb ne lépjék; mivelhogy, az sz.-írásnak mondásaként, az Isten markában szoritotta az tengert és ő előtte nagy dorongokkal bétámasztotta az ajtót, hogy ki ne jöhessen. Ezt az Isten erejének felmagasztalására sok helyen előnkbe adja az sz.-írás és ezzel az példával izgat minket az istenfélelemre, mivelhogy az felháborodott tenger is retteg ő előtte.

Az folyóvizeknek csudái még ennél is nagyobbak. Mert ha valaha egy kifolyó kútnál megállottál, úgymond Sz. Basilius, eszedben vévén ennek szüntelen folyását, nem gondolkodtál-é magadban, honnan légyen ennek eredeti? hon tartassék annyi víz, hogy ennyi esztendeig el ne fogyjon? mint légyen, hogy bé nem töltheti azt az helyet, az hová szüntelen folyását igazítja? Ebből az Istennek erejéről tanúságot vehettél, az kinek szava cselekeszi mindezeket, és, az mint az Angyal kiáltja, méltó félni, dücsőíteni és hálaadással tisztelni az Istent, az ki alkotta az forrásokat.

Az tengerben és folyóvizekben úszó sok állatoknak, melyeknek száma nincsen, úgymond a sz.-írás, nagy voltokat, erejeket és hasznokat sok könyvekben sem számlálhatnók elő. Csak amaz kis halacsckárúl emlékezzünk, mely (úgymond Sz. Basilius) az isteni hatalomnak bizonyos tanítója; ezt *echeneis*-nek, vagy *remora*-nak nevezik az deákok, és oly ereje vagy az, hogy midőn az tengeri nagy hajók kiterjesztett vitorlák szárnyain sebességgel röpkölnének, és sem kötelekkel, sem láncokkal, sem vasmacskákkal az emberi erő ezeket meg nem állathatná: mihent ez az kis halacska reáragaszkodik az hajóra, úgy megállatja, mintha egy erős kőszálhoz kötöttetett volna az nagy várnyi hajó.

4. Az földnek és oktalan állatoknak bölcs alkotásáról.

Az földben és az földi gyümölcsökben metszett pecsétit az isteni bölcsességnek és hatalmasságnak csak az láthatja által teljességgel, az ki ezeket alkotta és felékesítette. Csudáltatja az sz.-írás és csudálták minden üdöbéli bölcsök, hogy az föld ez világnak közepette fundamentom és támasztó oszlop nélkül felfüggesztetett. Mert, az mint Aristoteles írja, oktalan

barom az, valaki nem csudálkozik, honnan légyen, hogy midőn az földből egy marokkal felemelünk, mindjárt alárohan, az egész föld pedig mozdulatlan áll egy helyen minden stömpöly nélkül. Ennek pedig az oka nem egyéb, úgymond Sz. Basilius, hanem, hogy az Istennek hatalmassága tartja az földnek minden határit, és ha szintén egyéb okát adhatnók is ennek, abból is az Istennek bölcsesége fénylenék, mely így rendelte az világnak állapotját. Ebből pedig nagy bizodalunk lehet az Istennek hatalmasságában, ki az gonoszra hajlandó természetet az ő szent akaratjával úgy megerősítheti (mint az földet az világ közepett), hogy helyt álljon és az Istentől el ne szakadjon.

Hogy pedig semmit ne szóljunk az föld gyomrában termett ércekről, amaz lassú és fogyhatatlan tüzeokről, melyek az hév vizeket melegítik az föld alatt: egy kis füvecske, egy termőfának állapotja könnyen megismérvetheti az Istennek bölcs hatalmát. Tekints meg, úgymond Sz. Basilius, az búzaszárnak mennyi csomója vagyon, hogy könnyebben elbirhassa az teli búzaféjet; az zabszalmának pedig ilyen térdecskéi nincsenek, mivelhogy az zabfő könnyű, és nem kell oly nagy erő az ő fentartására. Lásd mennyi polyvában takarta, és mely hegyes kalászoknak kopjáival, mint valami latorkerttel, körülfogta az búzaszemet, hogy az madarak és férgek hozzá ne férhessenek. Gondold meg az nagy álló fáknak sok ágbogú gyökerének erős fundamentomát, melyek az szelek és égiháborúk ellen helységben tartják az nagy fát, az melyet sok száz ember sem tarthatna egyenesen; jusson eszedben, mi módon zöldül meg kikeletkor; miképen szíják fel az ő ágai titkos és megfoghatatlan csatornákon az nedvességet, és ebből vesszőket, leveleket és gyümölcsöket nevelnek.

Az oktan állatokban még ennél is nyilvánban kitetszik az Istennek bölcsesége és gondviselése. Mert noha okossággal nem élnek és eleit-utólját dolgoknak meg nem gondolhatják, mikor valamihez kezdnek: de mindazáltal az ő táplálásoknak, szaporodó nemzéseknek, magok oltalmazásoknak oly jó módját követik, mintha nagy bölcs okossággal bővölködnének; mert az bölcs Isten természetekben oltotta ezeknek, mit kellésék mívelniek, és, az mint Sz. Tamás doctor írja, az Isten izgatja és vezérli őket, hogy oly alkotmatoson eljárjanak minden dolgokban, mintha okossággal élnének. Ez okon az Úr Isten, meg akarván Sz. Jóbbal ismertetni az ő bölcs gondviselését és erejét, mintha ugyan dicsekednék és magát mutogatná sok szóval előszámlálja az földi és tengeri állatoknak tulajdonságit, erejét, gondviselését, fióknak felnevelését etc.

Ugyanis, ki volna az ki nem csudálkoznék rajta, mi módon táplálja az Isten az égi madarakat? Télben midőn mindeneket belepett az temérdek hó, és úgy elszáraztott minden füveket az sütő dér, hogy sem zöld füvet, sem magvacskákat nem találhat az ember ez földön, és meg sem tudja gondolni, miképen kellene csak egy madárkának is ételt keresni az mezőben: az Isten pedig, ki az ő népét negyven esztendeig kenyér nélkül táplálá az pusztában, eltáplálja őket is, és bátorítja az ő híveit ezeknek példájával, hogy meg ne fogyatkozzanak az isteni gondviselésnek bizodalomban; mivelhogy az keresztyén ember nagy bátorsággal így szólhat az ő Istenének szükségében: Uram, ha az oktan állatra ily gondot viselsz: elfeledkezel-é az te hasonlatosságodra teremtett fiadról, kiket az te szent Fiadnak vérével megváltottál és az te dücsőségednek örökösivé töttél? ha az kised állatokra ily gondod vagyon: mentül nagyobb léssen az emberekre?

Csudálkozik Sz. Basilius az hangyáknak cselekedetin, hogy az következő télre oly gondot viselnek, mintha az jövendőőrül is gondolkodnának, és oly fáradhatatlanul munkálkodnak az élésszerzésben, hogy holdtöltekor éjjel-nappal egyaránt takarnak. Az élésnek pedig az föld alatt szép tiszta helyt szereznek, holott mint egy szuszékban az téli prófontot megtartsák. De hogy az búza ki ne csirázzék az földben, elharapdálják az búzának púpját és tetécskéjét, az melyen ki szokott fakadni az földben, és így magtalanná teszik az meghehélt búzát. Hogy pedig meg ne rothadjon takarmányok az nedvesség miatt, szép tiszta üdőt várnak, kihordják, az napra terítik és megszáraztják buzájokat. Mind ezeket meggondolván, úgymond Sz. Basilius, csak

álmélkodva azt kiálthatom Sz. Dáviddal: Bezzeg csudálatosok, Uram, az te cselekedetid! mindeneket nagy bölcsen cselekedtél, felséges Úr Isten!

Másutt ezen sz. doctor csudálkozik az méheknek szép rendtartásán; mert ezeknek (úgymond) mint egy szép országnak, jó renddel vagyon minden szertartások. Ezek közt egy király vagyon, melynek noha fulákja vagyon, de senkit ezzel meg nem sért; mintha intené az fejedelmeket és hatalmasokat, hogy késedelmesek légyenek az büntetésre. Sőt az méhek közt is, az kik nem követik az királyok szelidségét, hamar megbánják; mert marások után, ottan meghalnak. Ezzel is az boszuállásnak kívánságát megfojtja bennünk az ő példájok és az békeséges egységre izgat. Mikor az kasban szállanak, először is az ő királyoknak öregb és temérdekb töltéssel megerősített palotát csinálnak, azután, noha geometriát nem tanultak, de oly szépen, egyformán, hat hat szegletű házacskákat raknak lábokkal és szájokkal, hogy sok mére-getéssel kellene az bölcs mathematicusoknak is hasonlót csinálni. Ilyen formán pedig azért csinálják cellájokat, hogy több házacska férjen az kosárban, és boltosok is légyenek, hogy egyik az másik alatt le ne szakadjon; az munkát úgy elosztják egymás közt, hogy némelyek terhet hordnak az mezőről; némelyek azt lerakják az terhes méhekről; némelyek lépet csinálnak, simítják és fundálják az cellákat; némelyek pedig, mint zsákmányosok, italt visznek az munkásoknak, nemcsak szájokban, de egyéb részecskéjüket is megnedvesítvén. Az égháborút idején megérzik, és haza takarodnak s vesztegségben vannak. Mikor eljő a ételnek ideje, egyszersmind észnek, együtt nyugosznak el, együtt kelnek fel is; mert estve felé midőn nagy döngésben vannak, egy, az ki erre rendeltetett, körül röpül és két vagy három temérdek döngéssel jelt ad, s ottan mindnyájan hallgatnak s elnyugosznak; reggel is hasonlóképen ébresztetnek az munkára. És jóllehet az egész emberi okosság sem tudna sem viaszat, sem mézet csinálni: de ez az kis férgecske nagy könnyen megcsinálja. Sőt az emberek ez máj napig sem tudják, miből és mi módon gyöjtik ők az mézet. Mert Aristoteles és Plinius azt írják, hogy az levegő-égből az vékony harmattal együtt esik alá hajnalban az édes nedvesség, melyet az méhek behordnak kosárokban. Egyebek pedig azt írják, hogy az virágoknak nedvességét szíják ki, és abból érlelik az mézet. De akár mint légyen, nagy bölcsesége tündöklök az Istennek az kis férgecskében, melyben oly természetet oltott, hogy meg is tudja azt csinálni, az mit az okos ember meg sem tud érteni. Mely gondolattal méltó, hogy lebocsássa szárnyát, mint az páva rút lábait látván, az emberi dagályosság; és az ő tudományában s bölcsességében fel ne fuvalkodjék, egyebek fölött magának valamit ne tulajdonítson, látván, hogy megelőztetik az férgecskék mesterségivel.

Végezetre, álmélkodik az imént nevezett sz. doctor, mely jól tudják az égi madárkák az üdők változását; és télre kelvén, meleg országot keresnek, nyárra visszajőnek. Mely szépen megismeri sok ezer juh között az bárány az ő anyját, és ha soha azelőtt farkast nem látott is, megijed és elfut előtte, mihelyt látja. Az fecskék bölcsességét is említi, kik házat akarván építeni, szájokban szalmát visznek az gerendához: de minthogy sárt szájokban keveset vihetnek, az szárnyok sugarát megvizésítik, azután szép vékony porban keverik, és úgy tapasztják fészkeket. És, hogy az elefántokról s egyéb nagy állatokról ne szóljunk, ki tudná meggondolni, mely nagy bölcsesség kellett ahoz, hogy az Isten egy szúnyogocskának, egy bolhácskának szemet, száját, gyomrot, több szükséges tagokat adna, melyek az mi szemünk előtt el vannak rejtve? ezen kívül oly szivárványt adott nekik, mellyel nagy hamar az embernek vérét kiszíhatják. Mind ezekben azért és az több állatoknak sok titkos és csudálatos erkölcsiben, erejében, gondviselésében, melyeket az ember csak elő sem számlálhat, nemcsak megismerhetjük, de álmélkodva is dicsőíthetjük az mi Istenünknek bölcsességét és hatalmasságát, ki, csak egy szavával, ily kised állatokban ily nagy dolgokat cselekedett.

5. Az emberről.

Ha az oktalan állatokban így finylik az Istennek hatalma és bölcsesége: mentül inkább az emberben ő magában? Méltán mondja Sz. Dávid, hogy az Istennek mérhetetlen bölcsesége csudálatosan kinyilatkozik mi belőlünk. Mert valjon s, minémű erő és bölcsesség kellett ahhoz, hogy először az agyagos földből, azután anyánk méhében egy kevés vérből ily sok külső és belső tetemekkel szépen felékesítettetett testet formálna? valljon s, ki mehet végére, mint formáltatik és kilenc hónapig mint tápláltatik anyánknak méhében az mi testünk? Nem heában mondja Sz. Basilius, hogy az több állatok teremtésében az Isten csak azt mondá: Légyen világosság, teremtsen gyümölcsöt az föld etc.: de mikor az embernek teremtésére juta, előbb, majd mintha tanácskoznék, azt monda: Jer, teremtsünk embert, azután maga kezével formálá az sárt, végre reá lehellék. Mert mind ezekkel azt akarta mutatni, hogy sokkal nagyobb jeleit és mélyebben reá metszett pecsétit hagyta az ő hatalmas bölcsesége az embereken, hogysen egyéb állatokon. Azért írja Sz. Ágoston, hogy az ember minden csudáknál nagyobb csuda. Véghetetlen dolog volna, ha rend szerént elő akarnók számlálni az emberi testnek és léleknek épületiben tündöklő bölcsességét az Istennek, ki az rút földből ily szép testet, ennyi sok különböző tagokkal ékesen formála, csudálatos érzékenységekkel meggazdagíta, és minden cselekedetünkre szükséges eszközökkel úgy felépíté, hogy ha csak egy tagocskának fogyatkozása vagy változása lenne is, ottan mindjárt alkolmatlanság talátnék benne valamely munkára és hasznos cselekedetre. Nem győz Galenus eleget csudálkozni az ember szemének, agya velejének és szüvének mesterséges rendelésén; álmélkodik az emberi testnek táplálásának módján, az gyomornak emésztő erején, az vérnek sok erecskének csatornáján minden tagokra elosztásán. Sz. Ágoston meg nem foghatja az emberi elmének erejét, mely ennyi számtalan dolgokat magában kapcsol; és, mikor szükség, megemlékezik rólok. Az álomban mint kötöttség meg az embernek külső érzékenysége; mint vigyázzon belől az értelme, és sok különböző álmokkal fárassza vagy vidámítsa az embert; ezeket és több számlálhatatlan dolgokat, melyeket érzünk magunkban, noha nem tudhatjuk teljességgel mint lesznek, de azt bizonynyal megtanulhatjuk ezekből, hogy az emberi okosság fölött való, bölcs és értelmes teremtőnk vagyon minekünk, az ki ezeket alkotja, melyeket mi csak meg sem érthetünk. Mivelhogy pedig egész könyveket kellene írni az emberi testnek csak egyik részecskéjéről is, ha minden mesterségét gyökeréből ki kellene feszegetni: ezeknek békét hagyván, csak három szép és üdvösséges tanúságot hozok elő Sz. Basilius doctorból, melyek ébresztői lehetnek az mi tunyaságunknak és feledékenységünknek.

6. Három tanúság.

Első tanúság az légyen, hogy noha az Isten semmiből teremthette volna az mi testünket, de azt akará, hogy az földből lenne kezdeti, az végre, hogy az föld, melyet szüntelen tapodunk, megemlékeztetne az mi kicsiny állapotunkról és fel ne fuvalkodnánk semmi javainkban: hanem az mi akaratosságunknak dagályát az földnek emlékezetivel megfojtsuk, és gyakran azt mondjuk magunkban: Miben kevélykedhetik az por és hamu? Mit zúgolódhatik az fazekas ellen az cserép és földedény? Mi oka vagyon, hogy egy szócskáért haragudják felebarátja ellen az föld, mely csak azt érdemli, hogy az emberek lábaitól tapodtassék?

Második tanúságot ezt adja Sz. Basilius, hogy midőn az emberi ábrázatnak az több oktalan állatok teremtítől különböző állapotját megtekintjük, eszünkben jusson, hogy minket igyenes fenálló természettel azért teremtett az Isten, hogy ebből is kitetszenék az mi életünknek célja és hivatalunknak kötelessége. Mert az egek felé igyenes felserdült állapotot az végre adott nekünk az Isten, hogy elménket, gondolatunkat, akaratunkat és minden kívánságunkat az Istenhez, az mennyei jókra igazítsuk, és ne nézzük csak az földet, mint az oktalan állatok.

Harmadik tanúságot azt adja ezen szent doctor, hogy az embert az Isten urává tette minden oktalan állatoknak. Azért minden tehetségünkkel azon kell lennünk, hogy állapotunknak méltóságát megtartsuk, és az oktalan állatokhoz hasonlók ne legyünk erkölcsünkben. Mert az ki elragadtatik az haragosságtúl, dühös ebbé változik; az ki ragadoz az másén, farkassá lészen; az buják és fajtalanok méltán neveztetnek ménlovaknak, mert az ő természeteknek erkölcsében öltöztek szabad akaratjukkal. Az is keresztyén emberhez illendő gondolkodás, az melyet Macrobiusnál olvasunk, hogy ez világ nem egyéb, hanem az Istennek temploma. És ez okon úgy kell élnünk ez világon, mint az papok szoktak az templomban.

III. rész – Az Isten csak egy természetiben.

Az isteni természetnek állatjában való egyességéről sok helyen térszen bizonyosságot az sz.-írás, és nyilván tanítja, hogy társ nélkül vagy az Isten és ő kívül nincsen más Isten.

Az emberi okosság is erre tanította Aristotelest: mert, midőn befejezi az ő mély tudományának tizenkettődik részét, azt írja, hogy ez világnak jó renddel való vezérlése nem lehetne, ha sok isten volna; miképen jó rendtartás nincsen, a hol sok úr parancsol. Annakokáért csak egy úrnak és gondviselő fejedelemnek szükség lenni ez világon.

Ezt pedig az mi hitünknek derék és állandó fő cikkelyét az mi értelmünknek szép bizonyági is erősen támogatják.

ELŐSZÖR: Az isteni természetnek oly tulajdonsága vagy, hogy az Isten mindenknek ura és senki ő véle ujjat nem vonhat, senki akarójának ellene nem állhat, az mint az sz.-írás tanítja és az természetnek világossága is kinyilatkoztatja; mivelhogy az kinek ellene állhatnának, az nem csak erőtlen Isten volna, de felbonthatatlan öröme és vigassága, állandó és jól rendelt birodalma sem lehetne. Ebből azért nyilván kikerekedik, hogy nem lehet több egy Istennél. Mert ha egy isteni természetnél több volna, az ő itéleti, akarója és hatalma is különböző volna; és így egyik isten különbet akarhatna az másiknál, ellene állhatna az másiknak: vagy ha ellene nem állhatna, erőtlen volna, és akarója ellen kellene valamit elszervedni. így lévén pedig az dolog, ez világ sem maradhatna csendességben; mert két úrnak nem szolgálhatna, és az magában meghasonlott ország állandó nem lehetne.

MÁSODSZOR: Azt tanítja nemcsak az sz.-írás, de az igaz okosság is, hogy utolsó célja, vége és határa az Isten minden teremtett-állatoknak, és főképen az ember életének és kívánságának. Mert az Isten nem szűkölködik semmiben, hasznot sem vár senkitől, holott ő magában elégséges. Tehát nem teremthette egyéb végre ez világi állatokat, hanem csak az ő jó voltának kinyilatkoztatására és az ő nevének dicsőítésére. Ennek fölötté az is tulajdona az Istennek, hogy ő legfőbb és felsőbb bírja ez világnak, az ki törvényt szabhat és az engedetleneket büntető vesszőjével ostorozza; az engedelmes szolgákat pedig jutalommal édesgeti. Mindezekből azért következik, hogy egy Istennél több nem lehet. Mert ha többen volnának, egyikkel sem elégednék meg az embernek kívánsága, hanem az másikat kívánná látni; és ellenköző törvényeket, büntetéseket és jutalmakat rendelhetnének az embereknek.

HARMADSZOR: Ha egynél több isteni természet volna: nem lehetne mindenik természetben minden *perfectio*, jószág és méltóság; mivelhogy az egyik isteni természetben az az tekéletes jószág nem volna, mely elválasztaná és különbözővé tenné ő tőle az több isteni természeteket.

Végezetre, Lactantius az próféták írásiból bizonyítván ezen igazságot, szépen megmutatja, hogy az pogányok is, ha barom módra nem akarnak veszni, tartoznak helyt adni az ő tanúbizonyosságoknak; mivelhogy ezeknek sok beteljesedett jövendőmondási megmutatják, hogy az Istentől volt tanúságok. És ugyan hihetetlen, hogy ők, az világi gyönyörüségektől távul lévén és semmi elmúló jókat nem kergetvén, az embereket meg akarták volna csalni.

Ebből pedig az mi hitünknek első ágazatjából két üdvösséges szép tanúságot vehetünk. Elsőt: Mely undok és ártalmas dolog légyen az halálos véték; mivelhogy mikor az ember vétkezik, tehetsége szerént, az Istennek egyességét felbontván, sok isteneket igyekezik állatni. Mert, az mint Sz. Pál mondja az telhetetlenek és részegesek istene az önnön hasok. Az ragadozó dúsok és gazdag fukarok az ő kincseket, az felfuvalkodott dölyfösök az ő böcsülleteket fogadják isteneknek és utolsó céljoknak, melyért az igaz Istentől készek elszakadni. És ez okon mondja az sz.-írás, hogy az gonoszok elpártolván az igaz Istentől, új és ismeretlen istent faragnak magoknak. Ha azért nemcsak szájunkkal, de ugyan valóban egy Istent akarunk vallani, szorgalmason meg kell az büntül oltalmazni lelkünket.

Második tanúságot azt vegyük ezekből: hogy, ha csak egy utolsó célja és végső határa legyen az mi életünknek és kívánságunknak, azon legyünk, hogy minden kívánságunk, igyekezetünk, vágyódásunk az Istenre nézzen, őtet keressük minden dolgainkban, az ő dicsőségét és tisztességét szomjúhozzuk minden utainkban, és gyakran úgy szóljunk mi magunkban, az mint Krisztus urunk Márta asszonynak: Oh én lelkem, sok dologban fáradozsz és nyughatatlankodol; sokban töröd, faggatod erődöt és értelmedet: de csak egy minden dolgaid közül az mi szükséges, tudniillik, hogy szeressed, féljed, tiszteljed és keressed az te Istenedet, az te életednek és minden tisztességes kívánságaidnak utolsó határát, melyben örökké megnyugodhatol. Mit használ, óh én lelkem, ha ez világot mind megnyered is, de azt az egyet elveszted, az kit mindenek fölött és mindenek előtt kellene keresned? Térj az te nyugodalmodra, óh én lelkem, mert az Úr jót cselekedett te veled.

IV. rész – Az Isten véghetetlen magában.

Nehéz az világnak teremtőjét igazán megismerni, úgymond Plato, ha ugyan valóban megismernék is, nincs tehetségünkben, hogy köz beszéddel kifejezhessük az mit értünk is ő róla. Annakokáért azt írja Cicero, hogy midőn az syracusai király, kit Hieronnak neveztek, Simonidestől azt kérte volna: Mi légyen az Isten? Simonides egy napot kére, hogy, mély gondolkodása után, alkalmasb feleletet adhatna. Másod nap két napot kére az választételre, és így midőn egynéhányszor több-több üdöre halasztaná feleletit, okát akarván tudni az király az nagy üdövontatásnak, azt felelé az bölcs, hogy mentül többet gondolkodik az isteni természetnek mivoltáról annál nagyobb homályt és feneketlenb mélységet talál benne. Okos és igaz felelet lön ez, egy pogány bölcstől. Mert az természetnek oktatásából tudjuk azt, hogy az mely lehetetlen, hogy valaki markában foglalja az egész földnek kerekességét, avagy egy kalánnal kimerítse az feneketlen tengernek mélységét: szintén oly lehetetlen az is, hogy az rövid határral megkönyékeztetett értelem megfogja és magában kapcsolja az véghetetlen méltósággal tündöklő isteni természetet, melynek sem kezdetit, sem végét, sem eleit nem látja, sem utólját. Annakokáért az sz.-írás is sok helyen láthatatlannak nevezi az Istent, és azt mondja, hogy oly finyességben lakik, melyhez nem közelgethet az emberi elme, és, az mint Sz. Jób mondja, annyira meggyőzi az emberi értelmet, hogy még az kik magoknak igen bölcseknek látszanak, sem mernek ő reá nézni; mivelhogy ő szintén olyan, mint az finyos nap, melynek világos sugárit és tündöklő finyosságának lövöldözésit el nem szenvedheti az mi gyenge szemünk. Ez okon még az szerafim angyalok is befödik orcájokat, midőn az Isten előtt állanak, holott az ő értelmek sem érzézik el az Istennek dücsőséges finyességével.

De jóllehet az isteni természetnek felségét most úgy nem szemlélhetjük, az mint magában vagon: mindazáltal tudnunk kell, ki légyen az kinek szolgálunk; hogy végére mehessünk, mit kelljen ő tőle várnunk, ha néki kedveskedünk; és mitől kelljen félnünk, ha ellene vétünk: hogy ebből az isteni ismeretből nevedekdjék bennünk az ő dücsőségének szomjuhozása, böcsülleti és hatalmasságának dicsíreti, sőt ugyan tartozunk is azzal, hogy az mennyire elérkezünk, ő róla gyakran tudakozunk; mivelhogy az ki ő fölöle nem beszél, azt méltán csácsogó némának nevezi Sz. Ágoston.

Első dolog pedig, melyet az isteni természetről tudnunk illik, az: hogy az Isten önnön magában véghetetlen, úgy hogy nemcsak ereje és hatalmassága meghatározhatatlan, nemcsak az helyre és megmaradásra nézvéen környékezhetsen, mivelhogy, az mint ezennel megmondom, mindenkor és mindenütt jelen vagon az istenség: de ennek fölötté természetiben is véghetetlen és magában foglalja minden határ nélkül, valami tekéletes méltóság lehetséges ez világon. Az köveknek, fáknek és oktalan állatoknak bizonyos határral megkönyékeztetett természeti vagon, és nincs ő benne annyi jószág, mint az emberben: az emberben sincsen az angyali természetnek méltósága: az isteni természet pedig magában foglal minden tekéletes jószágot és méltóságot, úgy hogy valami szépség, gyönyörűség, hatalom és méltóságos tekéleteség lehetséges, az minden fogyatkozás nélkül ő benne találtatik és ő benne finylik. Miképen az aranyforintban benne vagon az két, vagy három rézpíznak haszna és vásárlásra való alkalmatossága, de nem olyan fogyatkozással mint az rézpíznben: azonképen valamit az Isten teremtett, sőt valamit az ő mindenható ereje teremthet, azok mind ő benne vannak; az mint nyilván tanítja az sz.-írás is.

Hogy pedig az isteni természetnek méltósága véghetetlen légyen, nemcsak világosan tanítja sok helyen az sz.-írás, de az emberi okosság is azt bizonyos jelenségekkel kimutatja. Mert nem lehet annak bizonyos határral békerített méltósága, az kinél nagyobb és böcsültesb semmi sem lehet; és az kitől kell származni minden tökéletes jószágnak, mely az teremtett-állatokban lehetséges. Ennek fölötté, az isteni természetnek véghetetlen méltóságának és minden szeretetre méltó szépségének három jelenségit találok az emberekben: elsőt az, hogy az kik az Istennek

szinét látják az örök bódogságban, úgy megalégesznek ő véle, hogy az, mint Sz. Dávid mondja, semmit egyebet ő kívül nem kívánnak. Ennek pedig egyéb oka nem lehet, hanem csak az, hogy az Istenben minden jót megtalál az ember, valamit ő kívül kívánhatna, sőt az minémű szépség, öröm és gyönyörűség sok epével és méreggel elegyítve vagyon az egyéb állatokban, az Istenben tisztán és fogyatkozás nélkül vagyon. Második jelenségét azt találom, hogy ez világon is sokan csak azért az reménységért, hogy valamikor részesek lesznek az Istennek színe látásában, nagy vígan és jóakarattal megvetik ez világnak minden hízelkedő gyönyörűségét; az pusztákban, vagy rekeszekben, mint magok kinyjén választott örök tömlöcökben, nagy sanyarúságban örömet élnek, és csudálatos édességgel azt kiáltják Sz. Ferencsel: Én Istenem, és minden jóm, megalégszem te veled; nem kívánok semmit te kívüled; részem léssen minden jóban, ha te tőled el nem szakadok. Harmadik jelenségét azt találom, hogy noha ez világi jók csak olyanok, mint az Úr asztaláról esett morzsalékok, és az zavaros patakoknak rút folyami; noha mind ezek csak egy kis cseppecskéje amaz feneketlen tengernek: de mégis az emberek annyira kapnak rajta, oly nagy gyönyörűséget találnak benne, hogy gyakran életüket sem szánják elveszteni ezekért.

Az isteni természetéről azért így gondolkodjunk: hogy noha az Isten szépnek mondatik, de nem olyan szépség vagyon ő benne, az minéműt külső érzékenységünkkel megfoghatunk; sem olyan finyesség nincs ő benne, az minéműt szemünkkel látunk, mivelhogy nem illendő az isteni felséghez, valamit az mi érzékenységünk felérhet. Azonképen noha jó, noha bölcs és hatalmas az Isten, de nem olyan jóság, nem olyan hatalom és bölcsesség vagyon az Istenben, az minéműt mi gondolunk és elménkben foglalunk; mert így rövid és fogyatkozott bölcsesség, hatalom és jóság volna az Istenben: hanem ennél az bölcseségnél, melyet mi gondolunk, véghetetlenül nagyobb az mi Istenünk bölcsesége. Végezetre, az Istenben vagyon minden erő, méltóság és tekéltesség, mely az teremtett-állatokban feltaláltatik; mert, az Sz. Pál mondása szerént, ő tőle, ő általa, ő benne vannak mindenek, és valami teremtett az Istentől, az ő benne élet volt. De nem úgy vannak ezek az Istenben, mint az teremtett-állatokban, tudniillik, meghatározva és sok fogyatkozásokkal bébaronálva: hanem véghetetlenül, minden fogyatkozásnak sonkolya és sөpreje nélkül. Azért midőn az Istenről gondolkodunk, azt mondja Sz. Basilius és Sz. Ágoston, hogy mentől nagyobb és tekélteseb jóságot, méltóságot, finyességet, hatalmat, bölcseséget gondolhatunk, azt mind meggondoljuk, és azután megvalljuk, hogy mind ezeknél véghetetlenül jobb, finyesebb, hatalmasb, bölcsebb az mi Istenünk. Ugyanis kicsiny és gyarló Isten volna, az kit az emberi értelemnek rövid és fogyatkozott gondolatja megmérhetne és megfontolhatna. Mikor pedig erről az mi Istenünknek méltóságáról gondolkodunk, azt is eleven hittel megfogjuk, hogy ennek az nagy Úrnak javaiban részesek lehetünk, ha akarjuk; az ő feneketlen jó volta forrásának üdvösséges folyamival megolthatjuk lelkünk szomjúságát. Mert ugyanis e nélkül csudálkozhatunk az Istennek véghetetlenségén: de az ő kívánságára fel nem gerjed szívünk, maga nem egyébért kell az isteni természetnek méltóságát ily mélyen megtekinteni, hanem azért, hogy az mi kívánságunk felgerjedjen és nagy reménységgel felinduljon az ő keresésére és megtalálására.

Mindezekből pedig az mi hitünknek és erkölcsünknek tekéltese-ségére két szép tanúságot vehetünk.

Első tanúság az légyen: hogy mikor az Istenről és az isteni dolgokról szólunk, megemlékezzünk az keresztyéni józanságról, és, ha valamiben megalóztatik az mi értelmünk, kötve tartjuk minden okoskodásunkat az hitnek engedelmsége alatt; meggondolván, hogy igen gyarló és nyomorult isten volna, az kinek természete és cselekedete tovább nem hatna az emberi okosságnál. Mivelhogy azért az isteni finyességnek mérték fölött való vizsgálása megejtí az embert, és hejában fárad, az ki őtet vagy az ő titkait csak maga értelmével akarja fontolni s mérsékelni, holott csak az ő nyomdokit, azaz csak az teremtett-állatoknak mivoltát sem foghatjuk teljességesen elménkben, az mint Salamon írja: illik, hogy midőn az Isten előtt állunk és az ő dolgairól elmélkedünk, az szerafim angyalokat kövessük, és befödvén az isteni finyességnek sugári előtt szemeinket, úgy kiáltunk, hogy szent az seregeknek ura Istene. Midőn

egy mesterembernek műhelyében bemegyünk, úgymond Sz. Ágoston, noha sok szerszáminak hasznát és szükséges voltát nem értjük, mindazáltal hivolkodóknak nem alítjuk, sem az mesterembert ezeknek megszerzéséért nem ócsároljuk: sokkal méltóbb tehát, hogy ha valamit látsz értelmed fölött az isteni dolgokban, azt alázatosan csudáljad, és tekéletesen higgyed; mert, az sz.-írás mondása szerint, ha el nem hisszük, meg nem érthetjük az Istennek titkait. Azért nagy hálákat adjunk az mi kegyelmes Istenünknek, hogy megjelentette nekünk az ő titkait; és gyönyörködünk az ő felségében, mely meghaladja okosságunkat: kérvén őtet, hogy az mostani homályos és árnyékban való ismeret után az ő szent színe látására juttasson, melyet megígért híveinek.

Második tanúság az légyen: mely éktelen vak bolondságot cselekeszünk, midőn az Istent ez világi haszonért, vagy gyönyörűségért elhagyjuk, holott az Istenben egyedül ő magában vagyon mindennemű jó, úgy annyira, hogy ő hozzá képest az egész világnak aránya olyan, mint egy kis fővenyecske, az ezüst pedig a sárhoz hasonló. Ez világi gyönyörűségek, melyen ily igen kapnak az emberek, olyanok, mint az felzavart büdös csatornakutaknak mosléki, sőt az egész világnak szépsége és dücsősége olyan az Istenhez képest, mint egy kis porocska, vagy az vederből kiesett cseppedék, mely az embernek szomjúságát el nem olthatja. Azért írja Sz. Bernárd, hogy nagy kábaság az tőlünk, hogy mindenkor csak azokat szomjúhozzuk, az melyek nem hogy teljességgel megolthatnák, de sőt csak meg sem enyhíthetik az mi kívánságunkat. És nem heában írja, úgymond, Sz. Dávid, hogy az istentelenek kerengőben járnak; mert az teremtett-állatok után futnak, melyekben nyugodalmat nem találnak; és az minden jónak forrását elhagyják, melyben szomjúságokat megolthatnák.

Hogy azért ezt az esztelenséget elkerüljük, nemcsak el kell távoztatnunk az bűnöket, mivelhogy ezek teljességgel elszakaszt-nak az Istentől: de ez világi hiúságotól is meg kell vonnunk magunkat, és az Istenhez ragaszkodván, ő benne keressük az mi kívánságunknak nyugodalmát. Mert, az mint szépen írja Sz. Ágoston, minket az Isten ő magáért teremtett; és mind addig nyughatatlan az mi szívünk, valamíg ő benne meg nem nyugszik. Miképen az mely viaszra reányomtak egy pecsétet, az viaszon hagyatott völgyecskék és barázdácskák bé nem töltetnek mindenestül más rendbéli pecsétől: azonképen az Istennek hasonlatosságára teremtett lélek bé nem telik és meg nem elégszik egyébbel az egy Istennél.

V. rész – Az Isten mindenható.

Az Istent mindenhatónak nevezi gyakorta az sz.-írás, és azt mondja, hogy semmi nincs ő nála lehetetlen: azért valami önnön-magában ellenkezést nem foglal, azt mind megcselekedheti az Isten. Annakokáért mondja másutt az írás, hogy nincs egyéb határa az isteni hatalmasságnak, hanem csak az ő akaratja; mert mindent, valamit akar, megcselekedhet; és ugyan kimondhatatlannak nevezi az Bölcs is az Istennek erejét és hatalmasságát.

Az mi okosságunk is ezent adja előnkben; mert világosan kimutatja, hogy az Isten mind megcselekedheti azt, valami lehetséges dolog és nyilvánvaló ellenkezést nem foglal magában: azért midőn azt mondja Sz. Hieronymus, hogy az ki egyszer elvesztette szűzeségét, az Isten sem cselekedheti, hogy az szűz légyen; és midőn az több szent doctorok azt írják, hogy az mi meglőtt, az Isten sem cselekedheti, hogy meg ne lőtt légyen: nem az isteni hatalmasságnak fogyatkozásából mondják, hogy ezek meg nem lehetnek, hanem abból, hogy ezek magokban lehetetlenek, és azt az ellenkezést foglalják magokban, hogy az mi meglőtt az meg nem lőtt légyen. Az Istennek mindenhatóságához pedig csak az kívántatik, hogy mindenekre kiterjedjen az isteni erő, valamik ilyen nyilvánvaló ellenkezést nem foglalnak magokban.

Továbbá legfőképen három dologban fnylik ez az Istennek mindenható ereje és hatalmassága.

ELŐSZŐR: Az világnak teremtésében. Mert, az mint az sz.-írás mondja, minden állatokat ő teremtett és az ő akaratjából vannak, az eget és földet, benne való állatokkal egyetemben, ő alkotta. És ezen az teremtésen fondáltatik az Istennek minden állatokon természet szerént való urasága, mely azt kívánja, hogy néki engedjen és szolgáljon, őtet böcsülje s tisztelje minden állat. Az teremtésben pedig legfőképen ezekben fnylik az Istennek hatalmassága: I. Hogy egyedül, segítség és külső eszköz nélkül, teremte mindeneket semmiből. II. Hogy fáradság nélkül, nagy könnyen, csak egy akaratjával és parancsolatjával teremte mindeneket, az mint Sz. Dávid mondja. III. Hogy ily nagy, ily erős, ily sok, ily szép és az ő nemekben ily tekéletes állatokat teremte; mert, az mint mondám ezelőtt, egy csillag nagyobb az egész föld kerekességénél, az levegő-égben indult szeleknek és mennyköveknek erejét az emberi okosság meg nem foghatja. És mindezeknél az sok szép teremtett-állatoknál sokkal többeket, nagyobbakat és szebbeket teremthetne ő felsége.

MÁSODSZOR: Az Istennek hatalmassága nyilván kitetszik az világnak megtartásából. Mert miképen az világosság, mely az naptúl, vagy gyertyától származik, úgy függ az napnak és gyertyának erejétől, hogy mihent az nap elenyészik, vagy kivetetik az gyertya, ottan elvész az házban való világosság is: azonképen az Istennek hatalmas erejétől úgy függnek minden állatok, hogy mindjárt semmivé lesznek, mihent ettől nem tartatnak. Azért mondja az sz. -írás, hogy semminemű teremtett-állat meg nem maradhat, ha az Istentől nem hordoztatik; és hogyha csak orcáját elfordítja, vagy szemét behunyja is az Isten, mindjárt porrá lészen és elvész ez világ. Ugyanezent jelengeti másutt is az sz.-írás, midőn azt mondja, hogy mindeneket az ő hatalmas szavával hordoz az Isten; mindeneket tenyerében tart, és az földet három újján viseli. Mert miképen ha tenyerünkben egy nagy követ fentartunk, mihent elvonjuk kezünket az kő alól, önkényén mindjárt leesik az kő: szintén az szerént, ha az Istennek keze nem tartaná ez világot, ottan semmivé lenne. Azért mondja Sz. Dávid, hogy tenyeréből kiveti az Isten az embert, midőn meg akarja rontani. Sz. Jób pedig azt írja, hogy csak felnyissa markát az Isten, ottan mindjárt elesik és megromlik az ember; mert mindnyájan az Istenben élünk, mozgunk és vagyunk; és mindenek ő tőle, ő benne, ő általa vannak.

Nemcsak tartja pedig az Isten a teremtett-állatokat, hogy semmivé ne légyenek, de cselekedetekben is úgy segíli őket, hogy teljességgel semmit nem cselekedhetnének, ha az Istennek vélek együtt munkálkodó ereje reá nem segítenéje őket. Ez okon mondja az sz.-írás, hogy az Isten cselekeszik mindeneket mindenekben, úgy hogy még csak az gondolatra sem

vagyunk elégségesek mi magunktól. Noha azért az föld teremt gyümölcsöt, és az anya szüli az ő gyermekét: de mivelhogy az Istennek együtt munkálkodó ereje nélkül ezt nem cselekedhetnék, az sz.-írás azt mondja, hogy az Isten teremt az füvet az barmoknak, és az Istennek keze formálja az embert az ő anyjának méhében. Azonképen, noha az tűz égeti meg az fát és az nap világosítja nappal az világot: de ha az Isten vélek együtt nem munkálkodnék, erőtlenek volnának ezek is az ő cselekedetekre; miképen ám az babyloniai kemencében nem ártata az tűz az három ifjúnak; és az mi Urunk halála óráján meg nem világosíthatá az földet az nap; az embernek is szeme semmit nem látna, keze és nyelve nem mozdulna, ha az Isten megvonná az ő erejét és munkálkodását. Egy szóval, mint az test lélek nélkül; az malomkerék víz nélkül nem mozog: azonképen semminemű teremtett-állat az Istennek segítsége nélkül nem munkálkodhatik. Ezt az pogány bölcsek is megismerték: mert az természetben plántált igaz okosság mutatja, hogy az Isten minden teremtett-állatoknak alkotója, és teljességgel lehetetlen, hogy valami oly állat légyen az Isten kívül, mely az Istentől ne függjön. Ez okon nevezték az bölcsek az Istent ez világ lelkének, az mint Sz. Ágoston írja; akarván jelenteni, hogy olyan az világ az Isten nélkül, mint az test lélek nélkül. Ebből pedig csudálatoson kitetszik az Istennek kegyelmessége; mert noha mi közülünk senki nagy pinzen oly rabot nem venne, sem oly szolgát nem kedvelne, mely semmiben soha semmit nem cselekednék, hanem az ő ura segítené minden munkára: mindazáltal az Isten minket ily kedvesen fogad, noha az ő munkálkodása nélkül mi teljességgel hivolkodók volnánk.

Pázmánynek Szelepcsényi által metszett arczképe

HARMADSZOR: Abban is tündöklük az Istennek hatalmassága, hogy az teremtettt-állatokban, természet fölött is, mindent megcseleked-hetik valamit akar; mivelhogy, az Bölcs mondása szerént, az Isten akaratjának szolgál minden állat tehetsége fölött is; az mint ugyanottan sok példával meg is bizonyítja. Mert noha az víz eloltja az tüzet természeti szerént, de mikor az Isten akarja, az víz is meggyullad, és úgy ég, mint az száraz fa; mikor pedig az Istennek úgy tetszik, az embernek csak egy hajaszálát sem emésztheti meg az nagy égő kemence; az mint Dániel próféta bizonyágunk ebben. Ennek fölött, noha az manna csak egyféle eledel vala és csak egy ízi vala; de az Isten akaratjából olyan ízit érzették az hívek, az minéműt kívántak. Sz. Ágoston ugyanezen dolognak bizonyágára hozza elő az Áron vesszőjének gyökér és nedvesség nélkül hertelen virágzását, sőt ugyan gyümölcs teremtését; azt is mellé veti, hogy Sárának vénségében fia lón, noha ifiantan magtalan vala, hogy az Bálám számara okosan és embernnyelven szóla. Hasonlatosképen az is az természet folyása és rendi fölött volt, hogy Jónás az cethal gyomrában elevenen maradott három napiglan; hogy Krisztus urunk és Sz. Péter az víz hátán száraz lábbal jártak; hogy az Jordán vize, mint egy nagy hegy, megtorlott, míg az zsidók általköltöztek rajta; hogy az nap megállott az Józsue parancsolatjára; hogy Ezékiás könyörgésével tíz grádiccsal hátrább vonatott. Végezetre, noha lehetetlen az embereknél, hogy egy tőfokon az nagy otromba teve általbújék: de az Istentől ez is lehetséges. Lehetetlen az természettől, hogy az vas fenn ússzon az víz hátán: de az Isten ezt is megcselekedte; és az mikor akarta, az kősziklát vízzé, az vizet vérré, vagy borrá változtatta, és több efféle természet folyását megelőző dolgokat alkotott, melyekkel az ő hatalmának határ nélkül kiterjedett nagy voltát jelentette.

Ezekből pedig, hitünk és életünk tekéltességére, két szép tanúságot vegyünk.

Elsőt azt: hogy mikor az isteni cselekedetekről szólunk, ne fontoljuk, ne mérsékeljük ezeket az mi rövid értelmünkkel. Azt ne alítsuk, hogy az mit fel nem érünk az mi kurta gondolatunkkal, azt az Istennek mindenható ereje véghez nem viheti. Mert ő maga szájából költ ki az mi Urunknak, hogy az mi lehetetlen az emberek itéleti szerént, fölöttébb is lehetséges az isteni erőttől, mely mindenekre elérkezik, valamit jóakarattjából kedvellend. Miképen azért midőn az mi elménket felülmúló isteni természetről elmélkedünk, kötve tartjuk az hitnek engedelmissége alatt értelmünket, és az mi rövid gondolatunkhoz nem határozzuk az istenséget: azonképen mikor az ő mindenható erejének cselekedetét értelmünkkel fel nem érjük, szükség, hogy fejet hajtsunk és az mi okoskodásinknak erőtlen szárnyát lebecsássuk az Istennek szavára.

Második tanúságot azt vegyünk, hogy ha ennek az mindenható Úrnak kedvesen szolgálunk, nagy bátorságos bizodalommal lehetünk minden veszedelmes igyünkben és szükségünkben; mivelhogy ez a győzhetetlen Isten nemcsak szolgáinak és barátinak, de ugyan atya-fiainak és szüléinek tartja azokat, az kik ő néki híven szolgálnak. Viszontag, ha őtet megbántjuk, és gonosz életünkkel ellenségünké tesszük, méltó, hogy féljünk, rettegjünk; mert az ő keze előtt el nem mehetünk, az ő igazságát meg nem hajthatjuk, az ő bölcsességétől semmi titkot el nem rejtegethetünk. Továbbá, miképen Sz. Dávid és Sz. Jób nagy hálaadással álmélnak azon, hogy az Isten csak szemét is reá fordítja az romlandó férgecskére, az ő teremtettt-állatjára, az gyarló ember nemzetségre: azonképen illik, hogy mi is nagy hálaadásból származott csudálkozó szókkal dícsírjük az mi Istenünket, hogy szemé előtt hordoz, tenyerében tart; és minden cselekedetünkben, mint valami köteles szolgánk, segít minket, kik az ő vastagító hatalma nélkül semmire el nem érkeznénk. És ez mellett azt is meggondoljuk, mely nagy szemtelen vakságban légyen az bűnös ember, midőn az ő Istenéül vött erővel az ő jótevő ura ellen viaskodik! és azt bosszontja, az kinek kezétől függ mind élete, s mind örök veszedelme! Bizony, ha egy magas toronynak tetejéről egy kötélén kieresztene valaki engemet, és úgy tartana csüggőben, meggondolván, hogy ha elereszt, ottan szörnyű halállal kell vesznem: nemcsak nem haragítanám, bosszonta-nám és rágalmaznám, az kinek kezétől függ életem, de sőt inkább alázatos kéréssel, sok kedves ígíretekkkel és minden tehetséggemmel engesztelném őtet. Ha azért az gyarló embert, az kinek kezében vagyon életem és halálom, haragra nem mérem indítani,

minémű ostoba baromság és magafeledett bolondság leszen, ha az ellen törekedem és bűneimmel azt bosszantom, az kinek segítsége nélkül csak lélekzetet sem vehetek?

VI. rész – Az isteni természet elváltozhatatlan és mindenütt jelen vagy.

Az élő Istennek sem természetiben, sem tanácsában, sem akaratjában nem lehet változás és újulás: hanem, az mint az sz.-írás tanítja, az mi ő benne vagy, öröktől fogva egy állapotban megmarad. Az okosság is erre ugyan kézen fogva viszen; mert az ki természetiben elváltozik és megújul, nem volt azelőtt abban minden tekéletes jóság, hanem fogyatkozás volt benne, melyet az elváltozással megjobbít és tekéletesé tészen: avagy, ha azelőtt minden *perfectio* és fogyatkozás nélkül való méltóság volt ő benne, az új változással elveszti azt az állapotot, melyben volt, és megfogyatkozik az előbbi méltóságában, mely dolgok az isteni természethez nem férhetnek.

Tanácsát és akaratját sem változtathatja meg az Isten. Mert az ki eltekélett akaratját megváltoztatja, ha ok nélkül cselekeszi, esztelenül míveli; mert az okossághoz nem illik, hogy ok nélkül cselekedjék: ha pedig azért másolja meg akaratját, hogy újabb és jobb tanács jutott eszébe, tudatlanság nélkül ez nem lehet. Mivelhogy azért ezek az fogyatkozások az isteni természethez nem férhetnek, világosan kinyilatkozik, hogy az ő tanácsában és rendelésében nem lehet semmi újság és változás. Azért mikor az sz.-írás valami változást láttatik az Istenben jelenteni, Sz. Ágoston azt írja, hogy mi bennünk lészen az változás, nem az Istenben.

Ebből az derék igazságból nyilván következik, hogy az Úr Isten egy helyről másban nem mehet: hanem az ő határ nélkül való meg-mérhetetlensége által mindenütt jelen vagy; mert ugyanis, ha együnnen másuvá mehetne, mint mi, sok új változásokban eshetnék. Ezért mondja az sz.-írás, hogy az eget és földet betölti az Isten, és ő előtte senki el nem mehet; mivelhogy, az nagy Sz. Pál mondása szerint, mindnyájan ő benne élünk, ő benne vagyunk és mozgunk. És nemcsak mint az hal az vízben minden felől megkörnyékeztetik az víztől, úgy az teremtett állatok is az Istenben vannak: de, az mint Sz. Ágoston mondja, miképen az napfny az levegő-egyet általhatja, minden részeit világossággal betölti, de meg nem szaggatja; miképen ha egy nagy tengerben egy kiseded spongya volna, melyet az víznek nedvessége minden részeiben általfogna, úgy az isteni természet is minden állatoknak részeit betölti. Végezetre, miképen az kis testben is nagy bölcsesség és tudomány lehet: azonképen akármely kiseded állatban is az Isten teljesen jelen vagy. Ez okon nevezi az sz.-írás az Istent megmérhetetlennek, és azt mondja, hogy magasb az egeknél és az egek sem környékezik meg őtet; mert ugyanis, ha ezer ilyen világot teremtene is az Isten, mindazokban változása nélkül jelen lenne az ő meghatározhatatlan természeti.

De mivelhogy, az Istennek szava szerint, ez minden haszna az isteni ismeretnek, hogy kitisztuljunk bűnünkből: ebből az keresztyéni hitnek cikkelyéből megtanuljuk, mely szentül és szemérmesen kelljen mindenütt magunkat viselnünk, hogy valamit olyat az Istennek szent színe előtt ne cselekedjünk, az mit szégyenlenénk egy böcsületes ember előtt mívelni. És azért mondja amaz pogány bölcs: Úgy élj az emberek közt, mintha Isten látna. Ugyanis közel vagyon hozzád az Isten: te veled és te benned vagyon, bennünk lakik az Szentlélek, jónkra és gonoszunkra számot tart és vigyáz: az mint őtet mi böcsüljük, úgy bánik ő is velünk. Másutt ezen pogány bölcs arra tanít, hogy mindenkor úgy éljünk, mintha valamely nevezetes fő ember szeme előtt forgódnánk; mert ezzel sok gonoszságtól megtartóztatunk. Ha azért az böcsületes embereknek csak gondolatunk szerint való jelenléte is zablát vét az mi gyarlóságunknak, mentől szorgalmatosb vigyázásra ébreszt az Istennek valóságos jelenlétele? Sz. Basilius istentelenségnek nevezi, ha ki az emberek jelenlétével inkább megtartóztatik az gonoszságtól, hogysen az Istennek színével, és arra tanít, hogy oly szépen viseljük mindenkor magunkat, mint az eljegyzett szemérmes leányzó az ő jegyese előtt. Ha azért, természet sze-rént, az ki gonoszt cselekeszik, rejteket keres, setétet szeret; és oly szemtelen nincsen, az ki nyilván az utcán, fnyes nappal, nem általlaná és nem szégyenlené az undok vétkeket: minémű nagy vakság lehet

bennünk, ha az Istennek és az ő szent angyalinak jelenléte, meg nem tartóztathat az gonosztúl? Nem tudjuk-é, hogy csudái vagyunk az Istennek és az angyaloknak? Az emberek közt négy okát találom, miért nem tartóztatnak meg az gonosztúl, ha szinte más valaki jelen vagyon is: 1. Ha vak és nem lát, az ki jelen vagyon. 2. Ha lát, de nem tud ítéletet tenni az dologról, mint az apró gyermekek. 3. Ha szinte olyan hasonló lator az is, az ki jelen vagyon, mint ő maga, az ki vétkezik. 4. Ha semmi közti nincs hozzá az jelenlévő embernek, és meg sem fenítheti s meg sem büntetheti az vétket. Ezek pedig az okok megszűnnek az Isten előtt való gonosztévőkben, és ez okon méltó, hogy megtartóztassa az mi eláltalkodott gonoszságunkat az Istennek jelenléte.

VII. rész – Az Istennek véghetetlen bölcseségéről.

Az Istennek elváltozhatatlansága azt hozza magával, hogy soha semmi új tudomány ő benne ne kezdessék: hanem öröktől fogva mindeneket általlató bölcseséggel tündököljék. Azért mondja az sz.-írás, hogy az Istenben vagyon minden tudománynak kincse. Másutt azt olvassuk, hogy az Istennek finyes szemei általlátják az emberek szívét és az földnek mélységét, és, az mint Sz. János mondja, semmi nincs ő nála láthatatlan, hanem mindenek nyilván és földnélkül vannak ő előtte. Az okosság is arra mutat, hogy ha az Istennek természeti véghetetlen, az ő értelme is véghetetlen légyen, és valami megismerhető, azt mind általlássa; mivelhogy fogyatkozás nélkül nem lehetne az Isten, ha valamit újonnan tanulhatna. Ezért mondja az sz.-írás, hogy az Isten öröktől fogva tudott minden jövő dolgot. Sőt nemcsak az jövő dolgot látják az Istennek sokra néző szemei, de azt is tudják, micsoda következne, ha imilyen vagy amolyan dolog lenne, az mely ugyan soha nem is léssen. Azért monda Dávidnak, hogy ha Czeilában bémegyem, megfogják, és Saul kezében adják őtet. Joásnak pedig azt monda az próféta által, hogy ha ötször vagy hatszor ütötte volna, az földet, teljességgel megholdoltatta volna Syriát. Azt is meg-mondá, mi következött volna, ha Tyrusban prédikált volna az mi Megváltónk; avagy ha Ezékiel az pogányokat tanította volna; vagy ha Szedekiás az babyloniai királyhoz ment volna.

Ez pedig az Istennek megfoghatatlan bölcsesége, noha szám-lálthatatlan jelenségekből, de az én rövid ítéletem szerént legfőképen őt dologból nyilatkozik ki: I. Az ő ismereti alá vettett állatoknak teméntalan sokaságából. Mert nincs oly kicsiny és elvetett állat, az melynek természetit, sőt legkisebb indulatit, cselekedetit, változásit szám szerént nem látná az Isten, úgy hogy az mi hajunk számai, az mi lépésünk és minden cselekedetünk, az tengernek főenyi, az esőknek cseppei, az egek csillagi, az embernek minden gondolati számban vannak ő előtte; és egy szóval, sommában foglalja Sz. Dávid ezeket, midőn azt mondja, hogy az Úr minden jövő, múlandó dolgokat általlát. II. Az ő ismeretinek böcsülletes méltóságából. Mert az Istennek ismeretiben nincsenek azok az fogyatkozások, melyek az mienkben. Az mit mi tudunk, csak igen csekélyen és vékonyan kapcsoljuk elménkben, nem látjuk mélyen által minden természetit, erejét, tulajdonságát indulatját az dolognak, és innét vagyon, hogy az bölcs közt ennyi sok különböző vélekedések vannak az philosophiában; az Isten pedig mindeneket szinte úgy néz, az mint magokban vannak, világosan, mélyen, és szinte fenéig látja minden állatoknak mivoltát és tulajdonságát. Ennek fölőtte nincsen az Istenben sok különböző gondolat és értelem, mint mi bennünk: hanem ő benne csak egy eloszolhatatlan értés vagyon, mely az ő természetitől nem különböz; ez okon sem meg nem szűnik, sem nem újul az ő gondolatja és bölcs értelme, hanem mindenkor azonegy állapotban fáradhatatlanul megmarad. III. Ezen isteni bölcseségnek nagysága kinyilatkozik az világnak alkotmányából; mert, az Bölcs mondásaként, az Isten kiöntötte minden állatokra az ő nagy bölcseségét. Nagy bölcseségnek tartjuk az emberek közt, mikor valaki sok szép új formákat tud gondolni: mely nagynek kell tehát lenni az isteni bölcseségnek, mely annyi sok szép különböző állatokat teremtett? Tekints meg csak az embereket, egynéhány százezer ember közt kettőt nem találsz, kiknek ábrázatjok, termetek, szavok, erkölcsök hasonlók lennének egymáshoz. Ha nagy elméjü embernek mondjuk azt, az ki először az forgó-órát találta, és sok apró kerekecskének alkalmas forgásával, huszon-négy óráig, az üdőnek állapotját megmutatja: mit mondjunk az Istennek bölcseségéről, mely az egek forgását, ennyi ezer esztendőre, ily állhatatos forgással, szüntelen vezéri? sőt (az kit én csudálatosb dolognak alítok) az gyarló embernek egy kis erecskéjét, földből csinált szívét és tüdőjét oly szép mesterséggel alkotta, hogy száz, sőt régenten nyolc és kilencszáz esztendeig is, szüntelen, éjjel és nappal mozganának. Valjon s minémü bölcsesség kellett ahoz, hogy egy kicsiny magvacskában oly erő szoríttassék, hogy nagy erős álló fát teremtsen? Kicsoda mehet végére egy szúnyogocskában, egy kis bolhában miképen rendelte az Isten az ő érzékenységének

és táplálásának eszközire szükséges tagait? Ezeket és több hasonló dolgokat csak egyedül az Istennek bölcsesége tudta meggondolni és véghez vinni. IV. Fínylik ez világnak gondviselésében is az isteni bölcseségnek mélysége. Mert egy az, hogy mindenkire egyaránt gondja vagyon néki; sem kicsiny, sem nagy dolog nincsen, az mely szüntelen, minden üdőben az ő gondviselésétől nem vezéreltetnék. Az mint pedig az Bölcs mondja: Eleitől fogva végig elhat az ő gondviselése, azaz messzűnven kezdi, az mit véghez akar vinni; és az ő bölcseségével egybekapcsolja, egybehozza az messze vetett dolgokat. Innen vagyon főképen eredeti, hogy az emberek gyakran megütözköznék az Istennek gondviselésében, mert messze nem néznek. Szintén úgy cselekeszünk mi, úgymond Sz. Ágoston, mint az ki rövidet lát, és az szép írott falra nézven, mivelhogy az írásnak sem eleit, sem utólját nem látja, hanem csak egy darab foltját, dísztelennek tetszik az fal néki: mi is nem látjuk honnan légyen eredeti és mi végre nézzen, hogy amaz ártatlan megnyomorítottatik, amaz keresztyén ország elpusztítottatik, amaz pogány és istentelen ember előmégyen dolgában; és ez az oka, hogy megbotránkozunk, zúgolódunk magunkban. Mikor azért valamit nem értünk az isteni gondviselésnek szépen öszveszövött folyásiban, ne kárhoztassuk az Istennek gondviselését, hanem az mi értelmünknek kicsinységét megismerjük. Ebben pedig az Istennek gondviselésében az igen csudálatos, hogy noha vigyázó, de fáradság és szorgalmatoskodás nélkül vagyon; és noha erős, hathatós, de lágyan és édesdeden viszen véghez mindeneket. Az emberek gondviselése szorgalmatosságot kíván, úgymond Sz. Pál; azaz, mint ő maga magyarázza, hogy az ki másra gondot visel, az betegekkal ő is beteg légyen, az megsérültekkel néki is fájdalmi légyenek. Ennek fölötté, mi közöttünk, az kik kemények az ő dolgoknak véghez vitelében, nem szoktak lágyan és édesdeden nyúlni munkájokhoz: de az Isten búsulás és fáradságos szorgalmatosság nélkül visel gondot, és noha véghez viszi elvégezett tanácsát, akár mint csavarogjon is az ember előtte, de azért pórázra nem köti az embernek szabad akaratját. Méltó azért átokra az Plinius okoskodása, ki azt beszéli, hogy ez világra gondot nem viselhet az Isten sok éktelen és fáradságos munka nélkül: hasznos mindazáltal, úgymond, az emberek közt való csendesz életre, hogy azt higyjék, hogy az Istennek gondja vagyon reánk. De ezt az oktalan mondást sok szép bizonyosságokkal elrontja Lactantius. És, hogy az több okokat hallgatásban hagyjuk, ha az Isten gondot nem viselne ez világra és minden jövendő dolgokat bölcs okossággal egybe nem szerkeztetne: mi az oka tehát, úgymond Josephus, hogy az próféták által jövendő dolgokat megjelentett? hogy az bűnösöket ő általok fenyegette, és az megjövendőt ostorival meg is látogatta? ha gondot nem viselne ez világra, semmit effélét nem cselekedhetett volna az Úr Isten. És ha szükséges az Istennek gondviselését vallani, hogy tekéletes erkölcsben élhessenek az emberek: kétség nélkül igazságnak kell lenni az Istennek gondviseléséről való tudománynak; mivelhogy az hamisság nem szükséges az tekéleteséghez. V. és utólszor: Mind ezeknél mélyebben kinyilatkoztatja az isteni bölcseségnek véghetetlenségét az mi Üdvözítőnknek megtestesülése, melyet az angyalok is az anyaszentegyháznak tanításából értettek. És noha számtalan szép dolgok fínylenek ebben az isteni bölcseségnek találmányában: de az fölötté csudálatos, hogy az mi Urunk megtestesülése által az Isten igazságának, mely az bűn ellen felgerjedett vala, úgy lőn elég, hogy az irgalmasságnak legnagyobb és böcsültesb jelensége is kinyilatkoznék. Ennek fölötté, azonegy munkával nemcsak az régi nyavalyánknak szerze orvosságot, de az emberek életinek tekéletes rendelésére is példát ada; és az maga cselekedetivel ébresztő ösztönt hagyta nekünk, az ő sok sanyaruságinak és kínjainak emlékezeti által. Végezetre, az kit sem angyali, sem emberi elme csak meg sem tudott volna gondolni, az mivelé, hogy az Isten emberré lenne; az öröktől fogva való üdő szerént születtenék; az halhatatlan és megsérüdhethetlen meghalna és sok nyomoruságok alá vetttenék. Mert noha az isteni természet ő magában semmit nem szenvedhet, sem nem születethetik mástól: mindazáltal minthogy az isteni személy úgy egybekötteték az emberi természettel, hogy az személynek egy voltában igaz Isten és igaz ember volna az mi Megváltónk, annakokáért ugyanazonegy igaz emberről és igaz Istenről igazán mondjuk, hogy születtenek, megholt és feltámadott mi érettünk.

Ezekből két szép üdvösséges tanúságot vehetünk, első azt, hogy, az Istennek véghetetlen bölcseségére tekintvén, ha mi kicsiny tudomány, okosság és bölcsesség vagyunk bennünk, abban fel ne hivalkodjunk, se magunkat el ne higyjük. Mert, az mint Jeremiás próféta mondja, minden ember botor ostoba az ő tudományában, és ha az Isten mellé vettetik, kész balgaság az mi bölcseségünk. Azért mondja vala, az ki bölcseséggel mindeneket megelőzött vala, hogy ő tudatlan minden embereknél és még csak ingyen nem is látta, nem hogy megfogta volna az bölcseséget. Mert szinte, az miképen Urunk mondja, hogy senkit az Isten kívül jónak nem mondhatunk: azonképen mondhatjuk, hogy senki az Istentől megválva, bölcsnek nem mondathatik. Ugyanis, bizony, az emberi tudománynak oly rövid határa vagyunk, hogy az ki sokat tud is, ezeredrészét ha tudja annak, az mit nem tud. És ezen az igazságon fondáltatik az tudós embereknek alázatossága, mely az felfuvalkodást és felebarátjának megutálását teljességgel kirekeszti. Másodikat azt tanuljuk, hogy ha az Isten minket és az mi cselekedetünket, gondolatunkat, igyekezetünket szinte úgy szemléli, mintha senkire egyébre gondja nem volna, méltó, hogy miképen az kis gyermek bátorságos, midőn látja, hogy az ő anyjának szemei rajta vannak: azonképen mi is az Istennek reánk való gondviselésében, minden nyomoruságinkban megnyugodjunk. Ugyanis azzal biztat az mi Istenünk minket, hogy ha az anya elfeledkezik is az ő fiáról, de soha ő szent felsége mi rólunk el nem feledkezik, és gondviselő szárnyai alól ki nem rekeszt. Ennek fölötté, ha az vitézek serénységgel harcolnak, midőn látják, hogy az ő királyok szeme nézi emberkedéseket; ha az szolgát serkegeti az ő urának nézése: méltó, hogy mi is szüntelen megemlékezzünk, hogy az Isten lát minket; és ezzel ébresszük az mi restségünket minden tekéletes jószágokra. Ezt cselekedtek az régi szent jámborok, és azért mondja Sz. Dávid, hogy valamihez kezdett, elébb meggondolta, hogy az Istennek szemei előtt forgódik. Azért mondja Ábrahám, hogy ő az Istennek színe előtt jár; Jákob is azzal dicsekedik, hogy az ő elei az Istennek szeme előtt jártak. És az Isten ő maga, regulát szabván Ábrahámnak, mint kelljen élni, azt parancsolja, hogy az ő színe előtt járjon, és úgy léssen tekéletes. Annakokáért mondja az Bölcs, hogy egyik fő oka az emberek gonoszságának az, hogy meg nem gondolják az Isten szemeinek finyes voltát, mely általlát mindeneket. Sz. Jób és Ezékiel próféta is azzal írják, hogy bátorkodnak minden fes-lettségre az gonoszok, mert azt alítják, hogy az Isten őket nem látja.

VIII. rész – Az Istennek szolgálattal tartozunk.

Az pogány bölcs azt írja, hogy az ki kétséssé tenné, ha kelljen-é az Istennek szolgálni és őtet böcsülletes tisztelettel illetni, azzal nem méltó okos bizonyosságokkal harcolni, hanem, mint oktalan barommá változott esztelent, pálcával és veréssel kell észre hozni. Mert, az miképen ezen könyvnek első részében megmutatok, ugyan természetikben oltatott indulat vezérel arra, hogy nyavalyánkban az Istenhez folyamjunk, segítséget ő tőle várjunk. És az okosság is arra mutat, hogy az, kitől vöttük, az minémű jókban vagyunk, azt hálaadással tiszteljük és képes szolgálattal illessük. Mivelhogy tehát az felvetett bizonyságokból kinyilatkozik, hogy az Istentől teremtettünk, ő tőle tartatunk és tápláltatunk, mint urunktól, nyilván következik, hogy tartozunk néki szolgálni és sok áldomásiért hálaadással lenni. Végezetre, az emberi okosság az teljes sz.-írással arra is megtanít, az mint ez könyvnek harmadik részében megmutatok, hogy az Isten mindeneket önön magáért teremtett, nem azért, hogy valami hasznot venne az ő alkotmánytól, hanem, az mint ő maga előnkben adja Mózes által, hogy az ő szent neve dicsírtessék és felmagasztaltassék; hogy az ő bölcsesége, hatalmassága, megfoghatatlan méltósága megismertessék; és ő lévén utolsó célja az mi életünknek, ő reá nézzünk, ő hozzá siessünk, néki szolgáljunk, mint urunknak.

De mivelhogy ez oly nyilvánvaló igazság, hogy bővebb bizonyság nélkül nem szűkölködik: azt kell immár megtekintenünk, minémű religióban, micsoda vallásban, kelljen az Istent igazán és kedvesen tisztelni.

Egyházi beszédeiből

Az én kegyelmes uramhoz, a teljes Szentháromság egy bizony Istenhez, alázatos ajánló írásom.

(Egyházi Beszédei első előjáróbeszéde.)

Örök mindenható felséges Isten, uraknak ura, királyoknak királya, emberi erőtlenségnek kegyes gyámola s minden jó igyekezet gondviselő vezérője: hálákat adok szent felségednek, hogy engemet kegyelmességedből, az igaz hit zászlója alatt, egyházi állapotban köteles szolgálóddá fogadtál; áldásodat rám árasztottad; lelki s testi ajándékkal szívemet magadhoz szelídítetted; akaratomat szolgálathoz édesítetted; késedelmességemet serénységre sarkantyúztad; tudatlanságomat mennyei tanítással világosítottad; gyarlóságomat érdemem szerént nem ostoroztad; hatalmas kezeiddel belém oltott igaz ismeretedet naponkint nevelted; dicsőséged terjesztésére szívemet gerjesztetted; és a világ bojtorjába ragadott kívánságomat esztenezted.

Tied, Uram, ha mi jó vagyon a te méltatlan szolgálóban; tőled származik, ajándékból adatik minden tekéletes gondolat és hasznos igyekezet. Azért méltó, hogy a mit tőled vettünk, szent neved tisztességére térítsük; ajándékkal neked kedveskedjünk: és a mely tengerből vagyon eredete minden jó folyamnak, azon tengerbe, mint határos végbe, visszatérjen.

Mivel azért ifjúságomtól fogva arra volt függesztve szemem világa s elmém futása, hogy a te nagy neved dicsősége terjedjen: fáradságomat nem szántam, tehetségemet meg nem vontam szolgálathoz, hanem a mely kicsiny girát reám bízott szent felséged, tisztetem szerént – noha kelleténél restebben – cseléded épületére igyekeztem fordítani. A kiket eleven nyelvemmel szent neved félelmére, igaz ismeretére, nem mozdíthattam: írással akarván serkegetni s üdvösséges útra vezetni: nem illett, hogy ezt a munkát, mely a te kegyes áldásodból származott és egyedül szent neved tisztességét vetette célül, szent felségeden kívül más valakinek ajánlanám.

Kisded és lengeteg ajándék ez: mert az én tudatlanságom keze szennyje rajta maradott a te tisztaságos, szép tanításid kimagyarázásán. Azért nem méltók az én akadozó nyelvemnek dísztelen és unalmat szerző rebegései, hogy bemutatassanak szent felséged előtt: holott én, legkisebb és utolsóbb szolgálóid között, szedők után keresgetek szőlőszemeket és aratók után szedegetek buzafejcskéket. De két ok visel, hogy egyedül neked ajánlom, édes Uram Istenem sok esztendei fáradságom velejét és székét: első az, mert megismerttetted velem, hogy miképen az én fogyatkozásimból származott, a mi abajdocz vagyon írásomban: úgy mindenestül a te tárházad kincséből kelt, valami tiszta jó találatik benne. Annakokáért háladatlanág volna, a tőled plántált fácska gyümölcsével másnak kedveskednem; vagy dicsőséged öregbüléséért felvállalt munkám jutalmát te kívüled mástul várnom. Második az, mert régi kegyelmességed másolhatatlan reménységgel bátorít, hogy reám is felderül irgalmasságod és meg nem utáld kicsiny szolgálóid vékony ajándékát. Az ó-törvényben, sátorod ékességére, nemcsak a gazdagoktól aranyat, ezüstöt, hanem a szegényektől kecskeszört is jó kedvvel fogadtál. Az új-testamentomban pedig megjelentetted, hogy kedves te előtted akármely kisded ajándék, ha jóakarattal származik: mert te az emberek szívét nézed, és abban a fontban méred ajándékukat, melyben többet nyomott az özvegy asszony fillérje, hogy sem a gazdagok nagy adománya.

Azért, én Uram Istenem, a te végetlen jóvoltodnak és mindenható kegyelmességednek alázatosan ajánlom munkás fáradságokkal egybeszerzett írásomat. Óh, én lelki szemeim világosítója; tudatlanságomnak oktatója; igyekezetemnek segítője; térdre esve, sőt földre

borulva, szemeim könnyhullatásaival kérlek, nyisd meg lelki szemeimet, hogy szemlélhessem a te parancsolatid csodálatosságát. Igazgasd értelmemet mennyei bölcseségeddel; gerjesszed kívánságomat tekéletes szerelmeddel; vezérelj pennámat szent lelkeddel, hogy hamisság elegyítése nélkül hirdessem igaz tanításodat. És mint Izsaiás próféta ajkait, úgy az én nyelvemet, oltárodról vett tűzzel hathatósan tisztítsd, élesítsd, tüzesítsd, hogy foganatos legyen tanításom. Teljék meg az én szájam dicséreteddel, hogy hirdessem dicsőségedet és nagy voltodat. Te tanítottál, Uram, engemet ifjúságomtól fogva, hogy hirdetném a te csodálatosságodat; vénségemig és utolsó aggságomig ne hagyj el engemet, hadd hirdessem hatalmasságodat következő híveidnek is. Mert mivel a te dicséresed zaboláját szájamba vetted, én is neked szenteltem nyelvemet: világi dolgoktól elfogtam pennámat, szent felséged magasztalására köteleztem minden tehetségemet. Azért, minthogy én el nem titkoltam irgalmasságodat a te népedtől: te se vondd meg tőlem kegyelmességedet. Megvallom, Uram, hogy érdemem felett valók azok is a te nagy irgalmasságid, melyeket én reám, haszontalan, sőt igen vétkes szolgálóra terjesztettél. De te, édes lelkemszerető, bűneim mosogató, üdvösségem szerző Istenem, ne vondd meg ebben is kegyes jóvoltodat: vedd kegyelmesen ezt a te bűnös szolgáló fáradtságát.

Igen alkalmatlan az én tudatlanságom a te dicsőséged hirdetésére. De, ha a szamár szájába szót adtál, és az által tanítottad Bálámot: elveheted az én nyelvem és értelmem fogyatkozásait, hogy híveid és fiaid tanítására alkalmatlanoknak ne találtsanak. Reményem is, hogy ha az ó-testamentum szekrényében, a pap vesszejét virágoztattad: az én görcsös tőkém is, az anyaszentegyház kebelében gyümölcsössé teszed. Ha a csipkebokorból méltóztattál szólani Mózeszel: az én töviskes elmémet is megvilágosítod, hogy ne lyuggassa, hanem fényesítse a te szolgálóidat; kik hallván a te szózatodat az én tövisemből, levetik sarújokat, hogy testi akadékoktól üresedvén, lelki utakon való lépések szabados lehessen.

Tudom, hogy mélységes titkaidat senki igazán nem értheti, sem írásba nem foglalhatja, segítséged, vezérlésed, oktatásod nélkül. Azért könyörgök, hogy megnyissad az én ajakimat, és úgy hirdetem én is gyümölcsösön a te akaratodat. Nemcsak hirdetem pedig, hanem, ha felgerjeszted szívemet, magam is futva járok ösvényiden.

Ah, mily boldog volt ama szent atya, ki halála óráján azt mondta, hogy soha mást olyra nem tanított, melyet előbb maga nem cselekedett! Megvallom te előtted, édes Uram Istenem, hogy én ilyen nem vagyok: szegény, gyarló vagyok, mert sokat írok és tanítok, a mit restségem, vagy rosszágom miatt, nem cselekeszem; vagy igen hidegen és fogyatkozva cselekeszem. Mindazáltal, te tudod Uram, hogy csak azt írom, a mit szolgálóid üdvösségére hasznosnak előtted kedvesnek ismérlek; sőt a mit magam is kívánva igyekezem teljesíteni. És a pogány bölccsel azt mondom: mikor a vétkeket feddem, először is a magam fogyatkozásait dorgálom. Dicsérem azt az életet, melyet tudom hogy kell viselnünk; és noha távol, de csúszva-mászva is azt követem, arra verdődöm. És ha késedelmességemből a tekéletes élet szépségét úgy ki nem ábrázom erkölcsömben, a mint kívánnám: írással mutogatok mindennek, hová kell igyekezeti célját és lövöldözése tárgyát fordítani. Magamnak is pedig szent felségedtől szünetlen kérem, hogy a mit én általam tanítasz, azt én bennem szent malasztoddal teljesítsd; hogy a mire másokat oktatok, azt erkölcsömmel kövessem. Fáradtságomnak egyéb jutalmát nem kívánom felségedtől, hanem a mit kedves szolgáló, Sz. Ágoston kívánt: valamit magad kívül akarsz adni, bár mind elvedd: csak magadat add nekem.

És minthogy szólanom kezdetem előtted, Uram, noha por és hamu vagyok: még egy könyörgésemet bocsásd kegyelmes füleidhez. Akárki mennyit szántson, vessen, ha a te áldásod nem gyökerezteteti; ha az elhintett magot nem neveli, hiábavaló minden fáradtság és igyekezet. Mert: mennyországban vagy annak prédikáló széke, a ki tanítja a szíveket. Isten a ki felnyitja az emberek szívét, hogy értsék és vegyék a mit tanítunk. Azért, adj a te méltatlan szolgálóknak oly áldomást: hogy a kik az én munkámat, a te ajándékosodat, az anyaszentegyház tárházából vett igazságokat olvassák, tisztuljon értelmek setétsége az igaz hit ismeretére, lágyuljon szívek

keménysege penitenciára, gerjedjen lelkek hidegsége szerelmedre: hogy minden tévelygés setétségéből, minden bűn veszedelméből kifeselvén, híven szolgáljanak felségednek.

Ha sok, amit tőled kérek, Uram, ottan csak azzal áldd meg méltatlan szolgád fáradságát: hogy bár csak egy bűnös ember térésére, egy lélek üdvösségére legyen segítő tanításom. Fáradságimnak bévséges jutalma leszen, ha a Krisztus vérével megváltott lelkek közül csak egynek üdvösségére segítő eszköze leszen írásom. Írtam Pozsonyban, 1636. esztendőben. Isteni felségednek legkisebb szolgája Pázmány Péter.

A keresztyén olvasókhöz.

Kívánságtok szerént való áldásokat terjesszen Isten reátok.

(Egyházi Beszédei második előljáróbeszéde).

Mikor prédikációim kibocsátásáról sokan szorgalmaztatnának és magam gondolkodnám: két dolog sokáig függőben tartotta tanácskozásomat.

Első az volt: ha Isten tisztességére és a magyarországi anyaszentegyház épületire szükséges-e, hogy, a mit élő nyelvemmel hirdettem, azt rendbehozván és kiterjesztvén, nyomtatásba bocsássam?

ROBERTVS CARDINALIS
BELLARMINVS POLITIANVS
SOCIETATIS IESV
EX MARCELLI II. PONT. MAX. SCORE NATVS.

Bellarmin Róbert jezsuita generális

Bezzeg, ha elégséges számú papok volnának, kik prédikálásokkal taníthatnák a községet: úgy tetszik, szükségtelen volna a magyar nyelven való prédikációk nyomtatása. De látom az Isten igéjének éhségét; látom, hogy a papok szűk voltáért nem adhatunk mindenüvé egyházi embereket, hanem licentiatúsokra kell biznya sok helyeket, hogy postillát olvassanak. Néhult azok sem lévén, világi böcsülletes fő emberek – örök dücsőséggel jutalmazandó dicsíretes példával– vagy maguk olvasnak, vagy másokkal olvastatnak cselédjek előtt nyomtatott postillákat; és, megteljesítvén a Sz. Ágoston kívánságát, házok népe között püspöki tisztet

viselnek. Az is szemem előtt forog, hogy a plébánosok nem egyaránt tudósok, nem is egyaránt bévesek jó könyvekkel, és így a prédikációcsináláshoz sem egyaránt érkeznek.

Azért úgy találám, hogy pásztorságom tisztéhez illendő és sokakra nézve hasznos vagy szükséges, hogy prédikációim nyomtatásától ne kíméljem fáradságomat: kiváltképen olyanok lévén ezek a prédikációk, melyeket nemcsak prédikálószekben, hanem azon kívül a szerzetes és egyéb egyházi, vagy világi emberek lelki vígasztalásokra és tanúságokra mindennap olvashatnak. Mert, noha elmeélesítő iskolai vélekedéseket és vetekedéseket, melyek a lelki épületre nem szükségesek, írásomba nem elegyítettem: de nagy részre, a mit az iskolai theológiában, erkölcsünk igyengetésére, akaratumk gerjesztésére, a jóságok és vétkek ismerésére alkalmasnak ítéltem, iskolai tanításból, prédikálószekbe hoztam. A prédikátorok eleibe pedig, minden keresztyéni jóságokról, minden gonosz vétkekről, minden rendek és állapotok kötelességéről, annyi tanítást és intést adtam, hogy, ha a mit egy helyen mondtam, azt okosan más vasárnap előhozzák, sok új prédikációkat csinálhatnak.

Magam gondolatit és ujjomból szopott dolgokat nem írok: Isten könyvéből, az anyaszentegyház doctorinak írásából vettem tanításomat; lopva semmit sem vettem: mert valaki írásában valami jót találok, enyim; az anyaszentegyház pásztori írásához oly igazsággal nyúlok, mint a közönséges kutak tiszta vizéhez. Nem kell tehát azt várni, hogy olyat mondjak, a mit előttem senki nem mondott. Mert igazán írja Salamon, hogy semmi újság nincs e földön. Mindazáltal az is igaz, hogy soha annyi könyv nem lehet, hogy többet ne írhasanak a hívek tanítására; és, a mint Seneca írja, a sok írások tengeréből egybeszedni, értelmesen megválogatni, rendbehozni, helyesen kimondani a régi bölcspektől ismert igazságokat, új munka és mi dolgunk. Nem is kisebbedik, sőt böcsülletesb az igaz tudomány, ha mások is azont tanították; mivel abból tetszik, hogy nem emberi találmány, hanem isteni tudomány, a mit egy nyomban tanítottak a régi sok szent jámborok. Azért követem a szabados elmékedésekben azokat, kik előttem írtak: de magamnak is megengedem, hogy valamit hozzáadjak, változtassak, elhagyjak; mert nem szolgáljak, hanem egyezőjök vagyok a régieknek.

Ennek felette, mivel Sz. Pál azt írja, hogy nemcsak egyszer, hanem sokszor kell azonegy hasznos és szükséges tanítást fülébe rágni az emberek feledékenységének: én is, Sz. Ágostont követvén, azon igazságot sokszor eszébe juttatom az embereknek. Mert maga Krisztus a templom böcsülletéről, a világi szorgalmatosságok távoztatásáról, a mennyei kincsek gyójtásáról, az alázatosok felmagasztalásáról és egyéb üdvösséges tanúságokról, csaknem azon igékkel, azon igazságot több helyeken említette. Sz. János evangélista mennyiszer újította a szeretet ajánlását, feljegyezzük ezután. Ha valaki panaszkodik ellenem, hogy annyiszor azont mondom: azt felelem, hogy mindaddig feddenem kell azon bünöket, mig az emberek meg nem szűnnek tőlök. Mert kötelességem erőltet, hogy azoknak is megmondjam az igazat, a kiknek nem tetszik; és minthogy ki-ki magán nem akar igazat hallani, ottan csak a közönséges dorgálásokat hallgassák. Én a mit írtam, lelki haszonért, nem fülgyönyörködtetésért írtam. Annakokáért sem ékesenszólásra, sem egyéb cifrára nem szaggattam: hanem, a mit üdvösségesnek ítéltem, együgyü szókkal, gyakran előhoztam; noha távoztattam, vékony tehetségem szerint, hogy unalmat ne szerezzek az olvasónak.

Második tanácskozó gondolkodásom arról volt: ha csak egy rövid prédikációt nyomtassak-e minden vasárnapra? mely kevesebb monda-mondát szerezne a szabados itéletű emberekben: és, ha nem egyébbel, rövidséggel, olvasásra édesitené az embereket. Mert, aki röviden prédikál, ha kedves tanítása, kívánságot és ízt hagy a hallgatókban: ha sovány és unalmas prédikálása, nagy könnyebbség, hogy hamar felszabadítja a hallgatókat.

De gondolkodásom után azt végezem, hogy ami prédikációimban készen vagyon, azt adjam a nyomtatóprés satuja alá. Bezzeg, ha ifjúságomban szándékoztam volna prédikációim nyomtatására, másképen rendelhettem volna írásimat. De, noha nem mondhatom ezeket a prédikációkat hamar műnek, mely hammas szokott lenni; mivel csak a nyomtatása is három esztendő kivánt: mindazáltal azt sem mondhatom, a mit Zeuxis egy képről, melyet azért írt

sokáig, mert sokáig akarta hogy maradó legyen; mert harmincesztendei prédikálásom után kezdettem gondolkodni a nyomtatásról. Akkor pedig vénségemmel együttjáró sok nyavalyáim és köteles ofőglalatosságim nem engedtek üdőt és erőt, hogy elől kezdjem munkámat: hanem azt kellett ékesgetnem és kibocsátanom, a mi vagy készen, vagy üszögében volt. Innen vagy az is, hogy némely napra csak egy prédikációt írtam, némelyre egynéhányat.

Hogy pedig hosszabbak némely prédikációk, és nem rövideden csak futva szaladtam az üdvösséges dolgokról, oka az: mert sem prédikálásomban, sem írásomban nem arra igyekeztem, hogy csak tanítsam micsoda jó, micsoda gonosz: hanem hogy elsőben mindenféle erős okokkal meggyőzzem az okosságot a jóságok követésének és a vétkek távoztatásának szükséges voltáról. Azután, mivel tudtam, hogy nem abban áll a keresztyéni tekéltesség, hogy tudjuk, hanem, hogy kövessük a jót és a gonoszt távoztassuk: azon voltam, Isten segítségével, hogy az emberek akarata édesedjék a jóra, idegenedjék a gonosztól, és se gonoszt, se felettébbvalót ne kívánjon. Ehhez pedig bévebb írás kívántatik, hogysem a pusztá sovány tanításhoz. Mert könnyű az emberek eleibe adni, mit kell cselekedni, de nehéz meggyőzni az értelmet, hogy hasznos, szükséges ennek így lenni: annál is nehezebb felindítani az akaratot, hogy kívánja és cselekedettel teljesítse a mivel tartozik. Azzal pedig, hogy hosszabbak a prédikációk, birsággal senkire nem vetik, hogy mind megolvassa, a mit egy napra írtam: hanem, kedve szerint, ki mennyit akar, annyit olvashat benne. És eszében tartsa, hogy miképen rövidnek kell a törvénynek lenni: úgy, kinek kívánságát jóra akarjuk indítani, nem elég eleibe adni kötelességét, hanem erős okokkal meg kell győzni értelmét, gerjeszteni kell akaratját. Mert nem abban áll a prédikációnak üdvösséges haszna, hogy ember nagyrészre, vagy mindenestül elméjébe foglalja s előmondhassa, a mit hallott, vagy olvasott: hanem hogy okossága meggyőzessék és akaratja vastagodjék abban, hogy híven, serényen, állhatatosan szolgáljon teremőjének: és vagy meggyógyuljon, vagy alkalmasb legyen a gyógyulásra.

Mivel azért, Isten kegyelmességéből, kezetekbe bocsátom, keresztyén olvasók, az én csekély írásimat: négy dolgról akarlak rövideden tudósítani.

Négy dolgról tudósíttatnak az olvasók.

(Egyh. Besz. harmadik előljáróbeszéde.)

I. Noha az Isten könyvéből, a régi szentatyák és világi tudósok tanításából sokat deákul írtam, – mivel sokszor nagyobb és kedvesb ereje vagyon mondásoknak abban a nyelvben, – de különb és kisebb bötűvel nyomtatták a deák szókat. Ugy rendeltem pedig azoknak magyarul írt sommáját, hogy a ki deákul nem tud, vagy a ki a község előtt deákul nem akar olvasni, csorba nem esik a magyar írásban, hanem úgy foly, mintha a deák szók közbevetve sem volnának. Azt is adom tanácsul: hogy a kik ebből a könyvből olvasnak a község előtt, kihagyják a deák mondásokat, és csak azt olvassák, a mi magyarul vagyon. Mert haszontalan és unalmas a község előtt sokat deákul olvasni; mivel a közbevetett deák szók kiverik inkább az együgyűk elméjéből, hogysen beléoltanak a tudományt. A prédikáció is nagy résszel rövidebb lészen, ha a deák mondások elhagyatnak.

II. A mostan támadott tévelygések ellen, mivel bévségesen írtam a Kalauzban és egyéb harczó könyveimben, nem akarom itt kétszerezni írásimat; hanem azokról ritkán és rövideden emlékezem a prédikációban.

III. A paradicsomról olvassuk, hogy nem szűkölködött külső öntözés nélkül. Esővel sem nedvesítettett, mivel magában lévő forrásból elégséges nedvességet vehetett. Az anyaszentegyház is minden isteni tudománnyal és szent példával bévelkedik. Azért a pogány bölcsek tanítására vagy példájára nem szorult. Mindazáltal mivel Krisztus egy bálványozó szamaritánus példájából ismertette, kicsoda felebarátunk, és mint kell ahoz való szeretetünket mutatnunk; Sz.Pál a pogány bölcsek mondásait sokszor előhozta írásiban, és Aratus, Menander és Epimenides verseivel ékesítette tanítását; a sz. atyák is követték az apostoli nyomdokot: én is, noha a pogányok rossz fabuláit és hiúságos, vagy ártalmas csevegéseit írásomba nem elegyítem, de a hol a keresztyén emberhez illendő jóságokról és dicsíretes erkölcsökről tisztességes mondásokat és cselekedeteket találtam, azokat előhoztam. Nem csak azért, hogy édesítsem és ékesítsem ezekkel tanításomat, mivel, a Sz. Ágoston mondása szerént, az igen szükséges eledelnek is ízt kell adni az emberek finnyaságáért, hanem ilyen négy okokért főképen:

Első ok: mert valami igazság vagyon a pogányok könyveiben, Isten tanításából vagyon. Minden pogány bölcs, úgymond Tertul-lianus, a próféták kútjából ivott; onnan öntözte elméje soványságát; onnan vette, a miben hasonló tanításinkhoz. Pythagorasról azt írja Plutarchus, hogy az egyiptomi bölcsektől tanult. Sz. Ambrus azt mondja Platoról, hogy a Mózes törvényének és a próféták mondásinak tanulásaért Egyiptomba fáradozott.

Azért miképen az Izrael fiai, arany és ezüst edényektől megfosztván Egyiptomot, az Isten sátorát nem rútították, hanem éke-sítteték azokkal: úgy a mit igazán mondtak a pogány bölcsek, azt, mint sajátunkat, magunk épületire fordíthatjuk. És ha Dávid, kivéven a bálvány fejéből az arany koronát, abból csináltatott királyi koronát: miért nem élhetnénk mi is a pogányoktól vett szép tanúságokkal erkölcsünk ékesítésére?

Második ok: mert nagy vígasztalására vagyon a keresztyén léleknek, mikor látja, hogy a természetben oltott okosság vezérléséből azt tanították a pogányok a jó erkölcsökről, a mit a keresztyénség kíván tőlünk. Sz. Kelemen írja, hogy a pogány bölcsek tanítása olyan, mint a vadfa: melybe ha jó ágat oltunk, kedvesebb gyümölcsöt hoz; mivel a vad fa gyökere bévebben vonzza a föld nedvességét, vastagabb lévén a szelíd fánál, gyümölse pedig megszelídül az oltott ágtól. Ugy a világi philosophia édes gyümölcsöket nevel, ha az isteni tudomány ága beléoltatik. Mózes az Isten menyei bölcseséggel áldotta, mégis a pogány pap, Jetro, tanácsát és tanítását örömet vette, és követte az Isten népének vezérlésében: ki tilthat minket is, hogy a jót a pogányok írásából ki ne szedjük?

Harmadik ok: mert vastagon sarkantyúzza és esztenezi a keresztyén lelket az a gondolat, hogy szégyen abban hátramaradni, a miben látja a pogányok serény példáját. A szelíd fügefafa mellé vad fügefát ültetnek – úgymond Sz. Basilius – hogy gyümölcse le ne hulljon: úgy a gonoszhitűk példájából erőt veszünk a jóra. Mert ha értjük a pogányok józanságát, igazságát, tisztaságát: a vad fa mellett vastagodunk a jóban.

Negyedik ok: mert ha az ördög sz.-írással harczolt, hogy Krisztust megejtse, méltó, hogy mi is a Góliát kardját Isten sátorába vigyük, és azzal hadakozzunk a gonoszság ellen. Szabad volt Salamonnak a pogány Hirámtúl fákat venni, melyekből templomot épített Istennek: mennél szabadabb Isten tisztességére és erkölcsünk jobbítására fordítani, ha mi jót találunk a hamisság között? A királyoknak nincs méltóságok ellen, hogy a jobbágyok, a szakácsok és lovászok szolgálatját veszik, és szükségöket ezek által véghez viszik: tehát az anyaszentegyház tudománya sem homályosodik azzal, hogy a pogányok bölcsesége szolgál néki.

Nincs oly rosz kert, melyben valami hasznos fű nem volna; nincs oly rosz könyv, melyben semmi jó nem találtatnék: azért a tövis közül kiszaggatjuk a rózsát; a sárból kimossuk az aranyat; a mi jót a pogányok írásiban találunk, épületünkre fordítjuk. És a Sz. Jeronimus tanácsát követvén, úgy bánunk a pogányok tanításával, mint Isten parancsolta, hogy cselekedjenek a zsidók, ha pogány asszonyt akarnak venni. El kell haját beretválni, körmét vagdalni, ruháját változtatni: hogy se hamisság körmeivel meg ne sértse, se hiuságos szók hajával és fabulák csintalan öltözetivel meg ne mocskolja az igazságot; hanem elébb kitisztuljon hiúságaiból. És azt mindenkor szemünk előtt kell viselnünk, hogy csak a Krisztus szava gerjeszti mennyei melegségre a szíveket: és minden építés heábaláló, melyet Isten nem nevel.

IV. Esztendőkkal, törődésekkel és sok betegséggel terhes állapotom nem biztat, hogy a szentek innepeire rendelt prédikációkat elkészíthessem és kibocsáthassam. Azért egynéhány innepre készen lévén prédikációim, azokat is ki hagytam nyomtatni, hogy szakadozott papirosokon el ne vesszenek. A kik pedig ezt az én írásomat olvassák, azokat igen kérem, Isten előtt engemet imádságokkal segítsenek és fogyatkozásimat könyhullatásokkal mosogassák.

A keresztyén prédikátorokhoz intés.

(Egyházi Beszédei negyedik előljáróbeszéde.)

Igazán világ prédikátorának nevezhetjük a mi Istenünket: mivel világ kezdetitől fogva az egek és minden teremtett-állatok által istenségének hatalmát és bölcsességét hirdette. A Szentháromság második személye azért küldetett a világra, hogy hirdesse az evangéliomot prédikálásával; azért mondja maga szükségesnek, hogy prédikáljon: mert erre küldetett. Apostolinak is azt parancsolta, hogy minekutána tüzes nyelvet vésznek, egész világon prédikálják az Isten igéjét. És jaj nékik, ha nem prédikálnak.

Szentséges dolog a keresztség szolgáltatása; de Sz. Pál azt írja, hogy ötlet Krisztus nem keresztelni, hanem prédikálni küldötte: azért másokra bízván a keresztelést, Isten igéjének hirdetésében foglalta magát. A szegények táplálása oly kedves Istennél, hogy az utolsó ítélet sentenciáját az irgalmasság cselekedetiben határozta: mindazáltal az apostolok illetlennek találták, hogy a szegények segítéséért, a prédikálást elhagyják; hanem másokra bízván a fogyatkozottak gondviselését, magok prédikállottak. Mert a prédikátor Isten trombitája, mennyei titkok sáfára, angyali kenyér osztogatója.

Mivel azért nemcsak böcsülletes, hanem lelkek üdvösségére szükséges dologban forgódtok, valakik a prédikálószékből tanítotok: intlek és kérlek, sőt a nagy Istenre kényszerítlek, hogy szorgalmatosok legyetek hivatalotokban.

Sok munka, nagy okosság, temérdek tudomány és mindenekfelett nagy isteni malaszt és tekéletesség kívántatik a prédikáláshoz. Híres orator volt Cicero, mégis mindig rettegve kezdett a szóláshoz, sőt mikor egy nap a tanácsban kellene szólania, örömeiben szabadossá tette szolgáját, ki hírt hozott, hogy holnapra haladott a törvény. Augustus császár valamikor a tanácsban szólott, otthon leírta s papírosból olvasta a mit akart mondani. Ha ezek a világi dolgokról ily félve beszéltek: mentül inkább a lélek üdvösségében járó dolgokról rettegve kell szólani?

Először azért: szorgalmatos tanulással készüljétek a prédikáláshoz; és ha Homerus medve módon nyalogatva ékesgette verseit: ti is a prédikációt ne futóféltben, hanem hosszú ideig való jobbitásokkal készítsétek. A bölcs parancsolatja és Sz. Jeronimus tanácsa, hogy a mit tanítani akartok, azt magatok sokáig és jól tanuljátok. Mert igazán írja Plutarchus, hogy a hirtelen szólás teljes hiúságokkal, és valaki készületlen prédikál, üti-véti a dolgot, sem eleje sem utolja szólásának; csak haboz, egybe zúr-zavar mindeneiket, akármit akárhol előhoz, és ki nem tud gázolni hosszan nyújtott beszédiből. Ne bízzék azért senki elméjében, mert soha jól nem prédikál, a ki jól hozzá nem készül. A ki pedig jó készüléttel tanít, Isten áldását vészi. És egyebeket vastagítván, maga kövéredik. Mivel, a ki jól tanít, maga is tanul, és mennyei áldomásokkal hízik lelke.

Másodszor: azon legyetek, hogy miképen a prédikátorok mestere cselekedeti példájával tanított elsőben, azután nyelvvel: úgy ti se legyetek csatornák, melyeken általfoly a víz, hanem teli kutak légyetek, hogy magatok bévségéből másokat is itassatok. Mert igazán írja Cyprianus martyr, hogy haszontalan az igaz tanítás, ha a cselekedet elrontja a tekéletességet. Sőt senki nagyobb kárt nem téshen az emberek erkölcsében, mint a ki különben él, hogysem tanít.

Azért édes atyámfiai, lelki tanítók, először magatok igyatok az élet kútjából, azután folyjanak egyebekre vizeitek. Mert jaj azoknak, kik, mint a Sámson oroszlánya, szájokban hordozzák a mézet, melynek ízít nem érzik; satulják a mustot, és bort nem isznak. Azt a tanítót böcsüllő nagyra Isten, a ki cselekeszi, a mit tanít; és mind nyelvét, mind pennáját szíve gyökerének téntájába mártván, úgy szól a mint szíve járása vagyion; és amaz okos pásztort követi, ki, a minémű színű gyapjút kívánt juhainak, olyan példát adott eleikbe.

Azért intlek és kérlek prédikátorok, hogy magatok életével és példájával hitelessé tegyétek a mit tanítotok. És, a mint Sz. Jeronimus szól, cselekedeted ne hazudtolja tanításod: mikor tanítasz a templomban, senki azt ne gondolhassa, miért nem miveled a mit tanítasz? Ne mondják azt rólad: mást gyógyít, maga rühes; a ki rak s ont, azaz épít nyelvével, ront életével, olyan mint a ki egy kézzel Istenhez vonson, mással visszataszít. Vagy mint amaz anya, mely vigyázva szoptatja, aludtában megöli gyermekét. Éktelen, mikor a nyelv felségesen beszél, és a kéz hívokodik. Tudták a lacedaemon-várasiak, hogy a szép mondás elveszti hitelét, ha feslett embertől ered: azért az erkölcstelen embertől adott tanácsot mással mondatták ki, hogy a szép mondást az ember erkölcsének rútsága meg ne mocskolná; a község nem a szép szó után járna, hanem a jó erkölcsök példáját követné.

Merő igazság, hogy az emberek többet hisznek szemeknek, hogysesm fülöknek; és a tanító erkölcse inkább izgat, hogysesm szava: azért hasznosabb a tanító, kit inkább csudálnak az emberek mikor látnak, hogysesm mikor hallanak. Ilyen volt Sokrates a pogányok között; mert erkölcséből többet tanultak, hogysesm szavából. Azért mondotta Aristides, hogy Sokrates szavából semmit nem tanult, erkölcséből sokat. Ilyen volt Origenes, kinek erkölcse olyan volt, minémű tanítása. Ilyen volt Sz. Basilius, kiről olvassuk, hogy tanítása mennydörgés volt, mivel erkölcsi villámások voltak.

Némelyek szépen és sokat szólnak, de fel nem gerjesztnek, mert magok nem égnék. Az isteni bölcsesség édességét másnak ássák, magok nem kóstolják. Meg nem gondolják, hogy nem szólásra, hanem tekéletes cselekedetekre tanít az igaz bölcsesség; és, Sz. Jeronimus mondása szerént, az isten szolgálai tiszte nemcsak az, hogy szentül szóljanak, hanem hogy szentül éljenek. És úgy szóljanak a vétkek ellen keményen, a veszedelmek ellen szívesen, a szerencsétlenség ellen bátorságosan, a világi tisztességekívánás ellen gyalázatosan, hogy mindnyájan eszekbe vegyék, hogy azt érzik magokban, a mit mondanak.

Bezzeg Keresztelő János magában égett, és azért fényeskedett egyebeknek. Illés tűz volt, azért voltak szavai lángok. Az ó-törvénybéli papi fejedelmen nemcsak *Urim*, azaz tudomány, hanem *Tumim*, azaz igazság is találtatott: mert a mennyei tanításokkal együtt fényleni kell a tekéletes erkölcsnek, mivel, a Krisztus mondása szerént, a ki életében feslett, bízást és foganatoson nem hirdetheti a jót. Annakokáért a tanítóknak erősen meghagyatott, hogy minden tekéletes erkölcsökre magok legyenek példák. Mert jaj azoknak, kik másoknak szűrnek, magok szomjúhoznak: tanítanak másokat, magokat nem tanítják; és, a mint Sz. Dávid szól, igazságot hirdetvén, magok feslettségben úsznak.

Úgy vagyon, a világon semmi nincs fogyatkozás nélkül: vannak a tengernek habjai, a földnek indulási, az egeknek felhői, a holdnak és napnak fogyatkozási, a tűznek füstei; nem lehet a rózsa tövis nélkül, a méz sonkoly nélkül, a búza polyva nélkül, a bor söprü nélkül; sőt az arany sem terem föld nélkül; az emberek között is, minden hivatalban, vannak botránkozások; mint halat száлка nélkül, úgy nehéz találni embert hiba nélkül. De ha a jó pénzt örömet vesszük, noha mocskos a fizetómester keze; ha meg nem vetjük az egészséges orvosságot, noha beteges doctortól rendeltetik; ha a tiszta jó bort kedvesen isszuk a földedényből; ha Illés próféta örömmel vette a kenyeret, melyet a бүdös varjú nyújtott: nem okosság az igaz tanítást kedvetlenül venni, azért, hogy vétek nélkül nincs, a ki előnkbe terjeszti. Mert Isten ítéleti az, ki mint él magában: a keresztyén ember hivatalja, hogy az igaz lelki pásztor tanítását vegye; ha mi megvető vagyon erkölcsében, azt ne kövesse. Mert ha a király levelét hozzák, nem vizsgálja a ki eszes, micsoda pennával és melyik deák írta? hanem arra vigyáz, mi vagyon a levélben? Mi se cirkáljuk annak életét, a ki szól: hanem Istentől hálaadással vegyük, ha számár által oktat is. És a ki a tanítók erkölcsét követi inkább, hogysesm tanítását, azt Sz. Ágoston oly bolondnak mondja, mint ha valamely úton járó nem akarna tovább menni, mivel az útmutató kő tovább nem mégyen.

Harmadszor: két nagy fogyatkozást tapasztaltam az ifjú prédikátorokban, melyeket igen kell kerülni az istenfélő tanítónak.

Egyikét azt, hogy a tanításban nem teszik célul a hallgatók lelki hasznát; nem azon vannak, hogy hasznos és gyümölcsös tanításokat adjanak: hanem hogy elméjük, tudományok, ékesenszólások mutogatásával dicsekedjenek, és magokat csudáltassák. Azért nem arra igyekeznek, hogy tanításokat a hallgatók értelméhez szabják; hogy a tridentomi közönséges gyülekezet rendelése szerint azokra tanítsák a községet, a miket szükség tudni, és világos értelemmel megmutassák a bűnök veszedelmét, az örök kárhozat rettenetességét, a mennyei boldogság dücsőségét, a keresztyéni tekéletes erkölcsök böcsületességét; nem abban fáradnak, hogy Jákobbal, a juhok eleibe színes vesszőket terjesztvén, szép bárányokat neveljenek, és a sok szentek példáit előhozván, különböző jó erkölcsökre gerjesszék hallgatójukat: hanem hegyes kérdéseket, haszontalan vizsgálásokat, fülgyönyörködtető csúfságokat vagy fabulákat, sovány és száraz gondolatokat forgatnak, és azt vadásszák, hogy a község őket dicsírje, csudálja. Az ilyen tanítórúl mondja a Szentlélek, hogy házasságtöréssel fertezteti az Isten igéjét. Mert, a Sz. Gergely mondása szerint, a házasságtörő nem magzatot, hanem gyönyörúséget keres. Valaki azért tanításában nem azon fárad, hogy Istennek fiákat szüljön, hanem hogy maga tudományát mutogassa és abból magasztaltassék: házasságtörője az Isten igéjének.

Az igaz lelkipásztornak tekéletes dicsíreti az, hogy tanításával a hallgatók szívéből a hamis vélekedések kivagdaltassanak; a bűnök undoksága megismertessék; az igaz penitenciára és a mennyei jók kívánására a lelkek gerjedjenek; és az ő tanítása után fohászkodások, töredelmes sírások, bűnből kitérések következzenek. Bezzeg az ilyen tanító szentül és mélyen általértette hivatalját, és Sz. Pállal azt mondhatja, hogy hallgatói közül csak az vigasztalja őtet, ki a tanításkor bűnein bánkódik. Vaj, adná Isten, hogy sok olyan tanító volna, mint a kirül írja Seneca, hogy teli reménységgel, teli tekéletes kívánságokkal és minden világi jónak utalásával, valaki ennek tanítását hallgatja.

Nem okos, a mely tanító abban gyönyörködik, hogy a község őtet dicsíri. Mert igaz a Plutarchus szava, hogy gyakran azok kedvesek a községnél, kik semmirekellők a tudósoknál; sőt, a mint Sz. Jeronimus szól, nem abban áll a keresztyénség, hogy láttassunk, hanem hogy legyünk. És nem tudom mint esik, de látom, hogy kedvesbek a világ előtt, a kik nem tetszenek Krisztusnak.

Azért a tanító eszében tartsa, hogy Krisztus megátkozta a fát, melynek gyümölcse nem volt, noha levele és árnyéka béven volt. És hogy az okos embernek nem a hímes szók, hanem az erős valóságok tetszenek. A szép orcának kendőzés nem kell. Az isteni tudomány felsége, cifra szók nélkül, maga szépségével kelleti magát. Arra vigyázzon tehát a lelki tanító, hogy hasznos és szükséges dolgokat hirdessen. És eszében tartsa, hogy minden haszna tanításának csak az, hogy az emberek kitérnek bűnökből, és szentül élnek. Ne mondhassák azt a keresztyén tanítóról, a mit némely pogány orátorról hogy elég szava vagyion, de kevés veleje. Nem ajakán nőtt, hanem szívében gyökerezett szókat mondjon.

Nem veszedelmes orvosnak tartanók-e, a ki betege előtt lantot venne, és éneklésével akarná gyönyörködtetni fülét; orvosságokat pedig – mivel azoktól a beteg iszonyodik – nem adna nyavalyáinak gyógyítására? Ilyen ártalmasok a prédikátorok, kik csak szólásnak ékességével, vagy magok álma és elmékedések beszélgetésével, vagy igen mély és szokatlan, de haszontalan tudományokkal viszkettetik a hallgatók fülét, a lelki sebek gyógyedségét pedig meg sem illetik.

Másik fogyatkozást tapasztaltam az ifjú tanítóknak, hogy a dorgálásban gondatlanok. Az egyházi és világi fejedelmek vétkeit feddeni ily helyen, a hol efféle fejedelem nincsen, haszontalan hiúság: mert azzal senki sem jobbul, hanem csak gyűlöltetnek a fejedelmek. Annakokáért, noha nem fér az igaz tanítóhoz, hogy hallgatói fogyatkozását fedezgesse, vagy azokra hunyorítson, de, ha botránkozás távoztatása különbet nem kíván, nem okosság a prédikációban nagy embereket nevezet szerint feddeni, kiváltképen, ha félő, hogy a feddés gyűlölséget, nem jobbulást indít benne, hanem a bűnt kell gyaláznia, annak gonoszságát, büntetését, veszedelmét kell mutogatni; mert így könnyebben és hasznosban megismeri s jobbítja vétkeit az elesett ember. Azt is tanácslom, hogy mikor valamely jóságot dicsír a

prédikátor, vagy valamely vétket gyaláz, úgy szóljon mint Plutarchus, hogy, mivel, Isten segítségéből, ezektől a gonoszoktól üresek a hallgatók és jóságokkal bévesek, jóban való vastagítás és a hallgatók jámborborságának dicsírése, a mit hallanak. Mert sokszor ártalmas azt jelenteni, hogy némely vétkek eláradtak, vagy némely jóságok elfogytak a hallgatókban.

Igazán mondták a pogány bölcsek, hogy vannak olyan emberek, mint a gyomor, melybe akármely jószágú drága eledelt töltsenek, büdös ganéjjá teszi, azért akármely szent és üdvösséges tanításból okot vésznek a prédikátor gyalázására. De ezekkel nem kell gondolni, hanem a jóságok magasztalásában és a vétkek dorgálásában keresztyéni szabadsággal kell élni. Csak arra vigyázzon a tanító, hogy emberek nevezése nélkül dorgálja a bűnöket, és azt mondhassa, ha valaki megindul, a mit Sz. Jeronimus mondott: Nevezet szerint senkit nem illetem, a bűnök ellen szólottam. Valaki azért neheztel reám, magárúl vallást tészem, hogy része vagyok a bűnben. Mikor a szabó megüti az asztalt, az olló kimutatja magát; mert noha őtet nem illetem, de ottan megcserdül: úgy a kinek hol fáj, ott tapogatja, akármely gyengén illetem is.

Végezetre, hogy a bűnök gyűlötségére, vagy a tekéletes jóságok szerelmére másokat felindítson a prédikátor: I. Kíváncsít, hogy olyan szent indulatot gerjessen magában, minéműt akar oltani a hallgatók szívébe. II. Mivel Isten erejéből, nem a prédikátor szólásából vagy fogantatja jó tanításának, tartozik azzal a tanító, hogy imádkozzék elébb, hogysem tanítson. Mert zeneghet az ékes szó fülünkben, de fogantatos nem lehet a jóságokra, hanem ha isteni malasztal belénk oltatik: mivel imádság nyerhet erőt a jó példának és szónak. Azért a prédikátor egyéb reménységet félretévén, csak az Isten áldásától várja gyümölcsét tanításának, az Isten irgalmát pedig könyörgéssel nyerje. III. Kíváncsít, hogy célját és határos végét tanításának csak az tegye, hogy Isten dicsírtessék és a hallgatók lelki jóságokban öregbedjenek. Jaj ki bolondok, a kik a prédikálásból magok dicsérését keresik, a kik fülhöz és nem szűhöz szólnak, akik újságokat és haszontalan vizsgálásokat feszegetnek, melyeket gyakran magok sem értenek, és csak arra való, hogy a tudatlan községgel csudáltassák magokat. Azt írja Sz. Bernárd, hogy a kiknek Isten a prédikálásra girát adott, és a magok dücsőségét keresik azzal, a mivel Isten tisztességét kellene terjeszteni, olyanok mint a bálványozó zsidók, kik az Istentől adatott aranyból Baált csináltak. Nem arra kell nézni a jó tanítónak hogy őtet csudálják, hanem hogy az ő szavai tüzek legyenek, melyekkel felgerjedjen a hallgatók szíve; esztének legyenek, melyek jóra izgassák a késedelmeseket; erős nyilak legyenek, melyek a szívek keménységét megszagassák.

A ki többet akar érteni a keresztyén prédikátor tisztiról, olvassa Sz. Ágostont. Én ezekkel megelégedvén, kérem Istenemet: adjon Szentlelket az igaz tanítóknak, hogy oktathassák a Krisztus juhait üdvösséges tanításokkal.

A vasárnapi evangeliomokról tanúságok.

(Egyh. Besz. ötödik előjáróbeszéde.)

A keresztyénségben eleitűl fogva szokás volt, hogy minden vasárnap és egyéb innepen egybegyűltek a hívek, és, a mint Tertullianus írja, a mennyei tudomány hirdettetett előttök; akkor az egyházi emberek magasabb helyről a sz.-írásnak valamely részét elolvasták, szép ütésekkel serkentettek mindeneket hivataljok teljesítésére és a szent Hétre. Azért Sz. Ágoston írja, hogy a Sz. Ambrus prédikációit minden vasárnap meghallgatta. És a régi szent-atyák prédikációi most is megvannak, melyekkel vasárnap és egyéb innepeken tanították a sokaságot.

Az nem hit ágazatja, hanem szokás, hogy ilyen nap az evangéliomnak ilyen, vagy amolyan részét olvassák a gyülekezetben. Mivel azért a külső rendtartások különbözőése az anyaszentegyház egyességét meg nem háborítja: innen vagy, hogy a vasárnapi evangéliumok rendelésében különbözőes volt némely helyeken. És noha efféle dolgokban kiki szabadon követhette annak a helynek szokását, a melyben lakott: mindazáltal – hogy a régi szent-atyák és a római *ecclesia* szokásához alkalmaztatnák magunkat, és azon evangéliumok olvastatnának a prédikációban, melyek a zsolozsmában és szent-misében – mint egyéb országokban, úgy Magyarországon is, az egyházi gyülekezet végezéséből, azon renddel olvastatik most immár nálunk is a vasárnapi evangéliom, mint a római *ecclesiában*.

A keresztyén olvasóhoz.

(Egyházi Beszédei befejező sorai.)

Szándékom vala, hogy még egynéhány prédikációkat kiterjesz-szek, melyek üszögében vannak írásim között.

A sz. martýrok innepére, a keresztyén erősségnek dűcsőségesb cselekedetérűl, a martyromságrűl akartam tanúságot adnom.

A sz. doctorok innepén meg akartam mutatni, miben áll a keresztyéni szentség és bölcseség.

A sz. confessorok napján arról akartam szólni, hogy a jámborság könnyebb és gyönyörűségeseb a feslett életnél.

A sz. szűzek innepén a szűzeség méltóságát akartam ismertetni.

Ezen kívűl Boldogasszonyról, Sz. István királyról, Sz. Ferencrűl és több nevezetes szentekrűl, sok prédikációim jegyzésben vannak.

De mivel ez a könyv felettébb öregbedett, és romlott egészségem derék munkára alkalmatlanná változott, itt végezem prédikációimat.

Hanem a mit karácsony napján, sok és nehéz akadozással, sőt félbenszakasztással, prédikálottam utólszor Nagy-Szombatban, 1635. esztendő végén, mivel készen vagyok, ki hagyom nyomtatni. Alítom, hogy ez leszén vége a negyven esztendőttűl fogva való prédikálásom-nak: mert melljem fulladási, hurutok és belső szelek szagatási, emlékezésem fogyatkozási, fogaim kihullási, egyéb mindennapi sok nyavalyákkal egyetemben, alkalmatlanná tettek a prédikálásra. Hanem Istent aláztatson kérem, hogy tegye gyümölcsössé a hívek lelkében eddig való tanításomat: nékem pedig adjon boldog kimúlást az árnyékvilágból. Ámen.

Az Utolsó ítéletnek rettenetességéről.

(Adv. I. vas. második beszéd, a befej. elhagyásával.)

Keresztyén hitünknek ágazatja tartja, hogy a mely Krisztus, alázatos születésével, gyarló és kereszt alá vettetett testben, e világra jött váltságunkért: világ végén, nagy hatalommal és dicsőséges felséggel, másodszer jó hozzánk, hogy törvényt látván, megítélje és utolsó sentenciájával, érdemek szerént, boldogítsa, vagy kárhoztassa az embereket. Az első jövetelben elrejtett az ő színének dicsősége, utálatosnak és minden embereknél alább valónak tetszett: de a másik jövele az Atya Istennek dicsőségevel teljes léssen. Az első jövetelben egy бүдös istállóban, egy alkalmatlan jászolban volt helye: de a másik jövetelben királyi székben, fényes felhőben láttatik. Az első jövetelben ökor és számár volt udvarlója: de a másik jövetelben valamennyi angyalok vannak mennyországban, mind körülé forognak. Az első jövetelben csak Mária és József voltak mellette: de a másik jövetelben sok ezer szentek szolgálnak néki. Sőt, a mint Zakariás mondja, valamennyi szentek voltak világ kezdetitől fogva, mind véle lesznek, assessorri lesznek: hogy ítélőszékben ülven, ítéljék a gonoszokat. Az első jövetelben oly szelidnek látszott, mint a bárány, ki csak száját sem tátotta öldöklői előtt: de a másik jövetelben olyan léssen, úgymond Ozeás, mint az oroslány, vagy a medve, mikor elragadják kölykeit. Tekintete emésztő láng, szava kétélű pallos, nyelve emésztő tűz léssen. Az első jövetelben nem kiáltott, nem feddődött, nem volt kedvetlen és háborgó: de a másik jövetelben verekedő léssen, és akkor kezdetik az ő haragja. Mert mindaddig tűr és szenved: akkor osztán ordítva szól, mint a szülő asszony fájalmában, azaz valamennyi ostorral csapkodta Isten a világot, mikor tűzzel, vízzel, karddal, éhséggel és döggel rontotta: mindazok csak tűrések és hallgatások, ahoz képezt a mint kimutatja haragját az utolsó ítéletben.

Erről a két jövetelről emlékezteti e mái napon az anyaszentegyház az ő fiait, mikor advent első vasárnap az utolsó ítéletről olvas evangeliomot. És bizonyára felette szükséges, hogy mind a két jövetelről együtt emlékezzünk. Mert, hogy az első jövetelnek alázatossága, meg ne kisebbítse bennünk isteni felségének böcsületit; hogy az első jövetelben mutatott irgalmasságnak bizodalma, az isteni félelmet ki ne gyökerezze szívünkéből; hogy az ítéletnek rettenetessége, kétségbe ne ejtse gyarlóságunkat; hogy a szeretetnek és félelemnek duplázott kötelével vastagabban vonassék akaratumk az isteni szolgálatnak serénységére: igen kívántatott mind a két jövetelnek egybekapcsolása.

De mivel ebben a rövid órában, mind a kettőre nem terjeszthetjük tanúságunkat: másszorra hagyván az első jövetelnek mélységes titkait, szóljunk csak a második jövetelnek, az utolsó ítéletnek súlyosságáról. És minthogy előljáró jeleit az ítéletnek másszor megmagyaráztuk, két dologra határozom mostani tanúságunkat: elsőben, az ítélő bíró előtt való számadásról szólok. Másodszer, az utolsó sentenciának és törvénymondásnak rendit említem: hogy ezekkel, mind az üdvösséges félelemre, mind a szent életnek szorgalmatosságára, foganatoson indíttassák lelkünk. Légyetek hallgatásban!

I. RÉSZE.

Noha mind az ítéletnek előljáró jelei, mind az Úr Krisztusnak dicsőséges jövele kimutatja, mely félelmes és rettenetes az utolsó törvény: de az a számvétel és sententia, mellyel a törvény végeződik, sokkal világosban ismerteti.

Első félelmes dolog az utolsó ítéletben az, hogy a felséges Isten minden titkos bűneinket és elrejtett álnakságinkat világ eleibe terjeszti, hogy mindenek bizonyági légyenek az ő igaz ítéletinek. Azért mihent Krisztus szép fényes felhőben, azon a helyen megjelenik, melyen e világban fáradott és munkálkodott, tudniillik az Olajfák hegyén, a mint Zakariás próféta jelenti:

ezen hegy alatt, a Jozafát völgyében, egybegyűjtetnek, úgymond Joel próféta, minden nemzetségek: nagyok és kicsinyek, urak és szegények, királyok és nemtelenek, valakik világ kezdetitől fogva voltak, mindenkinek a Krisztus ítélőszéki eleibe kell állani: és valamit cselekedtek, mind ítéltre vitetik. A mit gondolunk és elménkben képezünk; a mit elszánunk és végezzük magunkban; a mit szólunk és mívelünk, azt az Isten cikkelyenként, minden körülálló részeivel, számtartó könyvébe írja és feljegyezi. Nem papirosból csinált könyvbe, mely megéghessen, szakadozhasson, hanem két állandó könyvbe írja.

Első könyv: az Isten emlékezésének változhatatlan tudománya. Azért mondja Sz. Dávid, hogy legkisebb fogyatkozásunk Isten szeme előtt vagy; Isten könyvébe iratik. És ha meg nem számlálja, a ki lopásra, vagy egyéb latorságra mégyen, hányszor lépik: de Isten lépésünket is számban vészi, és írton írja könyvébe. Mi fel nem írjuk minden dolgainkat: de felírja az, a ki mind tanú s mind bíró leszen.

Második könyv: a mi tulajdon lelkiismeretünk. Mert, az Isten mondása szerént, a mi bűneink vasvesszővel íratnak szívünkbe, mint valami könyvbe. És noha most betéve vagy ez a könyv és nem látszanak a sok rútságok, melyeket beléje írunk: de az ítéletkor megnyitja Isten ezt a könyvet. Mert Sz. Pál apostol azt mondja, hogy mindnyájan diaphani, – ez a szó vagy a görög bötűben, – által láthatók leszünk, mint a kristály; fényesek leszünk, mint a tükör: úgy, hogy minden embernek szüve és lelkiismereti voltaképen megismertetik mindenektől; és mindennek a maga gondolati, vádolói és bizonyági lesznek maga ellen. Minden cselekedetünk olyanok lesznek akkor, mint a fényes nap, melyet mindnyájan egyaránt látnak. Mivel az Istennek jelenléte világossá teszi a setétségben elrejtett dolgokat, és kinyilatkoztatja a szüveknek magában tartott titkos tanácsit.

A házban levegő ég sűrűn teli sok apró porocskákkal; de ezeket különben nem látjuk, hanem a mely lyukon beszolgál a verőfény sugára: télben a hó, mind ganéjt s mind tiszta földet befed; de mihelyt a verő fény elolvastja a havat, mind rútsága s mind szépsége kitetszik annak, a mi befedetett volt: úgy az ítéletkor kinyilatkoztatja Krisztus, a mit most nem látunk. Nincs oly rejtett titok, mely akkor ki ne tudódjék: mert kinek-kinek vádolója a maga saját vétke leszen, úgy hogy, a Sibylla mondása szerént, mindenkinek minden cselekedetek mindenk előtt nyilván lesznek.

Ezek ama két könyvek, melyekről Dániel mondja, hogy megnyitvatnak az ítéletkor; és, a mint Sz. János írja, ezekből a könyvekből ítéltenek az emberek cselekedeti, a szerént, a mint ezekben írva találhatik. Nem talál bezzeg akkor Ádám fügelevelet, mellyel mezítelenségét fedezgesse; és ha most valami színnel mentegetjük is vétkeinket, de mihent Isten eleibe kerülünk, mezíteleneknek ismerjük magunkat. Mert az Isten minden fajtalan undokságokat, minden rút gyalázatokat, minden titkos csalárdságokat és szemérmes vétkeket délszínre hoz és szem eleibe terjeszt. Azért Ezekiel próféta által azt kiáltja, hogy minden fajtalanokat előállat, mezítelen vetkeztet; szemfény alá veti minden gyalázatos kisebbségeket: hogy pironkodjanak egész világ előtt, kik Isten előtt nem szégyenlették undokságokat. És, a mint Sz. Basilius írja, mindenk úgy mutatódnak a mint voltak; mintha minden cikkelyek és körülálló dolgok egy táblán kiíratnak volna.

Gondold meg, keresztyén ember, mit éreznek akkor magokban a bűnös emberek, mikor megtekintik, hogy egész világ előtt, Istennek angyali előtt, legtitkosb vétkei kitudódnak? Mikor fejek felett látják az igaz bírónak haragját; mellettek a vádoló sátánnak agyarkodását; alattok a szápanyitott pokolnak rettenetességét: és eszékbe veszik, hogy el nem rejtezhetnek, el sem futhatnak, mentséget sem találnak. Mikor meggondolják, hogy a bíró mindenható, kinek ellene nem állhatnak; hajolhatatlan, kit meg nem engesztelhetnek; véghetetlen bölcseségű, kit meg nem csallhatnak.

Boldog Isten, mely nagy píróság, minémű gyalázat leszen, mikor ennyi szem előtt orcánkra térülnek undokságink! Találkoznak oly balgatag szemérmesek, kik inkább akarnak örök kárhozatra jutni, hogysen a gyónásban, egy ember előtt, nagy titkon kimondják ocsmányságokat. Mi leszen tehát, mikor az egész világ előtt, mindenk kinyilatkoznak? Válgon, ha

most a prédikációban, közületek egy jó hírűnevű személynek, valamely nagy titkos és szemérmes ocsmány vétkét szemére vetnék, nem halna-e meg szégyenletében? Mi léssen tehát, mikor mindenk előtt kitudódik vétkün? Édes atyámfia, mikor az ördög, a test, a világ kisztet gonoszra, jusson eszedbe, hogy az egész világ előtt tudva léssen, a mit mívelsz: és ezzel a gondolattal fojtsd meg a gonosz kisírteteket.

Az igazak vétkei kitudódnak bezzeg akkor; miképen most, az evangéliumból, Sz. Péter, Sz. Pál, Mária Magdolna és egyebek vétkei világ eleibe terjesztetnek: de ebből semmi szégyen és szomorúság, semmi gyalázat és kisebbség az igazakra nem fordul. Mert miképen a harcon és tengeren való veszedelmes állapotokból, mikor kimenekedünk, örömmel gondolkodunk és beszélgetünk azokról: úgy a világi fogyatkozásoknak emlékezeti, szemérmes nem szerez a szentekben, sőt örvendeznek azon, hogy az ő sebhelyeknek látásából, a mennyei orvosnak bölcs kegyelmessége dücsöíttetik; kimondhatatlan vigaságok léssen azon, hogy penitenciát tartottak; hogy bocsánatot nyertek; hogy az üdvösségnek nyugodalmára jutottak. Látják, hogy az ő esésekből az Istennek irgalmassága és igazsága ismertetik; a Krisztus halálának méltósága dicsírtetik. És mivel az ő rút sebhelye, az ártatlan báránynak drága vérével megmosatott és zománcoztatott, minden rútság távul vagyton tőlök. A gonoszoknak pedig nagy kínokra léssen, hogy azokat mennyországban látják, kik nagyobb vétkekben találtattak, de penitencia által kitisztultak: holott ők, restségek, vagy gonoszságok miatt, bűnökben büzhödtek.

II. RÉSZE.

Második rettenetes dolog az utolsó ítéletben: az igaz bírónak sententiája. Mert minekutána kinyilatkoznak és megismertetnek minden emberek cselekedeti: miképen a teremtéskor elválasztá Isten a világosságot a setétségtől; miképen az Izrael fiait kétfelé szakasztá az Áldásnak és Átkozásnak hegyén: úgy az igaz pásztor elválasztja a juhokat a kosoktól; amazokat jobbfelől, ezeket balfelől helyhezsetti; amazok Krisztus eleibe ragadtatnak a levegőébe, a mint Sz. Pál írja: ezek pedig a földön hagyatnak. Óh mely nagy szégyennel, sőt dühösséggel és irigységgel földhöz veretnek akkor a gonoszok, mikor fejek felett látják, a kiket most láb alá tapodnak! Valjon, mit gondolod, hogy mond amaz úr, ama dúsgazdag, mikor látja, hogy alacsony szolgája, elvetettebb rabja, eleibe állapodik? Akkor teljesedik bé, a mit a Bölcs monda a gonoszokról, hogy ezen a hirtelen változáson megrémülnek, és ordítással azt kiáltják: Ihon, akiket mi csúfoknak tartottunk, Isten fiai közé számláltattak. Mi tehát útavesztett balgatagok, heában bolyongottunk és fáradtunk a hamisság útján. Az igazak pedig kimondhatatlan vigasággal teljesek lesznek.

Akkor osztán Krisztus az igazakhoz fordulván, víg és kegyes ábrázattal, így szól nékik: Jöjjetek én Atyámnak áldottai, bírjátok az országot, mely világ kezdetitől megkészítettet nektek. Óh szép szók! Óh dücsőséges igék! Óh boldogok, a kiknek ezek a szók mondatnak! Melyek annyit tesznek, mintha így szólana nékik a Krisztus Jézus: Édes fiaim, mivel az én szómat és hivatalomat hallottátok, mikor a szent életre, mikor az én követésemre hítalak; most immár jöjjetek és dücsőségemben részesüljete. A sárkányok fészkeből, a párducok barlangjából, a világi sok veszedelmekből és ínségekből jöjjetek a koronára és jutalomra. Ti, a kik én velem megmaradtatok kisírtetimben; a kik engemet követtetek erkölcsökben, jöjjetek én hozzám, hogy ott legyetek a hol én leszek. Ti vagytok az én Atyámnak áldotti: mert nem földi jókkal, hanem minden lelki és mennyei áldomásokkal teljesek vagytok. Megmásolhatatlan áldomással, örökkévaló áldással, mindenkkel valamiket kívánhattok, teljesek lesztek ennekutána. Azért, mivel az Isten áldása gazdagítja embert, bírjátok a mennyországot.

Óh áldott ország! Óh véghetetlen ország! Nem földi ország, mely változandó, múlandó, kevés ideig tartó és mindenkor sok félelemmel és fáradságos bajvívással rakva: hanem nyugodalmas, állandó, örökké maradandó mennyei ország. Mindnyájan királyok lesznek, a kiknek ezt az országot adja Krisztus; és azért mondja Sz. Pál, hogy országra híja Krisztus az

övét, mikor azt igéri, hogy valakik győzedelmet vésznek a bűnökön, azokat királyi székibe ülteti; fényes koronát tézsen fejekbe; úgy, hogy ő magok nagy vígan azt mondassák, a mit Sz. Jánosnál olvasunk, hogy ők uralkodnak a földön. És noha ily sokan bírják azt a királyságot, de mindnyájan megelégesznek és nyugodalmas bátorságban lesznek. Mert az az ország véghetetlen gazdagságának sokaságával, és birodalmának határával. A mennyei királyoknak egy szívök, egy akaratjok, egy kívánságok léssen: és, a tekéletes szeretet által, kiki úgy örvendez egyebek dűcsőségén, mint tulajdon magáén. Azért nem csuda, hogy egy országban mindnyájan királyok lehetnek. Oh ki nagy bolondság, ily nagy dűcsőséget megvetni e világ gazzáért! Oh mely nagy vakság, a mennyei királysággal nem gondolni, hanem e földi küldusságon akadozni!

Okát mondja Krisztus, miért adja ezt az országot választottinak: Mert éheztem, szomjuhoztam, mezítelen voltam, fogva voltam, az én szegényimben, küldusimban; és ti segítettetek engemet. Látjátok-e keresztyének, mely kicsiny dologgal nyerhetitek üdvösségeteket? Értitek-e, mely könnyű az ítélő bírónak sentenciáját lágyítanotok? Adjátok alamizsnát a szegénynek; meg ne utáljátok a szűkölködőket, sőt keressétek őket: mert ők fogadnak titeket az örök hajlékokba. Oh áldottak az irgalmasok, kik ily nagy irgalmasságot nyernek az utolsó napon!

Az igazak törvénye után, Krisztus nagy haraggal és kemény tekintettel a gonoszokhoz fordul; és, a mint Izsaiás írja, miképen szoktak a harcon kiáltani; miképen a szülő asszony, fájdalmi között szokott ordítani: úgy szól nékik. Ezt a szózatot rettenetes mennydörgésnek, kétélű pallosnak, emésztő tűznek nevezi a sz.-írás. És, a mint Krisztus urunk előnkbe adta, ezek lesznek a rettenetes szók: Menjetek el tőlem átkozottak, az örök tűzbe, mely készített az ördögnek és az ő angyalnak.

Oh szörnyű és szomorú sententia, melyben az örök kárhozatnak kínja foglaltatik! Ti átkozottak, minden áldásoktól megfosztottok; mennyországból kirekedtek; Istennek színe látására nem juthattok; Isten szerelmétől és dűcsőségétől távul léztek, és ezeknek reménységétől teljességesen megüresedtek. Átkozottak: Én ti érettetek emberi testben öltöttem; sok nyomorúságokat szenvedtem; gyalázatos halállal megölettem; valamit kellett üdvösségetekért cselekednem, megcselekedtem: ti pedig embertelen latrok, jóvoltomért bosszúsággal illettetek; irgalmasságomat nem vettétek; árulóim voltatok. Sokszor hitalak, és kezem kiterjesztve jártam utánatok: de, mint az áspiskígyók, bedugtátok fületeket; az átkot szerettétek, és nem csak külső cselekedettel átokban öltöztetek, hanem, mint a vizet, úgy ittátok az átkot, mely ugyan csontotokba avattatott. Azért átkozott a ti lelketek, mely vétkezett; átkozott testetek, mely társ volt a gonoszban; átkozott minden érzékenységetek, mely szolgálta volt az istentelenségben. Menjetek el tőlem: örökké el légyetek szerelmem nélkül, melyet megutáltatok; barátságom nélkül, mellyel nem gondoltatok; mennyei boldogságimnak folyami nélkül, melyeket e világ moslékáért hátra vetettetek. Menjetek el én tőlem, a ki minden vigasztalásnak, életnek, dűcsőségnek, kútfeje vagyok, és maradjatok örökké vigasztalás nélkül, könnyebbség és nyugodalom nélkül.

De hová mennek, Uram, ha te tőled elmennek? Az örök tűzbe és tömlöcbe: hogy ott nem tiz, vagy húsz esztendeig, hanem testestül, lelkestül, örökké égjenek és kínlódjanak: hogy a kik testeket Isten akaratja ellen kínyeztették a földön, kedvek ellen kínoz-tassanak a tűzben. A kik ördöghöz ragaszkodtak, véle barátokoztak; néki szolgáltak életekben, azokkal együtt légyenek a kárhozatban; a kiket követtének bűnökkel, ezekkel együtt kínlódjanak pokolban. És mivel a véghetetlen Isten ellen vétettek, véghetetlen légyen kinjok.

Oh tűz! Oh örökké való tűz; mely rettenetes a te emlékezeted! A szent doctorok mondják, hogy a mi tűzünk, olyan a pokol tűzéhez, mint az írott tűz a valóságoshoz: mindazáltal, ha ki a mi tűzünkben esztendőt élne, vagy bár csak egy napot, mely szörnyű kín volna! Ki maradhat tehát közületek az örök égésben? Keresztyének, mikor errül a tűzről gondolkodom, nem csudálom, hogy a régi szentek barlangokban reszkedtek, holtok napjáig kemény penitenciát tartottak, vízzel, kenyérral éltenek. Sőt azt csudálom, hogy mindnyájan nem ezt cselekedeztek:

mert nincs e földön oly kín és oly gyötrellem, melyet teljes életünkben viselnünk nem kellene, az örök tűznek eltávoztatásáért. Egyik újjoddal nyúlj a tűzhöz egy kevéssé, lásd mint túrheted: hát az ördög társaságában, sőt rettenetes hóhérságában, mint maradsz az örök tűzben.

Okát adja Krisztus ennek az iszonyú sententiának. Mert éheztem, úgymond, az én szegényimben, és ennem nem adtatok; szomjúhoztam, és innom nem adtatok; jövevény, mezítelen, beteg voltam, és engemet nem segítettetek. Keresztyének, semmivel úgy meg nem ismertette Isten a bűnök ellen való haragját, mint ezzel a kárhoztatás okával. Minden bűnök között legkisebbnek tartják az emberek a jónak elhagyását, és, a mostani gonoszságban merült világnak szokása szerént, a ki el nem vonszta erővel, tolvajul, kóborlással a másét, hanem csak a magáét takargatja, azt ugyan szentnek tartják. De ládd-e, Krisztus az ítéletben, nem említi ama cégéres vétkeket; hanem csak azokat számlálja, melyeket az emberek ezekbe sem vésznek, vétkeknek sem tartanak: hogy ebből megértsük, mennél inkább kárhoztat a nagyobb vétkekért. Ha az irgalmas Istennek igaz ítéleti, örök pokolra méltónak találja az adakozásnak elmulatását; ha azért maga elől elveti, ördögökhöz halonlatosokká teszi az kárhozottakat: mit ítél a ragadozásról, nyúzás-fosztásról, szegény emberek vére szopásáról? Ha örök tűzre veti, a ki ruhát nem ad a mezítelennek, ételt nem ad a szűkölködőnek: mit mivel azzal, aki tagolja, sebesíti, öli, fosztja atyafiait? aki tisztességét kisebbíti, ágyasházát fertezetteti felebarátjának? Ha ily sanyarú kínnal bünteti a ki felebarátjának halandó testét nem táplálja: valjon mivel ostorozza azokat, kik a lélek veszedelmét nem szánják; sőt hamis tanításokkal, gonosz példájukkal vétkekre való ingerlésekkel, lelkeket vesztenek? Végezetre, ha így ostorozza azokat, kik elmulatják a szegények segítségét: mint bünteti azokat, kik igyenesen Isten ellen vétkeznek, hitelenségben, babonában, káromlásban, szentegyházrontásban és több hasonló vétkekben?

Ki tudná megmondani, mely szörnyű dühösséggel, mely iszonyú ordítással, mely keserves szűfoggással jajgatnak, siránkoznak a gonoszok, hallván az örök átoknak sententiáját? Júdással együtt földre dőlének a zsidók, mikor azt monda nékik Krisztus: Én vagyok: mit mivel, mikor ítél ha ezt cselekedte, mikor íteltetett? Mentül inkább leomolnak a gonoszok, mikor ezt az Isten Fiának mennydörgését hallják? Ki tudná meggondolni, minémü fogcsikorgatással és dühös haraggal erősítik és magok fejére kiáltják ezt az átkot, melyet Krisztus Urunktól hallanak? Megátkozzák a napot, melyen születtek; az emlőt, melyet szoptak; az órát, melyben vétkeztek. A lélek gyalázza és iszonyú ordítással szidalmazza a testet, melynek kedvéért és gyönyörűségéért örök kárhozatra vettetik, és kererves sirással azt mondja néki: Oh te ezer átokra méltó, utálatos, rút test, nem társom, hanem áruló ellenségem voltál, ki engemet Isten haragjába hoztál! Oh átkozott test, mely semmit nem akarál szenvedni; böjtöléssel és egyéb sanyargatásokkal nem akarád engesztelni Istenedet! Átkozott légy örökké, a ki engemet is átkozatba ejtettél. Viszontag a test, szörnyű átkokkal rútalmazza a lelket, hogy ötet szájára bocsátotta, zabolán nem hordozta, okossággal nem vezette: hanem, balgatagul kedveztén néki, mind magát s mind testét elvesztette.

Akkor a fiak, úgymond a Bölcs, átkozzák az atyákat, kik őket kényesen nevelték, kedvekre bocsátották, gazdagon hagyták és kincsekkel veszedelembe vitték. Az atyák átkozzák a fiakat, kiknek, hogy értéket hagyhassanak, magok lelkét elvesztették. Az anya, leányát; leánya, anyját; az ura, feleségét; felesége, urát átkozza, pöki, fogával, mint dühös eb, rágja: hogy oka és eszköze volt kárhozatjának. Ettől a gyűlölséges átkozódástól soha meg nem szűnnek, és, a Bölcs mondásaként, csak jó szóval való vigasztalások is soha nem lészen.

Miért sanyargatja Isten híveit e földön, és ellenségít gyakorta kedvekre tartja?

(Adv. II. vas. első besz.)

Mikor meggondolom Keresztelő Jánosnak tekéletes szentségét, feddhetetlen ártatlanságát, sanyarú szent életét, nem győzöm csudálkozással, a mit olvasánk a máii evangéliomban, hogy a tolvajok, gyilkosok, paráznák és egyéb gonosztévő latrok között, Sz. János fogva, tömlöcben, kötözve tartatott. Valjon kicsoda, a kit fogva tartanak? Kitől vettetett fogságba? Miért rekesztetett tömlöcbe?

A ki fogva vagyon, Keresztelő János; kinek fogantatása magtalan anyától, Gábrriel angyal izenetiből lett: ki anyja méhében röp-dösve hirdette Krisztust: születése sok csudákkal fénylett, és, gyermekségétől fogva, ház és ágynélkül pusztaban lakott: kinek öltözete teveszőr és egy szíjöv volt: kenyeret nem evett, bort nem ivott, és, a mint Krisztus mondotta, sem ett, sem ivott affélét, a mivel szoktak élni az emberek: hanem sáska és vadméz volt eledele. A mi mindezeknél nagyobb, Isten előtt oly nagy volt, hogy azok között, kik ő előtte asszonytól születtek, nállánál nagyobb próféta nem találtatott. Prófétánál nagyobb volt: mert, a kit a régi próféták jövendöltek, azt újjával mutatta. Angyal volt: mert halandó testben angyali életet viselt és, mint az angyalok, szűzeségben maradt. Doctor volt: mert, égő lámpás lévén, sokakat tanításával világosított. Végezetre, martyr volt: mert az igazságért megöletett. És így ő benne együtt találtattak, mind a mennyei, angyalok, mind a földi szentek méltósági. Lásd azért, mit kell hinni a világ itéletinek, mely annyira megcsalatik, hogy az ily nagy szentet, latrok tömlöcében tartja.

De valjon kitől és miért rekesztetett az Isten angyala latrok barlangjába, gonosztévők tömlöcbe? Heródes Antipas, kinél föld gonoszabb embert nem hordozott, vetette fogságba a szent jámbort. Mert egyéb gonoszsági között, Heródeshez, kivel atyától egy vala, útjában tére; megszeretvén feleségét elcsalá: és igaz feleségét, mely az arábiai király leánya vala, érette elbocsátá. Erről és minden egyéb latorságiról keményen megfeddte őtet Sz. János. Azért, mint Ákháb Mikeást, igazmondásáért: úgy Heródes Keresztelő Sz. Jánost, szükséges dorgálásáért, fogságba veté.

Kötözve vala azért az Istennek kedves prófétája és előljáró hopmestere: de ott sem jajgatott, vagy siránkozott; ott sem sopánkodott, vagy átkozódott: hanem Krisztusról tudakozott, Krisztust óhajtotta, kereste: és mivel személyében hozzá nem mehetett, tanítványit hozzá küldötte. Heródes pedig házasságrontó parázna társával, palotában laktak, frissen öltöztek, kedvekre táncoltak, vigadozva éltek, mikor az ártatlan jámbor erős fogságban sanyargott.

Mi dolog ez, keresztyének? Ez-e jutalma az Istenhez való tekéleteségeknél? Fogsággal, tömlöccel, gyalázzal fizet-e Isten híveinek? Királyi méltósággal, vígaságos örömmel jutalmazza-e ellenségeinek gonoszságát?

Tagadhatatlan, hogy sokszor az istentelen tyrannusokat a másén kapdosó tolvajokat, a hitetlen és káromló pogány nemzeteket hatalmas birodalmakkal, bővelkedő állapotokkal ékesíti Isten: híveit pedig le hagyja csöpülni; fogsággal, tömlöccel, fogyatkozásokkal sanyargatja. Mikor a hold távul vagyon a naptól, akkor telinek látszik és inkább fénylik; de mentül a naphoz közelebb jár, annál kevesebb része tetszik: így vagyon az emberek dolga. A kik messzebb estek Istentől, azok sokszor inkább fénylenek világi dücsőségekkel: a kik pedig közelebb járnak Istenéhez, csak alég látszanak, mert a világ előtt nincs semmi tekintet reájok.

Eleitül fogva ebben sokan megütköztek, megbotránkoztak; sokan erről zúgolódtak és panaszkodtak. Hogy azért efféle sopánkodások a mi szívünkben helyt ne találjanak, hanem az isteni gondviselésnek rendin megnyugodjunk: ez jelenvaló órában rövideden megmutatom, hogy orvosságok, tanítások, szükséges tartóztatások az igazak nyomorusági. Azért nagy Isten irgalma, nagy kegyelmessége fénylik abban, hogy az igazakat zabolából itatja, szájokon hordozza és, a

világi jóktól elfogván, sok keserű csapásokkal látogatja. Mert sokképen jobb, hasznosb, kívánatosb az igazak sanyarúsága, hogysen a gonoszok kedves állapotja. Légyetek figyelmesek a hallgatásban: mert, e világi botránkozások között, alég találunk ennél szükségesb tanúságot.

* * *

Úgy vagyon, hogy mi Istennek tanácsadói nem vagyunk, hanem szolgálói: az is igaz, a mit Sz. Pál mondott, hogy az Istennek titkát emberi okosság nem vizsgálhatja. Azokáért szabad mindenben dicsírni és csudálni az Istennek gondviselését: de nem szabad azt megítélni, vagy rágalmazni. Szabad csudálni, hogy Isten üdvösségre választá ama latrot, ki csak három óráig lén mellette a keresztfán; megveté pedig Júdást, kit iskolájában három esztendeig tanított. Szabad álmélni, hogy mikor Saul szamarát keresné; mikor Dávid juhait őrizné, akkor emeltetének királyi felségre; a kik pedig okos tanácsosi és vénei valának a zsidóságnak, hátramaradának: de nem szabad semmit ezek közzül megszólani. Szabad azon is a nehéz és akadékos kérdésen, melyet előnkbe vettünk, csudálkozással tudakoznunk: de nem szabad abból az Isten igazságának vádolására indulnunk.

Nemcsak a pogány bölcsek, de az igen szent emberek is nagy lelki tusakodással fárasztották elméjeket, hogy végére menjenek, mi az oka, hogy e világon sokszor a gonoszoknak előmenetelek és jó szerencsékkel virágzó állapotjuk vagyon: az igazak pedig galibákkal, keresztekkel, fogyatkozásokkal környékeztetnek? Sokan ezzel a kérdéssel arra vitettek, hogy teljességgel tagadták az Istent és annak gondviselését: mert nem fért elméjékbe, hogy, ha igazságszerető Isten volna, ezt a nagy rendetlenséget és visszafordult állapotot elszenvedné. Azért ijegető váznak tartották és tréfákkal csúfolták, valamit az Istenről és annak bölcs gondviseléséről hirdetni hallottak.

Az Istennek kedves szolgálói pedig minden üdőkben törődtek és csaknem panaszolkodva csudálkoztak ezen a világnak, úgy tetszik, fonákul fordult folyásán. Jeremiás ilyen szókkal csudálja a gonoszok szerencsáját: Igaz vagy Uram, ha vetekedem veled: de én is igazat mondok. Mi az oka, hogy az istentelenek útja szerencsés? jól vagyon dolgok azoknak, kik törvényszegők és hamisak? Elültetted őket, gyökeret vertek, nevednek és gyümölcsöznek. Mely mondással jelenti a próféta, hogy úgy őrzi s neveli Isten a gonoszok szerencsáját, mint a jó gazda bekerített kertében neveli és őrzi a szép fiatalokat. Habakuk próféta fordítja szemét az istenes emberek nyomorgatására, és ekképen panaszolkodik: Uram, miért hogy a gonoszokra népsz és hallgatsz, mikor elnyelik az igazakat? Olyanná teszed az embereket, mint a tengeri halakat, vagy az égi madarakat, kiknek fejedelmek nincsen. Mint ha világosban azt mondaná, hogy a mely szabadjában az öreg hal az aprókat; a körmös madár az erőtlén madárkákat bátran és félelem nélkül észli: oly szabadjában rontják, fogyatják a gonoszok az istenfélőket. Az igaz elvész ártatlanságában: a gonosz sokáig él gonoszságában. És annyiba jutott a dolog, úgymond Izsaiás, hogy mihelyt valaki életét megjobbítja, mindjárt prédája lészen a gonoszoknak; és ottan nagyobb terhet vetnek az egyiptomi tyrannusok az Isten népére, mihelyt Isten szolgálatjára igyekeznek.

Nemcsak csudálják ezt a hívek: hanem, feljegyezvén, minémü veszedelmes vélekedések és rettegések nevednek ebből a gonoszok jó szerencsájéből, csaknem tántorognak. Sz. Jób ilyenképen hagyta írásban lelki indulatit: Mikor ez a gondolat eszembe jut, megrettenek és reszket minden testem félelemben. Miért élnek a gonoszok? még pedig felemeltetnek és gazdagságokkal erősödnek? Maradékai, atyjafiai, baráti, sereggel forognak előtte: házok bátorságos és nincsenek isteni csapások rajta: marhájok tenyészik, magok vígak: Istennel semmit nem gondolnak, sőt búlsút vévén tőle, azt mondják: kicsoda a Mindenható, hogy néki szolgáljunk? mit használ, ha könyörgünk néki? Isten nem vigyáz a mi dolgainkra, hanem az egek sarkain sétál. Azért bolond, a ki Istennek szolgál és szomorkodik ő előtte, hogy

parancsolatit kövesse. Boldogok, a kik magokat bírják: mert noha Istent kisírtik és szabadosan élnek, de ugyan helyén vagyon dolgozok.

Sz. Dávid hasonló formán írja, hogy csak meg nem botlott, csaknem elesett lábárúl, mikor a gonoszok előmentét tekintette. Mert semmi olyas csapásokkal nem sanyargattatnak; meghíznak és velőznek: minden gazdagsággal megtöltöznek: és bátran azt mondják, hogy semmit nem tud Isten a mi dolgainkban. Ezeket látván, úgymond Sz. Dávid, az ütközék szívembe: Tehát heában tartottam tisztán az én szívemet; heában éltem ártatlanul; haszontalan sanyargattam és zaboláztam testemet.

Ezek a rettenetes gondolkodások ütköznek szívökbe, még az igen szent és tekéletes embereknek is. Az istentelenek pedig azt itílik ebből, a mint Malakiás írja, vagy hogy Isten nincsen, a ki gondot viseljen a világra; vagy a ki mennél gonoszabb, annál kedvesb Istennél. Mert a gonoszakért teremtette Isten a világot: mivel ők bírják a föld javait.

Tekintsd meg, világ kezdetitől fogva minden üdők folyását: azokban nemcsak az istentelenek szerencsés állapotját látod; hanem eszedbe veheted, hogy mennél szentebb és Isten előtt kedvesebb volt valaki annál nagyobb nyomoruságok és ínségek alá vettetett. Jusson eszedbe Ábel, Ábrahám, Dávid, a próféták, az apostolok, marttyrok és számtalan sok több szentek: és megtapasztalod, hogy valakik istenes életet akartak viselni, mindnyájan nyomorgatásokat szenvedtek e világon; mert ha az Assvérus udvarába nem mehetett senki, fényes öltözet nélkül: a Krisztus udvarába sem mehet, valaki maga keresztét hátán nem viseli, és úgy nem követi Megváltóját.

Hogy ezt a nehéz csomót megódjuk, és Istennek bölcs gondviselésén csendesz elmével megnyugodjunk, két dolgot kell megfejtenünk: elsőben, mivel magunkban érezzük, vagy naponként való próbákból tudjuk, hogy a károsított igaz emberek szívét semmi úgy le nem nyomja és meg nem rontja; a kártékony, gonosz vakmerők bátorságát pedig semmi úgy nem neveli, mint mikor büntetése nem látszik a gonoszságnak; mivel az is bizonyos, hogy a gyors büntetés vigasztalja a sértett embert, zabolázza a gonoszak merészségét: tehát mi lehet oka annak, hogy Isten a bűnösök rontásával nem siet; hanem tűr, üdőt vontat, és, vagy sokáig, vagy ugyan végig, külső és látható romlás nélkül hagyja a gonoszakat? Másodsor: miért sanyargatja Isten a földön, a kiket kedvel? Miért tűri, sőt rendeli, hogy a jámborok fején szántsanak az Istentől szakadt gonoszak? Ha ennek a két dolognak méltó okát és szükséges nagy hasznát mutathatjuk, megszűnnek a világ vezérléséről támadott csudálkozások és zúgolódások: megkönnyebbedik az igazak szerencsétlenséginek keserves terhe: megzaboláztatik a gonoszak jó szerencséjének felfuvalkodott kevélysége.

ELSŐBEN azért: sok hasznos okai vannak, miért várakozó az Isten. Nemcsak szóval, hanem cselekedetek példájával akart Isten minket a tisztességes jóságok gyakorlására tanítani. Ha Isten mindjárt hevenyében, halogatás nélkül, érdemlett büntetésekkel fizetne a gonoszoknak: úgy sem volna féltő, hogy a hirtelen fenytékben vétek esnék, és a gyors indulatból, vagy szégyenre, vagy bánásra valót mívelne. Azért Isten, nem maga tartóztatásáért jár ily későn és ballagva a gonoszak rontásában: hanem hogy maga példájával tanítson minket a kegyetlenség távoztatására; a harag indulatinak zabolázására; az isteni kegyelmességnek követésére. Mert ha búsulásunk hirtelenségében és haragunk indulatjának melegségében, bosszút akarunk állani ellenségünkön; ha üdőt nem vontatunk, melyben eleit, utolját meggondoljuk a bosszúállásnak: késő, de haszontalan és gyalázatos bánatokat hoz fejünkre a hirtelenkedés. Hová lehet erősebb és édesebb tanítása az emberi vakmerőségnek és bosszúálló kegyetlenségnek, mint ha meggondoljuk, hogy Isten nagy és hosszú tűréssel szenved a veszendőket, és nem akarja hirtelen silyesztetni őket?

Azért is várja Isten a bűnösöket: mert akik most gonoszságban merültek, ezután tekéletes szentekké változhatnak. A tudatlan új gazda, ha oly földet lát, melyben a gazok és vadfüvek buján nőnek, semmire böcsüll; szántani nem akarja, mivel haszonra valót nem lát benne: de a régi tudós major, a rossz füvek temérdekségéből, eszébe vészi a föld zsirosságát; azért örömesben feltöri és beveti jó magval, hogysesem a tiszta kopár mezőt. Az emberek dolga is így

vagyon: vagy ritkán, vagy sohasem találhatik oly nagy ember, a ki minden órában eszén legyen és fogyatkozások bolondságát ne elegyítse cselekedetiben; mint a fő gyümölcsök, úgy a nagy emberek üdővel érnek. Nem is volt egy nagy elme, melyben valami vadság és véték nem találtatott volna. A mely gyümölcs kemény és keserű, mikor leszedik: megéri azután; de amely fán meglágyul a gyümölcs, és mihent szakasztjuk, ottan megehetjük: nem érik, hanem rothad.

A mi tudatlanságunk igen hasonló ama goromba gazdához, ki, midőn látta volna, hogy a szomszéd, szőlejáról az ártalmas vesszőket, gyümölcsfáiról a száradott, vagy gyökérterhelő sűrű ágakat levagdalta, ő semmit nem gondolkodván a téli üdőben meghervadt vesszőkés ágak jövő gyümölcséről, mindenestül kivagdalta a szőlőtöveket és olajfákat. Nem így bánik a felséges Isten az emberekkel: nem nézi csak azt, miben vagyunk most; hanem arra néz, mi leszünk belőle: és a pokol derével meghervasztott ágakat le nem vagdalja, hanem a kikelet újulását és nyári gyümölcsét elvárja.

Mikor Sz. Pál a Krisztus híveit kergette, öldöklötte: mindjárt akkor veszni kellett volna, a mi ítéletünk szerint; és talán sokan könyörgöttek Istennek, hogy ne szenvedje tovább ennek a vérszopó nadálynak a keresztyén vért tékozolni: de a mennyei igaz bíró üdőt és órát vár, melyben észére jöjjön, a ki megbotlott, és elébbi gonoszságát befedje következő életének tekkéntességével. Jaj! ki sok és nagy szentek nélkül volna mennyország; ki csudálatos penitenciák és több isteni jószágok tüköre nélkül maradna a vitézkedő anyaszentegyház, ha a bűnösök megtérését nem várná az Isten irgalma? Noha azért a mi rövid gondolkodásunk messze nem néz, hanem csak azt tekinti, a miben most találhatik a gonosz ember: de Isten tovább lát, és azt megtekinti, mire jut ez a bűnös, ha reá várokozik.

Minden nemzetek szokása, hogy akármely nagy vétékért sem ölik meg a nehézkes asszonyt: hanem halálos fogságban őrizik, míg elhozza gyermekét; mert jobb és illendőbb, büntetés nélkül, elevenen tartani a vétkest, hogysen a várandó jót megfojtani. Ha ki gyermeket nem szülhet; de várokozás után, gonoszságából kitérvén, nagy dolgokban, tisztességes fáradsággal, hasznos szolgálatokat cselekedhetik a közönségnek: valjon nem oly méltó-e halasztani büntetését, mint a szülő asszonyra várokozni?

Mikor a jó cselédes embernek azt mondták hív szolgái, hogy búzája között konkoly nevedkedett; azért ők nem szánják fáradságokat, hanem elmennek, és a konkolyt kiszaggatják, hogy ne ártson a búzának: azt felelé a gazda, hogy ne bántsák; hadd nőjön együtt aratásig a búzával a konkoly: mert talán a konkolyt szaggatván, kigyökereznek a búzát is. Ebben a feleletben, úgy tetszik, a cselédes ember, nem szinte tudósnak mutatja magát a gazdaságban: mert a jó gazdák nem várokodnak, hogy nevedkedjék a konkoly, és kiszíván a föld zsírját, elfojtsa, vagy soványítsa a búzát. De az isteni bölcsesség ismertetni akarta, mely nagy különbség legyen az anyaszentegyház mezeje és a világ szántófölde között. A földben búzává nem lesz a konkoly: azért nem féltő, hogy kiszaggatván a konkolyt, kár legyen a búzában. Az anyaszentegyház mezejében pedig csudálatos változások esnek, és a ki ma konkoly, erkölcstelen mocskosságával, holnap szent életével tiszta búza lehet, Isten áldásából. Annakokáért isteni kegyességből legyen, hogy a bűnösöket várván, tiszta búzákká változnak a konkolyok.

Menjünk tovább: akarod-e tudni, miért nem veszi, silyeszi Isten a gonoszokat hirtelen, mihent vétkeznek? Igazán írja Seneca, hogy némely emberek gonoszságát eltűri Isten és büntetéseket halasztja fiók, unokájok és több maradékok jószágáért. A királyságokat és nagy uraságokat a gonoszokban is megtartja és neveli Isten, a következő jámbor maradékokért. Mennyi tekkéntes nagy emberek nem születtek volna, ha mindjárt agyonverettek volna a gonoszok? Perikles étketlen erkölcstű atyától született; a nagy Pompejus atyja oly utálatos volt, hogy holta után el sem temették, hanem lábokkal tapodták a rómaiak: nem méltó-e tehát, hogy Isten a gonosz embert addig ki ne vágja, míg jó gyümölcsét le nem szedi? Azt az értéket és állapotot, melyben ama gonosz legyen, Isten a jámbor maradéknak készítette. És, mivel a gonosz atya meg nem nyomorodhatik jámbor fiának kára nélkül, illendőbb az isteni felséghez, a jó maradékért segíteni a gonosz atyát, hogysen a jámbor fiat fogyatkoztatni a vétkes szüleért.

Szamariát és Júdát fontba vetvén Isten, azt mondja, hogy félannyi véték nem találtatott Szamariában, mint Júdában: mindazáltal irgalmasság nélkül megrontom, úgymond, Izraelt, Júdának megkegyelmezek. Tudjátok-e mi ennek az oka? Nem egyéb, hanem Krisztusnak Júda nemzetéből kellett származni: az egy jó fiúért, irgalmasan tűrte Isten a Júda gonoszságát.

Nemcsak maradékot tekint Isten a gonoszoknak, mikor halasztja büntetéseket: hanem sokakat, a jámbor szülék és ősök szentségéért, megment az érdemlett büntetésektől.

Hogy némely nagy vétkeket szorgalmatosban távoztassanak az emberek: az atyák gonoszságáért, a világi fejedelmek elvehetik a fiaktól örökös jószágokat: de tiltva vagyon, hogy senkit atyja bűnéért meg ne ölessenek a bírák. Isten ő maga sem bünteti lelki halállal az atyák bűnét a fiakban; de bizonyos, hogy testi halállal és nagy nyavalyákkal ostromozza sokszor a fiakat, atyjok vétkéért. Az Ákhán fiait, leányit megégetek, atyjok lopásáért. A Sodoma gyermeki, az amalekiták maradéki mind elveszének, atyjok bűnéért. És mivel Isten azt akarta, hogy az atyák, nemcsak magokra, hanem fiok javára nézve is, a bűnöket távoztassák: oly szokott dolog az atyák vétkének fiokban büntetése, hogy csudák közé számláltatik a Kóré veszedelmében, hogy fiai megmaradtak. Miképen azért Isten a fiakat gyakran atyjokért sanyargatja: úgy viszontag számtalanszor a gonosz fiakat, érdemek szerént, nem bünteti, jámbor elejekre nézve. Azért mondja Isten ő maga, hogy három és négy ízig megsanyargatja a fiakat, atyjok hamisságáért: de ezer ízig terjeszti kegyelmességét azok maradékira, kik őtet szeretik.

Teli a sz.-írás azzal, hogy Ábrahámra és Dávidra nézve, el nem rontotta Isten a zsidó népeket, noha sok bűnökkel utolsó veszedelmet érdemlettek: hanem a nagy türelemmel várta és királyi méltóságban tartotta sokáig maradékokot; mert az Isten irgalmának nyerésére több ereje vagyon egy tekéletes jámbor igazságának, hogysesem ezer fiak gonoszságának a büntetésszerzésre. Azért látod ama feslett ifjat, ama dúló-fosztó gonosz embert, hogy büntetését nem vészi vétkeinek: de nem látod régi eleinek ajtatosságát, buzgó szeretetét, irgalmas cselekedetét: nem látod következő maradékának tekéletes szentségét. Hanem ezeket csak Isten látja és ezekre nézve, kegyelmesen halasztja a gonoszak veszedelmét.

Végezetre, ha valósággal megtekintjük a gonoszak állapotját, nem panaszkodhatunk, hogy messze halad büntetések: először, mert noha nekünk őt, hat, vagy tíz esztendő hosszúnak látszik: de az isteni örökkévalósághoz képest, ezer esztendő olyan, mint a tegnapi nap. Azért mikor azon dörgölődünk, hogy sokáig halasztja Isten a gonoszak rontását: szinte annyi, mintha a bíró ellen azon zúgolódnánk, hogy az akasztásra rendelt lopót nem köttette fel hajnalban, hanem el tova, messze, délre, vagy délutánra halasztotta. Másodszor: mert Isten a késedelmet, büntetések nehézségével helyére viszi, és mennél tovább váraozik e világon, annál nagyobb kínokat készít pokolban a gonoszoknak; mivel a pokol kínja, sokasággal és sanyarúsággal, annyira meghaladja a világi büntetéseket, mennyire különböznek az álmodott és való fájdalmak. Azért az Úr Isten a mennyire halasztja, annyival megsúlyosítja a gonoszok büntetését. Harmadszor: noha Isten az előszámlált okokért, külső és utolsó romlásokkal, hirtelen ki nem vagdalja a világból a gonoszokat: de azért senki ne ítélje, hogy minden büntetések messzére halad. Mert nincs a bűnnek nagyobb ostora, mint maga. Megcsalatik, a ki azt ítéli, hogy a gonosztévő csak akkor büntetődik, mikor hóhér kezében vagyon: mihent vetkezik, a gonoszság bizonyoságot tévesen, hogy kárhozatra íteltetett, és mindjárt mardostatik a lelkiismeret. Mert minden bűnös lélek, magának büntetője. Azért írja Plutarchus, hogy ha sem Istentől, sem embertől büntetése nem volna is a gonoszoknak, magok lelkiismereti szaggatása elég veszély volna. Mert miképen a kiket halálra ítéltek és tömlöcben tartanak, nemcsak akkor kínlódnak, mikor vagdaltatnak, hanem, ha kockát, vagy kártyát játszanak is, szünetlen gyötrődnek: úgy, a kinek lelkét szaggatja a gonoszságok emlékezeti, akárminémű vígaságok között is, sok rettegésekkel kínoztatik.

Erre nézve Plutarchus két könyvet írt: egyikben azt állatja, hogy minden egyéb külső fogyatkozások és nyavalyák nélkül, magán a gonoszság elégséges arra, hogy boldogtalanná tegye és szomorúsággal, rettegéssel, bánattal teli töltse embert. Másikban azt kérdi: ha nehezebbek-e a lelki betegségek a testi nyavalyáknál? És azt erősíti, hogy veszedelmesb és

sérelmesb a lelki betegség: mert mint a pokolvar a testet, úgy a véték a lelkiismeretet szünetlen hóhérolja. És miképen a bársony sólya nem enyhíti a köszvény fájdalmát, a királyi korona el nem vészi a főfájást: úgy a világ javai nem könnyebbítik a lelki törődést, hanem, mint tövises és török, keserítik. Azt gondolod-e, hogy Agamemnon királynak jól volt dolga, mikor azt kiáltotta, hogy ő minden embereknél nagyobb fáradságokkal kínoztatik? Azt hiszed-e, hogy világbíró Sándor boldog állapotban volt, mikor zokogva sírt, hogy annyi világok közül, mennyit említett Anaxarchus Sándor előtt, ő még egyet sem bírhatott épen? Azt véled-e, hogy Július császárnak kedve szerént volt dolga, mikor, az Alexander életét olvasván, keservesen sírt, azt mondván, hogy a mely esztendőkor Sándor meggyőzte Dáriust, ő azon esztendőkorig semmit nem mivelt? Ne higgye senki, hogy a gonoszak büntetés nélkül élnek: sok belső hóhérok vagyon, noha ezeket külső színekkel fedezik.

MÁSODSZOR: lássuk rövideden, mi az oka, hogy a kiket Isten szeret, azokat külső fogyatkozásokkal sanyargatja?

Minekutána sok törődéssel vizsgálta volna Sz. Dávid, honnan vagyon az a különbség, hogy a gonoszak gyakran virágoznak külső jó szerencsékkel: az igazak pedig nyavalyák és fogyatkozások alá vettetnek? Azt mondja, hogy ennek végére nem mehetett, míg a gonoszak szerencséjének és az igazak nyavalyáinak végét és határát meg nem tekintette: de mihent erre függesztette szemeit, ottan csendesz elmével megnyugodt az Isten rendelésén. Mert látta, hogy a gonoszok szerencséje, mint az álom, semmivé lészen: az igazakat pedig dücsőségbe fogadja Isten és mennyei boldogsággal elégíti. Ezen nyomban járt Sz. Jób és Bölcs Salamon, mikor azt írták, hogy a gonoszak vígadnak; dob-, hegedű-, virgyina-szóval töltik és költik napjokat: de egy szempillantásban, egy óra petcentésben pokolra vettetnek. Az igazak pedig csudálkozva érzik végét kimúlásoknak, és abból itílik, hogy jól bánik Isten velük mikor kínoztatnak.

Minden botnak végén feje: minden dolgot a vége dícsir, vagy kárhoztat. Vettétek-e valaha eszetekbe, minémű különbség vagyon a szelíd tyúkocská és a ragadozó sólyom között? A sólyom szép és tekintetes madár, minden részeiben, minden magaviselésiben; oly fenn röpül, hogy szemünk gyakorta elveszti, mikor látásunk célja kívül fellövellik; böcsüllik ötet a fejedelmi emberek; szép friss hússal táplálják; tiszta házban tartják; szorgalmatosan őrizik, förösztik, tisztogatják, karon hordozzák: de azért szemei kapával földve, lábai kötve és lábszijaikkal nyugözve vannak. A tyúkra kevés gondviselés vagyon; sáros udvaron, őrizetlen sétál; szeméten és ganéjon lábaival kapirtyál; orrával vakarcsál, és úgy keres valami rothadt szemet, mellyel tölti gyomrát; ha valami kis morzsalékot és asztalhulladékot kaphat, örül, karal, mint nagy nyereségen: de azért lábai és szemei szabadosok. Mihelyt meghal a sólyom, kivetik, szemétre, vagy ganéjra hajítják; ott megférgesedik, meg-búzhödik, utálatossá változik: a tyúkot pedig kifogják a sáros udvarról; fűszerszámokkal ízessé teszik; ezüst tálakban, urak és fejedelmek asztalára viszik.

Mikor Sz. Dávid a jók és gonoszok végét és utolsó állapotját tekintette, hasonló különbözést talált azokban. A gonoszak, mint ama kevély és prédával élő sólymok, tarka-barkák öltözetekben; fenn röpülnek kevélységekben; gazdag palotákban, gyenge eledellel híznak; szolgák kezén hordoztatnak: de azért lelki szemeken kapa vagyon, és ezer bűnök kötelével nyugöztetnek. Mikor eljő végek: testek koporsóban, de lelkek, ama jólakó gazdaggal, pokolban, a világnak rútabb és kínosb szemetében, temettetik. Az igazak pedig rusnya és apró hajlékokkáknak nyomorognak; sok fáradság után, sovány eledellel engesztelik ugató gyomrok rágását: de szemek nyitva, hogy Istent és a mennyei jókat szemlélhessék: lábok szabados, hogy Isten után járhasanak: és mikor eljő végek, akkor kezdetik dücsőségek, melynek soha nincs vége.

Ennek világos példáját, a mi édes Üdvözítőnk Lázárban és a jólakó gazdagban ismertette. Azelőtt azzal bátorították a gonoszok szabados életeteket, hogy ki tudja, mint lészen a másvilág állapotja? mivel senkivel még eddig nem szólottak, ki visszajövének másvilágról, hírt adott volna, mint vagyon ott a dolog. De Krisztus, a pokol fenekén heverő gazdaggal és Ábrahámmal,

világosan megmondotta, micsoda különbség vagyon az istenfélő jámborok és a gonoszra vetemedett világi boldogok között; kiket világi jók bévségéért, boldognak neveznek az emberek. Mert comoediás köntösök mind a világi színes öltözetek, mind a küldus rongyok, melyeket a halál levonszon rólunk. Lázár magát meg nem mozdíthatta, hanem csak feküdt: nem szobában és vetett ágyban, hanem ajtó előtt feküdt: teli volt rút kifolyó fekélyekkel: oly éhen-szomjan volt, hogy az asztal hulladékát, a szemétre hányatott falatokat kívánta, de azt sem adta senki néki: maga kívánta, de, erőtlensége miatt, a szemétből fel nem szedhette a kívánt falatokat: és, mivel annyi ereje nem volt, hogy az ebeket elkergetné, mint a bűdös dögön, rajta nyalakodtak az ebek. Másfelől, a gazdag mindennap frissen öltözött, vígan dőzsölt és lakott, melyből megtetszik, hogy az a gazdag, egészséges és ifjú volt: mert sem szegény emberhez, sem beteges, vagy vén emberhez nem fér a mindennapi dobzódás.

De lásd végét mindkettőnek. Mikor megholt Lázár, oly böcsületes volt Isten előtt halála, hogy angyalokat küldött, kik az ő lelkét dücsöséggel Ábrahám kebelébe vinnék: Krisztus temető prédikációt tett néki és örök üdvösségét kimutatta. A kegyetlen gazdag pedig az ördögöktől pokolban temettetett, és örökké azt kiáltja: Kínlódom a pokol lángjában. Szállj magadba, keresztyén ember, és lássad e kettő közül, melyik állapotját választanád? Itíld meg, ha nem inkább kedvezett-e Isten a küldus Lázárnak, kit egy kevés ideig sanyaruságban tartott, hogy örökké üdvözítse, hogysesem a gazdagnak, kit egynéhány esztendeig szájára bocsátott, de örök kínokra vetett?

Sz. Ágoston írja, hogy Istennek atyai gondviselése jövőre készített oly jókat az igazaknak, melyekben nem vígadnak a gonoszok: az Istentől szakadtaknak is oly kínokat rendelt, melyekkel nem gyötörtetnek az igazak. A mostani világ állapotját pedig úgy rendelte, hogy az üdö-szerént-való jók és gonoszok, mind jókra, gonoszokra terjedjenek: mert ha e világon mindjárt büntetődnének a gonoszok, az igazak pedig mindenkor jól volnának: azt itílnék az emberek, hogy semmi büntetést nem halaszt Isten az utolsó ítéletre, hanem itt e világon jutalmazza hívei szolgálatját: azért, nem ajtatos indulatból, hanem a világ javainak fősvény kívánságából indíttatnánk az isteni szolgálatra. Mintha az arany elégséges ára volna az igazságnak: mintha csak azért kellene Istennek szolgálni, a miért nekünk szolgálnak a béresek: mint ha jobb világ nem volna, melyben Isten fontosbá teszi az igazak mértékét. Efféle hamis vélekedéseket nem kellett nevelni, sőt ki kellett vagdalni. Szükség volt tehát, hogy a hívek e világon sanyaruságban tartatnának. Mert ha keserőségekkel teljes lévén a világ, mégis ennyire kapunk rajta: valjon mennyivel inkább hozzá ragaszkodnánk, ha mézzel folyna?

Látta az Úr Isten, hogy, ha világi gazdagsággal és birodalommal csak az igazak fénylenének, noha most is úgy böcsüllik az emberek a világ javait, hogy gazdagságnál egyebet nem csudálnak, és akárkit annyira böcsülnek a mennyie vagyon, ennél is nagyobbra böcsülnek a világi jókat. Azért, hogy meggyalázná és gyűlöltetné, a min a világ fiai leginkább kapdosnak: isteni bölcseségével azt rendelte, hogy a világ kincseit rút, ocsmány ellenséginek osztogassa; szerelmes szolgálait és fiait gyakran azoktól megfossza: hogy ebből tanuljunk, és világi jókat, mint valami nagy dolgokat, Istenüktől ne kérjünk, minémüket azoknak is ad, a kik néki nem szolgálnak.

Láttátok-e mint bánnak az orvosok a betegekkel? A kinek életét meg akarják tartani, vassal-tűzzel kínozzák; éhséggel, szomjú-sággal fárasztják; csontjokat szedik; tagokat metélik; keserű italokkal kérődtetik: egy szóval, úgy bánnak a szegény beteggel, mintha szegődségek arra volna, hogy kínozzák őtet. De mikor látják, hogy a betegség meggyőzte a természetet, és nincs reménység a felgyógyulásban: nem hogy nehéz itallal erőltetnék, vagy kedveseledeltől tilalmaznák a beteget; de sőt, valamit kíván, mindenben kedvét töltik, és kétségbe esvén gyógyulásárúl, néki vetik a zabolát. Nagy dolog ez: senki nem csudálja, hogy e világi orvos tűzzel és vassal, éhséggel és szomjú-sággal orvosol: azon pedig ennyin csudálkozunk, törődünk, hogy Isten itt égeti, vagdalja az igazakat, hogy meggyógyítsa és örökké megtartsa; a gonoszokat pedig kedvekre bocsátja, de boldogságából kirekeszti.

A mely ökröt mézárósnak akarsz adni, munkára nem fogod; tágas mezőn, gyenge sarjún szabadjában gázoltatod: a melyet pedig magad szolgálatjára tartasz, gyakran befogod; ekét, baronát, szekeret vontatsz véle és minden munkára hajtod. Vajha tudnád, miért hízlaltatik ama gazdag? mire velősödik ama nagy úr? szánakodnál bizony, nem irigykednél állapotján. Ha eszedbe vennéd, ama szegény kúldus Lázárt miért koplaltatták; micsoda eledelre üresítették gyomrát; minémű veszedelmes nedvességektől tisztogatták éheztető *diaetával* testét: kívánnád és irigylenéd boldogságát. Azért, mikor az igazak szenvedésit látjuk, nem őket kell szánnunk, hanem az igazak sanyargatóit. Nem Ábel, hanem a gyilkos Káin; nem József, hanem az áruló atyafiak; nem Dávid, hanem az üldöző Saul érdemlették, hogy gonoszságokért reájok szállandó veszedelmeken szánakodjunk. Víg volt és táncolt Heródes, mikor Keresztelő Jánost fogsággal sanyargatta és megölette: de azt írja Josephus, hogy a Keresztelő János haláláért, minden hada levágták az arabiai királytól, és kevés üdő múlva, Cajus császártól, országa elvételék, Heródiással egyetemben, örök számkivetésbe küldeték. Azért minden igaz ember azt mondhatja üldözőinek, a mit Krisztus mondott némelyeknek: Ne sirassatok, ne szánjatok engem, hanem sirassátok magatokat: mert az én rövid nyavalyám végetlen örömré fordul, de a ti jó szerencsétek utolsó veszedelmen végeződik. A rózsát kétképen szedhetni: vagy szárán, vagy virágán. A ki szárán leszakasztja: töviset szaggat, de a végén jóillatú virágot talál. A ki pedig előbb szedi a virágot, végre a tövisét éri. Az igazak e világon töviset éreznek, de az örök boldogság virágára jutnak: a gonoszak gyönyörúségi pedig örök tövisen végeződnek.

Hogy mégis jobban értsük, mi végre látogatja Isten az igazakat világi sanyarusággal: jusson eszünkbe, hogy senki nincs, ki sokszor és sokban nem vétett Isten ellen. Ha azt mondjuk, hogy bűnünk nincsen, hazudunk, úgymond Sz. János. A mellett, nincs oly rossz fű, melynek valami haszna nem volna: oly gonosz ember sincsen, a ki valami jót nem művelne. Az Isten igazsága sem jót, sem gonoszt nem hagy fizetetlen. Mivel azért kárhózzal nem akarja ostromozni az igazakat, örök boldogsággal nem akarja jutalmazni a veszendőket: az igazak bűneit e világon ostromozza. És minthogy minden világi csapásoknál többet érdemel minden vétek akár mint sanyargasson Isten, senkit érdeme felett nem büntet; senki ő ellene méltán nem panaszkodhatik: mivel többet érdemel, hogysen szenved. A gonosz és istentelen emberek is sok külső jókat cselekesznek, melyeket Isten világi jutalommal megfizet. Így írja Sz. Ágoston, hogy a római pogányoknak – talán mi üdönkben a töröknek is, – világi birodalommal fizette Isten, a mi jót cselekedtek.

Tovább, a mi gyarlóságunk, mint lépes vesszőben, könnyen megakad a világ javaiban. Hamar elragad és az Isten szolgálatjától elvonszon a gazdagság, böcsület és gyönyörúség. Azért, atyai gondviseléssel, nagy irgalmasságot cselekeszik Isten velünk, hogy utaltatni akarja a veszendő világ javait, és eleit vészi, hogy ezek csalogatási az örök jóktól el ne vonjanak. Nem szenvedni tehát, hogy a világi jókban tisztán igyunk, hanem elegyíti sok keserűségekkel édességit hogy ezekkel idegenítse kívánságunkat tőlök. Mert igazán írja Seneca: Ha csak kedvünkre élnénk, és semmi eszünkbe nem juttatná romlott állapotunkat, megrészegeznénk a világi boldogságban.

Vigyáztatok-e valaha reá, mit mível egyetlen-egy kiseded szerelmes fiával a kegyes anya? Vészi eszébe, hogy ha csak tejen nevelkedik gyermeke, és vastag eledellel nem tápláltatik: puha, erőtlen, gyenge, derék munkára alkalmatlan és hamar megveszendő állapotban marad. Azért – noha a gyermek csak az édes tejet szeretné, de, hogy kedve ellen is vastagodván, tartó és egészséges állapotra jusson – ilyen szerelmes csalárdsággal él: melljét örömmel, vagy keserű aloéval bekeni. Mikor a gyermek szájába vészi, hogy édes tejet szopjon, az iszonyú keserűség elidegeníti a szopástól, és kételen oly kemény ételekhez szokik, melyekkel öreg állapotra hasznoson vastagodik. Isten sem akarja, hogy az ő fiai, világi gyönyörúségektől, puhán és veszendőül neveltessenek; mivel ezek alkalmatlan táplálások a tekéletes erkölcsök munkájához: hanem szoktatja őket a kemény, de vastagító és erőt-adó eledelhez, melyekkel öregkorunkban, a mennyei boldogságban tápláltatunk; tudniillik a lelki, mennyei és isteni erkölcsökhöz.

Megkeni azért Isten a világi állapotot keserű epével, fogyatkozással, kárvallással, nyomorúsággal és sokféle betegséggel. És az ilyen keserűséggel, egyszer is, másszor is, megismérteti és megutáltatja a világ javait. A gyermeki állapotban nem sokáig vagyunk: mi sem sokáig élünk e világban, mennyországba kell mennünk. Azért szükség, hogy ahoz szokjunk, a mivel tápláltatunk és gyönyörködünk az örök boldogságban.

A gonoszak világi javai pedig olyanok, mint a horogra ragasztott eledetek, melyeken a halacsok vígan kapdosnak, és míg a horgot meg nem rántja a halász, jól vagyunk dolgok; de azután kitetszik csalatkozások.

Az okos atyák, noha idegen gyermekekben, kacagva néznek holmi csintalanságot, és azoknak szabados csácsogásokat vígan hallgatják: de a magok fiát fenyítékben tartják, és akármely aprólékos vétekért megszólítják. Valjon okosan panaszkodnék-e az ilyen fiú, hogy az atya nem úgy szereti őtet, mint egy béres fiát? Nagyobbat mondok: mikor amaz atya, tékozló fiának kezébe adá örökségét és szájára bocsátá, hogy szabadoson és kedvére költse minden javait: valjon a másik fia méltán zúgolódhatott-e, hogy szájára nem bocsátatott, és atyai gondviselés alatt maradtak javai?

A táborokban, sebes, békötött fővel strázsát áll és vigyáz a rút fergetegeken, a fő vitéz ember: a tisztátalan személyek, a hashizláló herék pedig akkor nyugosznak és bátran alusznak a városokban. A tanácsos urak nap-estig fáradnak és főtöréssel munkálkodnak: mikor a gázság korcsomákon iszik és kerékben állván trágárkodik. A harcon, a hol súlyosb és nagyobb veszedelem vagy, oda legfőbb és meghitt böcsülletes vitézeket küld a generál, hogy az ellenséget megüssék és helyéből kiverjék: valjon ezek közül panaszkodik-e valaki, hogy nem böcsüli őtet fejedelme? hogy farkaskaszára veti és veszedelemben taszítja? Sőt mindenik kevélykedik és dicsekedik abban, hogy őtet embernek ismeri előttejárója, és, a hol ember kívántatik, őtet szólítja, véle szolgáltat. Mivel azért az igazak Isten fiai és próbált meghitt vitézi, mit csudálkozunk, ha daraboson neveli, és ahol erősebb harc vagy, oda állatja, akikhez inkább bízunk.

A mely fiat Isten kedvel, azt sújtja és szünetlen ostorozza. Valakit nem ostoroz, azt írja Sz. Pál, hogy fattyú, nem igaz fiú. Tóbiásnak azt mondá az angyal, hogy egyéb nem lehetett benne, kénytelen sanyaruságot kellett érezni, mivel Isten előtt kedves volt. József, több atyjafiai között, leginkább Benjámint szerette: azért leginkább őtet sanyargatta; arany poharát zsákjába tétette; őtet mint lopót megfogatta; útjából visszahozatta; rabságba vetette: úgy az Isten, annál keményben szokta azokat tartani, kiket inkább szeret. Ezért mondja Sz. Jób, hogy legnagyobb vígasztalása abban vagy, hogy Isten őtet keserves fájdalokkal kíméletlen gyötri. Mert jól tudta, hogy a mint a búzát vastag csépléssel tisztítják, hogy elválják polyvájától; a mint az aranyat, ezüstöt tűzzel olvasztják, hogy kitisztuljon a réztől: úgy az igazak tisztítatnak és a mennyei tárházba készíttetnek, a világi nyomorúságok által.

E földön oly helyben és állapotban vagyunk, melyben lehetetlen, hogy sok ellenkező dolgok belénk ne ütközzenek. Mit mivelnénk ezekben, ha nem gyakorlana és csapásival nem szoktatna Isten az állhatatos szenvedéshez? A kit a szerencse soha nem próbált, első csapással inárul leüti. Gyenge fák nőnek a kövér völgyekben: azok vernek mélyebb gyökeret, melyeket a szél erősen ingat; mert a mozgatással vastagodik és mélyebb gyökereket bocsáthat. A nagy cethalak nem nőnek az édes vízben, hanem a tenger vizének keserűségében. A kik Isten előtt nagyok, nem a világ édességi között, hanem a sanyaruságokban vastagodnak. Hogy azért minden veszedelmek között bátorságosok lehessenek az Isten hívei; hogy árnyékoktól meg ne ijedjenek; hogy e világi nyavalyáktól asszonyember módra ne rettegjenek, gyakorlani kell őket sok nyavalyákkal; melyek által oly állapotba jutnak, hogy miképen a tenger vizének ízit ennyi sok esők és beléje folyó vizek el nem veszik: úgy az erős férfiak állhatatosságát semmi szerencsétlenség el nem változtatja. Ennekokáért dicsíri igen Seneca a Demetrius mondását, hogy senki nincs annál boldogtalanb, mint a kinek soha semmi gonosz szerencséje nem volt: mert ezt Isten rossz embernek tartván, méltatlannak ítélte, hogy ő tőle meggyőzessék a gonosz szerencse.

Végezetre, nem igaz, nem helyes panaszolkodás, hogy Isten a jámboroknak gonosszal fizet, a gonoszoknak jóval. Mert azok sem igaz jók, a mivel a gazdagok bővelkednek, - hanem csak festett, kendőzött jók, vagy inkább szín-mutató jók és jóknak álorcái: azok sem igaz gonoszok, a mivel az igazak sanyargattatnak.

Sz. Dávid azzal enyhíti a gonoszok jó szerencséből támadott zúgolódást, hogy az ő javok olyanok, mint álomban látott dolgok. A ki éheznek, úgymond Izsaiás, álmában jóllakik, de felébredvén, üres hasa; a ki szomjúhozik, álmában iszik, és felocsódván, lankadott a szomjúságban: úgy vagyon dolgok a gonoszoknak; álmokban látott jók az ő javok: meg nem elégtik, hanem az üres lelket csalárdul játszodtatják. Ha ezeket, a kiket boldogoknak ítélünk és kívül ennyire fényeskednek, belől szemléljük: semmi jó nincs benne; szegények, nyughatatlanok, búslakodók, ocsmányok, rúta; noha, mint a kő falok rútságát, bevonják kárpitokkal: mint a koporsók belső sennyedékeinek bűdösségit, elfödözik külső ékességekkel. Itéled-e, hogy valaki ezek közül megnyugodt, megelégedett állapotjában? Meg se gondold azt. Mert igazán írja Sz. Ágoston, hogy Isten a mi szívünket magáért teremtette; és valamig másban akadoz, valamig csak egyedül Istenhez nem ragaszkodik, soha meg nem nyugszik. A Noé bárkájából kibocsátott galamb sokat fáradta és kerenge: de sohúlt nyugodalmat nem találta, míg oda vissza nem tére, a honnan kibocsátatték. A mely vasacskának egyik végét mágneshez köszörülték, addig meg nem nyugszik, míg igyenesen északra nem fordul, mint a *compast*-ban látjuk. A mi lelkünk is Istentől eredett: Isten az ő utolsó célja: soha meg nem nyugszik, míg Istenben nem nyugszik. Azért a gonoszok szüve mindenkor oly nyughatatlan, mint a háborodott tenger.

Az sem igaz, hogy Isten az igazakat a gonosszal látogatja. Mert sőt azoktól minden gonoszt eltaszigál: latorságtól, álnak tanácskozástól, ragadozó szándéktól, fajtalanságtól, egyéb sok gonoszságotól megmenti őket. Ezek helyében tekéletes, állandó jókat ad: igazságot, tisztaságot, ajtatosságot, lelki vigasztalásokat, melyeket szemmel nem láthatni. Ha sanyaruságot szenvednek: tudják, hogy effélék csak azoknak gonoszok, kik gonoszul viselik: azért csendes elmével, haladással szenvedik. Ha gazdagságtól megfosztatnak, ezekbe jut, hogy Democritus szántsándékkal tengerbe hajigálta pénzét: terhnek és útonjárásában tartóztatójának itílvén lenni; és így szól magában: Nem csuda, ha Isten azt híveire bocsátja, a mit néha az okos ember maga kíván magának.

Mindezeket értvén, nincs okunk, hogy megbotránkozzunk az igazak sanyaruságit és fogyatkozását látván, sőt méltó a Sz. Jakab hagyását követnünk, és minden örömmel azt tartani, ha sok különböző kisirtetekkel próbáltatunk Istentől. Mert nem szokása Istennek, hogy gyengéltesse kedves szolgálait, hogy aranyláncokkal fizessen: hanem, a mint Keresztelő János, a mint az apostolok és martyrok példájából tudjuk, vasláncokat, ostort, keresztet ad nekik. De azért sokkal nagyobb dücsőség Istenért szenvedni, hogysen akármely világi dücsőséggel fényeskedni. Erre nézve írja Aranyszájú Sz. János, hogy miképen a nagy fejedelmek levelek kezdetire szokták irnyi a legnagyobb és böcsülletesb *titulusokat*: úgy Sz. Pál, egyéb méltóságit elhagyván, csak azt írja: Én Krisztusért fogoly. Mert böcsülletesb, úgymond Chrysostomus, latrok láncáival Krisztusért kötöztetni, hogysen királyi koronában tündökleni. És inkább akarnék, úgymond sz. Pállal Krisztusért fogoly lenni, hogysen angyallá változni. Ezért dicsekedik azzal Sz. Pál, hogy teli vígasságokkal; bővelkedik örömmel minden sanyaruságokban; mert ebből tapasztalta Urának jóakarátját. Azt pedig Keresztelő Sz. Janóstól valóban megtanuljuk, hogy- akkor leginkább folyamodjunk Krisztushoz, mikor legnagyobb nyavalyákban vagyunk. Nincs a világ patikájában oly szerszám, mely az ember lelkének keserűségét orvosolhassa. Azért Krisztust keressük, egyebeket is Krisztushoz küldjünk: és így, a mi szenvedésink égő kemencéjébe, mint ama három szent ifjak közibe, eljő a Krisztus és megvigasztal minket. Kit engedjen az Atya, Fiú, Szentlélek. Ámen.

A lelki irgalmasságról, és lelkek nyerésének kívánásáról.

(Adv. II. vas. második besz.)

Egyéb szerencsését Achillesnek nem irigylette világbíró Sándor, hanem hogy Homerus pennája és dicsírre terjesztette világ eleibe cselekedetét. De mi sokkal boldogobbnak mondhatjuk Keresztelő Jánost, kit az Atya Istennek bölcsesége nem magától gondolt és hízkeléssel ékesített világi állapotok múlandó nagyságával, hanem oly dolgokkal dicsírt, melyek valóban nagyok lévén, Isten előtt nagyok ismertették Sz. Jánost.

Prófétának, sőt minden prófétáknál nagyobbának mondja őtet: mivel szemével látta, a mit távúl köszöntöttek a régi próféták. Angyalnak nevezi: mert ha az angyalok, sem éznek, sem isznak: Keresztelő János sem ett, sem ivott affélét, a mivel közönségesen szoktak az emberek élni; kenyeret, bort, sert, nem kóstolván. Ha az angyalok házasság nélkül vannak: Keresztelő János sem kötelezte feleség nyűgébe magát.

Ennek felette, Sz. Jánosnak állhatatos erősségét dicsírettel említi Krisztus: mert az isteni malaszt úgy vastagította szüvét, hogy mozdúlhatatlan erősséggel Istenhez ragaszkodván, nem ingadozott tétova nádszál módjára: nem követte a gonoszoknak állhatatlan változását: mint a falevél, vagy a gyenge por minden szélről tétova nem ragadtatott: nem nyughatatlankodott, mint a tenger habjai: nem állhatatlankodott, mint a forgó kerék: mert a bűnösöket illeti amaz átok, hogy állhatatlanok. De Sz. János mozdúlhatatlan volt a jóban: sem reménység, sem félelem, sem halál, sem élet ki nem üthette sarkából.

Végezetre, kemény és sanyarú életét dicsíri Krisztus Sz. Jánosnak: mert, penitenciát hirdetőn, penitenciához illendő öltözetben, teveször ciliciumban járt: mivel a sz.-írás feljegyezi, hogy a kik penitenciát tartottak, ciliciumban öltöztek.

Mindezek tekintetes nagy dicsíreték. De mikor meggondolom azt a követséget, melyben tudakozik Keresztelő János: Ha Krisztus-e az ígért Messiás, vagy mást kell várni? Egyéb dicsíretinél csudálatosbnak tetszik ez a buzgó igyekezet, mellyel tanítványinak üdvösségét és Krisztus dücsőségét kereste. Nem küldé tanítványit Heródeshez, hogy szabadulását szorgalmaztassák: hanem Krisztushoz küldé, hogy tanítványit megnyerje, és maga életével nem gondolván, egyebek üdvösségét szomjuhozta.

Tudta Keresztelő János, hogy Krisztus világ üdvözítésére ígértetett Messiás. Mert szemével látta, hogy a Szentlélek, galamb képében, fejére szállott; fülével hallotta, hogy a magas mennyből az Atya Isten azt mondotta: Ez az én Fiam, kibem nékem kedvem tölt. Azért ő maga világos szókkal hirdette: Ez az Isten fia. Ez az Isten Báránya. Ez a ki elveszi a világ bűnét. Mikor tanítványi zúgolódnának, látván, hogy mindnyájan elhagyák őtet és Krisztust követik: megmondá, hogy ő csak előljáró; Krisztus pedig mindenek felett vagyson, és hogy néki teljes öröme a Krisztus dücsőségének öregbülése, a maga tekintetinek kisebbedése.

Ezek így lévén, világos igazság, amit Sz. Jerónymus tanít, hogy Sz. János nem maga tanulásáért, hanem tanítványi oktatásáért és lelkek megnyeréséért terjesztette Krisztus eleibe ezt a kérdést: Ha ő a Messiás? Elégségesen hirdette vala Krisztust nyelvével. De vévé eszébe, hogy mint a napot különben nem láthatni, hanem maga világosságával: úgy Krisztust sem ismerheti senki, hanem ha maga világosságával ismerteti magát. Azért parancsolja tanítványinak: menjetek magához a világ Mesteréhez, tudakozzatok tőle, és megértitek az igazat.

Elizeus jól tudta, hogy Isten elragadta vala Illés prófétát: de mivel kételkedtek a próféták fiai, és erdőkön akarták őtet keresni, néki biztatá, hogy keressék: a végre, hogy fel nem találván, elhinnék az igazat. Mózes tudta az Ígért földének zsirosságát: de azért küldé kímlőket, hogy a jó gyümölcsnek látásával, nevedekné a sokaság kedve annak elfoglalására. Sz. János is azért küldé tanítványit követségben, azért tudakozék a Messiásról: hogy, látván a tanítványok a Krisztus csudatételét, bizonyoson hinnék, hogy ő az ígért Messiás.

Láttátok-e, mint bánik a dajka a szoptatott gyermekkel? Ha betegeskedik a gyermek, a dajka vészen orvosságot: ételben, italban regulára fogja magát, mintha ő volna beteg. Ha a dajkához felettébb hajt a gyermek és ismerni sem akarja édes anyját, hanem ahoz siet, a kinek tejéhez szokott: hogy magától anyjához szoktassa, megkeni melljét örömmel, idegeníti magától a gyermeket és anyjához igazítja, hogy holmi szépséggel és nyalánksággal hozzá édesedjék. Ezen módon cselekedék Keresztelő János: olyanná lén, mint a dajka. Mert, hogy tanítványinak kételkedését meggyógyítaná, úgy tette, mintha maga kételkedését orvoslaná: hogy tőle elhajuljanak és Krisztushoz szokjanak, tudatlannak, kételkedőnek, kérdezőnek mutatja magát, és a Krisztus cselekedetinek szemlátomására igazítja tanítványit.

Ez az Isten szolgáinak tekéltessége, hogy magok gyalázatjával és kisebbségével lelkeket akarnak nyerni; Istenhez akarják vonni az embereket. És nem hogy egyéb munkát, de azt sem kímélik, hogy életek elveszen, csak az emberek lelke veszedelemtől szabaduljon.

Hogy azért buzgósággal gerjedjen a mi lelkünk is arra a tekéletes jóságra, mellyel felebarátunk lelki veszedelmét irgalmasan távoztatjuk és kegyesen orvosoljuk: ebben a jelenvaló órában, először, megmutatom: hogy Isten parancsolattal kívánja, jutalomnak ígéréssel édesíti, szent Fiának példájával nemesíti a lelki irgalmasságot, mellyel bűnök nyavalyájából kiszabadítatik felebarátunk. Másodszor, megmagyarázom: miben és mi módon kell ennek a segítségnek és lelkek nyerésének lenni. Ezek sarkai a máli tanúságunknak. Legyetek figyelmesek.

I. RÉSZE.

Nemcsak erős parancsolattal kötelez Isten, hogy testi nyavalyáit felebarátinknak, tehetségünk szerint, könnyebbítsük és fogyatkozott állapotjokat segítsük: hanem annak teljesítésére erős fenytékek félelmével és szép ígéretek reménységével serkeget mindnyájunkat, mikor, az ítélet napján kiadott sententiában, a nyomorultak segítségének elmulatását adja okúl a kárhozottak veszedelmének: a választottak boldogítását pedig irgalmas cselekedetek gyakorlásának tulajdonítja.

De mivel nemcsak a testnek, hanem a léleknek is vannak nyavalyái, úgymint: a tudatlanság, az erőtlenség, a bűn, mely az örök kárhozatnak magva: arra kötelez Isten mindeneket, hogy kiki, tehetsége szerint, felebarátjának lelki nyavalyáit távoztassa és, ha immár abba esett, kiségitse fogyatkozásából; azaz fáradjon lelki életének megtartásában, vagy visszanyerésében. Azért mondja a Bölcs, hogy mindennek parancsolt Isten, hogy felebarátjára gondja legyen: ha úgy nem akar veszni mint Káin; ki azt mondta, hogy ő nem őrzője atyjafiának. Másutt azt mondja a Bölcs közönségesen mindeneknek: Tehetséged szerint visszanyerjed ördög torkából, elveszett atyádfiát. És, hogy ennek elmulatását könnyű véteknek ne tartsuk, utána veti, hogy amint magunk veszedelmét távoztatjuk, úgy igyekezzünk felebarátunk megnyerésére. Mert elveszünk, ha erőnk szerint ötlet nem segítjük.

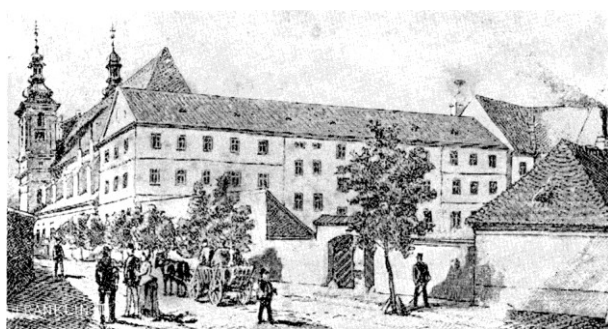
Nem kötelez Isten, hogy erőnk felett igyekezzünk: sőt azt mondja, hogy a ki ereje és tehetsége felett akar egyebeket segíteni, magát elveszti: hanem csak azt kívánja, hogy az Istentől adott girával úgy ne bánjunk, mint a rest szolga, ki noha részegségben, fajtalanásban, játékban nem vesztegette reá bízott talentomát sőt, hogy kár nélkül oltalmazná, földbe ásta: de, hogy urának hasznót nem keresett véle, örök kárhozatra vettetett a haszontalan szolga. Ugyanis, ha arra kötelesek vagyunk, hogy ellenségünk barmát felemeljük, mikor elesik: mennél inkább tartozunk segíteni lelkét, ha segíthetjük. Valjon, nagyobb gondja vagyon-e Istennek a barmokra, hogysen az emberek lelkére?

Hogy pedig ebbéli fáradságunk jutalmát értenők, sok és nagy jókat ígér Isten azoknak, kik felebarátjukat lelki irgalmassággal segítik. Sz. Jakab, az Ígéretek sommban foglalván, azt írja: Valaki a bűnös embert, imádsággal, tanítással, dorgálással, jó példával, alamizsnával, életének

tévelygéséből, magaviselésének vétkességéből megtéríti: haláltól megmenti lelkét, és maga bűneinek sokaságát elfedezi, felebarátja lelke segítésének buzgó kívánásával.

Pázmány nagyszombati palotája

A nagyszombati egyetem

Ebből az apostol mondásából megtetszik, először: mely felséges dolog a lelkek segítése. Mert a ki magát ebben foglalja, lelket üdvözít. Erre nézve Abdias az apostolokat üdvözítőknak nevezi. Sz. Pál azzal izgatja Timotheust a lelki dolgok tanítására, hogy ezt művelvén, nemcsak magát, hanem azokat is üdvözíti, kik őtet hallgatják. Ugyanezent jelenti, mikor a lelki tanítókat Isten segítőinek mondja a lelkek nyerésében. És, mivel Sz. Ágoston után, azt írja Aquinas Tamás, hogy egy bűnös lélek térítése és igazulása nagyobb dolog, hogysen a mennynek, földnek teremtése, méltán írja Areopagita Dienes, hogy a lelki tanító azt cselekeszi, a minél semmi nincs istenesb: mert Isten segítője a lelkek térésében. Másodsor: ezen mondással jelenti Sz. Jakab, mely nagy haszna és jutalma vagyon a lelkek nyerésének. Mert a lelkek térítése a bűnök sokaságát elfedi; azaz letörli, eloltja: mivel Isten előtt földve nem lehet, a mi megmarad. Isten szava az, hogy az irgalmasok irgalmat nyernek, és, felebarátjukkal tett jóért, isteni malasztal felindítanak az igaz penitenciára és tekéletes megtérésre. Az is Isten ígérete, hogy minden bűnököt elfedez a szeretet: a lelkek segítése pedig szeretetből származik. Hová lehet annál tekéletesb isteni szeretet, mint ha ki azzal meg nem elégszik, hogy maga szolgál Istennek, böcsüllí és tiszteli őtet; hanem abban fárad, hogy sokan ismerjék igazságát; szeressék jóvoltát; meg ne bántsák bűnökkel isteni felségét. Mikor Üdvözítőnk Sz. Pétertől bizonyos jelenséget kívána szeretetiről, azt monda, hogyha szereti őtet, segítse és legeltesse juhait; mert abból tetszik meg az isteni szeretet, ha néki lelkeket igyekezünk nyerni. Felebarátját is senki tisztábban nem szereti, mint a ki kívánja és izgatja, hogy igaz lelki jókkal bővelkedjék, megmenekedvén a lelki veszedelemtől: a ki örül, mikor látja szent életét atyjafának: siránkozik, mikor esetit meggondolja. Méltán mondja tehát Sz. Jakab, hogy a bűnök sokaságát befedi a lelkek nyerésére gerjedező igyekezet: mert ez nem egyéb tekéletes szeretetnél.

Másképen is jelenti Sz. Jakab a lelkek nyerésének hasznát, mikor azt mondja, hogy a ki bűnből kiségití felebarátját, üdvözíti lelkét. Mert ha nagy jutalmakkal fizeti Isten, mikor egy

halandó testet veszedelemtől szabadítunk: mentül nagyobb érdeme léssen, ha ki haláltól szabadít lelkeket, hogy örökké éljenek? Ha minden kincsedet és gazdagságodat szegényeknek adnád is, semmi volna egy lélek-nyeréshez, úgymond Aranyszájú Sz. János. Mert drágább egy lélek a széles világnál.

Akarod-e tudni, mely drága az ember lelke? Tekintsd meg, min vette azt Isten: nem aranyon-ezüstön, hanem szent Fiának böcsülhetetlen vérével vette: úgy, hogy egy lélek sincs, kirúl azt ne mondassuk, a mit Sz. Pál a maga és akármely ember lelkéről, hogy azért az egy lélekért megholt Krisztus. Mivel együl-egyig mindenekért megholt. A ki azért olyan drága kincset viszen az Isten tárházába, mint a lélek: valjon annak nem léssen-e nagyobb jutalma, hogysen a ki testi irgalmasságok gyakorlásáért mennyországot nyeri? Isten ígéri az, hogy a ki felebarátjának megmutatja az igazság útját, örök élete léssen. És nem akárminémű garádics, hanem a kik egyebeket igazságra tanítanak, mint a csillagok fényeskednek örökkön örökké. Mert azok Isten előtt nagyok mennyországban, kik nemcsak magok jót cselekesznek, hanem egyebeket is jóra visznek. Krisztus urunk egyébaránt is meg-érdemlette a dücsöséget, de Sz. Pál írja, hogy azért magasztalta ily fel őtet Isten, mert életét letette a bűnös lelkek segítéséért.

Mennyivel drágább azért, mennyivel szebb és böcsültes az Isten hasonlatosságát viselő halhatatlan lélek, mely a mennyei boldogságra teremtett és Krisztus vérével megváltott, ennél a bűdös, rothadó testnél; mennyivel ártalmasak a lelki gonoszok, a bűn, az Isten haragja, a kárhozat, a testi éhségnél, rongyosságnál, betegségnél; mennyivel felségesek a lelki jók, úgymint: a bűnök bocsánatja, az Isten barátsága, a mennyei boldogságnak zálogja, a gyomor-töltésnél, a köntösnél és egyéb világi jóknál; mennyivel nemesek és böcsültesek azok a cselekedetek, melyekkel a lelki jókat közöljük felebarátunkkal, hogysen azok a szolgálai munkák, melyekkel a testi irgalmasságot gyakoroljuk, mikor a rongyosokat ruházzuk, vagy ételt, italt adunk a szűkölködőknek: annyival böcsültes Isten előtt, annyival nagyobb fizetéssel jutalmaztatik a lelki irgalmasság, hogysen a testek segítése. És ha az ítélet sentenciájában, mennyország adatik, a testnek éhezéstől, vagy meztelenségtől mentéséért, egy darab kenyérért, vagy posztóért: mivel a lélek böcsültes a testnél; sokkal bévségesben jutalmaztatnak, a kik lelkeket szabadítanak örök veszedelemtől.

A Krisztus példáját ha tekintjük, három rendbéli cselekedetivel ismertette, mely böcsültes a lélek-segítés. Először azzal: mert a testi szükségek megszerzésére csak egy szót költött. Légyen; és azzal teremtette valami testünk táplálására kívántatik: de, hogy lelki nyavalyánkból megszabadítana és üdvösségünk szükségét megszerzené, harminchárom esztendeig nyughatatlan fáradságokat vállalt magára: és úgy munkálkodott a lélek keresésében, hogy sokszor annyi üres ideje sem volna, melyben testi táplálást vehetne ételével. Végre szent vére hullásával mosogató bűnünk rútságát. Mert az minden gyümölcse munkájának, hogy a bűnből kihozassék lelkünk. És a végre adta magát érettünk, hogy a bűnből megtisztítván, tekéletes erkölcsöket oltana belénk.

Másodszor, azzal ismertette Krisztus, mint böcsüllő a lelkek segítését: mert noha szünetlen csudákat cselekedett, testi nyavalyák orvoslására; mindeneket minden betegségből meggyógyítván: de ezeket a végre cselekedte, hogy a testi irgalmasság által lelki irgalmasságot nyújtana; és jótéteményével igaz hitre, penitenciára és tekéletes életre hozná az embereket. Maga mondotta, hogy a testi gyógyítások által lelkeket akart orvosolni. Az inaszakadt embert azért állatta lábára, hogy bűnök bocsánatjára való isteni hatalmát elhinné. Lázárt azért támasztá fel, hogy a csudalátással higgyenek ő benne. És közönségesen minden csudatételről azt mondja, hogy azok bizonyágtételek, melyekkel az emberek hitre vitetnek. Annakokáért a Keresztelő János kérdésére, nemkülönben felele; hanem követi előtt sok csudákat cselekedék, melyekkel magát Messiásnak mutatá. Végezetre, azt is világosan jelenti a sz.-írás, hogy valakiket test szerént meggyógyított Krisztus, azoknak lelkét is meggyógyította. Mert azt olvassuk, hogy az embereket egészen, testestül-lelkestül meggyógyította. És mikor betegeket akart orvosolni: vagy azzal biztatta őket, hogy megbocsáttatik bűnök; vagy azt kérte, ha szabad a beteg lelkét üdvözíteni? Mely mondások helytelenek, ha a testi gyógyítással, együtt nem járt a lélek

orvoslása. Annakokáért mikor a harmincnyolc esztendőös beteget meggyógyítá, azt monda néki: Ím meggyógyultál: ezután bűnt ne cselekedjél, hogy rosszabbúl ne légyen dolgod.

Az Isten Fia, ki meg nem csalatik és böcsülletit, méltóságát, hasznát tudja mindeneknek, azért öltözött emberi testbe; azért fáradozott harminchárom esztendeig; azért fogyatta életét sok kínokkal; azért cselekedett sok csudákat, hogy a bűnök nyavalyájából lelkeket szabadítana. És ezzel bizonyosan ismertette, mennyivel nemesebb és kellemetesebb Istennél a lelki irgalmasság egyéb cselekedeteknél.

Harmadszor: hogy értenünk adná Krisztus, mennyivel böcsülte-tesb a lelki irgalmasságok cselekedeti és lelkek segítése: hátrahagyott és elmulatott sokszor egyéb kellemetes szent dolgokat, hogy a lelkek segítségét el ne mulatná. Krisztus tanítványa akarván lenni egy ember, annyi haladékot kére, hogy édes apját eltemesse. Urunk azt monda néki: Hadd másra az apád temetését: te menj el, prédikáljad az Isten országát. Nagy irgalmasság, hogy ember apját eltemesse: de inkább akarja Krisztus, hogy a bűnben holt lelkeket tanításával feltámassza, hogysen a holt testet föld alá dugja. A kiből egy sereg ördög kiűzeték, Krisztus után akara menni: Urunk azt parancsolá néki: Menj vissza, hirdessed az Isten jótétét. A maga követésénél nagyobbra böcsüllí a tudatlanok tanítását: melyért azt akarja, hogy magátúl is messzebb járjunk. Nagy és szent dolog a szegények táplálása: de az Istennek szent lelke arra tanítá az apostolokat, hogy a szűkölködők testi szükségének gondjáért, nem méltó elhagyni a lelkek tanítását. Mert jóllehet oly nagy testi szükségben lehet felebarátunk, hogy annak orvoslásáért, halaszthatjuk a lelkek segítségét; és ezt cselekedte Sz. Pál, mikor, a nagy drágaságban, maga vitt alamizsnát a szűkölködőknek: de az ilyen utolsó szükség kívül, ha egyiknek el kell múlni, jobb a testi táplálást hátrahagyni és a lelkeket segíteni.

Kitetszik ezekből, mely üdvösséges, mely nemes, mely kedves Isten előtt a lelki irgalmasság és lelkek segítése. Lássuk rövideden, miben és mi módon kell minden embernek irgalmasan segíteni felebarátjának szűkölködő lelkét.

II. RÉSZE.

Sok és nagy lelki nyavalyák, szegénységek és betegségek vannak az ember lelkében; de ártalmasbak a tudatlanság, a szomorúságtúl lenyomatott erőtlenség, a bűnök. Ezekből tartozunk, tehetségünk szerént, kiségiteni felebarátinkat; úgy, hogy oktassuk a tudatlanokat, dorgáljuk és felkelésre esztenezük a bűnbe esetteket.

Sokan találkoznak, kik a testi irgalmasságnak cselekedetire nem érkeznek; mivel fogyatkozott szegénységek nem szenvedí, hogy táplálják, vagy ruházzák a szűkölködőket: de senki nincs, ki a lelki irgalmasságok cselekedetítúl ment lehessen; ki, ha akarja, vagy egy- vagy másképen nem segítheti a lelkek nyavalyáját. Efféle segítséggel pedig nem fogy és kevesedik, hanem nevededik a segítségre tehetségünk.

Hogy sommába foglaljam a segítség módjait: úgy tetszik, hogy négyképen segítheti, akárki légyen, atyafiának lelki nyavalyáját.

Első mód: a tekélletes szent élet. Mert bár az istenfélő jámbor, egyéb munkát ne fordítson felebarátjának segítségére: csak azzal, hogy Istennek kedves szolgálja, mindeneket segít, valakik egy házban, egy városban, egy országban, sőt egy világban laknak véle. A mely Isten Szodomával együtt, öt nevezetes városokat megoltalmazott volna, ha tíz istenfélőt talált volna benne; és a Lábán házát minden áldásokkal megtölté, mihent Jákob hozzá méne: ugyanazon Isten most is, egy igazért, sok veszedelmektúl oltalmazza, sok jókkal látogatja, a kik véle együtt élnek. Kire nézve, a sz.-írás az igazakat világ fundamentominak nevezí: mivel ők, a kik a világot tartják, hogy el ne vesszen. Mivel azért minden embernek tehetségében vagyon, hogy Istennek segítő malasztjával szent és tekélletes életet viseljen, nemcsak maga javáért, hanem felebarátinak segítségére nézve is: lelki irgalmasságnak kötelezésével tartozik minden ember úgy élni, hogy Istennél kedves lévén, másokra is terjedjen ő érette Isten kegyelme.

Másik mód: az imádkozás, mellyel Isten haragját engeszteljük és a tudatlan tévelygők, vagy egyéb bűnbe merültek térésére segítő malasztot nyerhetünk. Mikor az Isten népe az amalekitákkal harcolta, hasznosb volt győzedelmére a Mózes imádkozása, hogysen az egész zsidó népnek kardja, kopjája vagdalkozása. Azért mihent Mózes felemelte kezét Istenhez, megtolták az ellenséget: mihent lebocsátotta, hátat adott a zsidóság. Mikor megharagudt vala Isten a zsidókra, és egy lábbig el akará őket veszteni, azt mondja a sz.-írás, hogy Áron ragadá a pajzst, mellyel Istennek szoktak ellene állani, az imádságnak pajzsát, és megtartóztatá Istent, hogy tovább ne terjedjen bosszúállása.

Minden ember, minden üdőben Isten eleibe mehet; néki könyöröghet; szűkölködő atyjafiának segítséget nyerhet térésére és élete jobbítására. Többet is használ erre az együgyű jámbor imádsága, hogysen a nagy tudós ember tanítása, tanácsa, intése, dorgálása: mivel bizonyos írásokban olvassuk, hogy a keményedett szívű gonoszokat sokszor nem lágyíthatta az oktatás, de az istenfélő szentek imádsága meglágyította. Nincs azért senkinek mentsége a lelki irgalmasság mulatásban: mivel senki nincsen, a ki könyörgésével nem segítheti lelki nyavalyákban lévő atyjafiát.

Harmadik mód: a jó példa. Nincs hatalmasb tanítás a jó példánál. Mert az emberek többet hisznek szemeknek, hogysen fülöknek: és inkább felindulnak a jóra, ha példát látnak, hogysen ha szép szókat hallanak. Annakokáért Krisztus tanítani akarván a világot, maga cselekedte elébb, a mire akart egyebeket tanításával vezetni. És noha csak három esztendeig tanított prédikálásával, de harminchárom esztendeig tanított példájával: tudván, hogy kedvesben tanulnak az emberek példából, hogysen parancsolásból. Az Isten széki előtt, a minémű szent állatokat látá Ezekiel, egymást ütögették szárnyokkal: mert az igazak egymást ébresztik szent életek példájával.

Tudjátok-e mivel tért a világ a pogány setéségből keresztyén igazságra? Istennek kegyelmes malasztja után a keresztyének szent életének és martyromság szenvedésének példájával. Tertullianus írja, hogy nem egyébből ismerték, mikor valaki keresztyénné lett, hanem élete jobbításából, mely oly tekintetes volt, hogy, ha semmit nem szólottak is a keresztyének, csak reánézéssel, a feslett erkölcsöket megszegyenítették. Sz. Jeronimus azt írja, hogy többen lettek keresztyénné a martyrok szenvedésének látásából, hogysen prédikálások hallásából. Azért Justinus martyr okát adván, miért lett keresztyénné? azt mondja, hogy a sok ártatlan martyrok csendes és békeséges szenvedése gerjesztette első szikráját az igazságnak benne.

Nem ok nélkül nevezi azért Sz. Pál a szentek példáját felhőnek. Mert miképen a zsidókat, a pusztán által, az ígért földbe vezérlette a mennyei felhő: azonképen a szentek példája örök életre vezet mindeneket. Nem ok nélkül mondja Sz. Jób, hogy mikor a bűnös ember az istenfélők példáját, mint valami szép tükört, szemléli: felkiált: Vétkeztem; messze estem attúl a mivel tartoztam, így írja Sz. Jeronimus, hogy jára Macarius: ki, midőn némely szerzetesek szent életét látta volna, nagy sírva azt mondotta tanítványinak: Bezzeg, én oly barátokat láttam, kikhez képest magamat barátnak sem tartom. Ilyen ereje vagyon a jó példának, magunk ismeretire és életünk vezérlésére. Kire nézve Sz. Ferenc prédikállásnak nevezte, mikor alázatos csendességgel általment az utcákon.

Negyedik mód: a nyelvvel való tanítás, vigasztalás, dorgálás. Ezekhez tudomány kívántatik, és nem mindnyájan egyaránt alkalmasok véghezvitelekre. De azért senki nincs, ki, az ő módja szerént, három dologra köteles nem volna.

Először arra, hogy tanítson egyebeket. Mert minden cselédes embert kötelez Isten, hogy fiait, leányit és, mikor a szükség kívánja s alkalmatosság hozza, alattavalóit izgassa és tanítsa, sőt hatalmával és büntetésével erőltesse, hogy életeket istenesen viseljék. Erre nézve írja Sz. Ágoston, hogy minden cselédes ember nemcsak úri, hanem püspöki tisztet viseljen házában, oktatván cselédét az igazságra és tekéletes erkölcsre; eleibe adván a mennyei boldogság örömet; a kárhozottak kínját; a pokolnak sanyarúságát; intvén, hogy a kevélységet, esküvést, szitkozódást, bujaságot, részegséget, haragtartást és egyéb vétkeket távoztassanak. Mert:

Boldog, a ki hirdeti az igazságot. Sz. Pál nem a papoknak, hanem közönségesen a híveknek parancsolja, hogy a hiúságos csevegésnek békét hagyván, oly dolgokról beszéljenek felebarátjokkal, melyekből épüljenek. Ha a világ fiai a világról szólanak; ha a kereskedő ember mindenütt örömet ér, mikor arról beszélnek, hol lehet jobb nyereség: méltó, hogy a mennyország fiai örömet mennyországról szóljanak.

Másodszor, arra köteleztetünk mindnyájan, hogy jó tanáccsal és szép intéssel vigasztaljuk felebarátunkat, mikor, vagy világi kárvallásért, gyalázatért és egyéb galibáért, vagy bűneinek nagy voltáért, módatlan és mértéketlen szomorúságban vagy: mert efféléket a jó tanács úgy vidámít, mint a jó illatok újítják a szüvet. És az Isten sok helyen parancsolja, hogy vigasztaljuk egymást nyomoruságinkban. Nem olyan hiúságos vigasztalásokkal, minémüket ad a világ, mikor a beteget azzal biztatják, hogy meggyógyul és ismét jól lakik; hogy kárvallása megtér másunna: hogy bosszúért bosszút állhat: mert efféle biztatások, vagy vétkesek és hamisak, vagy bizonytalanok. Hanem sz.-írásból vett keresztyén vigasztalásokkal tartozunk a szomorúkat vidámítani. Eleikbe adván, hogy a mi kegyes Atyánk, a nagy Isten, orvossául bocsátja reánk a csapásokat: ezeket ha háladással viseljük, nagy jutalmát vesszük, Irgalmas a mi Istenünk, és benne bízokat el nem hagyja.

Harmadszor, azzal tartozunk, nemcsak a birodalomban és közönséges gondviselések tisztiben lévők, hogy, mind szelíd feddéssel, mind kemény dorgálással és büntető sanyargatásokkal, eltiltsák alattok-valókat a bűnöktől: hanem közönségesen minden embereket kötelezett Isten, hogy, mikor intésekkel és feddésekkel a bűnök távoztatására, vagy bűnből felkelésre segíthetnek egyebeket, el ne mulassák; hanem, vétkek gonoszságát eleikbe adván, jobbulásra indítsák. Erre tanít Krisztus, mikor azt mondja, hogy ha felebarátod vétkezik ellened, elsőben magát intsed. Ha azzal megjavul, ördög torkából kinyerted atyádfiát. És nemcsak Istennek sok szép ígéreti szállanak a dorgálással jobbulókra, hanem, a Bölcs mondása szerint, Isten áldása gerjed a dorgálóra is.

De két dolgot kell itt eszünkbe vennünk: egyiket, hogy mi ellenünk vetkezik, nemcsak a ki személyünkben, vagy marhánkban károsít; hanem valaki tudunkra vétkezik. Mert gonosz példát ad és megszorít: kárt télesen bűnével az *ecclesiá*-nak, melynek tagjai vagyunk: Istennek tisztességét megbántja, melyet szemünk fényénél és életünknel inkább tartozunk oltalmazni. Másikat, hogy akkor tartozunk az intésre, mikor nagy és bizonyos a vétke: mikor tudjuk hogy ki nem tért bűnéből és egyébtől meg nem intetett a vétke: mikor igaz okosság szerint azt ítélhetjük, hogy foganatos leszen és jobbitást szerez feddésünk. Mert ha méltó félelmünk lehet, hogy fát rakunk a tűzre; és nemcsak reánk dühödik, hanem gonoszságában inkább eláltalkodik a kit intünk, nem kell arra vesztegetni haszontalan szókat. Azért írja Sz. Ágoston, hogy Krisztus tilalmazta, disznók eleibe adni a gyöngyöt: hogy a hallgatást bűnnek ne ítéljék, mikor szólásunk nem üdvösséges a hallgatónál. A Bölcs is azt parancsolja, hogy jólakás közben meg ne fedd az embereket. És hogy békét hagyjunk az olyan dorgálásnak, mely csak idegenséget szerez. Ha tudjuk tehát, hogy valaki tudatlanságból más ember jószágát bátorsággal bírja; vagy házasságában titkos akadéjja vagy, melyet maga sem tud, és félő, hogy ha megintik, nem használ: tartozunk hallgatni: mert az intésnek vége, felebarátunk jobbulása. Ezt, ha nem reméljük, békét kell hagyni az intésnek.

Meghallátok, keresztyének, mely szorgalmatos gondja vagy Istennek leikeinkre. Mert nem elégedvén azzal, hogy mindeneket üdvözíteni akar és ő maga keresi a lelkeket, egyebeknek is, lelki veszedelem alatt, parancsolta, hogy példájukkal, intésekkel segítsék és bűnöktől oltalmazzák a lelkeket. Azért mi tőlünk is kívántatik, hogy irgalmasok legyünk lelkünkhez. Mert igazán és bölcsen írja Sz. Ágoston, hogy a ki igazán alamizsnát akar adni, magán kell kezdeni: elsőben magát kell segíteni: azután egyebeket is segítsünk, az eretnekségek és feslett erkölcsök távoztatását szorgalmaztatván.

Vajha jól meggondolnók, mely drága az ember lelke, melyért Krisztus életét adta! Vaj ha szívünkben volna az isteni szeretetnek tüze! Nem elégednénk bezzeg azzal, hogy magunk

szolgálnánk Istennek: hanem mindeneknek azt kiáltanék: Jertek ti is, szolgáljatok Istennek. Nem lén elég Keresztelő Jánosnak, hogy maga megisméré Krisztust; hanem tanítványit ő hozzá igazítá. Mihent Sz. Filepet megvilágosítá Krisztus, ottan Urunkhoz hívá Natánaelt. Mihent Sz. Mátét Isten megkedvelé, ottan Krisztushoz győjté a bűnösöket, hogy velle egyetemben részesülnének a mennyei áldásokban. Mert miképen a tűz mindent megéget és soha meg nem elégszik; miképen a mágnes vonzza a vasat és soha el nem fárad: úgy az Isten szeretetinek tüze, a hol vagyon, meg nem szűnik a lelkek segítésének kívánásátúl. Ilyen tűz volt bezzeg Sz. Dávidban, mikor azt mondotta, hogy, látván az emberek gonoszságát, elfonyadott, elszáradott lelki fájdalmiban. Kérem az Úr Istent, gerjessze mindnyájunk szűvében ezt a lelkek segítésére való buzgó indulatot: hogy Sz. Pál és Mózes példáját követvén, a lelkekért életünket is készséggel letegyük. Ámen.

Az alázatosságról.

(Adv. III. vas. első besz.)

Egy ékesenszóló bölcs asszony, dicsírni akarván Dávid királyt, azt mondá, hogy ő olyan, mint Isten angyala: mert őtet sem dicsíreték fel nem fuvalkodtatják, sem rágalmozó szidalmak le nem nyomják: hanem az igazságban igyenesen és mozdulhatatlan marad, hízelkedő dicsíreték és szidalmazó gyalázások szélvésze és ferge-tege között.

Úgy tetszik, nagy okkal ezent mondhatjuk Keresztelő Jánosról. Hallátok ez elmúlt vasárnap, hogy a fogságnak sanyarúsága, a tömlöcnek бүdössége, a parázna királynak haragja és nyakára húzott pallosa, meg nem tartóztatá őtet hivataljátúl: hanem akkor is Krisztusnál tudakozott, tanítványit Krisztushoz küldötte, Krisztus nevének бүcsőségét terjesztette. A mái evangéliom pedig azt adja élönkbe, mely igyenesen és alázatosan viselte magát a hízelkedők бүcsületinek megvetésében. Igazán angyali tekéltesség ez, melyet sem a fogság és halál, sem a hiúság és бүcsőség meg nem tántoríthat. És mennyivel nagyobb a tűzben élni, hogysen a tömlöcben tartatni: annyival csudálatosb a zsidók бүcsűségének alázatos megvetése. Mert, a Bölcs mondása szerént, mint az aranyat a tűz, az ezüstöt az olvasztó kemence: úgy próbálja embert a dicsíret. Füstbe megyén és elenyészik a tűzben a hamis arany: tisztul és fényesebb lészen az igaz arany. Az ember is, mikor dicsírik, felemelkedik és hiúságra oszol, ha heános, mint Nabukonodozor: бүcsűségben fénylik, ha igaz garatos, mint Sz. János.

Nagy бүcsűség ez, keresztűének, melyet Jánoshoz bocsátnak. Mert papok a követek; Isten templomából, királyi várasból, Jeruzsálemből küldetnek; nem egynéhány köz néptől, hanem egész zsidóságnak egyenlő tanácsából küldetnek; бүcsűség, nagy dologról tudakoznak; annak akarnak végére menni, és magatúl akarják érteni Jánostól, ha ő az ígért Messiás?

Nem is ok nélkül rendelék ezt a nagy бүcsűséget. Mert egyfelől tudták, hogy a Dánieltől jegyzett hetek elfolytak vala, melyek után a Szentek Szentinek meg kellett kenetni; látták, hogy a Júda maradékítól elvétellett vala a fejedelmi pálca, és pogány császárok birodalma, ha nem rabsága alá vettetett vala az Isten népe; hallották, hogy feltetszett ama csillag, melyet a Messiás jövetelekor jövendöllött Bálám. Azért a köz nép is azt mondotta: Tudjuk, hogy eljött a Messiás. Másfelől, a Keresztelő János állapotját szemlélvén, gyanúságba esének, hogy ő a Messiás: mert egész zsidóságban híre vala, hogy magtalan anyatól fogantatott; születése sok nagy csudákkal tündöklött; emberi szokást haladó erkölcsét, sanyarú és feddhetelen életét, szemekkel látták. És mivel próféták jövendölése volt, hogy mikor eljő a Messiás, tiszta vízzel mosogatja a népet: a Sz. János keresztelését tekintvén, mindnyájan azt gondolták, hogy talán ő a Messiás. Azért rendelének tehát ily nagy бүcsűséget hozzá, hogy magatól értsék, mit mond magáról?

Nagy kísírtet volt ez. Mert noha Sz. Pál, nem egyszer, megvetette az isteni nevet, melyet reá adnak vala: de elsőben a mennyei angyal és a paradicsomi ember, azután sok egyéb fejedelmek megrészegedtek és veszedelembe estek, az isteni névnek és бүcsületnek kívánsága miatt. Keresztelő Jánosnak pedig mozdíthatatlan tekéltessége és gyökerezett alázatossága magára nem vévé, a mi őtet nem illette. A Messiás nevet tisztit és бүcsületit magán nem szenvedé: nem egyszer, kétszer, nem ímmel-ámmal, nem homályos ígékkel, hanem sokszor, nyilván, állhatatosan megvallá, hogy ő nem Krisztus, nem Illés, nem egy a régi próféták közül. Nem akará, hogy senki őtet voltánál nagyobbnak tartsa, nagyobbra бүcsűlje. Erről a Sz. János alázatosságáról emlékeztvén Sz. Ágoston, azt írja, hogy teveször-köntös viselése, tömlöce, martyromsága felett бүcsűletesb és érdemesb volt ez az alázatosság; hogy noha megcsalhatta volna az embereket, magát Messiásnak hitethette volna: de nem cselekedte, hanem megvallotta, hogy nem ő a Krisztus. Nem szenvedte, hogy a Krisztus jegyese őtet vőlegénynek ismerje, hanem vőlegény barátjának. Azért mondotta, hogy ő nem Krisztus.

Mivel azért a Sz. János feleletiben, mint szép tiszta tükörben, tündöklök az igaz alázatosságnak tekéltessége: én is, a máj napon, szólok az alázatosságról. És elsőben, megmutatom: mely böcsülletes, hasznos, szükséges az alázatosság. Másodszor, megmagyarázom: miben áll az igaz alázatosságnak tekéltessége. Szükséges tudomány ez; méltó, hogy mindnyájan megtanuljuk.

I. RÉSZE.

Az alázatosságnak böcsülletes méltóságát két dolog ismerteti: egyik, a Krisztus tanítása és példája. Másik, azok a *privilegiomok*, kiváltképen való magános áldomások, melyeket ad Isten az alázatosoknak.

Először azért, az alázatosságot böcsülletessé és kívánatosá teszi a mennyei Mesternek, a Krisztus Jézusnak tanítása és példája. Mert noha Plato, Aristoteles, Plutarchus, Seneca és több világi bölcsek szép és mély tanúságokat írtak az okosságról, igazságról, irgalmasságról, mértékletességről, erősségről és több erkölcsök jóságáról: de senki közülök az alázatosságot tekéltetes erkölcsök és jóságok közé nem számlálta, sőt az elvetett félelemes emberek rosszágát nevezték *humilitás*-nak, alázatosságnak.

Példával tanította Ábel az ártatlanságot, Noé a reménységet, Ábrahám a hitet és engedelmességet, József a tisztaságot, Jób a békeséges tűrést, Mózes a szelidséget, Dávid az ellenszerezést, Illés az Isten tisztességének buzgó kívánságát; egyéb szentektől egyéb tekéltetes erkölcsöket tanulhatunk: de az alázatosságnak nem találtatott e földön mestere; hanem ezt ő maga az Isten Fia, mennyből alászállván, nyelvvel és példájával tanítá. Azért hozzánk jövén, fen szóval kezdé kiáltani: Emberek, emberek, kik a tudatlanságba merültetek: tudós és hiteles mestert nálamnál nem talátok. Azért, ha csalatni nem akartok, tanuljatok tőlem. De mit tanuljunk Uram? Talán egeket építeni és forgatni? Halottakat eleveníteni és víz hátán jární? Talán az isteni titkoknak és bölcseségnek te benned, mint gazdag tárházban, letett kincseit akarod, hogy tanuljuk tőled? Nem ezeket kívánom, úgymond Krisztus, hogy tanuljátok: hanem az együgyű szelidséget, és szűnek, nem száznak és nyelvnek alázatosságát. Mintha senkitől alázatosságot nem tanulhatnánk, hanem csak attól, a ki felséges nagy lévén, magas mennyből alászállott, szolgálai ábrázatba öltözött és kicsinnyé lett érettünk.

Első és legnagyobb eset akkor lett mennyországban, mikor az angyal isteni hasonlatosságot kívána; és ottan ördöggé változék, pokolba esék. Másik, mikor az ördög azzal hiteté Évát, hogy Istenhez hasonló léssen, ha a tiltott gyümölcsöt megkóstolja. Látván az Isten Fia, hogy a teremtett-állat ily igen vágyódik az isteni hasonlatosságra; azt is tudván, hogy az alázatosságot egyéb meg nem kívántathatja velünk, ha az ő példája meg nem kívántatja; kevélységünket sem orvosolhatja egyéb, hanem az Istennek maga alázása: oly állapotba öltözék, melyben ő hozzá hasonlók lehetünk, ha alázatosok leszünk.

Az emberek alázatosságában két dolog találtatik: első, értelemben vagyon: mikor ember megtekinti bűnökkel és egyéb fogyatkozásokkal terhes állapotját, és meggyőzetvén a valóságos igaztúl, azt ítéli maga felől, hogy nem böcsülletet és dicsíretet, hanem orca-pirulást és gyalázatot érdemel. Másik, akaratban vagyon: mikor ember kívánja, hogy mások olyannak tartsák őtet a minémű, és nemcsak illetlen böcsülletet nem kíván, hanem örömet szenved, ha érdemlett böcsülletben sem tartatik, vagy érdemetlen gyaláztatik. Amaz első dolog nem lehetett Krisztusban, úgymond Sz. Bernárd, mert, magát ismervén, tudta, hogy ő Isten fia, minden tisztaságnak kútfeje és minden böcsülletre méltó: hanem az ő alázatossága abban volt, hogy, a mi példánkért és az alázatosságnak böcsülletes szeretéséért, nem úgy viselte magát, mint méltóságához illett, sőt akarta, hogy egyebek se úgy tiszteljék őtet, a mint érdemlette, hanem az érdemetlen gyalázásokat és kisebbítéseket jó kedvvel szenvedte.

Erre az alázatosságra tanított minket Krisztus nyelvvel és prédikálásával, mikor törvényt hirdetett és sententiát mondott, hogy: Valaki magát felmagasztalja, megaláztatik; valaki

megalázza magát, felmagasztaltatik. A végvacsora előtt, nagy alázatossággal megmosá tanítványi lábait: példát adván, hogy senki ne szégyenlje megalázni magát és egyebek lábaihoz borulni, ha ő, Úr és Mester lévén, ezt mívelte. Egyszer a tanítványok azt kérdeik tőle: Kicsoda nagyobb Isten országában? Krisztus egy ártatlan gyermeket mutat, és azt monda, hogy mennyországba nem mennek, ha ehhez hasonlók nem lesznek. Nem üdönnek és vékony okosságoknak, hanem alázatosságnak hasonlatosságát kívánta: mellyel a hiuságos dicsekedéstől és tisztességkivánástól üresek légyenek, mint a gyermekek. Világosan magyarázván, mit akar, azt monda, hogy Isten előtt nagyobb, a ki úgy megalázza magát, mint a gyermek.

Cselekedetivei és példájával ennél is világosan tanította Krisztus az alázatosságot. Mert elsőben: valami jó volt benne, azt mindenestül Istennek tulajdonította, Isten javainak vallotta; tudományát, Atyja tudományának; cselekedetét, Atyja cselekedetinek mondotta.

Másodszor: a fulákos nyelvek szidalmait nagy alázattal viselte. Mennyszer gyaláztatott azzal, hogy paraszt nemből való; kézimunkás ember fia? sőt magát is azzal csúfolták, hogy asztalos, paraszt: mintha Isten előtt nagyobb tekintet volna a testi nemességre, hogy-sem a szent életre. Mennyszer nevettek, csúfolták, tréfálták tanítását; mintha bolondságot mondana? Mennyszer mondták, hogy megbolondult, megdühösült; a mi ezeknél nagyobb, mennyszer, és mely nagy bűnökkel vádolták őtet? Néha, latrokkal társolkodónak, dobzódónak, boriszáknak nevezték. Néha, istenkáromló volt neve. Néha azt mondták, hogy ördöggel vagyon szövetsége, kinek erejével cselekeszik mindeneket. Néha azzal gyűlöltették, hogy országháborító, pártolkodásoszerző, és különben meg nem maradhat Zsidóország, hanem ha ez az ember megöletik, mindnyájok veszedelmének távoztatásáért. Végezetre, csalárd, álnak, községszalogató volt az ő neve.

Ezeket a gyalázatos kisebbségeket és rágalmozó szókat, ezeket a sok vétkek szidalmait, melyeket hamisan fogtak reá, alázatos csen-dességgel szenvedte Krisztus. Soha meg nem haragudt, soha nem feddődött, soha bosszút nem állott; sőt kemény szót sem szólt. Nem úgy szenvedte pedig a rágalmozó nyelveket, mint mi. Mert, hatalmas erejével, megköthette volna torkát, megzabolázhatta volna nyelvét a káromlóknak. De akarva szenvedte: példát mutatván, hogy az emberek szavát, itéletit, gyalázását, hamis vádolását, alázatosan tűrjük. Eszünkbe jutván, hogy érdeme nélkül, több és nagyobb gyalázatokot viselt az Isten Fia: mi pedig bűneinkkel többet érdemlettünk, hogysesem a mennyit szenvedünk.

Harmadszor: minthogy talán a szidalmazó nyelvek sértegetési nem oly nehezek, mint a cselekedetek gyalázási: ennek szenvedésével is böcsüllé és tanítá Krisztus az alázatosságot. Mert választva és szabadakarva, számtalan kisebbségeket szenvedett. Mikor elsőben világra jőve, atyjafiai és vérszerént-való rokonsági között, szállást nem talál, hanem házból kirekesztetvén, istállóban születék, jászolba pólyáltaték. Azután, mintha ő benne valami megvető volna, körül-metelteték; a penitenciatartó bűnösök között, Jánostól megkeresztelteték.

Élete folyásában, emberek söpreje és csúfja volt; de kiváltképen halálakor. Mert harminc garason adaték el, mint alávaló: gyilkos Barabbásnál halálra méltóbbnak íteltetik, mint országháborgató: csúfos ruhába öltöztetik, mint bolond; arcúl pöködöteték, mint káromló; vereségekkel sanyargattaték, mint gonosztévő; végre, latrok közé feszítették, mint latrok fejedelme.

Ennél inkább meg nem aláztathatott az isteni felség; ennél nagyobb gyalázattal nem illehetett az ártatlanság; és mind ezeket kívánva szenvedte: oly alázatossággal, hogy, mint a bárány, száját nem tátotta, kedvetlenségét nem jelentette.

Végezetre, mikor olyat cselekedett Krisztus, melyből dicsíreti származhatott: megparancsolta, hogy titkon tartsák, senkinek ne hirdessék, sőt mikor a község, látván csudatételét, királyságra akará emelni, pusztába futa a tisztesség előtt. Színeváltozásának dücsőséget csak három tanítvány előtt mutatá: gyalázatos kint, a Kálvárián, mindenek láttára szenvedte. Ilyen volt a Krisztus példája, mellyel minket tanított; hogy, az ő alázatosságát látván,

szégyennek tartjuk a kevélységet: miképpen Rebeka általlott tevén ülni, látván, hogy gyalog járt az ura Izsák.

Sok egyéb isteni jószágok voltak Krisztusban: de hogy értsük, mennyire böcsüllí Isten az alázatosságot, Sz. Pál ennek tulajdonítja a Krisztus nagy dicsőségét: mert mikor azt mondotta volna, hogy szolgálai ábrázatba öltözvén, engedelmesen megalázta magát: utána veté, hogy ezért magasztalta őtet Isten mindenek felibe.

Az ő szent anyjában is, noha számtalan jószágok voltak: de az egy alázatosságot említi Boldogasszony, hogy tekintette ő benne Isten, mikor anyjává választotta. Akarván ezzel ismertetni, hogy semmit inkább nem böcsül Isten emberben, mint az alázatosságot.

Hasznát és szükséges voltát az alázatosságnak, úgy tetszik, leginkább két dologból tudhatjuk:

Első dolog az, a mit Aranyszájú Sz. Jánossal a több atyák tanítanak, hogy az alázatosság fundamentoma, gyökere, forrása, sőt anyja, dajkája, erőssége, kincstartóháza minden tekéletes jószágoknak. Ezekkel a böcsülletes nevekkel ismertetik, hogy miképpen az épület elomol fundamentom nélkül; a zöldelő fák és szagos virágok gyümölcsöt nem adnak, hanem elhervadnak és száradnak gyökér nélkül; a gyermekek nem születnek, fel sem neveltetnek anyai dajkálkodás nélkül: úgy a keresztyéni erkölcsök és mennyei jószágok nem lehetnek alázatosság nélkül. Azért, ha a ki fát akar nevelni és gyümölcsössé tenni, azt műveli, a mit az evangeliomi kertész, azaz gyökerét ássa, öntözi, ganéjossa, mivel a gyökér erejében vannak a gyümölcsök: annak is, a ki gyümölcsötteni akarja a több jószágokat, az alázatosságot kell nevelni, melynek fogyatkozása elsóványítja és kiszárasztja minden jószágok szépségét.

A hit nem lehet alázatosság nélkül. Mert a ki fogva nem tartja okoskodásit alázatos engedelmességgel, bolondságnak itéli az isteni dolgokat; kire nézve mondják a szent atyák, hogy a kevélység anyja minden eretnekségnek. Mert különben eretnekség nem lehet, hanem ha ember magában bizakodván, többet tulajdonít maga értelmének és tudományának, hogysen a régi közönséges *ecclesia*-nak és szent atyák tanításának.

A szeretet mivel gerjed és nekedik inkább, mint ha a magunk alacsony és méltatlan kicsinységét, isteni felséghez képest, semminek tartjuk, és magunk utalásával Istennek tiszteletre és szerelmére emeltetünk? Valaki magát nagyra böcsüllí, Istent nem böcsüllí: valaki magát megalázza, Istent nagynak vallja és szeretni akarja. Ha azért a tűz hamu alatt tartatik elevenen: az isteni szeretet is, az alázatosság fedele alatt bátorságos.

Az atyafiúi szeretetnek és egyességnek megtartása, úgy tetszik, teljességgel az alázatosságon fordul. Mert miképpen a kevélyek, egymás előtt kadposván a koncot, a világi jószágon, tisztén és méltóságon mindenkor veszekednek: úgy az alázatos emberben semmi oka nem találtatik a háborgásnak. Azért mindenekkel békeségesen alkoszik. Mert magát semminek, egyebeket magánál jobbaknak itíli; dicsíretet és dicsőséget nem kíván; senkit nem utál és nem gyaláz; sőt ha valakitől gyaláztatik, vagy károsítatik, nem törődik rajta: mert eszébe jut, hogy ennél többet és nagyobbat érdemlett, mivel sokszor méltó volt pokolra. Annakokáért valamit szenved, semminek tartja, ahoz képest, a mit érdeme szerént kellene szenvedni. Azt is meggondolja, hogy az Isten Fiát, a mennyei bölcseségnek és minden szentségnek tárházát, kisebbséggel és gyalázattal illette a világ: és ebből kihozza, hogy igen csalatik ítéletiben a hazug és csalárd világ. Kire nézve, mind dicsíretit, mind gyalázatot hamisnak és hazugnak tartván, azon meg nem indul. Ilyen gondolatokkal minden gyűlölség, veszekedés és nyughatatlan háborgás gyökerét kivagdalja az alázatosság.

Ha azért csendesz és nyugodalmas állapotot kívánunk e világon; ha minden jószágokkal bővelkedni akarunk, alázatosok legyünk. Mert ő maga Krisztus, mikor azt parancsolá, hogy alázatosságot tanuljunk tőle, utána veté, hogy ezzel találunk nyugodalmat lelkünknek. A kevélység pedig soha békeségben nem marad: mert akármi kicsiny dologból irigységre, boszúkívánásra okot talál. Tekintsétek ama felfuvalkodott Ámánt. Első volt a hatalmas király udvarában, mindennel bírt, mindennek parancsolt: mégis dúl-fúl, búsul, nyughatatlankodik, és

azt mondja, hogy, úgy tetszik, semmie nincsen. Valjon, mi az oka ennek a nagy törődésnek? Csak az, hogy Mardokeus süveget nem vetet, nem emelkedett előtte. Oh bolondság! Ily kicsiny dolog a kevély embernek minden boldogságát méreggá fordítja, semmivé teszi. Ha azért lelki békeség és csendes nyugodalom vagyon e világon, egyebütt nincsen, hanem az alázatos emberben.

Egy szóval, mikhépen a kevélység kútfeje és eredete minden bűnnek: úgy az alázatosság minden jónak gyökere és forrása, minden ördögi incselkedések győzedelme. Megmutatá Isten egyszer Sz. Antalnak az ördög hálóit, tőreit és kelepceit, melyeket egész föld színén oly sűrűn terjesztett vala, hogy egymást érték. Elijeda a szent jámbor, és felkiálta: Uram, ki kerülheti el ezeket, hogy meg ne essék? Azt felelé Isten: Csak egyedül az alázatosság kerülheti el ezeket a töröket.

Szoros a mennyország útja: csak az mehet által rajta, a ki igen meghajol és kicsinnyé léssen. Azért írja Sz. Ágoston, hogy nincs egyéb út az igazságra és mennyei boldogságra, hanem a melyet mutatott Isten: ez pedig, első, az alázatosság; második, az alázatosság; harmadik, az alázatosság: és valamennyiszer kérdezz, annyiszor mondom, hogy nincs egyéb útja mennyországnak, hanem az alázatosság. Nem azért, úgymond, hogy több jóságok nem volnának: hanem azért, hogy oly szükséges az alázatosság, hogy ha minden jó cselekedettel együtt, elől és utol nem jár, haszontalanná téssen mindeneket a kevélység.

Második dolog, mely az alázatosságnak hasznát és szükséges voltát kimutatja, a sok szép mennyei áldások és *privilegiomok*, melyeket Isten kiváltképen ígért és adni szokott az alázatosoknak. Napok és hetek kellenének ezek számlálására: le kellene írunk a sz.-írásnak nagy részét, ha minden ajándékokat előhoznánk, melyek az alázatosságnak üdvösséges gyümölcset és hasznát kimutatják.

Ha lelki tudatlanságban és vakságban nem akarunk élni; ha hamisságtól nem akarunk csalatni; ha mennyei tudományt és böl-cseséget szeretünk: alázatosok legyünk, mert a hol alázatosság vagyon, ott bölcsesség vagyon. A kevélyek sem Istent, sem magokat, sem felebarátjukat nem ismerik: azért merő sült bolond kérdések és dicsekedések vagyon. Egyik azt kiáltja: Én vagyok, a ki magamat teremttem. Másik azzal dicsekedik: Egyedül magam vagyok, semmik hozzám képest egyebek. Harmadik azzal kérkedik, hogy az egész világot elgyőzte, és senki csak száját sem meri tátani ellene. Emez arra vágyódik, hogy az eget meghágja és csillagok felibe tegye királyi székét: ama pedig nyilván mondja, hogy nincs oly isten, ki az ő szándékát megfoghassa. Ezek mind balgatagságok. De nem csuda, ha így beszélnek a kikben alázatosság nincsen: mert csak ott vagyon a bölcsesség, a hol alázatosság vagyon. Az alázatosok ismerik az Istennek végetlen felségét; tudják a magok alacsony állapotját; értik, hogy az igaz tisztesség és böcsület nem a világnak hiúságos *ceremoniajában* vagyon, hanem a tekéletes alázatosságban. Ez ama mennyei tudomány, melyről hálaadással mondja Krisztus, hogy a világ bölcseitől elrejtetett és a kisdedeknek megjelentetett.

Ha Istent igazán akarjuk tisztelni, meg kell magunkat aláznunk. Mert csak a maga megalázó ad Istennek méltó tiszteletet; mivel a benne való jókért, minden dicsíretet és dücsöséget épen Istenre térít: semmit abban el nem lop maga számára.

Ha kívánjuk, hogy kegyes szemeit reánk fordítsa Isten és tekin-tetivel áldomásit reánk terjessze: alázatosok legyünk. Mert ő az alázatosokat szemléli az égen és földön.

Ha isteni vígasztalásokra vagyon szükségünk, megalázzuk magunkat. Mert szokása Istennek, hogy szép vígasztalásával örvendezteti az alázatosokat.

Ha kívánjuk, hogy imádságunk Isten eleibe hasson és minden jót nyerjen: alázatosságba öltözzünk. Mert az alázatosok könyörgése mindenkor kedves Isten előtt: és az eget átalhatván, igyenesen Isten székihez mégyen.

Végezetre, ha Isten kegyelmébe akarunk jutni: az alázatosoknak szokott Isten irgalmason kegyelmezni. Ha kívánjuk, hogy velünk lakjék Istenünk: az alázatos lélekben lakik Isten, hogy azt mennyei életre elevenítse. Ha a mennyei dücsöségre vágyódunk és üdvözülni akarunk:

alázatossággal kell ennek végbemenni. Mert Isten az alázatosszívűeket üdvözíti és dicsőíti. Egy szóval, Istennek kiadott fogadása és ígérete az, hogy: Valaki magát megalázza, felmagasztaltatik. És nyilván való példával tudjuk, hogy az Isten haragjának és ostorának távoztatására erősebb és foganatosb eszköz nincsen az alázatosságnál. Mert noha Illés prófétával megmondatta Isten Ákhábnak, hogy gonoszságáért megrontatik: mindazáltal, látván az Úr Isten a veszett királynak alázatosságát, azt monda Illésnek: Látod-e mint megalázta magát Ákháb? Én sem ostorozom őtet, a mint fenyegettem.

Böcsülletessé tette azért Krisztus maga tanításával és példájával az alázatosságot, szükséges nagy hasznait sokképen ismertette ígéreivel és adományival: de ha nem tudjuk az alázatosságnak mivoltát és tulajdon cselekedetét ha azokban erkölcsünket nem gyakoroljuk, alázatosok nem lehetünk. Azért lássuk, miben áll az alázatosság.

II. RÉSZE.

Gyökere és fundamentoma az alázatosságnak értelmünkben vagyunk. Mert a ki nem csak testének, de sokkal inkább lelki állapotjának fogyatkozásait és nyavalyáit valósággal nem ismeri, alázatos nem lehet. Azért, a ki igaz alázatosságra akar jutni, szükség érteni, hogy ő semmiből teremtett: és ha Istentől nem tartatnék, mindjárt semmi lenne. Ennek-felette tudni és érzeni kell, hogy maga erejével semmi üdvösséges jót nem cselekedhetik, sőt nincs oly gonoszság és véték, melybe nem esnék, ha Istennek kegyelmes kezei nem oltalmaznák.

Ezek a tekéletes igazságok, noha fundamentomi az alázatosságnak, de nem ezeknek értelmében, hanem akaratban áll az alázatosság. Azért az ilyen értelemhez tekéletes jó akarat kívánatik, mellyel minden gondolatinkat és cselekedetinket úgy rendeljük, mint ezek az igazságok kívánják.

Az alázatosság tehát, oly tekéletes akarat, mellyel ember, magához illendő alacsonyyságot kíván és örömmel szenved: úgy, hogy maga sem tulajdonít, mástul sem kíván annál nagyobbat a mi őtet illeti. Miképen azért magunk ismereti abban áll, hogy voltunknál nagyobbak ne ítéljük magunkat; hanem értsük, hogy fogyatkoztak, szükölködők, gyalázatra méltók vagyunk, mivel magunktól, semminél és bűnnél egyéb nincs bennünk: azonképen az alázatosság abban áll, hogy kívánjuk, és akarjuk, hogy mindennek annak tartsanak, a mik vagyunk, és nem nagyobbak: úgy, és ne feljebb böcsüljenek, a mint méltók vagyunk.

A deákok a kevélyt feljebbezőnek nevezik: mert a kevély feljebb alítja magát, és kívánja, hogy mások is nagyobbra tartsák, hogysen a miben vagyunk. Azért mondja a sz.-írás a kevély ördögéről, hogy az igazon meg nem állott, hanem feljebb vágyódott. Az alázatost pedig földrehajlottnak híják, mert az alázatos emberben igaz bölcsesség vagyunk: azért, először, megválasztja a mi magának tulajdona és sajátja, attúl, a mi Istené ő benne. Természetinek létét, tehetségének erejét, cselekedetinek jóságát, mindenestül Isten ajándékának tartja, és nem olyan háládatlan, mint a kirúl írja Sz. Dávid, hogy a kölcsönt vissza nem adja: hanem a jónak minden dicsőségét és tisztességét arra téríti, a kitúl kölcsön vette. A bűnöket pedig, a mindennapi eseteket és erőtlenségeket maga tulajdoninak ismeri. Mert magunktól fogyatkozásnál egyéb nincs bennünk. Másodszor, általérte, hogy ember a gonoszért nem dicsőségét és tisztességét, nem dicsíretet és előmenetelt, hanem gyalázatot, kisebbséget, rágalmazást érdemel; és eszében forgatja, hogy ha egy halálos bűnért, méltó ember, hogy a pokol kínját és örökkévaló gyalázatát szenvedje: mit érdemel, aki sok vétkekkel terhes? Efféle tekéletes igazságokkal, írja Sz. Dávid, hogy alázatosságra viszi Isten az embert.

Vajha ezeket az igazságokat gyakran szemünk előtt viselnők, és szívünkbe oltván, jól meggyökereztetnők! könnyű volna bezzeg alázatosná lennünk. A ki ismeri, hogy magától semmi, és hogy bűnnel egyebet tulajdon erejéből nem cselekedhetik; a ki hiszi, hogy a mi jó benne vagyunk, Istentől vagyunk: valjon, nem azt kiáltja-e, hogy Istené a dicsőség, néki pedig tulajdona a szégyen és gyalázat? A kinek eszébe jut, mennyiszor bántotta bűneivel kegyes

teremtőjét; mennyiszer érdemlette az örök kárhozatot: valjon, mikor gyaláztatik és megutáltatik, nem azt mondja-e: semmik ezek ahoz képest, a miket érdemlettem?

Sok különböző indulati és cselekedeti vannak az alázatosságnak, melyeken, mint garádicsokon, előbb-előbb mehetünk annak tekéletességében.

Első és legelső cselekedete az, hogy ember, szeme előtt viselvén erőtlenségét, ne kövesse azokat, kiket a sz.-írás bolondoknak nevez, mert magokban bíznak: hanem, a magában való bizakodást félretévén, Istenben vesse reménységét. Bizzék bátor, és üdvösséges nagy dolgokhoz kezdjen: de Istenben bízzék, ő tőle kérjen és várjon segítséget, maga erejében és emberi segítségben semmit ne bízzék. Mert valaki Isten kívül keres segítséget, gyakran úgy jár, mint Ádám segítő társával, kitől elrontaték: vagy, mint a ki törött nádhoz támaszkodik, mely csak esetet és kezének sérelmét szerzi, erőtlen segítségével.

Második és feljebbvaló cselekedete az alázatosságnak az, hogy ember nemcsak kívánságát tartóztassa a magas és méltóságos álla-patra való vágyódástól, hanem azokat, tehetsége szerént, elkerülje. És miképen Krisztus elfuta a királyság előtt, Mózes a fejedelemségtől, Jeremiás a profétálástól, több sok szent jámborok az egyházi és világi méltóságoktól mentették magokat: úgy a kiben alázatosság vagyon és méltatlanságát érzi, nem ásít a felső polcra; nem néz arra a mit böcsülnek és mutogatnak a világ fiai; nagy tisztokra és felső helyekre nem szaggat: hanem miképen az olaj- és fügefafa, a szőlővel együtt, kérve sem akarák a fák között való királyságot felvenni, melyet a tövis egy szólításra felvállala, sőt égetéssel fenyegeté a ki nem enged néki: úgy az alázatos ember kerüli azt, a min a kevélyek kapnak, és alacsony állapotjának kicsinységével megelégszik. Mert, maga fogyatkozását és vétkeit ismérvén, nem itéli magát nagyobbra érdemesnek: sőt, semminek tartván magát, akármi kicsiny állapattal megelégszik, azt is érdeme felett valónak alítja. Emellett, tudván gyarlóságát, kívánja, hogy távul légyen tőle valami felgyulaszthatja a kevélység taplóját: azért nem szaggat a tekintetes fényességre. Végezetre, az alázatos embernek igaz bölcsesége annyira böcsül mindent, amennyire érdemli: azért, a világi jókat aprólékoknak és semminek tartván, nem nagy különbséget téssen közöttök, és megelégszik akármivel.

Nem ellenkezik az alázatossággal, hogy ember azokért a mennyei ajándékokért, melyekkel Isten ötet áldotta, alkalmasnak és Isten segítségével elegendőnek itilje magát valami gondviselésre és tisztességes hivatalra: elég, ha magát méltatlannak itili abból, a mi magáé. Mert magát, méltatlannak és alkalmatlannak tartván a magáéból, Istentől vett és reménylett segítségekkel alkalmasnak és elegendőnek itilheti. Így cselekedett Sz. Pál, ki magát tekintvén, azt mondotta, hogy nem méltó az apostoli névre: Istenre nézve pedig, azt írta, hogy alkalmas az apostolságra, és mindenre elégséges, Isten segítségével.

Harmadik és az elsőknél magasabb cselekedete az alázatosságnak az, hogy hiúságos dücsőséget, azaz dicsíretet, tiszteletet, nagyra-böcsülést ne kívánjon az ember szent életéből: sőt elrejtse és titkolva a benne való jót. Mert el akarja veszteni aranyát, a ki piacra terjeszti: bátorságosan őrzi, a ki erős lakat alatt tartja. A tüzet befedik hamuval, ha megakarják tartani: az életnek szentsége is, az alázatosság hamva alatt lehet maradandó. És a ki javait mutogatja, úgy jár, mint Ezekias, ki elveszté kincsét csak hogy mutogató. Meggondolja tehát az igazán alázatos, hogy, tekéletes igazság szerént, nincs miben dicsekedni. Mert ha jó vagyon benne, Istené, nem övé: veszedelmes lopás pedig, az Isten tisztességét magára fordítani; a mi másé, abból dicsíretet kívánni. Azért elhiszi, hogy Istent illeti a dücsőség: miénk csak a gyalázat és szégyenvallás. És miképen ama jámbor szolga, mikor eltörette és csaknem megvette vala az ammoniták városát, akkor hívá urát a táborba, hogy övé lenne a megvételnék dücsősége: úgy az alázatos ember, fárad, törődik, munkálkodik, és Istennek engedi a dücsőséget.

Ennek felette, nemcsak attúl tart, hogy a mi jó láttatik benne, talán az sem tiszta, talán restség, hidegség és nem igyenes célra néző rendelés volt benne: de ha tiszta jó is, sokkal többel tartozik annál, és oly kevés, a mit mível, ahoz képest a mit kellene mívelni, hogy gyalázatot érdemel kicsinységével. Tudja azt is, hogy sem jóvá, sem gonosszá nem téssen senkit az

emberek ítélése és dicsírése: azért semminek tartja ezeket. Sőt, miképpen Krisztus néha elrejtett csudatétele után; néha tiltotta, hogy ne hirdessék, csak azért, hogy a dicsíretet elkerülné: úgy a Krisztus-követő alázatos nem mutogatja, hanem örömet rejtve tartja javait. Ha pedig Istentől oly állapotban helyeztetett, mely nem lehet tisztelet nélkül: az alázatosság arra nem viszi, hogy elhagyja magát és állapotját meg ne böcsültesse külsőképen: de eszében tartja, hogy nem néki tesz a böcsülletet, mivel ő gyalá-zatra érdemes, hanem a tisztnek, mely Isten rendelése. Azért mint a tisztet, úgy a tisztességet azért vészi fel, hogy Istennek és felebarátjának alkalmasban szolgálhasson.

Negyedik felséges cselekedete az alázatosságnak az, hogy ember meggondolván, minémű gyalázatot és veszedelmet érdemelt bűneivel, utálja és minden kisebbségre érdemesnek érzi magát. Azért kívánja és örömet szenved, hogy mindenek utálják és semminek tartsák őtet. Megválasztja az alázatos ember az aranyat a sártól: ami jó benne vagyon, azt épen és igazán Istennek tulajdonítja; annak dicsíretét és dücsőséget néki engedi. Csak azt tartja magának, a mi tulajdon sajátja, azaz a vétket és veszedelmet. És mivel a bűnnek igaz zsoldja gyalázat, kisebbség, vereség, halál, ezekre méltónak ismeri magát, és méltán irtózik magától, mint utálatos dögtől.

Ötödik felsőbb és csudálatosb garádicsa az alázatosságnak az, hogy noha az alázatos ember isteni ajándékkal ékesített; noha a tekéletességnek tetejére jutott; noha mindenek csudálkozásával, dicsírésével, dücsőítésével terheltetik igazsága: de szívéhez nem ragad semmi a dücsőségből és tiszteletből, hanem, egyebek előtt nagy lévén, magában kicsinyen marad. Valóban és igazság szerint Isten előtt mindeneknél kisebbnek, alábbvalónak, vétkesbnek vallja és tartja magát, sőt kívánja, hogy mások is annak tartsák és magokat úgy viseljék hozzá, mint olyanhoz.

Csudálatos *paradoxom*, nehéz-hitelű dolog ez. A ki szent és jámbor, valjon vak-e, vagy bolond, hogy nem ismeri javait? És ha nem ismeri, mint adhat Istennek hálákat reája terjesztett javaiért? Ha érti és tudja javait, mint itéli a pogánynál és a cégéres gonoszságokkal terheseknél magát alábbvalónak, fogyatkozottabbnak?

Keresztyének, az alázatosság sem vakká és bolonddá, sem hála-datlanná nem teszi embert: hanem arra viszi, a mit a nagy szentek cselekedtek, és a mit Isten parancsolt. Sz. Pál azt itéli magáról, hogy az apostolok között kisebb, alacsonyb, és nem méltó, hogy apostol nevet viseljen. Tovább mégyen, és azt hirdeti, hogy ő a keresztyének között utolsóbb és kisebb. Ez sem elég, hanem az igazat szégyen nélkül kimondja, hogy ő minden bűnösök között első és legnagyobb bűnös. Ezzel sem elégedvén, nyilván kifejezi, hogy ő semmi. Sz. Ignatius martyr, Efesomba, Smirnába, Magnesiába, Rómába írt leveleiben, mennyiszer írja, hogy legkisebb mindenek között? Sz. Gergely attúl fél, hogy az ő bűneit országos romlással ne verje Isten. Ama földi szerafín, kinek szentségét nem győzi csudálni a világ, nyilván mondotta, hogy ő rosszabb és gonoszabb mindeneknél. Ezeket pedig nem hazugul, és képmutatásból, hanem értelmek és ítéletek igazságával mondották.

A sz.-írás parancsolattal kötelez válogatás nélkül minden embert, hogy mást mindent magánál feljebb valónak és böcsülletesbnek tartson. Krisztus urunk nemcsak parancsolja, hogy senki eleibe ne ülünk, mindenek után való helyt foglaljunk, mindeneket nálunknál elébbkelőnek alítsunk: hanem arra tanít, hogy a ki Isten ítéletiből legnagyobb és böcsülletesb közöttünk, maga ítélete szerint, legalacsonyb és kisebb légyen. Mert ha alázatosság nélkül nem lehet a szentség, a nagy szentség sem lehet nagy alázatosság nélkül. Azért a Krisztus iskolájában, a ki egyebek felett nagyobb szentségre akar jutni, egyebeknél alacsonyb szolgának kell magát ismerni.

Nem ellenkezik az alázatossággal, hogy ember ismerje magában az Isten ajándékát: hogy magát tudósbnak, józanbnak, okosbnak, adakozóbbnak tartsa, ama tudatlan, tolvajló, részeges, fajtalan embernél. Azért az alázatos Sz. Pál tudta és hálaadással értette, minémű nagy kincseket rakott Isten ebbe a választott edénybe; és arra nézve írta, hogy ő benne oly nagy tudomány vagyon, melyet senki a világi bölcsességnek fejedelmi közül nem tudott: oly okossággal áldatott,

mely sok nemzetségekben nem találtatott. Az is ő szava, hogy mindeneknél többet munkálkodott Istenért. De e mellett, akarátját lenyomta és magát semminek tartotta. Mert azt mondotta-e, hogy mindeneknél többet munkálkodott? De melléje vetette, hogy nem ő tőle volt az, hanem Isten ajándékából. Azt írta-e, hogy nem kisebb a több apostoloknál? De mindjárt megorvosolta a kevelység ellen, és melléje írta, hogy ő ugyan csak semmi.

Négy oka vagyon, melyért akárkiben mennyi sok jó légyen, magát azokért mások eleibe nem teheti.

Először: a ki megválasztja, a mi ő benne Istené és a mi tulajdon magáé, általéri, hogy csak az ő benne dicsíretes, a mi Istené: a mi pedig sajátja, az csak gyarlóság, fogyatkozás, véték. Mivel azért, a mi másé, azzal, nem dicsekedhetünk; a mi magunké, azzal senkinél jobbak nem lehetünk, - sőt vétkesek és haragérdemlők leszünk; világosan következik, hogy semmi nincs bennünk, miért kelljen más valaki eleibe ülnünk.

Másodszor: senki közülünk nem tudja egyebek szüvejárását és bűneiből kitérését; senki nem látja minémű ajándéki vannak Istennek másokban. A maga vétkeit és fogyatkozásait kiki látja s érzi. És, ha lelkiisméreti nem furdalja is, mivel Istennek fényes szemei mélyebben látnak, nem tudja, ha Isten kedvében vagyon-e vagy haragjában: mert, hogy bizonyos lenne alázatosságunk, azt akarta Isten, hogy magunk előtt bizonyos ne légyen lelki állapotunk. Azért vakmerőség nélkül nem ítélheti senki magát annál jobbnak, a kinek állapotját nem tudja. Azt is emellé adván, hogy aki ezelőtt egy órával nagy bűnös volt, egy szempillantásban nagy szentségre juthatott: és jutott-e vagy nem, mi nem tudjuk

Harmadszor: mennél nagyobb szentségre emeltetik ember, annál, nagyobb mennyei világossága vagyon: annál jobban érti akár mely apró vétkek rútságát: annál több fogyatkozásokat talál magában. Ha a verőfény sugara bé nem jó házunkba, port nem látunk: de ha egy kis lyukacsán befurja magát a fényesség, oly sűrű por látszik, hogy egymást éri. Megisméré és megvallá Ábrahám, hogy por és hamu: de nem mikor Egyiptomban bujdosott az éhség előtt, vagy mikor egyéb sok nyomorúságokat szenvedett; hanem mikor Isten előtt állott. Mi is akkor értjük fogyatkozásinkat, mikor Isten előtt forgunk: mikor az ő szépsége mellé támasztjuk rútságunkat: mikor az ő világosságával lelkünk setétsége megtisztítatik. A ki nem tud írni, vagy muzsikálni, oly képekre és énekekre csudálkozva bámul, melyekben számtalan fogyatkozást ismer, a ki érti a mesterséget. Így vagyon a lelki dolgok állapotja. A kiből isteni bölcseségnek fényessége vagyon, ott is fogyatkozást talál magában, a hol egyebek nem találának. Mert miképen setét éjszakán látszanak a csillagok, ottan nem tetszenek, mihent felkel a nap: úgy a hol az alázatosságnak világossága nem fénylik, tetszenek valaminek az emberi tekkéltességek; de mind befedtetnek és homályosodnak, mihent feltetszik az alázatosság.

A szent emberek azért magok vétkeinek szemlélésében és irto-gatásában elég dolgot találnak, nem érkeznek egyebek fogyatkozásainak vizsgálására. Annakokáért, az ő ismeretek és tudások szerént, igazán mondják, hogy nálóknál bűnös embert nem találnak.

Negyedszer: azt gondolják a szent emberek, hogy ha Isten úgy megvonná tőlök kegyelmes segítségét, mint a gonoszoktól; ha ő eleikbe olyan botránkozató okokat, olyan veszedelmes alkalmatosságokat, izgatásokat, kísérteteket bocsátana, minémükben vannak a legnagyobb bűnösök: talán olyan és annál is nagyobb vétkekbe esnének. Ellenben, ha ama gonosznak annyi segítséget és alkalmatosságot adott volna Isten a jóra, mennyit nekik adott: talán nagyobb szentségre jutott volna. Mi bizonyoson nem tudhatjuk, ha ezek így lettek volna-e: de tudhatjuk, hogy ezek lehetségesek: mivel Üdvözítőnk mondotta, hogy ha Tyrusban lettek volna a csudák, melyek a zsidók között voltak, penitenciatartásra indultak volna. Ez pedig elég arra, hogy senki magát más felibe ne emelje: hanem arra hagyván az ítéletet, a ki tud mindeneket, maga ismeretinek tekkéltességével, minden embernél alábbvalónak tartsa magát.

Mindezekre nézve, az igaz alázatos fel nem hivalkodik, akár mennyi jókban is, sőt mindenből okot vészen maga alázására. Ha látja, hogy Isten ajándéki vannak benne: meggondolja, hogy Isten kincse bízott egy gyarló edényre, melyet ha jól nem őriz, sőt, ha hasznot nem szerez

belőle, kárhozatjára fordul. Azt is eszébe juttatja, mit mívelne más, ha ilyen áldásokkal előztetnék Istentől. Ha elmés, vagy tudós; ha gazdag és böcsülletes állapotú: meggondolja, hogy annál nagyobb számadása léssen, mennél többet bízott Isten reá. Ha felebarátjának esetit hallja: eszébe jut, hogy ő is megeshetik; és, ha Istentől elhagyatnék, megesnék mint akárki. Azt sem felejt el, hogy a ki egy órában elesett, másban felkelhet. Annakokáért nem jár úgy, mint a ki megutálá a publikánust, Mária Magdolnát megítél: mely két példából megtanulta, hogy másnál jobbnak ne alítsa magát, ha csalatni nem akar. Mert könnyű Istennek a kemény kövekből Ábrahám fiait szerezni.

Meghallátok, keresztyének, a Keresztelő János alázatosságát. Megtanulátok, mi kívántatik az alázatossághoz. Azért kövessétek a Sz. Dávid példáját, ki azt írja, hogy ő felettébb megalázta magát. Mert mennél nagyobb valaki, annál inkább meg kell alázni magát: nem egy, vagy két dologban, hanem teljességgel mindenben. A mely búzakalász aláhajol, több szem vagyon benne, hogyses az igyenesen felállóban. A mely fának ágai terhesek gyümölcscsel, aláhajolnak: az üres vesszők mennek sugáron. Nincs könnyebb dolog, úgymond Sz. Bernárd, mint hogy alázatosok legyünk. Mert telik vagyunk alázás okaival, és, ha Isten előtt nincs utálatosb, mint a szegény kevély, méltán gyűlölséget érdemlünk, ha megismervén fogyatkozásinkat, mégis kevélykedünk. Kitűl oltalmazzon az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Ámen.

Mely üdvösséges a magunkismérése.

(Adv. III. vas. második besz.)

Természet hajlandósága hozza minden embernek a tudásnak kívánását. Azért az emberi elmének sugara örömet vizsgálja nemcsak a föld színén látható állatok természetit, hanem a földben temetett érceknek, sőt az egekben helyezett csillagoknak erejét és tulajdonságát. És miképen Salamon addig nem nyugodott, míg a legkisebb füvecskén kezdvén, a legnagyobb fák, barmok, röplő csúszó és úszó állatok mivoltát és minéműségét által nem értette elméjének nagyváltával: úgy a több emberek értelme telhetetlen nemcsak a régen lett dolgoknak, hanem a természet titkainak és felséges dolgainak általértésében.

De közönségesen abban vétkezünk, csaknem mindnyájan, hogy a mit legszükségesb tudni, arról nem tudakozunk. Mert kicsoda közülünk, ki, magába szállván, igazán akarná tudni és érteni, kicsoda ő?|Ki tudakozik magától, ki vagy? Minémű vagy, mind természeted állatjában, mind erkölcsödre és magadviselésére nézve?

Hallátok az evangéliumban, mely szorgalmatosan, mely sokképen tudakoznak a farizeusok Sz. Jánostól: Te ki vagy? Illés vagy-e te? Próféta vagy-e te? Hát mi vagy? Ki vagy? Mit mondasz? Mit keresztelsz? A kik ennyi különböző formán, ennyi kérdéssel vizsgálták a más állapotját, magoktól csak lágyan sem kérdették: Hát te ki vagy? Minémű vagy? Mennyi vétkekben búzhödöl? Mennyi fogyatkozásokkal terheltetel? Mert miképen a szem egyebeket lát, magát nem látja: úgy a mi értelmünk, elterjed ugyan sok dolgokra. Egyebekről örömet kérdezi: Emez micsodás? Amaz minémű? Nevetve nézi más hátán az iszákot, orcáján a mocskot, de maga ismerésére nem fordul, sőt mint az igen rút emberek tükörbe nem néznek, hogy éktelen ábrázatjokat ne lássák: úgy az emberi gyarlóság, nehezen fordítja szemét a maga fogyatkozásainak szemlélésére. Azért csaknem mindnyájan olyan csúfosok vagyunk, mint Thales, ki az egeket vizsgálván, lába előtt nem látta a vermet, melybe esett.

Tudakozván Chilon philosophus: Micsoda tudomány legjobb és hasznosb? Azt felelé Apolló: Ismerd magadat, és tudjad ki vagy. Tanítván ezzel, hogy a tudás kívánságának belénk oltott vágyódását leghasznosban foglaljuk a magunk ismerésében. Az anyaszentegyház, mikor a hosszú böjt első napján hamvat hint fejünkre, és azt mondja: Emlékezzél ember, hogy por vagy és porrá lészesz: nem egyébért cselekeszi ezt, hanem, hogy magunkat megismerjük. Isten ő maga, mikor azt parancsolta, hogy magunkat szemléljük; magunkra vigyázzunk; mikor az eset után Ádámától azt kérdezte: Hová estél? mikor azt mondotta néki: Por vagy, és porrá lesz: nem egyebet akart, hanem hogy magunkat ismerjük; tudjuk, mik voltunk; mivé leszünk. Mikor a próféták azt mondták, hogy mindnyájan olyanok vagyunk, mint a sár a fazekas kezében; és hogy nincs oka a pornak a kevélységre: nem egyébre néztek, hanem hogy magunkat ismertessék velünk. A mely beteget meg akart gyógyítani Krisztus, azt kérdezte tőlök: Mit akarnak? Tudta, hogy egészséget kívánnak: de azt várta, hogy ismerjék és megvallják nyavalyájukat. És talán azért nem gyógyított egy bolondot is, mert a bolond nem ismeri nyavalyáját, sőt okosnak alítja magát. Krisztus pedig csak azokat akarta orvosolni, a kik magok nyavalyáját megismerték.

Nem csuda, hogy ily sokképen jelentette Isten, mint kívánja, hogy magunkat ismerjük: mivel ennél hasznosb és üdvösségesb tudomány nem lehet. A több tudományok felfújnak és kevélyé tesznek, ez megalázza kevélységünket. A több tudományok nélkül mennyországba juthatunk: de senki nem üdvözü, ha magát nem ismeri; mivel a kedves jegyesnek is azt mondotta Isten, hogy ha magát nem ismeri, véle együtt nem lakhatik, nem nyájaskodhatik: hanem ki kell üzetni házából és barmokhoz illendő vétkek útjára kell szakadni. Végezetre, jobb és dicsíretesb a ki ismeri magát, hogysem a ki érti és tudja az egek forgását, a csillagok erejét, a több teremtett-állatok micsodaságát és tulajdonságát; mivel a magunk ismereti megfojtja a kevélység mérgét, belénk oltja az isteni félelemnek mennyei bölcseségét, az alázatosságnak tekéletességét

szívünkbe gyökereztetni, és miképpen Isten a földet, mint erős fundamentomra, a semmire rakta: úgy a keresztyéni alázatosság, mint feneketlen mélységre ásatott fundamentomon, semmiségünknek isméretin építettik.

Hogy azért voltaképpen tudjuk, kik vagyunk? honnan jöttünk? hová megyünk? és ebből az ismeretből igaz alázatosságra juthassunk: jer, szálljunk magunkba, és kiki közülünk kérdeje magát: Te ki vagy? azaz, mi voltál? mi vagy? mivé lesz? mert nem különben, hanem ezeknek értéséből juthatunk magunk ismeretire.

Én is azért ennek a három dolognak magyarázására igyenesítem a máii tanításomat: kérlek, ne járjon magatoktól távul gondolkodástok, ha ismerni akarjátok magatokat.

* * *

Úgy tetszik, könnyű embernek magát megismerni: mivel magunk terhének unakozásával tudjuk, és akarva sem titkolhatjuk magunktól, hogy sok testi-lelki fogyatkozásokkal és naponként-való nyavalyákkal nehezítettünk. Mindnyájunkban magva és gyökere vagyunk minden gonosz vétkeknek. A hajlandóság, erőtlenség, gyarlóság, jóra való késedelmes restség lenyomja bennünk a jó igyekezetet. Ki nem érzi magában, testi nyavalyáinak sokaságát? jóra való gyengeségét? az elkezdett jókban, állhatatlan változásait és mindennapi vétkek fogyatkozásait? Noha ezeket érezzük és sajnáljuk: mindazáltal igazán felelt Thales philosophus: kitől mikor kérdenék: Mi volna legnehezebb? Azt felelé, hogy legnehezebb a magunk ismerése. Azért, Istennek kiváltképpen való segítsége és áldása nélkül, senki magát úgy nem ismerheti, a mint üdvösségére szükséges. Innen vagyunk, hogy Sz. Jób alázatos búzgósággal könyör-gött Istennek, hogy mutassa meg és ismertesse véle fogyatkozásait, bűneit, gonoszságait. Mert nem elég azt tudni, hogy gyarlók, halandók, bűnre hajlandók vagyunk: hanem ezeket úgy kell tudni, hogy a magunk ismereti által vétkeinket tisztítsuk, életünket szent erkölcsökkel ékesítsük, világi hiúságos dücsőségek kívánságait zabolázzuk, a nagyravágyódást serény igyekezettel eloltsuk, Istenünket féljük, attól, a ki jobbíthat és vastagíthat, buzgó szűvel segítséget és oltalmat kérjünk.

Annakokáért ha üdvösségesen akarjuk tudni, kik vagyunk? Elsőben, Istenünket kell alázatosan kérnünk, hogy lelki szemeinket felnyissa és a magunk ismeretire értelmünket világosítsa. Azután, józan és szorgalmatos gondolkodással, meg kell tekintenünk micsodaságunkat és minéműségünket; azaz nemcsak természetünk alacsonyosságát, hanem erkölcsünk fogyatkozásait is kell értenünk.

Kétképpen lehet ez a magunk ismereti: vagy egybevetéssel, úgy, hogy az Istennek felséges méltósága és az egyéb állatok természete mellé vetvén mivoltunkat, abból tegyünk ítéletet magunkról: vagy egybevetés nélkül, mint magában vagyunk, úgy szemlélvén természetünk állapotját, életünk forgását, végét és erőtlenségünk fogyatkozásait.

Ha egybevetjük az isteni felséggel magunkat: micsodák vagyunk ő hozzá képest? Megmondja Sz. Dávid, mikor azt énekli: Te előtted Úr Isten és tehozzád képest az én állatom, mivoltom és természetem olyan, mint semmi. Kire nézve Sz. Pál nemcsak magáról mondja, hogy semmi: hanem mindenekről bátran írja, hogy akár mint alítsák magokat, csak semmik. Mert valami Isten kívül vagyunk, semmi ő hozzá képest, kinek neve az, hogy; Vagyunk. Azért a széles világ Isten előtt olyan, mint egy csepp harmat, mint semmi és hiúság. Mert az Isten bölcsesége végetlen, sőt Isten ő maga a bölcsesség; az Isten jósága határozatlan, sőt maga a jóság; ereje mindenható, tehetségének vége nincsen. Mi pedig tudatlanságnak tengeri, gonoszságnak örvényi, erőtlenségnek és minden fogyatkozásnak feneketlen mélységi vagyunk.

Állj meg itt, kiki vagy; és gondold meg, mi vagy te, a széles világon élő emberekhez képest? És, ha okosságod vagyunk, megérted, hogy olyan vagy, mintha nem is volnál, ennyi sokaság mellett. Menj tovább: és gondold meg, hogy valakik voltak, vannak és lesznek, mindazok Isten előtt olyanok, mint hiúság és semmi. Ebből tégy ítéletet, mi vagy te Istenhez képest? és feltaláld, hogy akárki légy, semminél semmibb vagy.

Menjünk elébb: és Isten mértékében, Krisztus szentséges életének fontjában mérjük meg erkölcsünket. Lássuk, ha heánosok nem vagyunk.

Jaj, mely mocskosnak látszik a mi tisztaságunk! mely haragosnak a mi szelídségünk! mely felfuvalkodottnak a mi alázatosságunk! mely kegyetlennek a mi irgalmasságunk! mely gyarlónak a mi erősségünk, ha a Krisztus tükörébe nézünk! Oh mely száraznak találhatik a mi sírásunk! mely képmutatónak töredelmességünk! mely fősvénynek adakozásunk! mely torkosnak bőjtölésünk! mely változónak állhatatosságunk! mely szófogadatlannak engedelmességünk, ha Krisztus urunk erkölce mellé állanak!

A mennyei angyalokhoz képest, valjon micsodák vagyunk mi férgesek? Az angyalok testetlenek, halandóságtól mentek, hatalmasok, gyorsak, igazak, mennyei boldogsággal tekéletesek; mi pedig rothadandó bűdös testben öltöztünk, halandóságunk nyavalyáival mindenfelől megkörnyékeztettünk, erőtlen gyarlók, késedelmes restek, veszedelemmel határosok, félelemmel és tudatlansággal teljesek vagyunk. A forgandó és változó üdőnek prédái, a szerencsének játéki, az állhatatlanságnak képei, a nyavalyáknak tárházi vagyunk. Gondolatunk csalatkozó, tanácsunk vakság, szólásunk hiúság, kívánságunk ocsmányság, értelmünk olyan az isteni dolgok látására, mint a bagoly szeme a nap sugári nézésére; a világi dolgokban a mit tudunk, ezered része annak, a mit nem tudunk.

Sz. Ágoston írja, hogy az oktalan-állatok érzékenységek erejével sokképen megelőznek minket. Mert nincs közülünk oly messzelátó, mint a sas; oly erős, mint az oroslány; oly gyors, mint a nyúl; oly jó szagló, mint a vizsla. Az oktalan-állatok öltözve születnek; magok oltalmazására nekik a természet fogat, szarvat, körmöt, vagy gyorsaságot adott, mellyel veszedelmek előtt szaladnak; mihent születnek, járnak és úsznak; természetek szükségére való eledelt munka nélkül találnak, sőt betegségek orvosságát is mester nélkül ismerik. Minket a természet fegyvertelenül és mezítelen vetett a sok veszedelmek közé: öltözetünket juhoktól, bogaraktól, barmoktól kell várnunk: hogy kenyeret ehessünk, száz különböző munkával kell fáradnunk, és az elégséges nem volna, ha oktalan-állatok segítségével nem járulna szántásunkhoz; eledelünk és táplálásunk, halak, madarak, barmok halála nélkül nem lehet: azért hogy mi egynéhány esztendő éljünk, sok ezer halállal mehet végbe. És mikor születünk, semmit nem tudunk; semmit nem mívelhetünk magunk javára valót. Végezetre, az oktalan-állatok közül sokan két- és háromszáz esztendő élnek; a mi életünk rövid határra zsinóroztatik. Mivel pedig magokra való gondviseléssel is megelőznek minket az okosságatlan barmok, a sz.-írás sok helyeken arra igazít, hogy a hangyáktól, gólyáktól, fecskéktől vegyünk értelmet és okoskodjunk.

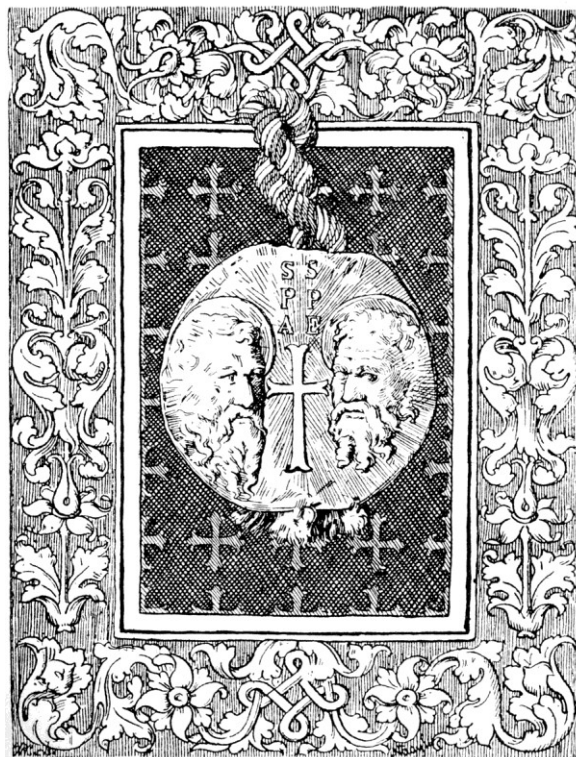
Mit mondjunk tovább? aValjon az érzékenységtelen állatok nem győznek-e meg sok dolgokban? Az egek nagysággal, szépséggel, felsőbb hellyel; az elementumok hatalmas cselekedetekkel; a virágok jó szaggal, szépséggel, mellyel a Salamon ékességét is megelőzik; az öreg fák virággal, gyümölcscsel, sok ideig tartósággal; a hó fehérséggel; a gyémánt és egyéb drága kövek fényességgel sokképen megelőznek minket.

Ez az egybevetés kimutatja alacsonyságunkat. De ha másra való tekintet nélkül, mivoltunkat és állapotunkat szemesen vizsgáljuk, nyilvánban ismerhetjük, kik vagyunk. Azért tekintsd meg, mi voltál? mi vagy? mivé lész?

ELŐSZÖR: Ne mástól, hanem magadtól kérdjed: Ki vagy te? Mi voltál? Miből lettél? És jusson eszedbe, hogy öröktől fogva semmi voltál, és magadtól örökké semmi lettél volna: hanem Isten ingyen nyújtott kegyelméből, mindenható erejével, semmiből teremtette az eget, földet és az emberi nemzetet. Teremtésünk után is, magunktól semmik vagyunk: mert ha szünetlen nem tartana Isten; ha csak szeméit elfordítaná rólunk, mindjárt semmivé lennénk. Nem úgy teremtett Isten minket, mint a mesteremberek építik a házat, faragják a széket: mert, minekutána a mesteremberek elvégezik munkájokat, nem tartják, nem őrizik alkotmányokat, melyek állandóságokban maradnak, mesterek gondviselése nélkül: de mi úgy vesszük Istentől lételünket, hogy szünetlen az ő hatalmas kezével tartatunk. És miképen ha a setét házból kiviszik a gyertyát, ottan elfogy és megszűnik benne a világosság; miképen a szó csak addig tart míg szól

valaki, mihent a szólástól megszűnik, ottan elfogy a szó és semmivé lészen: úgy mi mindnyájan, semmisedünk és elfogyunk, ha megvonsza kezét tőlünk az Isten. Azért, nemcsak Sz. János volt szózat: hanem mindnyájan, magunktól és magunk erőtlenségéből, semmik voltunk; Istenhez képest semmik vagyunk; és ha Istentől nem tartatnék lételünk, minden szempillantásban oly semmivé lennénk, mint voltunk a teremtés előtt, mikor nem voltunk.

A mi testünket nem akará Isten közbevetés nélkül semmiből teremteni, mint teremté lelkünket: hanem elsőben földet alkota, azután földből sárt csinála, és abból építé az első ember testét.

Pázmány bíbornok bullájának pecsége

Hogy pedig nemcsak a lábunkkal tapodott föld, hanem nevünk is emlékeztetne eredetünkről: Ádámnak, azaz földnek nevezé Isten az embereket. Deákul is, a mi nevünk földtől vétetett; és emlékeztet, hogy földből vagyon eredete testünknek; föld lakosi vagyunk, és végre földdé lészünk.

De a sár és semmi csak nagyatyák és ősök a test alkotásban. Közelebb-való származása, az anyák méhéből, mely szemérmes! Mint a tejet kifejik és megoltják: azonképen mondja a sz.-írás, hogy vérből és oltómagból származik testünk: tíz hónapig egy setét, bűdös rejtékbe, egy ganéjos rút tömlőbe rekesztetünk: melybe nem juthat semmi világosság sugara, semmi vígasztalás szózatja, semmi kedves ételek, italok vidámítása: hanem a mit köldökén magához szíhat anyja véreből, azon síndik és nevelkedik a gyermek. Ilyen tiszta fényes palotában fogantatnak a hatalmas királyok, mikor első pompával világra jönnek.

Ebből a tömlőből kiköltözésünk, azaz születésünk, anyánk szaggatásával, halálos fájdalommal és gyakran halálával szokott lenni. Nem elég, hogy szünetlen nehézségeket, fájdalmakat, ájulá-sokat, nyughatatlanságokat szerzünk terhességében szülénknek: hanem, mint a viperák, megöljük, vagy holt számban hagyjuk születésünkkel. Azért erre nézve is, mind Keresztelő János, mind ő maga Krisztus méltán nevezhette az embereket vipera-módon születetteknek.

Iszonyúság látni, pirotság meggondolni, szégyen kimondani, minémű éktelen, mezítelen, erőtlen, rút állapattal születünk. És, természet izgatásából érezvén nyavalyánkat, első szónk és beköszöntésünk sírás, jajgatás, melyek előljárói és jelenségi következő sok nyomorúságinknak. És ha anyánk méhében sok és nagy veszedelmekben forgottunk: születésünk után, mintha dajkáink volnának, a sok betegségek és fájdalma mindenfelől megkönyékeznek, úgy, hogy sokkal többen vannak, kik kisedkorokban meghalnak, hogysen a kik emberkort érnek.

Ha tovább akarod érteni, ki vagy, és mi voltál? Tekintsd lelked állapotját, fogantatásod és születésed napján. Sz. Dávid írja, hogy hamisságokban és bűnökben fogantattunk. Mert noha kiben-kiben csak egy az eredendő bűn: de, mivel az gyökere és forrása a több vétkeknek, méltán bűnök sokaságának nevezi azt Sz. Dávid, és azt mondja, hogy anyánk méhében, minek előtte Istent ismérnök, elidegenedtünk tőle és pokolra méltók voltunk: születésünk erejéből harag fiai, veszedelem taplói voltunk. Ha azért, mint a dajkák testi rútságunkat, úgy az Isten irgalmassága, a keresztség fordójében, szent Fia vérével meg nem mosogatta volna lelkünket: örök veszedelemben és kárhozatban maradtunk volna. És noha szent malasztjával kitisztít ebből a veszedelmes lelki nyavalyából: de megmarad a gyarlóság, mellyel gyermekségünkűl fogva minden gonoszra hajlandók vagyunk; és könnyen aláesünk, ha Isten erejével nem őriztetünk.

Ihon érted, mi voltál: elsőben semmi, azután föld és sár, végre, ganéj között fogantatott, számtalan nyomorúság alá vettetett, eredendő bűnnel kárhozatot érdemlő voltál. Szólatlan kicsinységedet, mint oktalan-állat, csak tested táplálásában és vastagításában töltötted: felserdült gyermekségedet játékban, ugrásban, bolondoskodásban fogyattad: tekintsd immár, ha mindezekben, vagyon-e kevélykedés-nemző és nevelő okod? Nincs-e alázatra és gyalázatra méltó nagy okod? De menjünk tovább.

MÁSODSZOR: Akarod-e tudni immár most, ki vagy? és mi vagy? Semmiből lett semmi. Mert magadtúl mindjárt semmi lennél, ha Isten nem tartaná létedet.

Ennek-felette, akár tested, akár lelked állapotját tekintsed, veszedelem, rútság, fogyatkozás minden dolgod.

Ha fát gyümölcsérül ismerünk: nézzed mennyi rútság származik orrodból, szájadból, egyéb részeidből. Aranyszájú Sz. János a mi testünket szarzsáknak és bűdös kamaraszéknek nevezi, és mikor igen jóllakunk, abban fáradunk, úgymond, hogy több ganéjt csináljunk. Nézzed, mennyi bűdös ganéj, takony, nyál, vizellet takaroszik testünkűl! mennyi szenny, serke, tetű származik ebből! és eszedbe veheted, kiki vagy, ha az eget éred is fejeddel, hogy olyan vagy, mint egy bűdös perváta: mert a te tested bűdösségek műhelye, mely megbüzhöti valami magába vészen. Annakokáért a sz.-írás nagy gyalázással szól a mi testünkűl, hogy ennek gyűlölségére és utálására indíttassunk. Ezt sárból csinált cserépháznak nevezi: lelkünk tömlöcének mondja: lélek kötelének híja: és valamíg a testben vagyon lelkünk, kötözött és vasbaveretett rab a neve. Végezetre, a testet koporsónak nevezi a sz.-írás, mikor az embereket koporsóban lakóknak mondja: mert noha, mint a koporsó, kívül szépnek látszik a test, de belől bűdös rútsággal teljes.

Ha csak bűdösségét nyelnők a testnek, kínját nem éreznők, tűrhető volna: de annyi keserves fájdalomokkal terheltetik, annyi szörnyű kínokkal gyötörtetik a halandó test, hogy semmi gonosztévőt a hóhérok úgy nem vallatnak, mint kínozzák a testet magából származott nyavalyái.

Az orvos-doctorok több betegséget találtak az emberi testben, hogysen napot az esztendőben: és a sok újítás miatt, még most sem értek véget a nyavalyák számlálásában. Mert nincs oly izecske, nincs oly részecske testünkben, melynek magán-való nyavalyái és keserves fájdalmai nem volnának.

Nem szólok ama lassú, de orvoslás nélkül, halálos betegségekről, melyeket Sz. Gergely számlál, mikor azt írja, hogy az embernek teljes élete betegség: mert ha az éhség étellel, a szomjúság itallal, a fáradtság nyugodalommal, a nyugodalom munkával, a vigyázás álommal, az álom vigyázással, a hévség hidegítéssel, a fázás melegítéssel nem orvosoltatik, megöli az embert: hanem a kólíka, köszvény, *arena*, szem-, fog-, fő-, gyomorfájások és egyéb betegségek

oly gyakran és oly keservesen kínoznak, hogy sokszor emberrel az életet meguntatják és kíváncsítják a halált véle: mert orvosságnak és könnyebbségnek látszik a halál, a kínokhoz képest. Úgy vagyon, nem mindnyájan egyaránt részesek a betegségekben: de azért senki teljességgel ment nem lehet tőlök.

Nem elegek a testnek rothadóságából származott keserves fájdalmak és az ellenségek, vagy fenevadak dühösségi, kínozásunkra, hanem, magunk, szántsándékkal bajt és bút szerzünk magunknak. Azt írja a Bölcs, hogy minden ember, születése napjától fogva haláláig, nehéz igát visel: sok gondolatokkal, rettegetésekkel, várakodásokkal, terheli magát: a bosszúság, irigység, bizonytalan habozás, versengés, fejünkre várt halál félelme, mindeneket úgy háborgat, hogy éjjeli álmat is megszakasztanak. És noha ezek hétszeresek a gonoszokban: de minden részből üresen nem marad senki tőlök. Mert a bánat szorgalmatosság, gond, félelem, reménység, unatlan esztenez mindeneket. A kinek gazdagsága nincsen, bánkódik: a kinek vagyon, félve és rettegetve őrizi. A kinek méltóságos tisztja nincsen, vágyódik; a kinek vagyon, megunakodik a gond és fáradság alatt. A kinek fiai nincsenek, bánja magtalanságát: a kinek vannak, nyughatatlankodik, hogy jól hagyja őket. Egy szóval, teliden-teli ember a sok nyavalyával. És ha valami kis öröme vagyon, egy pontnyi: mert, ha azt a sok fájdalmak és törődések mellé vetjük, olyan, mintha egy csepp bort öntenél egy serleg vízbe.

Talán azt monddod, hogy sok jó is vagyon benned; úgymint: tagjaid erőssége, húsod szépsége; ifjúságod ékessége, érzékenységed gyönyörűsége, gazdagságod bővsége, bölcseséged, böcsülletes állapotod. tiszted, birodalmad? mert ugyanis ezek csalják és földhöz foglalják az emberek kedvét.

Valaki ezt monddod, kérlek, gondold meg, mennyi fogyatkozásokkal és veszedelmes szorongatásokkal elegyítették ez a kevés jó? Damokles hízelkedő szókkal magasztalá egy királynak boldogságát; próbáltatni akará a király véle ezt a boldog állapotot. Azért aranyágyba, drága vankosokra fekteté; pohárszékeket rakata; szép étkekkel megtölteté az asztalt; kedves italokkal pároltatá a házat: és mikor királyi módon szolgálának néki, boldognak állítja vala magát Damokles. Azonban a padláson egy hegyes tört bocsátanak feje felibe, melyet vékony lószőrre függesztettek vala. Ezt látván Damokles, elhala, és nem hogy enni, de motczanni sem mervén, sok könnyöggel untatá a királyt, hogy abból a boldog állapotból kiszabadítaná. Ezzel ismérteté a király, mennyi félelmek és rettegetések, mennyi veszedelmek é fogyatkozások vannak a világi boldogságban; és mely igaz, a mit egy *poëta* mondott, hogy vékony cernán függ az embernek minden állapotja. Mely igazságot sokkal elébb jelentett a Szentlélek, mikor Mózes által azt mondotta, hogy a mi életünk függőben vagyon és mikor nem vélnők, akkor leszakad. Bezzeg, ha ezt voltaképen értenők, szinte mint Damokles, reszketve félnénk a közelvaló romlástúl; és a rövid gyönyörűségnek nem örülnénk, melyből végetlen veszedelem következik.

De bár tiszták és elegyítés nélkül volnának is a világ javai: oly rövidek mindezek és oly veszendők, hogy szeretést nem érdem -lenek. Mert az erőt és szépséget egy hideglelés elfogyatja, a gazdagságot egy szikra megemésztja, a felséget egy óra földhöz veri. Azért sűrűbb és világosb hasonlatosságokkal előnkbe nem adhatta a Szentlélek életünknek és javainknak múlandó hiúságát, mint mikor azt mondotta, hogy a mi világi életünk és minden állapotunk olyan, mint a kevés ideig tartó pára, mely hamar elenyészik: olyan, mint a kemence füstje, mely késedelem nélkül eloszol: olyan, mint a tajték, mely egy szelecskétül elszaggattatik: olyan, mint a szél, mely menten mégyen és vissza nem tér: olyan, mint a virág, mely hamar meghervad és szárad: olyan, mint az árnyék, mely ha délig nő, dellyest apad, és azon állapotban soha nem marad: olyan, mint az álom, mely csak rövid hiúság. Egy szóval, igazán írja Seneca, hogy ha egybeveted amennyit éltél, azzal amennyi ideig azelőtt nem éltél; ha az örökkévalóság mellé teszed amit te hosszú életnek tartasz: csak olyan ez, mint egy pont és semmi.

Tűrhetők volnának ezek a bűdös test fogyatkozási: de ezeknél nagyobb gonosz vagyon benne. Mert ez minden bűnnek műhelye, minden gonoszságnak izgatója. Öszveesküdt a test az ördöggel, a lélek veszedelmére, és az ő kívánsági szünetlen harcolnak a lélekkel: úgy, hogy nem

egyéb a halandó test, hanem fegyvere a mi ellenségünknek: ki szemekkel harcol, hogy bujaságra vigyen: torkunkkal, hogy részegessé tegyen: hasunkkal, hogy dobzódásra vigyen: nyelvünkkel, hogy sok egyéb vétkekre taszítson. E mellett, barátság színe alatt, a szegény lelket kötve tartja és lenyomja.

Erre nézve, parancsolja Isten Sz. Pál által, hogy a testnek ne kedvezzünk; kívánságinak ne engedjünk: hanem eszünkben forogjon, hogy nem a test szolgálatjára teremtettünk: és valaki ennek igen kedvez, rabságban vagyon. Azért, mint szolgát, úgy tartsuk a testet; mint a számárt, úgy ostorozzuk, és határában tartóztassuk: a szolgának uralkodást ne engedjünk, hogy kárhozatra ne jussunk. Mert bizonyos igazság az, hogy semmi jó nincs abban, aki testét igen szereti: azért, végre is el nem kerüli a kárhozatot.

De menjünk tovább, és, ha ennyi fogyatkozás vagyon testünk állapotjában, erőnk és tehetségünk minémű, jer, lássuk. És kérjük magunktól, micsoda munkára vagy elégséges: minémű erőd vagyon? mit cselekedhetel? És, ha magunkat meg nem akarjuk csalni, bizonyosan megtapasztaljuk, hogy semmitemhetők, semmi erejük vagyunk. Mert,

Először: a természetnek akárminémű munkájára sincs tehetségünk, az Istennek segítése és velünk munkálkodása nélkül. Nemcsak Istenben élünk és vagyunk, úgymond Sz. Pál, hanem ő benne mozgunk, ő segítségével lehet legkisebb mozdulásunk: ő az, a ki minden cselekedetünket velünk együtt cselekeszi. És miképen a fejsze, vagy fűrű semmit nem metszhet, emberi mozdítás nélkül; miképen a penna nem írhat, újjaink igazgatása nélkül: úgy a teremtett-állat semmit nem mivelhet Isten segítése és velünk együtt munkálkodása nélkül. Mert csak egyedül Istenben vagyon oly hatalom, mely segítők nélkül valamit mivelhet: mi pedig nem láthatunk, nem járhatunk, nem szólhatunk, nem mozdulhatunk, ha Isten ezekben velünk együtt nem munkálkodik. Nem is kell azt gondolni, hogy, ha Isten a bűnös cselekedeteket velünk együtt cselekeszi, ő is bűnbe esik: mert nincs magán a cselekedet mivoltában bűn: mivel, külső cselekedetre nézve, a hadakozó jámbor, bűn nélkül, úgy megöli az embert, mint a lator gyilkos; a hagymázban fekvő, úgy arcul veri apját, mint az istentelen fiú; a jámbor házas, úgy él a feleségével, mint a fajtalan, latrával; a halálra éhező, úgy elveszi marháját, mint a lopó. Kiből megtetszik, hogy a külső cselekedet, magában, bűn nem lévén, Isten azokra segítheti embert vétek nélkül: mert a vétek, emberben vagyon, a ki szabad akarva törvény ellen cselekeszik.

Másodszor: a jó erkölcsös és üdvösséges cselekedetre oly erőtlenekek vagyunk, hogy magunktól azoknak meggondolására sem érkezünk, ha természet folyása és rendi felett nem segít Isten, a ki kezdi és végbeviszi ami jó bennünk vagyon, a ki az akarást és véghezvitelt szerzi bennünk. Azért veszedelmünk és gonoszságunk magunktól vagyon: segítségünk Istentől, a kitől vésszük, valami jó vagyon bennünk. Mert miképen a szem, nem láthat világosság nélkül; a test, nem élhet étel nélkül; az ereje szakadt beteg, nem járhat segítők nélkül; a kő, fel nem mehet külső erő nélkül: úgy, Isten segítése nélkül, üdvösséges jót nem mivelhetünk; az ő vonása nélkül, ő hozzá nem mehetünk.

Három szép hasonlatossággal ismerteti a sz.-írás ezt a mi fogyatkozásunkat: először, azt mondja, hogy a szőlő vesszőnek termése nem lehet, ha a tőnek erejéből és nedvesítéséből nem vastagodik, sőt a venyigéből, nemhogy ágast, vagy gerendát, de egy szeget sem csinálhatni: azonképen mibennünk semmi haszonra és jóra való nincsen, ha a Krisztus malasztja és segítése nem gyámolít. Másodszor, azt írja Sz. Pál, hogy mi olyanok vagyunk, mint a letörött óltó-ágacska; mely soha nem gyümölcsözik, hanem ha a gyökeres fába oltatik, és a gyökér nedvességével elevenedik. Harmadszor, Sz. Dávid azt mondja, hogy, Istenre néző dolgokban, olyan a mi lelkünk mennyei harmat nélkül, mint a száraz föld eső nélkül. Azért miképen az első teremtésben, a föld haszontalan és üres volt, azaz erő sem volt benne, mellyel hasznos termést hozhatott volna, és Isten sem teremtett vala fát vagy füvet benne, hanem sovány, kopár és semmirekellő vala: eképen a mi lelkünk, minden jó gyümölcsözésre elégtelen és haszontalan, ha mennyei malasztal nem vastagodik magtalansága.

Ha azért valami jót cselekeszünk, nem miénk az, hanem Istené, a kinek erejével munkálkodunk. És igazán mondhatjuk Istenünknek: Tiéd Uram és te tőled vettük valamivel kedvesvedünk néked. Ha jutalmazod szolgálatunkat, magad ajándékit ajándékozod. Mert miképen József az ő atyjafiainak pénzen ada búzát, de pénzt is ada, mellyel búzát vásárlottak: úgy a te kegyelmességed reá segített a munkára, hogy szegődésedet megteljesítenéd.

Akarod-e mégis tovább tudni, te ki vagy cselekedetedben? Ha eredeted és születésed, ha természeted és tehetséged fogyatkozási tekintetessé nem tehetnek, talán cselekedetid méltóságosbba tehetnek? De jaj, mely fogyatkozottak a mi cselekedetink! Ha az Isten irgalma nem tartana, régen, mint Sodoma, elvesztünk volna, ha zabolán nem hordozná Isten a sátánt, hogy teljes erejét reánk ne fordítsa; ha erőtlenségünket nem vastagítaná; ha veszedelmünk okait nem távoztatná: régen pokolban kínlódnék a mi lelkünk. Mert valamely bűnbe esett valaki, azonba esnék akárki, ha Istentől nem oltalmaztatnék. Azért minden ember úgy szólhat magáról, mint Sz. Ágoston: Uram, e világ bűneit mind én cselekedtem volna, ha a te oltalmad nem tartóztatott volna. A mi jó bennem vagyon, te tőled vagyon: ha mikor állottam, te erőddel állottam: mikor elestem, magamtól estem, és örökké sárban hevertem volna, ha te fel nem emeltél volna: és minekutána felállattál, ismét mindjárt elestem volna, ha te nem tartottál volna.

Ilyenek a mi erkölcsink magunktól. Azért cselekedetünkkel, semminél is alábbvalók lettünk: mivel tekéletes igazság, amit az igazság tanított, hogy jobb volna nem születni, azaz semmiségben maradni, hogysen bűnbe esni, és abban megkeményedni.

Mózes akkor vévé eszébe, hogy rút sennyedékekkel poklos keze, mikor kebelébe nyúla. Jer mi is nyúlunk belső rejtekébe szívünknek: és elsőben, gondoljuk meg, hogy az egész világ, vagy a testi gyönyörőségeket, vagy a szemmel látott gazdagságokat, vagy a felső és böcsülletes állapotokat szomjúhozza, úzi, kergeti. Annyira elragadtatnak pedig ezeknek kívánságával az emberek, hogy hanyatthomlok minden bűnökre mennek érettek. Juttassuk eszünkbe azért, mennyiszor és mely sokképen vetkeztünk ezekben. Oh ember! Isten téged a keresztségben megmosogatott, fiává fogadott, lelki áldomásokkal felékesített: te pedig, mint ama tékozló fiú, meg nem gondolván, hogy veszni kell annak, a ki Istentől eltávozik, bűnöd és gonoszságod által elhagyván Istenedet, eltávoztál tőle; menyeyi gazdagságát eltékozlottad; Istennek szentelő malasztját és barátságát elvesztetted; lelkedet ördög szolgálatjába, sőt rabságába ejtetted; Istent ellenségül vetted; minden érdemedet és győjteményidet, melyet ifjúságodtól fogva kerestél, megfojtottad: úgy, hogy örökké elvesznek és haszontalanok lesznek, ha lelkeddel együtt, Isten irgalmával nem elevenítettnek. Ennek-felette: miképen Ádámot Isten minden állatok urává tette, de egy bűnnel minden állatok szolgálja lén; és mindjárt a bűn után, Ábelt juhásztorrá; Káint szántó béressé kelle tenni: úgy te, a tékozló fiúval, oktalan-állatok pásztora, sőt, mint Nabukodonozor, oktalan-állathoz hasonló lettél, hasad és hasadalja kedve kereséssel.

Ha igaz tehát, a mit Sz. Bernárd írva hagyott, hogy nincs az ember orrában oly nehézságú poshadt dög, mely büdös Isten előtt a bűnös lélek. Valaki magát ismeri, és cselekedetinek rútságát szemléli: eszébe veheti, hogy a magunktól származott cselekedetek nem dücsőséges dicsíretet és jutalmazó fizetést, hanem szégyent és gyalázatot érdemlenek; azért úgy nézi magát, mint a büdös dögöt, melyből szünetlen folynak a gonosz bűnök rútsági.

Így gondolkodott bezzeg Dávid király, mikor magát holt ebhez hasonlította: jelentvén ezzel, hogy mint a holt test egyebet nem szerez büdösségnél: úgy, Isten segítsége nélkül, bűnös vétkeknél egyéb nincs mi bennünk.

Vaj adná Isten, hogy mindnyájan így ismérnök vétkeinket. De jaj, s meg jaj, ki sokan vannak olyanok, mint a ki azt mondotta: Gazdag vagyok, és nincs semmi szükségem! Noha nyomorult, szegény, mezítelen és vak volt. Nincs orvossága a betegségnek, ha meg nem ismertetik. Legveszedelmesb a hagymáz, melyben a beteg nem érzi betegségét, hanem csácsog, és örül nyavalyáján. Menjünk tovább.

HARMADSZOR és utolszor: Sokkal inkább ismerhetjük magunkat, ha megtekintjük, mi leszen vége a világ tömlöcében való nyavaly-gásoknak? Mert.

Először: ha most értékes állapotban vagyunk, bizonytalan mire jutunk holtunk napjáig. Nézd ama hetven királyt, az Adonibezek asztala alatt, kezek, lábok nélkül, mint kapdosnak ebmódra a koncon; tekintsd a Saul király testét felakasztva egy kőfalon; lássad Július császárt a templomban, huszonkét halálos sebben; Caligulát, harminchárom vágással megölve; világbíró Sándort, Tiberiust, Trajanust, Constantinust méreggel végeződve. Jusson eszedbe, hogy Valens egy házikóban megége; Gordianus felakasz-taték; Pertinax és Maximinus feje kopja hegyén hordoztaték; Nicephorus Phocas, mikor ágyában aludnék, megöleték. Több sok hatalmas fejedelmek, ilyen véletlen veszélyekkel vesztek. Sokan rabságra, sokan küldusságra, sokan egyéb nagy nyavalyákra jutottak, a hatalmas emberek közül. Azért rajtunk is történhetik, a mi másón történt: és bizonytalan végünk félelemnek rettegésével kínoz.

Ha testi állapotunk ily bizonytalan, sokkal félelmesb a lélek dolga és következhető szerencséje. Most állunk-e? Nem tudjuk, ha holnap el nem esünk. Most Isten kedvében vagyunk-e? Nem tudjuk, ha végig állandók leszünk; ha a pokol tüzét elkerüljük. Azért jövődöre nézve, minden dolgunk félelem és szomorú rettegés.

Másodszor: ha idején meg nem halunk, a vénség rajtunk; melyet a Bölcs kínok idejének nevez. Mert a vénség szünetlen betegség, melyben szemeink homályosodnak, hallásunk siketedik, szaglásunk és ízlésünk tompul, illetésünk nehezül. A köhögések, szemfolyások, taknyosságok, fájdalma, erőtlenségek, ízeten ételek, szakadozott aluvások, mendennapi kenyér a véneknél. Sőt az elmének élessége, az emlékezésnek elevesége, az okosságnak világossága, vagy meghomályosodik, vagy megfogyatkozik a vénségben. Azért, noha mindnyájan kívánjuk a vénséget: de, a Bölcs mondása szerént, valaki arra jut, igazán mondja, hogy nem tetszik néki.

Harmadszor: semmik ezek ahoz képest, hogy kimondotta Isten a bűn után sententiánkat, és bizonyosan meg kell halnunk. Véletlen és váratlan jó sokszor a halál; és nem tudjuk, hol, mikor, minémű halálunk leszen: de bizonyos, hogy közel vagy, és jöttön jó, sohult semmit nem késik. Azért teljes életünket kínozza a halál félelme. És, úgy tetszik, könnyebb volna a halált szenvedni, hogysen ennyi ideig, óránként, a halál félelmétől szorongattatni. Kire nézve mondotta ama nagy császár, hogy jobb egyszer általmenni a halálon, hogysen attúl mindennap rettegni.

Mikor immár közelgetni kezd a halál, előljáró vitézit küldi, hogy szállást készítsenek, a sok és nehéz fájdalma, melyek a kedves étkeket epévé, a gyönyörűséges italokat keserű ürömmé változtatják. És mikor szemeid elfordulnak, dobog melljed, reke-dez röhögő torkod, fogaid megfeketednek, orrod megvékonyodik, vakszemed beesik: eljő maga a halál, és erővel kiviszi testedből a lelket. Úgy marad a test, mint a tőke, érzékenység, mozdulás, szépség nélkül. Mihent kimégyen a lélek belőle, oly iszonyú, hogy legkedvesb fiának vagy házastársának holt testét sem nézheti ember iszonyodás nélkül: nem is tartja senki tovább házánál a holt testet, hanem a míg tisztességesen ki nem adhat rajta. Halál után, minden dögnél büdösebb az ember teste, ha hamar föld alá nem tétetik. Ott is, sem nemesség, sem gazdagság, sem bölcsesség meg nem menti, hogy meg ne büzhödjék, és, a mint Sz. Jób írja, apja, anyja a rothadás és férgek, vagy, a Bölcs írása szerént, kígyóknak, férgeknek öröksége leszen, azaz undok férgékké, férgek eledelévé, végre porrá leszen. És kiki vagy, akár mint gyengéltessed testedet, de földbe tétetik; legalacsonyrendű emberek lába alá vettetik: és a kiket semmire böcsüllöttél, azok járnak hasadon. A fák között nagy különbözés vagy, míg meg nem égnek: de mihent hamuvá fordulnak, semmi választás nem lehet közöttök. A szegény és gazdag, ifjú és vén, király és csordapásztor tetemi között semmi különbség nincs a halál után.

Negyedszer: ennél is rettenetesb az, hogy a halál után a szegény lélek, mindenektől elszakadván, a miben gyönyörködött, egyesegyedül vitetik az igaz itilő Isten széki eleibe, kinek böcsésége előtt semmi titkolva nem lehet; sem hizelkedéssel meg nem csalatik, sem ajándékokkal, sem könyörgéssel, sem rettentéssel nem hajol: hanem igazán és voltaképen, minden gondolatrúl, szólásrúl, cselekedetrúl, elmulatrúl számot kíván. Prókátora és bátorítója

ott nem léssen a léleknek, hanem csak az ő cselekedeti követik, és azok szerint ítítetik, örök kárhozatra, vagy boldogságra.

Meghallád ember, te ki vagy, mi voltál, mi vagy, mivé lesz, megtanulád, hogy semmiből és sárból lettél; ganéj fészkekben fogantattál; sok rútságokkal és nyavalyákkal környékeztettél; sok vétkekkel mocskoltattál; végre is tested ganéj, és férgek eledele léssen, és ki tudja, talán lelked pokol tűzének üszöge léssen? Valjon ezek, felfuvalkodott kevélységre izgatnak-e? Valjon illik-e, hogy bíborba, bársonyba takartassék a ganéj? hogy arannyal és drágakövekkel fényesíttessék a sár? hogy válogatott étkekkel híz-laltassék a férgek eledele? hogy tisztékben és böcsülletekben tel-hetetlenkedjék a bűnök gyalázatjával búzhödött genyedtség? Ki ne nevesse, ha a ganéj első helyeken vetekedik? mi közü a sárnak a cifrához? a rút féregnek a nagy böcsülthez? Ha föld vagy, láb alá való vagy: magasb helyt nem érdemlesz a földnél. Vajha igazán ismérnök magunkat! Vajha meggondolnók, mik voltunk? mik vagyunk? mivé leszünk? elfelejtjenők bezzeg a kevélységet, és azt kívánnók, hogy ezt a sárt megtapodják: ezt a bűnök gyalázatjával rútítottatott férget semmire böcsüljék. Mert noha külső cselekedetben kiki tartozik magát úgy viselni, mint hivatalja és méltósága kívánja: de e mellett arra köteles, hogy maga alacsonyságát ismerje; magát minden böcsülletre méltatlannak ítélje; maga erőtlenségét, maga sok vétkét szeme előtt hordozza, és mindenekben magát megalázza.

Szent Isten, nyisd meg lelki szemünket, hogy ismerjük magunkat. Elsőben pedig az én elmémet mennyei fényességeddel világosítsad, hogy a mit mondtam és valóságos igazságnak ítílek, azt ne csak értsem és tudjam, hanem azokból magamat megalázzam, méltatlan voltomat érezzem: hogy miképen megdícsíred a magamegalázó Keresztelő Jánost, úgy minket is megdícsírd szent Atyád előtt. Ámen.

Krisztus urunk születésének idejéről, módjáról és helyéről.

(Karácsonynapi első besz.)

A királyok könyvében olvassuk, hogy egy özvegyasszony fia véletlen meghala, és nem találván a keseredett anya egyéb vigasz-talást, Elizeushoz futa, lábaihoz borula, addig esedezők, addig áztatá könyhullatásával a földet előtte, hogy megesek szüve a prófétának: inasát, Giezit, a halottas házhoz küldé, kezébe adván istápját, mellyel támogatni szokta vala vénségének erőtlenségét, és megparancsolá, hogy azzal illesse és elevenítse a holt testet. De megértvén Elizeus, hogy ezzel meg nem éledett a gyermek, maga méne a halotthoz: úgy egybevonyá és megkicsinyíté magát, hogy a holt testre borulván, szemeit szemeihez, kezeit kezeihez, lábait lábaihoz tenné, és így, elsőben megmelegíté, végre megeleveníté a holt gyermeket.

Hasonlót cselekedett mi velünk a próféták Ura, az Atya Istennek Bölcsesége. Megholt vala bűnében az emberi nemzet: Isten az ő jóvoltának gazdagságát mutatván, nem akará érdeme szerént elhagyni; hanem hogy újonnan lelki életre támasztaná, elküldé Mózeset csudatévó vesszőjével; elküldé prófétáit, kik a törvénynek súlyos pálcájával eléggé illeték, sőt ütögeték az emberek szívét: de lelki életet és érzékenységet nem adhatának néki. Mert ha törvény által lehetett az igazulás, heában holt meg a Krisztus. A mi tehát lehetetlen volt a törvenytől, azt maga az Isten Fia vivé végbe: és, a ki régen sok nyelveken, sok képek és árnyékok által szólott, maga jöve hozzánk születése által: végetlen nagyságát, melyet az egek és föld meg nem környékezhettek, annyira egybevonyá, és, a mint szól az írás, az Igét annyira megrövidíté; magát annyira megüresíté és kicsinyíté, hogy gyermeki testtel egyesülvén, a szoros istállónak kiseded jászolába férne. Így eleveníté a kárhozat halálába esett embert.

Ezt a mi Urunk jövetelének emlékezetit terjeszti szemünk eleibe a máj napon az anyaszentegyház, mely ajtaja és kezdeti minden üdvösséges javainknak, melyeket Krisztus Urunktól vettünk. Mert ez a nap, melyen a másik Ádám, az üdvösségnek Atyja, bőrünkbe öltözik, hogy kiöltöztessen abból az oktalan-állat bőréből, melybe első atyánk bűne után búvék. Ez a nap, melyen a szeplőtelen Szűz az ő Fiát, bűnös Ézsau testének hasonlatosságára, bőrünkkel befedé, hogy ő általa atyai áldást nyerne nekünk. Ezen a napon, földről égig támasztaték ama lajtorja, melyen fel s alá járnak az Isten angyali. Ezen mutatá Isten amaz égi szivárványt, az örök békeségnek jelét, mikor az isteni fényességnek világossága az emberi természetnek felhőjével egybeelegyedék. Ez a nap, melyen a mi igaz szabadító Mózesünk, nem kákaszatyorba, hanem barmok jászolába téteték, és hogy véle nyájaskodhassunk, orcájának fényességét befedé emberi testünk fedelével. Ez a nap, melyen az Áron vesszeje virágzott; a Gedeon gyapja mennyei harmattal nedvesítettett; a Dánieltől látott kövecske a szeplőtelen Szűztől, emberi kéz és férfiú nélkül, elvált; és, az ő példájának hatalmával, a világ bálványit, aranyát, ezüstét, dücsőségét, gyönyörűségét egyszersmind földhöz verte; és azután oly nagy hegyé nevededett, hogy az egész világot betöltötte tudománnyal és szentséggel. Ezen a napon az erős Sámson, Dalilának szerelmétől, pólyába kötöztetett: a régi ködök és felhők, melyekben szokott vala Isten jelenni, eloszlottak: mert *Emmanuel*, velünk lakó Istenné lett, a kit ezek az árnyékok jelentettek.

Adná Isten, hogy értenők mindnyájan, mely nagy irgalmasságot cselekedett, mennyi sok ajándékkal látogatott minket születésével az Úr Krisztus. Lehetetlen, hogy buzgó szeretetire nem gerjednénk; serény szolgálatjára nem igyekeznénk, ha ennek az irgalmasságnak nagy voltát értenők. De ez minden fogyatkozásunknak gyökere és tunyaságunknak kútfeje, hogy ennyiszer hallván a Krisztus születését, csak úgy elmélkedünk arról, mint közönséges mindennapi dologról.

Hogy azért mélyebben és édesdedben értsük elrejtett titkait és böcsülhetetlen kincseit a mi Urunk születésének: másszorra hagyván az angyali követségnek és éneklésnek üdvösséges

tanúságát, ebben a rövid órában, melyet az isteni szolgálatnak szokatlan hosszabbsága enged, jer tekintsük meg a három dolgot, melyet az evangéliomban hallánk, tudniillik: a Krisztus születésének idejét, módját, helyét. Ezekből üdvösséges tanúságokat és lelki vígasztalásokat vehettek, ha figyelmetesek lesztek a hallgatásra és szófogadók az oktatásra.

* * *

Senki közülünk időt, módot és helyt nem választ születésére, hanem ezeket hírünk nélkül Isten rendeli, kedves akarátja szerént. De Krisztus isteni erejével és bölcsességével, nagy okokból és bizonyos tanúságokért, maga választotta és rendelte születésének minden állapotját: úgy, hogy ennek környűlálló dolgaiban semmi nem történt, magátul, elszánt nagy okok nélkül.

Idejét ha megtekintjük Urunk születésének, nem jöve mihelyt Ádám elesék, hanem azután négyezer esztendő tájban. Mert azt akarta, hogy az ember jól megismerje nyavalyás betegségét, és eszébe vegye, hogy Isten kegyelme és orvoslása nélkül abból meg nem szabadulhat, mely ismeret nélkül, oly buzgósággal nem kívántuk volna, oly böcsüllettel és háladással nem fogadtuk volna jövetelét. Miképen azért a tudós doctor akkor kezdi derekason gyógyítani a beteget, mikor minden erejét kimutatta és magát megismertette a nyavalya: úgy az Istennek bölcsesége elvárá, hogy a világ gonoszsága annyira nevedekjék, a mennyire lehetett, és akkor jöve ennek gyógyítására, akkor kezdde ennek orvoslásához.

A Krisztus születésének idejéről négy dolgot olvasunk; mindenik méltó elmélkedésre.

Először: azt mondja az evangéliom, hogy Augustus pogány császár uralkodott, és adófizetővé tette volt Zsidóországot, mikor Krisztus született. Ha Dávid, Ezekias, Joziás és hasonló szent királyok idejében született volna, gondolhatta volna valaki, hogy ezeknek tekéletes jámborságok érdemére nézve jött Krisztus e világra: maga nem a mi cselekedetünk igazságáért, hanem csak maga irgalmasságából jött hozzánk az Isten Fia. Ennek felette, ha szent királyok idejében született volna a Messiás, oly böcsülletes ajtatottsággal fogadtatott volna, mely váltságunknak végezett rendivel egybe nem férhetett: mivel alázatossággal és szenvedéssel akarta Isten végbevinni szabadulásunkat. Bé kellett azért teljesedni az írásoknak, hogy idegen fejedelem birodalma alatt születik, és Jessének gyökeréből fakad Krisztus: azaz mikor minden ágai kivágnak és csak földben rejtett gyökere marad a Dávid nemzetségének: mikor úgy megaprosodik és elfogy a királyi nemnek méltósága, mint az evangéliomban hallók, hogy József és Mária meg-fogyatkoztak vala, kik régi elejek várasában szállást sem találtak, hanem istállóba tértek. Végezetre, hogy világosban ismértetnék az Isten kegyelmessége, akkor illett Krisztusnak e földre jöni, mikor Zsidóország rabságra jutott vala; mikor, a pogány császár birtoka alatt, a pogányságból származott sok gonoszságok teljességgel eláradtak vala. Mert ez az Istennek irgalmassága, hogy akkor küldötte hozzánk szent Fiát, mikor ellenségi voltunk és haragot érdemlettünk: akkor nyújtotta segedelmét, mikor emberi segítségnek reménységéből kifogyott vala a zsidóság.

Másodszor: azt írja Sz. Lukács, hogy olykor születék Krisztus, mikor a pogány császár ravóitúl mindenek béirattak: a végre, hogy személyre és értékre adót vetnének, és az Isten népét sarcolatnák. Annakokáért írják a régi atyák, hogy mihent Krisztus született, ottan ravók lajstromába íratott, mint adózó jobbágy, és mivel a fél *siclust*, vagy két *drachmát* melyet Isten a templomra rendelt minden személytúl, a római császár maga adózására fordította volt: Krisztus urunk is, öregkorában, ezt az adót megfizette, mint az evangéliom előnkbe adja. Ah, mely igazán írja Sz. Lukács, hogy Augustus az egész világot béiratta! Ah, mely méltán mondja Sz. Pál, hogy a kised gyermek semmiben nem különböz a szolgátul: mivel az Istennek örökös Fia a római császár szolgálainak lajstromába iratik.

Keresztyének, mi valánk szolgák, és kegyetlen urak szolgálai valánk: a bűnnek, halálnak, ördögnek rabságában valánk: de imé, az Isten Fia mihent születik, adófizetésre kötelezi magát, hogy a mi sarcunkat letegye: a császár könyvébe iratik, hogy minket az élet könyvébe írjon.

Harmadszor: mivel Krisztus békeséget szeret és minket is békeségszeretőkké akart tenni, oly üdőben született, melyben egy közönséges úrnak birtokában lévén e világ, nagy és közönséges békeség volt. Ugyanis, az égi harmat tiszta és minden szelek hábo-rúitól csendesz üdőben szokott alászállani: a szent próféták pedig nem csak mennyei harmatnak, hanem békeség fejedelmének nevezték Krisztust: és azt jövendölték, hogy ő idejében a békeségnek bővsége leszen. Azért az emberek kardokból szántóvasat, kopja-vasból kapákat csinálnak; eltörik a kezijakat; tüzet raknak a pajzsokból. És, hogy ennek a békeségnek csudálatos voltát előnkbe adná Izsaiás, azt írja, hogy a Krisztus országában a farkas báránnyal, a párduc gödölyével, az orosz lány borjával együtt lakik, és egymásnak nem ártnak: mert egy kis gyermek legelteti őket. Mindezeket azt kell érteni, hogy a hol Krisztus uralkodik, békeségnek kell ott lenni: azért hallád az evangéliomban, hogy mihent született, ottan békeséget hirdettek az angyalok. Mert, a Sz. Pál mondása szerint, Krisztus a mi békeségünk: és oly fene természetű vad ember nem lehet, ki meg nem szelídül, ha szívében Krisztus születik. Azért, valahol haragtartás, gyűlölség, bosszúállás, visszavonyás vagyon, bizonyoson higyjétek, hogy ott nem született a szelíd Krisztus, hanem a háborúság-szerző és szerető sátán uralkodik. Mert az Isten: békeségnek és nem visszavonyásnak Istene. Az ő lakóhelye békeség, melyben nem részesek a gonoszok.

Negyedszer: hideg télben, meleg ház kívül született az igazságnak napja: hogy a hideg világot melegítene, hogy szenvedéssel sanyarúsággal kezdené érettünk való fáradságit. Gyermeknek, és hideg istállóban született gyermeknek, és a kinek alig volt egy darab posztócskája, alkalmatlan volt a téli üdő: mégis a hideg telet választá Krisztus születésére, hogy szenvedésen kezdené életét. Olykor születék, mikor az éjszaka leghosszabb: de ugyanakkor a napok hosszabbodni, a setét éjszakák rövidülni kezdenek. Mert mikor a világ gonoszságának setétsége annyira nevedett, valamennyire lehetett, akkor kezdé az Isten Fia, példájának és tanításának világosságával, fogyatni és rövidíteni a régi setétséget; akkor kezdé az új világosságot, az isteni tudományt nevelni és öregbíteni. Végezetre, miképen az Áron vesszeje éjjel virágozék; miképpen az Isten szekrénye éjjel veré földhöz a Dágon bálványát; miképen az Isten angyala éjfélnélkor ölé meg Egyiptomnak elsőszülöttit: azon-képen setét éjszakának kellő közepin jöve e világra a mindenható Ige, mikor a pásztorok éjjeli vigyázással őriznék nyájokat.

Ebből nemcsak azt tanuljuk, hogy temérdek setétségben volt a világ, Urunk jöve tele előtt, de ő világosította a halál árnyékának setétségében lévőket: hanem azt is megérthetjük, hogy miképen a mi szemünk nem láthat a setétben, úgy a mi értelmünk meg nem foghatja a Krisztus születésének csudálatos voltát: hanem fogva kell tartanunk okosságunkat: nem kell annak itéletit és vizsgálatát nyargalóban bocsátani: a hitnek és ajtatos akaratnak erejével arra kell vinni, hogy elhigye a mit meg nem foghat. És miképen ama szent állatok, melyeket Ezekiel látta, lebocsátották szárnyokat; elhagyták röpdőséseket, mihent az isteni szózatot hallották: úgy mi is, fel nem érvén elmékedéseinkkel, mint lehessen az Isten emberré, az igazmondó Isten szavára megalázzuk okoskodásunkat, és ezt a setétségben elrejtett mélységet leborulva imádjuk. Ezt cselekeszi az anyaszentegyház; mert a szent misében a *Credo*-nak több felséges részeire le nem borul a pap, mihelyt arra jut: És emberré lett: mindjárt térdre esik és az oltárra borul. Hasonlóképen a mise végén, a Sz. János evangéliomát olvasván, fenn áll a pappal egyetemben a község, valamíg ama szókra nem jut: És az Ige testté lén: akkor mindnyájan térdre esnek: nemcsak böcsülletért, hanem hogy megalázzván magunkat a Krisztus alázatosságának emlékezetire, vallást tegyünk, hogy meggyözetünk ennek a felséges titoknak mélységes setétségétől, és csak leborulva kell imádnunk, a mit elmékedésünkkel meg nem foghatunk.

Módját a Krisztus születésének, azt mondja Izsaiás, hogy emberi nyelvvel ki nem mondhatni. Azért, mikor a Szentlélek vezérléséből ennek hirdetéséhez akart kezdeni, felkiáltott elsőben: Uram, ki hiszi a mit hall tőlünk, hogy egy szűz gyermeket szül, ki *Emmanuel*, velünk lakozó Isten, azaz Isten-ember leszen? A szűznek szüléséről azt írja, hogy minekelőtte az szülésnek erőltetését, vagy fájaldalmát és szenvedését érezné, fiúmagzatot hozott. Mert ha Krisztus öregkorában úgy ment tanítványihoz zárlott ajtókon által, hogy ezeket meg nem

nyitotta: mit csudálad, ha születésében békeségesen és sérelem nélkül ment által, nyomdok nem maradván utána? Azért, hogy fogantatásban, szülésben és szülés után szűznek ismérnök a Krisztus szent anyját, háromszor mondja Ezekiel, hogy az a kapu, melyen Isten hozzánk jött, betéve volt: meg nem nyitattott: betéve maradt a fejedelemnek. Mert, a Sz. Ágoston mondása szerént, ha születéssel felbontatnék a Szűznek épsége, nem mondatnék Krisztus szüztül születettni.

Mikor azért a szeplőtelen Szűz Urunkat méhében viselte, terhét nem érzette: mikor szülte, fájdalmát nem szenvedte: hanem mint az első Ádám csontjaiból fájdalom nélkül építették Éva, mint a csipkebokorból égetés nélkül fénylett a mennyei tűz: úgy a második Ádám, a mi Istenünk, a ki emésztő tűz, minden sérelem nélkül született Boldogasszonytól. Azért nem volt ebben a születésben semmi rútság, nem kívántatott ehez bába, nem volt szükséges egyéb asszonyemberek szorgalmatoskodása: hanem, a mint az evangéliom mondja, ő maga Boldogasszony takarta és pólyálta édes szülöttét.

Ezt a Krisztus születésének tisztaságát, a sz.-írás négy igen szép hasonlatossággal ismerteti.

Először, azt mondja, hogy miképen a nap minden sérelem nélkül bocsátja fényességét a földre; miképen az ő sugári épen és romlás nélkül hagyják az üveget, melyen általmennek; miképen meg nem szaggattatik a szövétnek, mikor más szövétneket meggyújt: azon-képen jó hozzánk az Üdvözítő, ki nem egyéb, hanem az örök dűcsőségnek fényessége, mely a világnak hitetlen vakságát isteni tudománnyal világosította.

Másodszor: hasonlítja Izsaiás az Urunk születését a termő fának virágzásához, és vesszőneveléséhez: Vessző fakad, úgymond, a Jesse gyökeréből és virág nevededik belőle. Nem gondolhatunk tisztább és szebb születést és származást, mint mikor a fa virágzik, vagy vesszőt nevel. Mert a fának virágja és vesszeje, minden külső mag nélkül, minden emberi ásás, kapálás nélkül, csak magátúl a fátúl fakad. Ebben pedig a nemzésben semmi éktelen rútság és véresítés, semmi sérelem és szakadás, semmi törés és bontakozás nincsen. Eképen lészen, úgymond Izsaiás, a Messiás születése: minden külső mag nélkül, Szentlélek árnyékozásából, egy gyenge szüztül tisztán és minden éktelenség nélkül születik.

Harmadszor: hasonlítja Sz. Dávid az Urunk jövetelét az égi harmathoz, mely a Gedeon gyapját megnedvesítette. Miképen az esők és harmatok, felhők és egek szakadása nélkül, csendeszen esnek; miképen a Gedeon gyapjára a mennyei harmat alászállott és azt elsőben megáztatá, megnedvesíté, azután ismét kinyomta Gedeon a tiszta harmatot belőle, de sem egyikkel, sem másikkal a gyapjú meg nem szaggattatott, meg nem sértetett: ezenképen ama mennyei harmat, melyet a régi próféták annyi óhajásokkal kívántak, mikor az egekből Boldogasszony méhébe bocsáttaték, mikor tiszta méhéből kiadaték, meg nem sérté semmiben ezt a tisztaságos gyapjat. Nem jöve a mi Urunk, mennydörgés, csattogás, villámlás, trombitaharso-gás között, mint régen a Sinai hegyére: mert talám ismét azt mondták volna az emberek, hogy ne szóljon nekik Isten: talám ismét elfutottak volna előtte, mint paradicsomban elfuta Ádám: hanem csendeszen jöve, mint a harmat szokott a gyapjúra szállani. És miképen az ember meg nem isméré az ördögöt paradicsomban, azt akará Krisztus, hogy az ördög se ismérné őtet születésében; és erre nézve, jöve hozzánk csendesz harmat módjára.

Negyedszer és utolszor: hasonlítja Ozeás próféta az Urunk születését hajnalhoz. Mert miképen a piros hajnal, egek sérelme nélkül, a világi állatoknak csudálatos örömmel mutatja magát: úgy a mi Üdvözítőnk, tisztaságos anyjának méhéből, minden alkalmatlanság nélkül született. Mikor azért elközelgetett születésének ideje, kimondhatatlan örömmel teljesíté szent anyját. És miképen az első Ádámra csendesz és kedves álmod bocsáta, mikor Évát oldalából építé: úgy a szeplőtelen Szűznek értelmét mennyei elmélkedéseknek mélységes tengerében, akarátját isteni szerelemnek gerjedező tüzében mindenestül elmeríté, mikor Urunkat elhozá, és, mint egy mély álomból, az isteni dolgok csudálokozásából felocsódván, előtte látá Szülöttét, Urát, Teremtőjét. Azért öröm és félelem között nem tudván mit mívelne, térdre borulván, hihető, hogy eképen szólott néki: Oh áldott gyermek! oh felséges Isten! oh édes Fiam! oh én mennyei szent

Atyám, oh Uram, Teremtőm! ki vagyok én, hogy alázatos szolgálódat ily nagy jóval látogatod? Szoptassalak-e téged mint fiamat, vagy imádjalak mint Istenemet? Bétakarjalak-e mint anyád, vagy tiszteljelek mint szolgálód? Tejet adjak-e, vagy temjénnel áldozzam néked? Hogy lehet, Uram, hogy ölembé vegyelek téged, ki az egeket betöltöd? Mint tápláljalak téged, ki minden állatokat eledellel tartasz? Efféle sok, és mi tőlünk gondolhatatlan ajtatosságok után, végre ölelvén, csókolván, sírván, örülvén, ölébe vevé és nagy böcsülettel bétakargatá Fiát, Atyját, Istenét.

Helyét a Krisztus születésének ha megtekintjük, arrúl az evan-geliomban három dolgot hallánk: hogy Betlehemben, a hol Dávid született vala; hogy istállóban született; hogy jászol volt bölcsője, posztó darabocskák pólyái. Megjövendölte volt Mikeás próféta, hogy az Izrael Ura, kinek első születése öröktől fogva volt, emberi természet szerint Betlehemben születik. Dücsőséges nagy a te neved, oh Istennek várása: mivel te benned ember, de Isten-ember született. Sokkal dücsösegsb paradicsomnál ez a kis város. Mert paradicsomban tiltva volt az élet fája, ott esett bűnbe Ádám, ott forgódott a kígyó: de ebben a várakában nincs kígyó, nincs elesett Ádám, nincs tiltva az élet gyümölcse: hanem jászolba, az oktalan-állatok évőhelyébe tétetett, hogy ehessék ő benne valaki akarja. Csudálkoznak a szent doctorok, mi légyen oka, hogy mikor Isten az eget és földet teremté, mindjárt a földet kezdé ékesgetni és a három első napot ebben töltvén, azután kezdé az egek ékesgetéséhez? és, azt találják rajta, hogy az eljövendő Messiásnak böcsületiért készített és ékesített Isten elsőben földi lakóhelyt. Ezt is azért az Izrael városocskáját, Betlehemet, azért mondja a sz.-írás böcsületes épületnek: mert ebben kellett születni Krisztusnak.

Idegen helyen, más hajlékban akara a mi Urunk születni: hogy csak attúl is a kevés alkalmatosságtúl megüresednék, melyre magok házában szert tehetett volna az ő szent anyja. Betlehem annyit téssen, mint kenyér háza. Mivel azért Krisztus igaz búzaszem, mely azért vettetett a földbe, hogy mennyei eledellel tápláltassék az ember: méltán születik Betlehemben, hogy ezután immár ne kellessék az Isten népének Egyiptomba kenyérért menni, hanem Betlehemben keresnék minden nemzetségek a mennyből szállott kenyeret, mely örök életet ad híveinek. Mert Betlehemben találtatik kenyér, mely a madianiták táborát felverte és megfutamtatta; ott vagyon ama kifolyó szép forrás, melyet oly igen kívánt Sz. Dávid, hogy szomjúságát eloltaná.

De lásd e világnak háladatlanágát. Nincs e mi Urunknak, nincs az ő szent anyjának helye és szállása a vendégfogadóban: hanem istállóba, jászolba, azaz legrútabb, legalkalmatlanb helybe térnek és telepednek. Tulajdonába jött, és az övéi bé nem fogadák. Oh bolond, oh csalárd világ, mely hamar megveted Krisztust! Az ökor megismeri urát, a számár feltalálja ura jászolát: az Izrael népe között pedig senki sincs, ki megismerje Szabadítóját, házába fogadja Teremtőjét; hanem egy elvetett бүдös istállóban, baromálló rüt hajlékban kell születni az Isten fiának! Áldott Isten, mit mondana Salamon, ha istállóban és jászolban látná Teremtőjét?

Világ csudája volt ama jeruzsalemi templom, melyet Salamon király száznyolcvanezer s hatszáz munkással építtete; falait, pádimentomit, arany darabokkal buríttatá: de meggondolván az Istennek felséges nagyvoltát, és hogy minden világi ékesség és dücsőség ő hozzá képest ocsmányság, felkiálta: Hihető-e, hogy a mely Istent az egek és egek egei meg nem foghatnak, ebben a házacsckában lakik? Valjon mit mondana, ha egy rüt istállóban, ha egy elvetett jászolban, ha barmok között, ha egy kis folt posztócsckában takarva látná Teremtőjét? nem nagyobb csudálkozással kiáltana-e: Ki hiheti, hogy Isten itt lakjék? Oh emberi kevélység! Oh balgatag felfuvalkodás! mikor szégyenülsz meg, ha a mái napon, az élő Istent, istállóban, jászolban, posztóban látván, meg nem szégyenülsz? Ha te nagy nemzetből vagy: nézzed, mennyi királyokon hozza alá Sz. Máté annak *genealogiáját*, a ki jászolban fekszik! Ha szent és Isten előtt nagy vagy: minden szentek szenti, a ki baromálló helyen születik. Ne szégyenljed tehát magadat megalázni, látván az Isten Fiának ily nagy alázatosságát.

Nemcsak azért jött Krisztus, hogy vére hullásával eleget tegyen érettünk és megváltson: hanem hogy példájával a világ pompáit és gyönyörüségit megutáltassa: kivegye azokat a hamis vélekedéseket elménkből, melyek vezetnek a világot, és nagyra böcsüllik a földi alkalmatosságokat. Annakokáért nem az Augustus császár uraságát és birodalmát választá, a ki választani tud a jó és gonosz között: hanem a ki meg nem csalatik, istállóban születik, hogy a világ dücsöségét és hiúságát megutáltassa velünk: és, a mint egy tudós szent ember írja, a maga testéből tükört csinált lelkünknek. Mihelyt született, ottan megmutatta, hogy tanácsadója a mi tudatlanságunknak: példájával mutatván, hogy csalárd és hiúságos a világi uraság és gyönyörűség. És mint a gyermek Dániel ítéleti megszegyeníté a feslett vének gonoszságát: úgy a kis Jézus, meghamisította a világ ítéletit.

Semmivel inkább nem idegenedhetünk a világ pompáitól, mint hogy ő maga Krisztus, alázatos renden, istállóhoz illendő állapotban maradt: Augustust pedig külső birodalomra magasztalta. Világbíró Sándor, mikor nehéz utakon által akarná vinni hadait, látván vitézinek kedvetlenségét, leugrék lovárúl, és előttök menvén, szüvet és kedvet ada mindeneknek a gyalogláshoz. Másszor, a sok prédával terhelt tábort akarván könnyebbíteni, megégeté először a maga társzekereit; azután zúgolódás nélkül mindnyájan azont cselekedék. Hogy a világi alkalmatosságokat annyira ne böcsüljük; hogy a sanyaruságoktól annyira ne irtózzunk: a mi Istenünk idegen helyen és istállóban születvén, igen megkönnyebíté a világi nyomoruságokat az örök életnek reménységével. Mert valaki ezt a Krisztus példáját jól megfontolja: igen elvetett és oktalan, ha úgy nem felel, mikor e világ javaitól csalogattatik, mint Úriás felele Dávidnak, mikor alkalmatos nyugodalomra küldeték: Az én uram sátor alatt, mezőben sanyarog: majd én házamhoz menjek, hogy puha ágyamban, asszonyhölgyem mellett nyújtózzam. Mondjuk mi is: a mi Urunk Istenünk mi érettünk legalacsony helyre ereszkedett, jászolba tétetett, nem volt hajléka, nem volt nyugodalma: mi tehát miért kevélykedjünk? miért telhetetlenkedjünk a világ javaiban? Keresztyének, ez a jászolban helyezett Krisztus, a mi tárgyunk, melyhez kell arányoznunk, melyet kell követnünk.

De mivel bé nem fogadják ötet házokba a Betlehem lakosi, fogadjuk bé mi: ha az ő születésének hasznában akarunk részesülni. Mert noha mindenekért született, de csak azoknak üdvösséges az ő születése, kik ötet befogadják: a kik ötet befogadják, úgymond Sz. János, azok lehetnek Isten fiai. Ah kegyetlenség! Mennyiszer zörget Krisztus szívünk ajtaján, és bé nem bocsátjuk? Mennyiszer int és fenyít, hogy bűneinkből kitérjünk, életünket megjobbítsuk: mégis szívünket a gonoszságban megkeményítjük? Nem így, keresztyének, nem így: ne legyetek oly kegyetlenek mint a zsidók, kik szállást nem adának Krisztusnak. Boldog az a ház, melybe ő bemegyén. Egyszer méne a Zakeus házába, és mindjárt üdvösséget nyere a gazda minden cselédével. Minket is megáld, ha befogadjuk ötet. Mert ugyanis nem egyébért jött, hanem mi érettünk, a mi jónkért és üdvösségünkért. Ha ember fia lett, azért lett, hogy mi Isten fiai legyünk. Ha kisdéd gyermek, azért ilyen, hogy minket tekéletes férfiakká tegyen. Ha erőtlen, azért olyan, hogy a mennyei útnak járására minket vastagítson. Pólyába kötötetett, hogy minket a bűnök köteléből megoldozzon. Tejet szopott, hogy minket mennyei eledellel tápláljon. Kicsinnyé lett, hogy minket nagyokká tegyen. Posztó darabocskákba takartatott, hogy minket az igazságnak menyekzős köntösébe öltöztessen. Szegénnyé lett, hogy minket gazdagítson. Nincs helye a szálláson, hogy nekünk helyünk lehessen mennyországban. Idegenben születik, hogy minket mennyei hazánkba vigyen. A ravóktól béíratik, hogy mi az élők könyvébe írassunk. Adófizetésre köteleztetik, hogy minket ördög fogságából felszabadítson. Barmok jászolába helyezettetik, hogy minket, kik búzhödtünk, mint barmok, ganéjunktól kiemeljen. Sírva született, hogy a mi könyhullatásunkat megszárazssa. Óh kedves sírás, mely megszabadít az örök sírástól és fogcsikorgástól! oh áldott posztócskák, melyek letörlik bűneink rútságát! oh felséges jászol, melyben nem barmok szénája, hanem angyalok kenyere helyezettetik! oh felséges könyhullatások, melyekben a bűnök, mint vízözönben elmerültek, és mi megmosatunk.

De ideje, hogy elvégezzük tanításunkat. Meghallátok, keresztyének, hogy az Urunk születésének mind ideje, mind módja, mind helye mi hasznunkra és oktatásunkra, maga alázatosságára és sanyarúságára rendeltetett. Azért, ha mi érettünk szolgává lett Krisztus, szolgáljunk mi is néki. Ha békeséges időben született, ne légyen semmi visszavonyas közöttünk. Ha hidegekben született és dedergett, olvadjon a mi szívünk jeges hidegsége az ő szerelmének tüzével. Ha alázatos hajlékban született, alázzuk meg kevélységünket. És így, ajtatossággal fogadván most a kisdéd Krisztust, bátorsággal láthassuk őtet ítélő székiben. Kit engedjen az Atya, Fiú és Szentlélek. Ámen.

Miért lett Isten emberré?

(Karácsonynapi második besz.)

A pusztában bujdosó zsidóknak sok éhezéssel szakaszkodott erőtlenségét vastagítani akarván az Isten, mennyei eledelt és angyali kenyeret ada nekik, melyet minden jó ízekkel édesített vala: de mivel ez kisdéd és hóharmat módjára a földön elterjedett vala, nem tudván a zsidók, mi légyen és mire való légyen, csudálkozással tudakoztak: *Man hú? Man hú?* Mi lehet ez? mire való ez? mit kell ezzel mívelni?

Úgy tetszik, keresztyének, hogy, mikor az élő Istennek szent Fiát, kisdéd és gyarló testecskeben születni, barom-állóhelyen jászolba helyeztetni, darab posztócskába pólyáltatni látjuk, nagyobb csudálkozással mondhatjuk: *Man hú?* Mi dolog ez, hogy a teremtő Isten emberré lett? hogy istállóban született? Mert nem lehet egész okossága, a ki azon nem csudálkozik, hogy az Atya Istennek természettel, hatalommal, bölcseséggel egyenlő Fia, az örökkévaló, végetlen, változhatatlan, szenvedhetetlen Fiú Isten, halandó és romlandó testbe öltözött, posztókba takartatott, jászolba tétetett. Ki hallotta, hogy azon egy fiú kétszerzülessék; egyszer, öröktől fogva atyától, anya nélkül; másszor, az utolsó üdőkben apa nélkül, anyától? Ki látta, hogy apját maga leánya szülje? anyjánál elébb való légyen szülötte? hogy a ki ma születik, minden üdöknél régibb légyen? Hová lehet annál csudálatosb dolog, hogy az Isten hatalmassága, pólyába kötöztetik? Az angyalok kenyerere, tejjel tápláltatik?, aki mindeneket kezében tart és visel, ölben hordoztatik? a ki egeket épített, istállóba helyeztetik? Egy szóval, hogy a halandó, gyarló, változandó ember, halhatatlan, mindenható, örök Isten légyen.

Ezekre tekintve Sz. Pál, az Isten Fia születését Isten kegyeségének szentséges titkának nevezi, és vizsgálhatatlan titoknak mondja, melyet Isten magában elrejtett eleitől fogva. Mert ha, világ kezdetitől fogva, mindenható erejét a régi bölcsekkel megsmértette alkotmányiból; ha teremtett-állatinak szépségéből kitudódott, hogy szebb ezeknél a Teremtő: de az Istennek emberré léte a mennyei titkos tárháznak lakatja alatt rejtve tartatott, és igazán elrejtett Isten volt a régi üdőkben. Mert Istennek emberré létét és születését senki a világ bölcsei közül nem értette, sőt a zsidók botránkozásnak, a pogány bölcsek bolondságnak alították ezt a felséges tudományt: mert nemhogy Istent emberré lenni, de sokan a világi tudósok közül, csak emberekkel nyájaskodni sem itltek illendőnek.

Hogy azért mi is csudálkozzunk, de meg ne botránkozzunk Isten Fiának alázatos születésében, sőt, felséges okait értvén Isten emberré létének, gerjedezzünk az ő szerelmére: jer kérdezzük mi is: *Man hú?* Miért lett Isten emberré? Régi kérdés ez, keresztyének, melyet Jeremiás próféta ilyen szókkal támaszt: Izraeltől váratott Üdvözítő, mi az oka, hogy a földön olyanná lettél, mint útonjáró jövevény és mint adózó jobbágy? Miért születted más ember istállójában? Miért íratál a ravóktól a császár könyvébe, mint adózó jobbágy? A szent atyák is egész könyveket írtak arról: Miért lett Isten emberré?

Megfejtették ezt a kérdést a mennyei angyalok a máj evan-géliomban, mikor a Krisztus születésének örömeben Istennek dü-csőséget, embereknek békeséget hirdettek: jelentvén és értenünk adván ezzel, hogy azért jött emberi testben hozzánk a mi Urunk, hogy Isten dűcsőitessék, az emberekre pedig mennyei áldomások áradjanak.

Én is azért a máj tanúságunk tárgyát annak ismeretét és bizonyítását teszem, hogy semmiben inkább nem fénylett Istenünk hatalma, szerelme, igazsága, bölcsesége, mint a Fiú Istennek emberré létében: semmivel hasznosban nem segítettett és nagyobb böcsülletre nem emeltetett az emberi fogyatkozás, mint az Isten Fiának testesülésével. Ajtatos figyelmeztést kíván tőletek a dolog nagy, volta.

I. RÉSZE.

Bizonyos, hogy az Isten Fia azért jött a világra, hogy felkeresse az elveszett juhok, igazítsa és üdvözítse a bűnösöket, felemelje az elesetteket, megszabadítsa az ördög fogságában heverőket, megbékéltesse Istennel a haragban lévőket, megdűcsőítse a választottakat. A végre lett emberré az Isten Fia, hogy tudatlanságunkat tanításával oktassa, bátortalan félelmességünket biztatásával vastagítsa, restségünket példájával serkegesse, erőtlenségünket fogatos malasztjával gyámolítsa.

Annakokáért kérdés kívül vettetett igazság az, hogy Krisztus váltságunkért és üdvösségünkért jött e világra. De mivel Istennek végetlen bölcsesége, az Isten Fiának testesülése és elégtétele nélkül is, sok módokat találhatott az emberi nemzet szabadításában, vagy ingyen megbocsátván, vagy akármely kisdéd munkának bocsánatot ígervén és adván: csak az a kérdés, miért választotta Isten ezt a módot váltságunkban, hogy a Fiú Isten emberi természetbe, öltöznék, és elégtételével vinné végbe szabadításunkat?

Keresztyének, talám itt csak fel kellene kiáltanunk Sz. Pállal: Oh isteni bölcseségek gazdagságának felséges volta! Mely foghatatlanok a te ítéletid! Mely vizsgálhatatlanok a te utaid! Ki volt tanácsa Istennek, hogy tudhassa titkát? De mivel a mennyei angyalok utat mutatnak az előnkbe vett kérdésnek fejtegetésére, mikor Istennek dűcsőséget, embereknek békeséget énekelnek Urunk születése napján: az ő szavok után szóljunk mi is a dologhoz, a mennyire Isten tudunk adja.

Első és főbb ok, melyért Isten emberré lett, az Isten dűcső-sége: Isten senkinek semmivel nem tartozik, ha jó akaratból igé-retivel nem kötelezi magát: senkitől semmit nem vár: semmire nincs szüksége. Azért valamit cselekeszik, magáért cselekeszi; isteni hatalmának, jóvoltának, dűcsőségének ismertetésére. Az emberi nemzetet, noha másképen megszabadíthatta volna Isten: de nevének dűcsőségéért, maga kegyelme dicsiretiért, szent Fiát akarta váltságunkért küldeni. Mert semmiben nem fénylik világosban, csudálatosban sem ismertetik az Isten hatalmának végetlen ereje, szerelmének tengere, igazságának és bölcsőségének titka, mint hogy a Fiú Isten szenvedése által akart minket üdvözíteni. A verő órában mindenkor forognak némely kerek; mert vagy terh, vagy pléh keménysége vonzza azokat; de az óra elfolyván, minden kerek egyszersmind forognak: úgy az Isten hatalmassága, a teremtésben; irgalmassága, a bűnök tűrésében; igazsága, a Sodoma rontásában; bölesége, a világ vezérlésében fénylett. De eljövén az üdők teljessége, a Fiú testesülésében minden isteni tulajdonságok egyszersmind csudálatoson kimutatódtak.

Először: Istennek mindenható ereje fénylett a világ teremtésében. Mert végetlen hatalom kellett ahoz, hogy ennyi számtalan állatok, ily nagy és szép alkotmányok, semmiből, segítség, munka, fáradság nélkül, egy hagyással lettek: és hat nap minden ékessége végbe vitetett. Mindazáltal a teremtésben nem mutatódott utolsó és legnagyobb cselekedete az Isten hatalmának: mert több és szebb állatokat teremthet Isten; több világokat fondálhat, több embereket és egyéb állatokat építhet, hogysen a mennyit teremtett. Hanem az Isten emberré léte, isteni hatalmasságának legfelsőbb és legnagyobb cselekedete: mivel jobbat és nagyobbbat nem alkothat Isten annál, hogy Istent emberré tenné, embert Istenné.

A régi képírók munkájuk alá azt szokták írny: Csinálja vala. Ezzel érteni adták, hogy jobbítás lehet munkájukban, mert még azt végbe nem vitték. Protogenes pedig, mikor egy képen mesterségét megmutatta volna, azt ír alája: Elvégezte ezt Protogenes, jelentvén, hogy ebben immár jobbítás nem lehet. A sz.-írás, mikor a teremtett-állatok alkotásáról emlékezik, azt mondja, hogy Isten azokat készíti, erősíti, formálja, fontolja, keríti vala: mintha végbe nem vitettek volna; mivel ezeknél jobbak lehetnének. Mikor az Isten Fiának emberré létéről emlékezik, azt mondja: Végbe vitte ezt a nagyhatalmú Isten, nem kívántatik jobbítás ebben, ennél szebb és nagyobb munkája Istennek nem lehet. Azért írja Sz. Tamás, hogy a három dolog között, melynél jobbat Isten nem alkothat: egyik a Krisztus embersége, másik az Isten anyja.

Nagyobb dolog a bűnös ember igazítása, hogysem az egek és föld teremtése: mivel gyönyörűséggel, játszodozás-képen vitte Isten végbe a világ teremtését, az igazulást pedig fáradsággal és munkával nyerte az Isten Fia. Nagyobb okkal mondhatjuk, hogy Isten emberré léte nagyobb a világ teremtésénél és vezérlésénél. Mert mikor az írás a teremtésről és világ gondviseléséről szól, azt mondja, hogy az egek és egyéb mindenek, Isten újjainak munkái, és Isten a világ gondviselését három újján viseli: de mikor az Isten emberré létét említi, Isten karjának teljes erejével, mondja, hogy ez végbement. Jelentvén, hogy minémű különbség vagyon azok a munkák között, melyeket ember újjával, és a melyeket vastag karjának erőltetésével végez: olyan különbség vagyon az Isten emberré léte, és a több isteni cselekedetek között.

Annak felette, mint a fazekas lány sárból könnyen akármit csinál: úgy Isten a teremtésben sárból alkotta az embert és lehellyel eleveníté: az isteni személyhez foglaltatott testet, mint erős kőfaragó, metéléssel, véséssel, faragással formálta és ékesítette Isten. Azért mennyivel kevesebb erő kell a lány sár formáláshoz, hogysem a kemény kő faragáshoz: annyival felségesb cselekedete az isteni mindenhatóságnak a testesülés, hogysem a több állatok teremtése. Ugyanis, mit adott Isten a teremtésben, hanem minden állatnak maga mivoltát és természetét? De Isten emberré létében isteni személyét és azzal együtt isteni természetét adta nekünk: azért, mennyivel nagyobb és felségesb az isteni személy minden teremtett-állatnál: annyival nagyobb az Isten Fia testesülése a teremtésnél. Jóllehet bölcsen írja Tertullianus, hogy az emberi testnek első építésében is, azért tanácskozott, lehellett, sárt forgatott kezében Isten, noha egyéb állatokat egy szóval alkotta, mert akkor immár a Krisztus teste készítettett és böcsültetett.

Másképen is fénylik az Isten hatalma a Fiú testesülésében. Mert mikor Isten ismertetni akarta mindenható erejét, akkor legnagyobb dologban gyarló és fogyatkozott eszközök által vitte végbe akarátját. Judit és Debora asszony által rontá ellenségét, trombitaharsogással dőjté Jerikó falait, cserép-palackok egybeverésével futamtatá a madianitákat, Mózeset egy vessző-szállal fegyverkezteté Fáraó ellen, Dávidot parittyával küldé Góliátra. Ezekben és hasonló cselekedetekben inkább fénylett az Isten hatalma, hogysem ha roppant hadakkal nyert volna győzedelmet. Az Isten Fia emberré létében is új forma hadakozást választott Isten, mellyel a pokolbéli Góliátot, a lélekvesztő Fáraót, az istentelen Holofernest, a sátánt, a bűnt, a világi sok feslettséget meggyőzte és kigyökerezettette. Mert, az Izsaiás mondása szerént, az újonnan-született Krisztus neve, gyorsan prédáló: mivel, minekelőtte szólani tudna, megfosztotta és felprédálta minden ellenségét. Az ő istállója, melyben született; jászola, melybe helyeztetett, kárhoztatá a világi fris épületeket: mert ugyan sem illik ahoz a nagy palota, kinek ezennel hatlábnyi sírba kell tétetni. Posztócskája megszégyenítette a világi fris öltözetek hiúságát: mert ugyan sem méltó, hogy senki abban kevélykedjék, a mivel Istentől büntetődött. Alkalmatlan szállása meggyűlöltette a testi alkalmatosságokat: mert ugyanis alkalmatlan azt kinyeztetni, a mit ezennel rothadásnak és férgeknek kell vetni. Siránkozása földhöz verte a világi multságokat, vígaságokat, hahotákat: mert ezek nem annak valók, kik számkivetésben és siralom völgyében bujdosnak. Végezetre, az újonnan-született Krisztus szegénysége megutáltatta a világ gazdagságát: mert ugyan sem érdemli a mi fáradságinkat, valamit el nem vihetünk magunkkal, hanem itt kell hagynunk. Azért új hadakozás ez, nagy hatalomnak jelensége ez, hogy egy kis gyermecske, ily szokatlan és alkalmatlan fegyverekkel, meggyőzi és letapodja minden ellenséginket.

Ezeket meggondolván Habakuk próféta, felkiált: Uram, elhülök és rémulök, mikor ezt a te cselekedetedet meggondolom: hogy egy jászolban, két oktalan-állat között találtatol, mikor az ökör és szamar megismerik Uroknak jászolát. Jeremiás pedig azt mondja: Szokatlan újságot cselekedett Isten: Egy asszony megkörnyékezte a férfiat. Új asszony, mely anya, de szűz leány: új férfi, mely ember, de Isten: új fogantatás, mely férfiú nélkül lett: új születés, melyben sérelem, vagy fájdalom nem volt: új énekek, melyeket a mennyei angyalok szerzetek. Mindezek onnan

vannak: mert megerőltette hatalmas karját, meg akarta ebben ismertetni mindenható erejét a nagy Isten.

Másodszor: az Istennek végtelen szeretete és irgalmassága soha semmiben nagyobb cselekedetét és jelenségét nem mutatta, mint a Fiú Istennek emberré létében. Krisztus urunk, mértékét akarván mutatni az isteni szeretet nagyváltanak, azt mondja, hogy Isten úgy szerette a világot, hogy egyetlen-egy Fiát adta. Nem földi paradicsomot, mint Ádámnak; nem tágas földeket és bőv majorságokat, mint Ábrahámnak; nem világi országot és birodalmat, mint Dávid királynak: hanem az ő szent Fiát, nem fogadott fiát, hanem egyetlen-egy Fiát, magával egyenlő természetű Fiát adta: nem mulatságra, hanem munkára, fáradságra, halálra adta érettünk, mikor emberi testbe öltöztette. Oh végtelen szeretet! oh kimondhatatlan irgalmasság!

Sok egyéb cselekedetekben fénylik Istennek hozzánk való kegyelme és szeretete: de mikor ezt kellett és ismertetni akarta, azzal ajánlotta, hogy szent Fiát nekünk adta. Ez bezzeg felettébb való, mindeneket feljülhaladó szeretet, melyet emberi elme meg nem érthet, emberi szó ki nem mondhat, emberi tehetség meg nem hálálhat, mert ez igazán irgalmasságnak feneketlen tengere. Hová lehet annál irgalmasb szeretet, vagy szerelmesb irgalmasság, mint hogy a mi Istenünk, mi érettünk, elvetett teremtett-állatiért, kikre szüksége nem volt, sőt ellenségiért, szolgálai ábrázatba öltözött, hogy betegségünkől meggyógyítana, fogságunkból megszabadítana, veszedelmünkől kimentene? Számptalan nyavalyákba estünk bűneinkkel: orvosunkhoz nem mehettünk, erőtlenségünk miatt: hanem ő jöve hozzánk, hogy meglátogasson, meggyógyítson. Ördög tömlőcében, bűnök láncával kötözve valánk; reménységünk nem lehetett, hogy magunkat felszabadítsuk: hanem a Fiú Isten magát adá, hogy ő rajta kiváltozzunk; aláhajla, hogy felemelje az elesett embert; megüresíté magát, hogy mi gazdagodjunk; befede fényességes orcáját, mint Mózes, hogy ő velle nyájaskodhassunk. És miképen a nap, hogy alkalmas esőt szerezzen a földnek gyümölcsötzetésére, felemelvén a felhőket, befedi, noha el nem veszi, maga tulajdon fényességét: úgy a mi Istenünk, hogy minket mennyei áldásoknak harmatival nedvesítene, emberi természetnek felhőjével isteni méltóságát elrejté.

Nagy szeretet, nagy irgalmasság volna, ha valamely gazdag fejedelem minden kincsét néked adná, hogy azon kiváltoznál rabságotból; kimenekednél adósságidből és fogyatkozásidből. Ezt cselekedte az Isten Fia: mert gazdag lévén, megüresíté magát, és oly szegénnyé lén, hogy helye nem volt a szálláson, hanem istállóban született, jászol volt bölcsője. Ezt pedig azért cselekedte, hogy mi meggazdagodjunk az ő szegénységével. Nagyobb és böcsülletesb szeretet, tekintetesb irgalmasság volna, ha egy király fia magát fogságra, sőt gyalázatos kínokra és halálra adná, hogy téged haláltól megmentene. Ezt cselekedte a mennyei király fia, mikor emberi testbe öltözött. Akkor vette fel kezességünket, melyért annak-utána keserves kínokkal és szörnyű halállal fizetett. Mert ha az Atya Isten Krisztus urunkat e világra hozván, megparancsolá a mennyei angyaloknak, hogy mindnyájan imádják őtet: Krisztus urunk is, mihent születtek, azt monda szent Atyjának: Mivel egyéb áldozatok nem elegek az ember váltságára, ihon vagyok; kezes vagyok érette: és ezzel, a Krisztus testének áldozatra való bemutatásával, mondja Sz. Pál, hogy megszabadultunk. Azért felettébb-való irgalmasság és szeretet ez: semmi cselekedetekben ennyire nem mutatódott, sőt nem is mutatódhatott az Istennek kegyelmessége.

Valakinek szeretetét hozzánk két dologból szoktuk ismerni: vagy nekünk adott ajándékok nagyváltából, vagy magának nyájason hoz-zánk-adásából. Az Isten Fiának emberré létében mind a két jelenséget bővségesben találjuk, hogysem egyéb cselekedetekben. Mert az Isten Fiának emberré létében Isten oly ajándékot adott, melynél nagyobbat nem adhatott. Mikor Isten a világot alkotta, szinte legutól az embert teremtette. Mert miképen a számtartók, a mely számokat imitt-amott rész-szerént írtak lajstromokba, azokat a levél végén, rövid summába együvé foglalják: úgy Isten az emberben, mint egy kis világban, summába foglalá a több állatok böcsülletes méltóságát. A teremtés után egyéb állatoknak urává tevé az embert és, a mint Sz. Dávid írja, mindeneket birodalma és lába alá vete. De micsodák mindezek Istenhez képest? Mint harmatocskák, mint semmik. Mikor azért irgalmasságnak nagyobb és belsőbb rejtékét akarta

velünk ismertetni, oly nagy ajándékot adott, melynél nagyobbat nem adhatott: tudniillik a megtestesült csudálatos erős Istent, egy kis gyermeki állapotban. Gyökere ennek az ajándéknak az Isten irgalmasságának gazdagsága: mert cselekedettel akarta ismertetni, hogy el nem feledkezett irgalmasságáról. Az ajándék nagyvolta pedig az irgalmasságnak végetlenségét ismertette.

Ugyanezen testesülésben oly erősen és édesdeden adá magát emberekhez az isteni személy, hogy minden egyéb egybekötésnél nagyobb és erősebb az isteni személynek és emberi természetnek egybefoglalása. A házasságban nagy egyesülés vagy a két személy között, a test és lélek között ennél is nagyobb: de ezeknél felségesb, nagyobb és erősebb az isteni személynek egybefoglalása a halandó emberséggel. Mert a házasságban két személy és két természet marad: de a testesülésben két természetnek egy személye vagy a test és lélek egymástól elválí halál által: de az isteni személy soha el nem vált a Krisztus testétül-lelkétül, még mikor a lélek kiszakadott is a testből. A mi lelkünk e világon malaszt által, azután dücsőség által Istennel egybefoglaltatik; de egy személlyé Istennel nem tétetik: csak szinte a testesülés minden egyesülésnél nagyobb, mely úgy egybefoglalja az isteni személyt az emberi természettel, hogy Krisztusról valóságosan mondhatja a teljes Szentháromság, amit csúfolva mondott vala Ádámról: Ihon az ember olyan, mint egy közülünk. Mi pedig hálaadó szeretettel dicsekedhetünk, hogy Isten olyan, mint egy közülünk.

Com. NICOLA⁹ ESTERHASI de GALAN.
 Pery de Frakno, Comit: Sopron zol: et
 de Ber. sup. Com R. Hung. Palat. Iud. Cum. Aur. Vel.
 Eq. S. C. R. M. int. Conf. Cam. et per Hung. Locut.
 146

Esterházi Miklós nádor

Ha azért az ó-testamentomban nagy szerelemnek bizonyos jelensége volt, hogy Isten az ő sátorát a zsidó nép között felvonatta: mennél batorságosb jelensége vagy a nálunk az Isten szerelmének, mikor nem sátor, hanem emberi testet épített magának a mi vérünkből, és személye szerint közinkbe szállott, *Emmanuel*-lé. velünk lakozó Istenné lévén!

Harmadszor: Isten az ő igazságának nagyobb és hatalmas cselekedetét úgy előnkbe nem adta, mint az emberré lett Istensben. Azért írja Sz. Dávid, hogy, mikor Isten megismertette az Üdvözítőt, igazságát is kinyilatkoztatta. Sz. Pál is, nem egyszer mondja, hogy Isten emberré lett, igazságának mutatásáért.

Kétképen ismerszik az Istennek kemény és hajolhatatlan igazsága a megtestesülésből: először, mert noha Isten megbocsáthatta ingyen és minden elégtétel nélkül az ember bűnét; vagy akármely kicsiny munkát és fogyatkozott elégtételt bévehetett érte: de nem akarta; hanem az ő igazsága teljes, tekéletes elégtételt kívánt, úgy, hogy, minden engedelem nélkül, épen és bővségesen meg lenne fizetve adósságunk. Mivel pedig a bűnnek gonoszsága Isten ellen vagy, kinek végetlen méltóságát böcstelenséggel illeti, a ki vétkezik: a bűnnek gonoszsága is végetlen. Innen vagy, hogy elégtelen volt a bűnért való elégtételre a teremtet-állat: hanem olynak kellett a bűnért eleget tenni, a kinek méltósága végetlen lévén, cselekedetinek is végetlen böcsületet és érdemet adhatott. Azért kellett tehát az isteni személynek emberi természettel egyesülni, hogy, a személynek böcsületiért, a bűnök váltságára elégségesek lennének cselekedeti, és meghallgattatnék minden kérése, személyének méltóságáért. Másodsor, ismertett abból is az Isten igazságának nagyvolta, hogy – minekutána az Isten fia kezes lett értünk és magára vállalta, hogy adósságunkat megfizeti – az Atya Isten, minden kedvezés nélkül, arra a kemény és keserves halálra adta őtet, melyet mi érdemlettünk. Ezzel, minden egyéb igazság szolgáltatása felett, ismertette a bűnök ellen való haragját és előnkbe adta, hogy rettenetes az Isten kezébe akadni. Minket is pedig ezzel idegeníteni akart a vétkektől. Mert ha a zöld fán ez történt, mint lészen az aszú fa dolga?

Negyedszer és utólszor: Istennek emberré létéből leginkább is-mérszett az Istennek feneketlen bölcsesége, úgy annyira, hogy Sz. Pál azt meri mondani, hogy Istennek sokképen való bölcsességét, melyet Krisztusban mutatott, még a mennyei angyalok is az *ecclé-siá*-túl tanulták. Minémű nagy bölcsesség kellett ahoz, hogy tekéletesen elég lenne mind az Isten igazságának, mely büntetést kívánt; mind irgalmasságának, mely bocsánatot akart? Azt mondja Sz. Dávid, hogy mikor a földre jöve, a ki magárúl azt mondotta, hogy ő az igazság: akkor egybebékélt az igazság és irgalmasság. Mert az irgalmasság legnagyobb orvosságot nyújtott a bűnöknek; az igazság legnagyobb elégtételt vett a bűnökért, és így, mind az igazság elégtétellel, mind az irgalmasság kegyelmességgel fényeskedett.

Nagy bölcséségek tartják az emberek, mikor két nemzetségnek gyökeres gyűlölségét és vérontásokkal teljes ellenkezését egy tisztességes házassággal leszállítják. Ezt mívelte az isteni bölcsesség: Isten és ember között való gyűlölségeket leszállítja, mihent a mennyei Király Fia a mi testünkkel menyekzőt szolgáltatata.

Dicsíri és csudálja Plutarchus világbíró Sándor okosságát, hogy kis dologgal magához tudta édesíteni a perzsákat; csak azzal, hogy miképen a zöld erdőben vadászó, madarászó emberek zöldbe öltöznek, hogy a hasonlatosság édesgesse, ne ijessze a vadakat: úgy Sándor a perzsák öltözetit felvévén, kedvet talála nálok. Ezent cselekedé az Isten bölcsesége: emberi öltözetet vén fel, olyan köntössel ruháztaték, mint mi: ezzel a hasonlatossággal megszelídíté és magához édesíté az emberi akaratot.

Vége nem lenne, ha minden isteni tulajdonságokat, melyek az Isten emberré létében tündöklenek, rend szerént vizsgálónók. Elég ezekből érteni, hogy miképen a mesterember, mikor mesterremeket csinál, akkor mutatja mesterségét és tehetségét: úgy a felséges Isten ebben az Isten-emberré létében minden hatalmát, bölcsességét, szerelmét, irgalmasságát, igazságát mélységesben ismertette. Azért minden cselekedet felett nagyobb és felségesb isteni dücsőség fénylik az Istennek emberré létében. Kire nézve, méltán kiálthatjuk az angyalokkal a mái szent napon: Dücsőség magasságban Istennek.

II. RÉSZÉ.

Második oka, melyért az Isten Fia emberi testben született, az embernek felmagasztalása, tisztessége, haszna.

Úgy vagy, hogy Isten magáért cselekeszik főképen mindeneket: de a maga dücsősége után, a mi hasznunkat is nézi. Azért mondja Mózes, hogy a napot, holdat, csillagokat, emberek

szolgálatjéért teremtette. Sz. Pál nem egyszer írja, hogy mindenképpen miénk, valamiket Isten alkotott. De nevezetesen szerént az Istennek emberré létére, sok helyen olvassuk, hogy ez mi érettünk lett.

Először azért, a mi böcsületünkért és magasztalásunkért, írja Sz. Pál, hogy Isten emberré lett: A mi tiszteletünkre rendelte, úgy mond, Isten az Úr Krisztust. Nagy tisztességben teremtette Isten az embert: mivel maga hasonlatosságára formálván, mint képebeli személyt, egyéb állatok urává tévé. De a bűnök esetivel eltörle és egyberontá az ördög mi bennünk a szép ábrázatot, meggyalázta tisztességünket, oktalan barmokhoz hasonlítta és azoknak böcsületességébe öltöztette. Azért a mely Isten nagy méltóságra emelte az embert, mikor maga hasonlatosságára teremtette: nagyobb böcsülettel áldotta az újonnan felépítésben, mikor maga öltözék hasonlatosságunkba.

Ha a király pecsétje valamely viaszon megbomlik, különben helyre nem hozhatni, hanem ha a király pecsétét ismét azon viaszra nyomják. A Fiú Isten képe, hasonlatossága, ábrázolja az Atya Istennek. Hogy azért az emberi nemzetben megbomlott és romlott hasonlatosságot megújítaná az Isten Fia: magához foglalja az emberi természetet, és sokkal böcsületességben emberré nyomá az isteni ábrázatot, hogysen az első teremtésben. Annakokáért, ha a bűnnel igen meggyaláztattunk: az Istennek emberré létével annyira felmagasztaltattunk, hogy nagyobb méltóságra nem emelhet az emberség, mely arra jutott, hogy igazán Istennek, egek és földek teremtőjének neveztetik az ember. Miképen azért az mértékben, mennél alább nyomatik egyik serpenyő, mely nagyobb és nehezebb, annál feljebb emeltetik a másik; miképen Elizeus a vízből felemel a nehéz vasat, mihelyt a könnyű fát vízbe veté: úgy a bűnnel nehezített és lenyomatott emberi természet annyival feljebb magasztaltott, mennyivel az isteni személy alább szállott.

Noha pedig csak a Krisztus embersége emeltetett az isteni személynek egyesülésére: de ezáltal az egész emberi természet nagy méltóságra jutott; mert Krisztus atyafiságába öltözött. Azért nem egyszer nevez Krisztus atyjafiainak minket: akarván ismertetni, hogy tekéletesen beteljesítette az ő jegyesének régi kívánságát: Ki adja, úgy mond, azt érnem, hogy én atyámfia légy? mert mikor arra jutok, senki azután meg nem utál engem; hanem megböcsül és tisztel. Bezzeg a Krisztus jövetele előtt, mint alávaló rabtúl és szolgátúl, felvették az angyalok, hogy a szent jámborok leborulván előttök, imádnák őket: de minekutána Isten emberré lén és minket atyjafiaivá fogada, nem szenvedé az angyal, hogy Sz. János előtte leessék; hanem azt monda: Ne míveld; szolgatársam vagyok az atyafiaknak, kiken a Jézus bizonyossága vagyok.

Nemcsak azzal böcsültetett az emberi nemzet, hogy Krisztusnak atyafiságára emeltetett; hanem azzal is, hogy maga fáradságán, vérén és szent halálán váltotta Isten az embert, úgy, hogy az ember láttatik annyit éni, hogy istenen változzék: és abból ismerszik, mely nagyra böcsüllött Isten az embert, mikor értjük, mit adott váltságért. Ezt a nagy böcsüllést meggondolván Sz. Ágoston és Sz. Bernárd, felkiáltnak: Oh emberek! ha gyarlóságotokra tekintvén, magatok előtt semminek látszotok: váltságotk fizetését tekintsétek. Abból itiljétek, mennyire böcsül Isten titeket, a mit adott érettetek. Az Isten Fiának vére és élete, sarcod és váltságod, oh ember! Ily nagy böcsületre emeltvén, ismerd meg méltóságodat; és elébbi parasztságod rútságira ne térj. Böcsüld meg magadat és állapotodat. Ha Krisztus atyjafia lettél, oktalan és paraszt erkölcsöddel ne gyalázzad atyafiságodat. Ha Krisztus vérével megváltattál, ne tartsad kicsiny dolognak üdvösségedet. Ily nagy kincsen nyert szabadságodat el ne tékozoljad.

Másodszor: ezen a böcsületesség méltóságon kívül, melyre emeltettünk, erkölcsünk jobbítására sok és nagy hasznunk és eszténünk vagy az Istennek emberré létében. Mert ugyanis azért jelent meg a mi Üdvözítőnk kegyelmessége, hogy a világi kívánságokat megvetvén, józanon, igazán és szentül éljünk. Semmivel hatalmasban magához nem vonhatta Isten lelkünket, semmivel foganatosban nem gerjeszthette akarátunkat a tekéletesességre, mint maga tulajdon példájával. Sok szép parancsolatokat adott vala Isten az embereknek: de panaszkodik, hogy azok legsiketebbek és szófogatlanbak, kikhez küldötte követit. Iszonyú vereségekkel ostorozta az

engedetlenséget, özönvízzel, mennyei tűzzel, ellenségek prédálásával, pusztulással, rabsággal, éhséggel, döghalállal: de azt mondja, hogy ugyan nem tért a nép ostorozójához. Számtalan jótéteményekkel és ígéretekkel édesgette népét, kihozván az egyiptomi rabságból; a pusztában mennyei eledellel táplálván; mézzel és tejjel folyó bőv országgal gazdagítván: de annál inkább, mint a kövér földön hízott üsző, hátra rúgott és szót nem fogadott. Hanem azt monda végre az Isten: Még egy dolog vagyom hátra, hogy a nemzetségek kívánsága eljőjön, és maga példájával tanítson és gerjessen mindeneket a szent életre.

A háladatlan ember panaszkodhatott, sőt Istennel pántolód-hatott annakelőtte, és azt mondhatta: Künnyű néked parancsolnod, hogy a másét ne kívánjuk; mert szükséged és fogyatkozásod nincsen: nekem pedig sokra vagyom szükségem, hogy megtartsam életemet. Künnyű a halál fájdalminak és világi fogyatkozásoknak békeséges szenvedését parancsolnod, mert szenvedhetetlen vagy: de az én gyarlóságomnak igen súlyos a kínok szenvedése. Efféle balgatag mentegetéseket akarván elgátolni az Isten, emberré lett, és nyavalyánkban részesült; hogy senki ezután azt lehetetlennek, vagy nehéznek ne mondaná, a mit az Isten-emberben látott. Mert nemcsak tanítást nyújtott, hanem példát is mutatott a mi édes Megváltónk: magát tükörré tette, melyre nézve ékesgessük erkölcsünket. Mint kell szólanunk, vagy hallgatnunk; mit kell jóakaróinkkal, vagy ellenséginkkel cselekednünk; mit kell mívelnünk, mikor tiszteltetünk, vagy gyaláztatunk; mint viseljük magunkat a teli asztalnak jólakási, vagy a pusztában való koplalások között; mint kell súlyos dolgainkban állhatatosságot; üldözésink között bátorságot; gyaláztatink között alázatosságot; veszedelmek között isteni és atyafiúi szeretetet mutatnunk: semmiből világosban meg nem tanulhatjuk, mint az Úr Krisztus példáiból.

Magyarásván Sz. Bernárd, mely nagy ereje légyen az Isten emberré létének a mi tekéltességünkre, azt írja, hogy noha megszabadíthatta volna Isten az embert, maga alázatossága és fáradsága nélkül: de, hogy nagyobb szeretetre és háladásra kötelezné, munkáson akarta megváltani. Azt mondhatta, úgymond, az emberi tudatlanság, hogy künnyű volt Istennek teremteni; mert fáradság nélkül, egy szavával teremtett: de bédugta száját a háladatlanságnak az Isten Fia, mikor gazdagból szegénnyé lén; és, a ki hat nap alatt teremté az egész világot, harminchárom esztendeig fáradván váltságunkért, sok keserves szenvedésivel erősen magához kötelezte akaratumkat.

Valjon micsoda lágyíthatja meg szívünket az isteni szeretetre, ha meg nem lágyítja, hogy az örök, felséges, mindenható Isten, kilenc hónapig szent anyjának méhében rekesztetett? hogy istállóban született? hogy mi érettünk jászolba tétetett? Annál nagyobb háladással, szeretettel és szolgálattal tartozunk Istenünknek, mennél alacsonyab és, majd úgy tetszik, illetlenb dolgokra ereszkedett érettünk. Azért, ha azelőtt restek voltunk az isteni szeretetre: ilyen nagy szeretet után, mellyel kötelezett, ne maradjunk hátra a visszaszeretésben.

Semmivel inkább meg nem aláztatik a mi kevélységünk, mint ha meg gondoljuk, hogy méltó azt az alázatosságot választani a szolgának, melyet követett az Úr: mert azért jött az alázatos Isten, hogy a kevélység sebeitől meggyógyítsa az embert.

Egy szóval, az Isten emberré léte, minden veszedelmes kísértetek ellen, szívünk pajzsa. Ha bűneink terhe rettegtet és csaknem kétségbe juttat: semmivel úgy nem vastagodik lelkünk, mint ha eszünkbe jut, hogy Isten emberré lett érettünk és az Atya Isten szent Fiát adta váltságunkért. Azért el nem veti a megtérőket, a ki mennyből alászállott, hogy felkeresse az elbujdostakat: nem kárhoztatja az ő hozzá folyamókat, a ki szószólónk és megváltónk.

Ha a világ édesget csalárdságinak puhaságával: pajzsunk az Istennek emberré léte. Mert, a Jeremiás mondása szerint, minekutána asszonytúl született Isten, nem illik a világ gyönyörűségében zabállani embereknek, mivel Krisztus, a ki választani tud a jó és gonosz között, idegen helyen, hideg istállóban, alkalmatlan készüllettel akara születni: azzal mutatván, hogy hamis a világ ítélete, mely minden dolgokban csak az alkalmatosságokat úzi, futva kerüli a sanyarúságokat. Azért, ha Krisztus meg nem csalatik, tévelyeg a világ, mely a gyönyörűségeket úzi, a szenvedéseket iszonyodva kerüli. A mi Dávidunk, az ő királyi székből, a jászolkából,

mint a gyenge férgecske az erős gerendákat megrágja és porrá teszi, a világ kényességét és dicsőségét semmivé teszi. Ha az ördög ostromol és bűnre kísztet: pajzsunk a Krisztus születése, melyben eltöretnek a pokol nyilai, mert, a mint Sz. Bernárd írja, semmiből inkább meg nem tetszik, mely veszedelmesek a bűnnek sebei, mint ezeknek orvoslásából. Istennek kellett emberré lenni, hogy az ő vérenek balzsamomjával gyógyíttatnék betegségünk. Azért az orvosságnak drágasága megmutatja nagy voltát betegségünknek, megtartóztatja indulatit gyarlóságunknak.

De ideje immár elvégeznünk. Meghallátok, mely nagy dicsőség Istennek, mely nagy böcsület embernek, hogy Isten emberré lett. Azon legyünk mindnyájan, hogy nekünk haszontalan ne légyen a Krisztus születése. Mi érettünk lett Isten emberré; nekünk adatott a kisdéd Jézus: mert a ki öröktől fogva, isteni felségében, született vala az Atyától, nem szűkölködött magára nézve, üdő szerént, anyaszületés nélkül. Az angyalokért sem született; kik, mivel Istennek nagy voltával mennyben teljeseek, nem kívánták magokért Istennek kicsinységét e földön: hanem mi érettünk született. Ne legyünk azért hívózkodó szemlélők ebben a születésben: hanem örvendezzünk, hogy a nagy Isten, az Izraelnek szent Istene, közinkbe jött. Ha oly víg énekléssel fogadák a zsidók az Isten szekrényét, hogy örvendetes kiáltások megrémíté a filiszteusokat: énekeljünk mi is, járuljunk a kegyelem székihez, a jászolkához, boruljunk Krisztus eleibe és, a mennyei angyalokkal együtt, háláadó buzgósággal imádjuk, tiszteljük, engeszteljük őtet: hogy, mikor itílószékiben eljövend, vígan és örömmel fogadhassuk őtet. Ámen.

Krisztus urunk méltán viseli a jó pásztor nevet.

(Húsvét után II. vas. beszéd.)

Hogy a mi édes Üdvözítőnknek és kegyelmes Istenünknek hozzánk való nagy jóvoltát világosan értenők és nagyobb háladással böcsülünk, prófétáinak kézírásiban sokképen hasonlított, különböző nevezetivel és hasonlatossággal ismertetvén gondviselését, hozzánk való szerelmét és kegyességét. Néha szülénknak és méhében hordozó édes anyánknak mondatik: ezzel biztatván, hogy ha az anya úgy el nem feledkezhetik szülöttéről és annyira meg nem keményülhet, hogy ne könyörüljön magzatján: a mi Istenünk sem lehet feledékeny vagy kegyetlen hozzánk. Néha dajkánknak hivatik, ki minket karján hordoz, szorgalmatos vigyázással nevelvén és oltalmazván. Néha jegyesünknek nevezetik: Eljegyezlek, úgymond, téged magamnak örök jegyesül: hogy ebből szerelmének nagy voltát nyilatkoztassa. Néha fiastyúkhöz hasonlítja magát, mely az ő szárnya alatt oltalmazza csirkéit a ragadozó kányáktól. Néhult bárány nevet visel, hogy szelidségét ismertesse: mivel ha a bárány a nyíró előtt száját nem tátja, Krisztus a hóhérok ellen meg sem szólalt.

De mivel Isten eleitül fogva a juhászokat annyira kedvelte, hogy első üdvözült híve, Ábel, juhász volt; Mózes, a ki Egyiptomból szabadította a zsidókat; Dávid, a ki megrontotta a filiszteusokat, juhokat őrzöttek; és mikor világra jöve Krisztus, először is juhászoknak adott hírt angyali által; juhászok ajándékát és köszöntését vette elsőben: innen vagy, hogy Krisztus urunk is, leggyakrabban, pásztornak nevezetik. Mikor megigéré Isten a jövendő Messiást, azt monda: Pásztort támasztok az én népem eleibe, a ki legeltesse őket. Az új-testamentomban Sz. Pál Krisztus urunkat nevezi a juhok nagy pásztornak. Sz. Péter együtt pásztorok fejedelmének, másutt lelkünk pásztornak és püspökének híja. Önönmaga Krisztus, egyebütt is, de főképen a máai evangéliumban, nem egyszer nevezi magát jó pásztornak.

Noha pedig a Krisztus szava, minden egyéb jelenségek nélkül, elégségesen elhitheti velünk, hogy ő a jó pásztor: mindazáltal hogy a mi pásztorunknak reánk való szorgalmatos gondviselését édesdedben érezzük, és érettünk való sok fáradságát üdvösségesben böcsüljük, kimondhatatlan szeretetét gyönyörűségben szeressük: ez jelen való órában megmutatom, hogy valami a jó pásztor tisztit illeti, azt minden részeiben tekéletesen megteljesítette a mi Megváltónk. Legyetek figyelmetesek a hallgatásban.

Ha meg nem csalam, úgy tetszik, a mely juhász igazán meg akar felelni pásztorságának, főképen három dologban kell foglalni magát: először, hogy őrizze a vadaktól, és egyéb veszedelmektől oltalmazza a juhokat. Másodszor, hogy legeltesse nyáját; annak ételére, italára, nyugodalmára szorgalmatos gondja lévén. Harmadszor, hogy ha megbetegszik, vagy a többi közül kiszakadván, eltévelyeszik valamely juh, azt felkeresse, orvosolja és a több juhok közé vigye.

Elsőben azért kívántatik a jó pásztortól, hogy szemé és gondviselése el ne szakadjon juhairól, hanem ezeket úgy őrizze és oltalmazza, hogy a vad el ne szaggassa; úgy takargassa, hogy az égháborúk, a hideg szelek vagy esők, az erős derek vagy fergetegek ne ártsanak nekik. Mert a juhok, noha igen hasznosok, de a mellett oly erőtlen, gyenge, balgatag marhák, hogy ha eltávozik tőlök a pásztor és reájok nem vigyáz, minden veszély éri őket. Nekik fogok nincsen, mellyel marhassák ellenségeket; szarvok nincsen, mellyel ökleldözzék kergetőjüket; körmök nincsen, mellyel szaggassák a rajtok kapdosókat; agyarak nincsen, mellyel vagdalják, sarkok nincsen, mellyel rugdossák a farkasokat; sem szárnyok, sem gyors futások nincsen, hogy elszaladhassanak az előtt, a ki ártani akar: úgy hogy minden állatok közül egyedül a juh az, melynek magától semmi oltalma nem lehet, hanem annak megmaradása és bátorsága csak a pásztor gondviselésén és őrizésén áll.

Ez pedig a juhok őrzése nemcsak nagymunkával és fáradtsággal jár, hanem veszedelmeket is hordoz magával. A fáradtság súlyát eléggé kimutatta Jákob, midőn előszámlálta Lábánnak, mint őrizte az ő juhait: Megszakasztottam, úgymond, édes álmomat, és nemcsak nappal, hanem éjjel is talpon állva vigyáztam; télben, nyárban, hévben, hidegben, a juh után jártam; a verő fénynek sütő sugárit, az esők nedvességit, az égnek minden háborúit szaporán szenvedtem; földön hevertem; minden nyughatatlansággal teljes voltam. Mert a jó pásztor majd ugyan nem emberi életet, hanem oktalan állathoz hasonló alkalmatlanságokat visel.

Mely veszedelmes a juhászok állapotja, megmutatja Sz. Dávid maga példájával, midőn azt mondja, hogy, juhait őrizvén, oroszlányok, medvék, farkasok reájöttek, és elragadván valamelyet a juhokban, utánok ment, szemben állott és bajt vívott velök, kivonta torkukból a prédát. Azért, a mint az evangeliomban hallók, noha a béres elfut, mikor látja a veszedelmet, de a jó pásztor farkasokkal és lopókkal szemben áll, és életét veszedelemre veti juhai mellett.

Hogyha az oktalan juhokért, melyek kevés hasznot adnak, keveset érnek, és egy kis betegséggel úgy elfogynak, hogy dögnél egyéb nem marad utánok, ily sokat fáradott Jákob; ennyi veszedelmekben forgott Dávid: valjon micsoda munkát és veszedelmet illet Krisztusnak felvállalni az ő juhainak láthatatlan lelkéért? mely többet ér, hogysen a földkerekségének minden egyéb gazdagsági. Azt mondja Ámos próféta, hogy úgy szabadítja Isten az ő népét, mintha a pásztor oroszlány torkából vonná ki a prédát. Az ördög éjjel-nappal veszedelmet áskál és véskél aláink; de az ő incselkedéseitől, kisérteteitől éjjel-nappal őriz minket a jó pásztorunk. Látható ellenségink erejét zabolázza, hogy ne árthassanak; gyarlóságunkat vastagítja, hogy meg ne győzessünk; tudatlanságunkat oktatja, hogy meg ne csalassunk; erőtlenségünket gyámolítja, hogy a jóban elébb mehessünk: és semmi fáradtságát nem kíméli, hogy mi bátorságosok és mentek lehessünk.

Mindenható ereje lévén Krisztusnak, csak könnyen, fáradtság, munka, törődés, veszedelem nélkül megoltalmazhatott volna minket testi és lelki veszedelmeinktől: de, hogy az ő juhainak oltalmában megismertetné nagy szeretetét és reánk való gondviselését, számtalan fáradtság és veszedelem alá vetette magát, és végre halállal vitte végbe oltalmunkat. Teljes az evangéliom vele, mennyit vigyázott éjjel a pusztákban; mennyi hevet, hideget szenvedett úton-járásaiban; mennyi éhséget, szomjúságot tűrt prédikálásaiban; mezítláb járt egy tartományból másba, a köves utakon; kemény földön feküdt fáradtságaiban; árpakenyérrel enyhítette éhségét, vízzel szomjúságát. Ezt pedig nem tizenégy esztendeig cselekedte, mint Jákob, hanem harminchárom esztendő forgásában. És végre, hogy az ördögnek, halálnak és pokolnak torkából kiszabadítaná juhait, megöleték, koporsóba téteték, pokolra szálla.

Ha akármely más testi vagy lelki pásztor, juhainak oltalmáért, megöletné magát, nagy szeretetét mutatná: de a Krisztus cselekedé-tiben sokkal nagyobb szeretet fénylik. Mert a több pásztorok élete csak pusztá és halandó ember élete; az ő halálok oly halál, melyet immár bűnökkel megérdemlettek, mellyel adósok, melyre menendők voltak: de a Krisztus élete Isten élete volt; a ki megholt juhaiért, igaz Isten volt, nem tartozott azzal a halállal, melyet szenvedett, mert a bűnben része nem volt, és az isteni személynek méltóságátúl, az ő boldog lelkének tulajdonságából halhatatlanságnak kellett volna a testre származni, ha kiváltképen való csudával annak útját meg nem gátolta volna az isteni mindenhatóság.

Óh nagy irgalmasság! Óh kimondhatatlan szeretet! hogy a mi oltalmunkért és megtartásunkért halálra és keserves szörnyű halálra adta magát a mi pásztorunk. Keresztyén lélek, szemed előtt viseld és jól meggondold, hogy a te oltalmazó pásztorod mindenkor veled vagy, és ne hadd meggyőzni magadat az ördögtől, testtől, világtól. Mikor kísérteteket érzel, fuss mindjárt pásztorodhoz, kiált hozzája: Uram, rajtam a farkas hatalmaskodni akar, el akar nyelni, támadj ki mellettem. Hatalmas, szorgalmatos, vigyázó, oltalmazó, jó pásztor vagy te, én pedig juhocskád vagyok: teljesítsd meg ígéretedet, kergesd el a pokolbéli farkast, mely torkát reám tátotta. Nám, a te apostolod azt írja, hogy ha régen Józsuének ígérted, hogy el nem hagyod őtet: nekünk is ugyanazont ígérted. A világnak sok csalárdsági, az ördögnek sok kelepcéi, a

testnek sok incselkedési között meg nem maradhatok, ha te nem őrsesz és oltalmazsz engem. Ha pedig a te szent kezed és oltalmad rajtam léssen, nem félek senkitől, sőt bátorságosan azt éneklek Sz. Dáviddal: Az Úr vezet engem, azért semmiben meg nem fogyatkozom. Ha a halálnak árnyéki között járok is, semmit nem tartok, mert te velem vagy. Nem az én erőm és gondviselésem, hanem a te pásztori botod és vessződ oltalmaz engem.

Másodszor, fő tiszt és hivatalja a jó pásztornak, hogy legeltesse a juhokat, azaz kövér és egészséges mezőkre vigye és ott etesse; tiszta és jó vizekre hajtja s ott itassa; mert ha rossz fűvön és oly rosszadékon őrzi, a hol mételet szednek a juhok: nem pásztor, hanem mészáros a juhoknak.

Ezt minden punctban tekéletesen megteljesíti a mi pásztorunk. Mert ő maga mondja: Én magam legeltetem, úgymond, juhaimat; bévséges, kövér helyekre, szép zöld füvekre, folyó patakokra viszem őket; ott etetem, itatom, ott legeltetem őket. Egyéb értékes emberek a juhok legeltetésének munkáját, fáradságát, nyughatatlanságát, másra bízzák: ő magok csak a juhok hasznát várják, mert a juhokat nem a juhokért tartják, hanem magok hasznáért. De a mi pásztorunk gazdag maga javaival, semmi nélkül nem szűkölködik, semmi hasznat nem vár, nem vészen juhaitól: hanem csak azért lett pásztorrá, hogy a juhokat segítse s azoknak használjon; azért másra nem bízza, hanem önnön maga őrzi juhait; egészséges, hizadalmas, jó eledellel kövéríti őket.

Ki győzné előszámlálni azokat a sok drága eledeleket, melyekkel táplálja és legelteti Krisztus az ő juhait?

Táplálja szent igéjének és üdvösleges tanításának gyönyörűsleges ételével. Ezzel tartatik lelki életünk, ezzel vastagodunk, nevedünk és minden üdvösleges munkákra erősödünk. Ebben oly gyönyörűsleges édességet találunk, mellyel ajtatosan és vígan futunk az Isten parancsolatinak útján. Igen érzette Sz. Dávid ennek az eledelnek ízeit. Mert noha Salamon azt írja a mézről, hogy édesb minden eledelnél: de Sz. Dávid azt kiáltja, hogy az Isten igéje édesebb és gyönyörűsleges a méznél; mivel, a Bölcs mondása szerint, nincs e világon nagyobb gyönyörűség, mint a szűnek öröme. Ezt pedig az Isten igéje szerzi bennünk. De miképen akármely jó eledel sem táplál, ha meg nem rágatik: úgy az Isten juhait, hogy ízeit érezzék és hizadalmassá tegyék az Isten igéjét, szükség, hogy ezt nemcsak egyszer és lágyan, hanem többször is, kérődve megrágnak; és ebben elmélkedjenek éjjel-nappal; okát, végét, módját megtekintsék az isteni cselekedeteknek; azokból Istennek gondviselését, szerelmét, bölcseségét, igazságát megtapasztalják: hogy az Istennek igaz ítéleti és büntetési a gonosztól idegenítsék, nagy ígéretil minden jóra édesítsék, az ő felséges méltósága és bévséges jótéteménye szeretetre gerjesszék.

Legelteti a mi pásztorunk juhait lelkünkbe öntött belső ajándékaival és mennyei adományainak gazdagságaival: hitet, szeretetet, igazságot, alázatosságot, tisztaságot és egyéb sok drága jókat öntvén lelkünkbe.

Az étel tartja az ember életét: erőt ad, hogy munkát tehessünk, éhségünket elveszi, jó ízekkel gyönyörködtet. Mindezek találtnak a mi jó pásztorunktól adott legeltető táplálásokban. Éltető eledel a hit: mert az igaz hitből él. Vastagító eledel a szeretet: mert a belső emberben vastagodnak, a kik a szeretetben gyökereznek és fondálatnak. Éhségnyhító és szomjuságotló az igazság: mert, a kik éheznek és szomjuhozak az igazságot, megelégednek. Jóízű táplálás a tekéletesesség: mert semmiben nagyobb gyönyörűslege nincs az igaz embernek, mint a tekéletes magaviselésben. Azért ezekkel a drága eledellekkel az igaz ember megelégedik, a gonoszok éhsége pedig soha meg nem szűnik.

De mind ezeknél böcsülletesb eledelt adott juhainak a mi jó pásztorunk, mikor a maga saját testét, vérét, hagyta táplálásunkra a sz. sacramentomban. Halljad, mit mond maga: Én vagyok az eleven kenyér, az élet kenyere. Vegyétek, egyétek, ez az én testem. A ki ehhez jár, nem éhez. Sem az egekben, sem a földön ennél drágább eledel nem lehet. Mert mennyországban is, nem egyéb ama láthatatlan étel, mellyel, mondja Rafael, hogy tartatnak a mennyei szentek, hanem ő maga az Úr Isten. Ugyanazon mennyei kenyeret hozta Krisztus e földre, s azért mondja: Ez a

kenyér mennyországból hozatott, ezzel élünk az örök boldogságban; csakhogy ott színrül-színre látják a juhok ennek istenségét: itt pedig fedél és homály alatt vészik. Óh gyönyörűséges eledel, melyben sokkal inkább hogyses a mannában, minden ízek gyönyörűsége foglaltatik! Látjátok, keresztyének, mennyivel meghaladja a mi pásztorunk a több pásztorok gondviselését: egyebek megölik a juhot, hogy életüket táplálják és éhségüket enyhítsék annak húsával; de a mi pásztorunk megöleti magát, hogy a juhok éljenek és az ő testével táplálják magukat. Nem cselekeszik úgy a jó pásztor, mint a gonosz pásztorok: kikirül írja Ezékiel próféta, hogy tejt megeszik a juhoknak, gyapjával ruházzák testüket, kövérségével hízlalják hasokat; egy szóval, magukat legeltetik, nem a juhokat.

Utolszor, a mi jó pásztorunk mennyországból készített az ő juhainak utolsó legeltetést, a hol sem éhség, sem szomjúság nem léssen; hanem a báránynak menyekzőjében megrészegeünk az Isten házában bévségétől, és az ő gyönyörűségének sebesen folyó patakjából iszunk.

Látjátok-e, keresztyének, mely jó pásztor a Krisztus, ki ily sok és felséges lelki táplálást szerzett juhainak, mind itt s mind a más világon? Méltán azt kiálthatjuk tehát Sz. Dáviddal: Hatalmas pásztorom nékem az Isten, ki legeltet engem, és semmiben meg nem fogyatkozom, valami szükséges lelkem üdvösségére. Mert oly mezőben helyezett engemet az ő anyaszentegyházában, a hol az ő szent igéjének tisztasága, a sacramentumok szentsége, az isteni ajándékok bévsége táplál engem. Szeressük, atyámfiain, ezt a jó pásztor, a ki minket így szeret; engedjünk annak, a ki mi reánk ily gondot viselt. Mert ha a mannát megutálván, hagymán kapdosunk; ha rüt, zavaros tócsákat szomjúhozunk, mint a balgatag zsidók: soha éhségünk és szomjúságunk meg nem enyhíttetik.

Harmadszor és utolszor, a jó pásztor tisztá az, a mit Isten élőkbe ad Ezékiel által, hogy az elveszettet felkeresse, a megsérült vagy betegedett juhot meggyógyítsa. Azért ha valamely juh kiszakad a nyájából és elbujdosik, megállítja a jó pásztor nyáját, imide-amoda futos, szorgalmatosan keresi elveszett juhát, és addig nem nyugszik, míg fel nem találja: feltalálván, hátára vagy ölébe vészi, és a több juhok közibe viszi. Ah, mely tekéletesen megfelelt Krisztus ebben is a jó pásztor tisztának! Izsaiás azt kiáltja, hogy mi mindnyájan, mint a juhok, elvesztünk. Sz. Dávid magáról azt írja, hogy úgy bujdosott, mint az elveszett juh. Sz. Péter közönségesen mindenekről mondja, hogy olyanok voltunk, mint a bujdosó juhok. Mert, vétkeinkkel és engedet-lenségünkkel, elszakadtunk vala Istentől, és minden szempillantásban csak a pokolbéli farkas torkát várhattuk fejünkre. Megszána a felséges Isten, és azt fogadá Izsaiás által, hogy oly gondot visel reánk, mint a pásztor juhaira: karjára és kebelébe vészi az erőtlen báránykákat, maga hordozza a fáradt és ellő juhokat. Ezt bé akarván teljesíteni, elhagyá az Isten fia az angyalok sokaságát: és hogy az egy elveszett juhot, Ádámot, maradékival felkeresné, a világ pusztájába jöve, a végre, mint ő maga mondja, hogy felkeresné és megszabadítaná a mi elveszett vala. Azért vállára vette, minden terhével egyetemben, az elveszett juhot, midőn magára rakta minden bűneinket, és azoknak érdemlett büntetésit érettünk viselte a magas keresztfán.

Mint keresi Krisztus az elveszett juhot, maga élőkbe adja, midőn azt mondja, hogy a mi szívünk ajtaja előtt áll, és különbféle sok szent intésekkel zörgetvén, ébreszt, azon kér, hogy megnyissuk néki. Minémű kegyességgel fogadja a megtalált juhot, a tékozló fiú példájával ismertette. Mert noha ez igen sokat és nagyot vétett vala, noha minden javait latrul tékozlotta és fogyatta vala: de mikor visszaté, egy kemény szót sem monda néki; szemére nem hánya háladatlan voltát, kártételét, gyalázatját: hanem, mintha nagy kedves szolgálatból jöne és valami nagy hasznot szerzett volna, vígan eleibe futa, megölelé, megcsókolá, kövér borját megöleté, nagy konyhát üttete, vendégeket hivata, muzsikásokat rendele, oly jó kedvet mutata hozzá, mintha soha nem vétett volna, szép ruhába öltözteté, ujjába gyűrűt ada. Mindezekkel akarta ismertetni az Úr Isten, mely nagy öröme vagyon, mikor egy elveszett juhot feltalál.

Atyámfiain, keres minket a mi pásztorunk: de azt akarja, hogy az ő kiáltását siketségre ne vegyük, hanem szavát hallgassuk: azaz igaz hittel valljuk a mit mond, szeressük és kövessük a mit parancsol. Mert csak az a Krisztus juha, a ki az ő szavát fogadja. Azért, ha elveszett juh

vagy; ha bűnbe estél, és Istenedtől elszakadtál gonoszsággal: mihent az Isten zörgetését és intését hallod, hogy megtérj, ne halogasd, mindjárt kezdj dolgozni; bánd meg bűneidet; tekéld el, hogy többször nem vétkezel; járulj a penitencia szentségéhez. Mert ha azt nem míveled, tudod-e, mint bánik Isten veled? elhagy szófogadatlanságodért, a mint sok helyen a sz.-írásban megjelentette. És azt fogja mondani: Mivel szófogadatlanok vagytok, nem pástorkodom tovább veletek; a mi megöletik, ölessék; a mi kivágatják, vágassák. Mert a mely föld sok szántás után gyümölcsstelen marad, méltó azt elhagyni.

Meghallátok, keresztyének, mely jó pástorkodó a Krisztus; és hogy nemcsak nevét viseli a pástorkodónak, hanem valóban megteljesíti annak minden tisztit és kötelességét. De mi tőlünk is kívántatik, hogy voltaképen, és nem csak nevezettel, juhok legyünk: megismerjük, hogy gyarlók és erőtlenek vagyunk, mint a juhok. Azért igen megalázzuk magunkat, és pástorkodótól el ne távozzunk: mert veszni kell annak a juhoknak, mely az ő pástorkodótól eltávozik. Ennek felette pástorkodó szavát hallgassuk, a farkasoktól messze fussunk, Istennek szolgálatjára fordítsuk nemcsak külső javaink gyapját, nemcsak belső ájtatosságunk tejét, nemcsak jó cselekedetünk bárányit: hanem, ha kívántatik, húsunkat és életünket készek legyünk Isten tisztességére letenni. Melyre segítsen mindnyájunkat az Atya, Fiú és Szentlélek Isten. Ámen.

Töredékek egyházi beszédeiből

Az ítélet jeleiről, és miért rendelte Isten, hogy Krisztus légyen ítélő bírója e világnak.

(Adv. I. vas. első beszédének bevezetése, és szemelvények.)

Az isteni felségnek méltósága és tulajdon mivolta egy szóval elégségesen kimondható nem lévén, különböző cselekedetek és tulajdonságok nevezésével ábrázza és ismerteti azt a sz.-írás. De mikor Mózes, első könyve első részének első versében, először említette Istenünket, Elohimnak, azaz reánk vigyázó, ítélő, bosszúálló bírónak nevezte őtet.

Úgy tetszenék, hogy a teremtés históriájához illendőbbben és alkalmasban neveztetett volna az Úr Isten mindenhatónak, bölcsnek, jótevőnek, hogysen bírónak. Mert, miképen az ő kibeszélhetetlen irgalmassága, az elesett emberi nemzetnek a bűn alól felemelésére szent Fia bocsátásában tündöklött, melyet eléggé sem csudálhatunk, sem hálálhatunk, ha a világot általálnók is: úgy az ő bölcs hatalma, a világnak, minden benne való állatokkal együtt, semmiből való teremtésében fénylik és ismertetik legfelségesben. Azért a teremtésben semmi hivatalját és cselekedetét nem mutatván Isten az ítélő és ostorozó bírónak, úgy tetszenék, hogy inkább hatalmas, bölcs, gondviselő, adakozó Istennek illett volna nevezni őtet a teremtésben, hogysen bírónak. De fontos nagy okokból lett, hogy mihent Isten embert a több teremtett állat felibe helyezteté, és mindeneket lábai alá vetvén, azt mondá: Bírjátok a földet, uralkodjatok a halakon, madarakon és minden állatokon: ottan fenyíték alá vévé, és kötelességét eleibe terjesztvén, eszébe juttatá, hogy nem hagyatott a maga rendetlen kívánságának szabados viszketege és vágyódása alatt: hanem birodalom alá vettetett, zabolán hor-doztatik, mert ura és bírója vagyok, kinek számot kell adni sáfárkodásáról és gazdálkodásáról.

Tudta jól Isten, hogy a mi délceg keménységünket semmi úgy talán nem hordozhatja, késedelmes tunyaságunkat semmi úgy nem serkentheti, tékozlóságunkat semmi úgy nem tartóztathatja, uralkodásunkat semmi úgy határban nem viselheti, mint ha szünetlen szemünk előtt forog, hogy ítélő bíránk vagyok, a ki szemléli és jegyzőkönyvébe írton írja, s végre számadásra hozza minden cselekedetünket. Annak-okáért a sz.-írás elején ítélőbírónak nevezette magát a mi Istenünk: és eszünkbe juttatá, hogy megítéltetünk, megszenteltetünk, mikor eljő a törvényszék napja. Csak azok nem viselik szemök előtt az Isten ítéletit, kik minden gonoszságra vetemedtek, és, a mint Sz. Dávid írja, azért mocskoltatik fertelmes vétkekkel az istentelen ember élete: mert az Isten ítéletinek emlekezetiről elfordítja szemét. Azért írja Dániel, hogy a két vén lator kísértette Zsuzsannát: mert az Istennek igaz ítéletiről nem emlékeztek.

Igen illendő volt tehát, hogy mindjárt a teremtésben Elohim, bírónak neveztetnék Isten, és ezzel taníttatnék az ember, hogy bíró eleibe és ítéltre mégyen minden dolga.

Nem elégedék ezzel Isten, hanem az égből megkiálttatta, hogy ítélet léssen. Csakhamar teremtés után Énok prófétát támasztá, kinek egyéb prófétálását a sz.-írásban nem olvassuk, hanem amazt: Ébredjete emberek, mert ihon jó az Isten, sok ezer szentekkel, hogy ítéletet tegyen. Sz. Jóbbal azt kiáltatá: Híretekkel légyen, hogy ítélet léssen. Salamon, minekutána minden bölcseségét arra fordította volna a Prédikátori könyvében, hogy erős okokkal a világ csalárdságát megutáltassa, és isteni félelemre indítsa az embereket, szinte legutolsó részében írásának; mint legerősebb esztent, azt mondá: Mindezeknek a sok mély tanúságoknak vége az, hogy Istent féljed és az ő parancsolatit megtartsad, mert ez minden ember, azaz valamit egyebet művelünk, csak barmokkal köz számárokodás: hanem az emberek tulajdona a szent élet. És

lássátok emberek, mit fog rajtatok a világi hiúságok emlékezeti, de azt eszetekben tartsátok, hogy valamit míveltek, igaz ítélő bíró eleibe vitetik és Istentől megítéltetik.

Az új-testamentomban, az apostoli prédikálásnak első futamatján, azt monda Sz. Péter, hogy Krisztus megparancsolta apostolinak, hogy prédikálásokban azt hirdessék, hogy ő ítélő bírója mind a régen megholtaknak, mind azoknak, kik szinte csak az ítélet előtt elevenen találtak és akkor a világból kimúlnak. Sz. Pál apostol is, rettenteni akarván Felixet, az utolsó ítéletnek emlékezetivel, mint erős eszttel, furdalta és izgatta őtet a jóságokra.

A római anyaszentegyház az áldott Advent első vasárnapján azért olvassa a máai szent evangéliomot, melyben Urunknak dücsőséges hatalomban való jövele s az ítélet első rettenetes jelei foglaltatnak, hogy se a Krisztus jövetelének kegyessége felettébb való bizakodásra ne ragadjon, se az ítélet szörnyűsége, kétségbe ne ejtsen: hanem ha a Krisztus alázatos jövele szeretetre nem gerjeszthet, ottan az ítélet félelmétől indíttassunk a testbe öltözött Istennek böcsülletes fogadására. Mert csak az lehet bátorságos az ítélőszék előtt, a ki a jászolban fekvő Krisztust illendő tisztelettel fogadja és hívséges igazsággal szolgálja. A ki pedig az Urunk első jövetelének alázatosságát nem böcsüllí, másik jövetelének rettenetességét el nem kerüli. Mert a ki most alázatosan jó, azután felségesen ítél. És csak az várja bizodalommal a hatalmas bírót, a ki most ajtatosan fogadja a kegyes Megváltót.

Mivel azért az ítéletnek emlékezete azért adatik élőkbe, hogy az isteni félelem gyökerezzék szívünkben, és ezáltal gyarlóságunk oltalmaztassék minden bűnőktől, hogy tunyaságunk izgattassék a Krisztus eljövételének illendő böcsülletire: nékem is feltett céлом, melyre aranyozni akarok a jelen való órában, az léssen, hogy az evangéliom folyását követvén, elsőben megmagyarázzam az utolsó ítélet előtt járó jelek szörnyűségét és okait. Másodszor kifejezzem, miért akarta és rendelte Isten, hogy az Ember fia legyen ítélő bírója a világnak. Kérlek, egyéb gondolkodástokat félre tévén, ne csak testtel, hanem lélekkel is jelen legyetek.

Miképen a tekéletes jámborság, egyéb jutalommal együtt, tisztességet érdemel: úgy a gonoszságnak, egyéb büntetési között, gyalázat zsoldja. És, ha a világi bírák nem rekkentik el titkon a gonosztévőket, hanem köz helyen, mindenek láttára büntetik, hogy a gyalázat része legyen az érdemlett kínoknak: Isten is nyilván akarja kimondani a sententiát, melyből megtessék, hogy nem mind arany volt, a mi fénylett; nem mind tiszta volt, a min külső mocsok nem látszott; nem mind szent volt, a mi szép színt mutatott, nem mind igaz volt az ártatlanok gyalázása és rágalmazása. A mit lémonya vagy vereshagyma levéllel írnak papirosra, meg nem látszik; de ha tűzhöz tartják és egy kevéssé megpirosítják, igen szépen elolvashatni. Mi most írton írunk lelkünkre, vagy jót, vagy gonosz bűnöket. De most meg nem tetszik, ki mit ír; hanem mikor az ítéltre jó Krisztus, tüzet bocsát előtte, mely megmutatja mit írtunk teljes életünk folyása alatt lelkünkre: és abból vagy böcsülletet vagy gyalázatot vészünk.

* * *

Mikor az anya szerelmes gyermekét híja, és a kiseszű gyermecske nem akar hozzája menni: lasnakkal befedett emberrel, mint valami vázzal, vagy szokatlan bömböléssel megijeszteti a gyermeket, hogy féltében anyjához fusson. Nem egyebek mindezek az előljáró rettentések, hanem Istenhez való kergetések.

A ki madarat akar löni, nem pengeti idegét; a ki ellenségét véletlen akarja veszteni, nem fenyegetődik. De a nagyirgalmú Isten azt kiáltja nekünk, hogy: Immár felhúzta kardját, megvonta keziját. Azért fusson kiki és szaladjon, hogy rajta ne essék. Jelt adott futásra, és mutogatván megvont keziját, azt akarja, hogy az ő irgalmasságához folyamodjunk; haragja előtt elszaladjunk: azért fenyeget és rettent, hogy magához holdoltasson. Lány orvosságokkal gyógyíthatatlannak látja sebeinket: azért rettenetes fenyegetésivel eteti vadhúsunkat. Áldott irgalmasság, mely nem siet romlásunkra; sőt utat keres veszésünk távoztatására! Most féljünk,

keresztyének, hogy az utolsó sententiától ne féljünk; mert ha most fenyegetésének kis cseppcsekéire reszketünk, ki viselheti haragos mennydörgését törvényes kárhoztatásának?

Kikeletnek, zöldelő tavasznak, szép nyári üdők zsengejének nevezi Krisztus azt az üdőt, melyben a közel lévő ítélet jelei feltetszenek. Ezzel tanítván híveit, hogy ha most nyomorult állapotban vannak, ne csodálják: mert most vagy az ő telők. Nem szoktak a fák zöldelleni, virágozni, gyümölcsözni télben; hanem elhervadnak, és minden zöldségek elrejtetik: de a setét tél után eljő a kedves kikelet, és akkor leszen teljes örömök a híveknek.

* * *

Szálljatok magatokba immár mindnyájan, és gondoljátok, mit mívelnétek, ha fejetekben járó peretek volna: oly bíró előtt volna pedig, a ki kemény, vigyázó és bosszúálló? Valjon, nem azon fárasztanátok-e éjjel-nappal elméteket, hogy ennek kedvét keresnétek? Valjon mernétek-e őt bosszúsággal és gyalázzal ingerleni? Ha veszni nem akartok, annak a bírónak, a ki nem testi halálról, hanem lélek veszedelemről és örökkévaló kárhozatról térszen törvényt, most keressétek kedvét: és mint a halált, sőt mint az örök kárhozatot úgy kerüljétek a bűnöket, melyek bosszontják és haragítják a bírót. Melyet ha cselekesztek félelem nélkül lesztek az ítéletkor.

Krisztus igaz szabadító; s az ő jöveteléhez szent étellel kell készülni.

(Adv. IV. vas. első beszédéből.)

Adná Isten, oly állhatatos szeretettel foglalatoskodnánk szünetlen az isteni dolgokban, hogy üdövénytél nélkül, lelki szemünket el ne fordítanók ezekről. De, mivel a világi állapot azt nem szenved, mint húsvét előtt, apostoli rendelésből, negyvennapos böjtöt hirdet az anyaszentegyház, hogy testünk sanyargatásával és egyéb ajtatosságokkal a Krisztus halálának és feltámadásának innepléséhez készítsen: úgy az emberré lett Isten születésének innepe előtt az áldott Adventet rendelte, hogy szorgalmasabban gondolkodjunk, és ájtatosabban elmélkedjünk ezeken a szent napokon az emberré lett Istennek hozzánk való kegyelmességéről. És annál illendőbb hálaadásokkal szenteljük az örvendetes karácsonyt, mennél hosszabb időre terjedett lelki dolgok gyakorlásával készülgetünk annak innepléséhez.

Óh mely nagy hálaadással tartozunk Istenünknek ezért a váltásáért! Csak az köszönheti méltán ezt a szabadulást, a ki tudja a lelki rabságnak veszedelmes állapotját, a bűnök súlyát, az ördög dühösségének kegyetlenségét, az örök kárhozatnak rettenetes tüzet. Csak az böcsüllő ezt a szabadságot, melyre hozattunk, a ki érti mi legyen az Isten fiainak bátorsága, a mennyei Jeruzsálemnek minden fogyatkozások nélkül való szabadossága. A ki pedig jól meggondolja ennek a váltásnak és szabadulásnak módját, vagy eszközét: mind szeretetre, mind hív szolgálatra való esztent talál benne. Ki tudná megmondani, minémű mélységes tengere vagy on ebben az isteni irgalmasságnak? minémű mérték nélkül való szeretet volt az Atyától, hogy magával egyenlő természetű szent Fiát küldötte váltásunkért, és ennyi keserves kínok által való váltásunkért? mily kimondhatatlan kegyesség a Fiú Istentől, hogy jó kedvvel magára vállalta adósságunk terhét, és oly keserves szenvedésekkel fizetett érettünk? Lactantius írja, hogy mikor Plato rabságba esett volna, Anicerius nevű barátja kiváltá, de kevés pénzen. Gyalázzák az írástudók Aniceriust, hogy többet nem adott érte, és azzal nem ismertette, mely nagyra böcsüllötte Platót. Ha böcsüllésnek jele, mikor valamit nagy áron vészünk: óh mely igen böcsüllött minket a Megváltó, kinek egy csepp vére, vagy legkisebb szenvedése elégséges lévén váltásunkért, nem akart oly olcsón megvenni, hanem fáradságos verítékét, véré, végre életét adta érettünk!

* * *

Óh mely nagy keménység, ha ezzel a csudálatos váltással sem lágyul szívünk isteni szeretetre! Óh mely nagy vakság, ha mégis inkább akarunk halálos ellenségünknek, a sátánnak szolgálni, ki csak veszedelmünket és kárhozatunkat szomjuhozza, hogysem annak kedveskedni, a ki nagy szerelméből, keserves szenvedési által, megváltott minket, és üdvösségre hozott! Hová lett eszünk, ha lelkünket, melyet Isten ily nagy kincsen váltott, egy undok bűnért ördögnek adjuk, hogy örök veszedelemre vigye? Keresztyének, nyissuk fel szemünket, ébredjünk álmunkból, és meggondoljuk, hogy a ki megváltott minket, Isten Fia...

* * *

Ne legyen immár oly csavargó s tétovázó lélek, mely a világi gyönyörűségeken olvadozzon; mely a testnek csintalan feslettségibe merüljön: mert azért jött közinkbe az Úr Krisztus, hogy szentségre és tekéletes életre gerjedjen lelkünk.

* * *

Nemcsak Dániel volt kívánásnak embere, hanem a több istenes szentek is, minden üdőkben sok óhajtásokkal várták, és fohászzkodásokkal kérték a Messiás jövetelét. Mire nézve a sz.-írás minden nemzetek várásának, minden népek kívánságának nevezi a Krisztust. És, a ki az Ábrahám maradékinak ígértetett vala, azt nem egyszer nevezik a próféták Izrael várakodásának, a híveket pedig várakodó népnek. Mert sok királyok és próféták kívánták látni a Szabadítót. Ábrahám örvendezve látta lelki szemeivel Krisztust, mikor megígérteték, hogy az ő magvában áldatnak minden nemzetségek. Jákob kedves feleségét, Ráheldt, Betlehemben akarát temetni, a honnan reménylette származását Krisztusnak. Maga is halála óráján csak azt kiáltotta: Uram, elvárom a te Szabadítót. Ki tudná megmondani, mely nagy buzgósággal könyörgött Mózes, hogy küldje el immár Isten, a kit el akar küldeni? Mennyiszer kiáltotta Dávid: Add meg, Uram, a Szabadítót?

Mit mondjak Izsaiásról? Ki az utolsó szükségét látván, meleg siralmakkal, gyakor és ajtatos imádkozásokkal kérte, és csaknem túrhetetlenül szorgalmaztatta a Messiás jövetelét. Néha Istenhez fordítván szemeit, szűve-szakadva kiáltotta: Küldd el, Uram, a Sión hegyére ama Bárányt, ki elveszi a világ vétkét. Néha a Fiú Istennek tüzes imádkozással azt kiáltotta: Vaj szaggatnád el, Uram, az egeket, és jőnél alá fogságunk szabadítására! Néha az egeknek esedezett: Egek, mit irigykedtek? Ha a Gedeon gyapját harmattal öntöztétek, harmatozzatok a mi földünkre is, és bocsássátok alá az Igazat, ki megigazítsa a világot. Néha a földet kérte, hogy hasadjon meg, és hozza el a Szabadítót, Néha maga lelkével bizonyít, hogy éjjeli kívánsága is csak az, hogy lássa a Szabadítót, és boldognak kiáltja azokat, kik őtet várják.

Ah, keresztyének, mely keserves szóval újíthatjuk, a mit régen Sz. Bernárd mondott: Szégyenre és gyalázatra, sőt keserves sírásra méltó, hogy a kinek jövetelét a régi atyák oly buzgósággal várták, mi annak hozzánk-jövését ily hideg és tunya indulatokkal fogadjuk!

Szent János méltóságárúl.

(Sz. Ján. ap. és ev. napjára szóló beszédéből.)

Tanítványnak nevezi az evangéliom Sz. Jánost. Sokat fáradtak a világ bölcsei, hogy tudós mesterek tanítványi légyenek. Azért, noha Plató és Pythagoras Athenásban doctorok voltak: de hallván, hogy Egyiptomban bölcs és tudós papok találtak, honjokból kibontakozván, Egyiptomba fáradtak, hogy azoktól tanuljanak. A macedóniai király is azt mondotta, hogy nem annyi öröme vagyon, hogy Alexander született, mint hogy Aristoteles idétt született, és ily nagy tudományú embernek tanítványa lehetett. Mentül szerencsésb volt Sz. János, kit, mikor apjával együtt, hálókötözésben talált volna Krisztus, iskolájába híva: ő pedig mind apját, mind hálóját elhagyván, oly mester kezébe adá magát, ki nem úgy tanított mint egyebek: hanem hatalmas erejével a tudományt beléoltotta hallgatóiba. És méltán azt mondták ő róla, hogy soha ember úgy nem szólott, soha úgy nem tanított, mint ő.

* * *

Mikor az evangélisták tisztit és méltóságát ismertetni akarta a Szentlélek, mind az ó- s mind az új-testamentómban, azt mondja, hogy négy állatok viselik és nagy kiáltással terjesztik az Istennek dicsőségét: egyik ember, másik oroszlán, harmadik borjú, negyedik saskeselyű ábrázatú volt. Ezek a négy evangélisták. Sz. Máté ember-képet visel evangéliumának első tekintetiben, mert Krisztusnak emberi nemzetségén kezdi evangéliomát. Sz. Márk pusztában lakó oroszlány-ábrázatját mutatja evangéliumának kezdetin, mert a pusztában kiáltó szózatot kezdi ismertető orcáját írásának. Sz. Lukács áldozatokra rendelt borjú-képet visel, mert a Zakariás áldozatján kezdi írását. Sz. János minden szárnyas madaraknál feljebb röptető saskeselyűhöz hasonlítatik, mert a Krisztus istenségének titkát hirdeti evangéliomának első részében. De, a mint Ezekiel próféta mondja, a saskeselyű mind feljülhaladta a többit.

A saskeselyű minden madaraknál feljebb röptető, mindeneknél fényesebben lát: mikor azért az emberi látásnak célján feljül mégyen, ott leveg a tiszta égen, szemeit a nap sugárira fordítja, és a miben egyebek szeme megvakul, abban gyönyörködik. Ha földre tekint, és prédát talál, mint a mennykő, alárohan. Ilyen saskeselyű Sz. János: mert, evangéliomának kezdetin, az isteni fényességig emelkedik: ott szemléli az Igét, mely Kezdetben az Atyánál vala. És, mint a mennydörgés, vagy a mennykő, az embereket álmétködő rettegésbe ejti, mikor az Isten Fiának öröktől fogva való fényességét kimutatja. De, megtekintvén a Szűz méhében fogantatott Igét, nézd mely sebesen a földre száll: az Igének testesülését magyarázván. Ez ama csudálatos saskeselyű, kirül Ezekiel próféta írja, hogy igen nagy volt: szentségére és mennyei bölcsességére nézve. Hosszan nyúlt tagjai voltak: mert a Sz. János élete kilencvenkilenc esztendeig tartott. Ez a nagy sas a mennyei hegyek magasságában nevedett cédrusnak völgyét földre hozta. Mert ha a több evangélisták a Krisztus emberségének héját magyarázták: Sz. János hirdette és ismertette a Krisztus istenségét, mely, mint a fának völgye, nem látszik első tekintetben.

* * *

Mint változtatta Krisztus a vizet borrá; megfogásakor, mint verte földhöz egy szavával a zsidókat; mint ökleitek kopjával által oldalát a keresztfán, egyedül Sz. János hagyta írva. A vakon született embernek hosszú históriáját; a harmincnyolc esztendő beteg gyógyulását; a Lázár feltámasztását; a lábmosás után való prédikációt és több sok jeles dolgokat csak ő egyedül foglalt evangéliomában.

* * *

Voltak az új-testamentomban próféták, úgymint: Agabus, ki a nagy éhséget és a Sz. Pál fogságát megjövendölte; Barnabás; a Filep leányi és egyebek: de senki az új-testamentomban prófécia-könyvet nem írt, hanem csak Sz. János. És minémü könyvet? Abban a mennyi szó, annyi titkos mélység.

* * *

Mit csudáljuk, ha ilyen titkos dolgokat írhatott, a ki titkosa és *secretarius*a volt Üdvözítőnknek? Mikor Krisztus titkon, és nem minden apostol előtt, akart valamit cselekedni, Sz. Jánost ki nem hagyta: azt akarta, hogy jelen legyen.

* * *

Mikor pedig a végvacsorán azt monda, hogy tanítványi közül egy elárulja ötöt, mindnyájan megháborodának: de nem meré senki kérdeni, kicsoda ez az áruló? Péter kérdezni kezdé Jánostól, kicsoda ez? Sz. János titkon megkérdé Krisztust: Uram, kicsoda az? És miképen Isten el nem titkolható Ábrahámától Sodoma romlását: titkos secretariusától el nem rejté, ki legyen az áruló. Azért azt monda, hogy a kinek bémártott falatot ad, az; és egy falatot adván Júdásnak, megjelenté titkát csak magának Sz. Jánosnak.

* * *

Ennek felette, az egész világnak doctora s tanítója volt Sz. János; kire nézve a régiektől csak ő nevezetik az apostolok közül theologusnak. Az angyal is azt monda néki, hogy sok népeket, nemzetségeket, különböző nyelveken szóló országokat kell néki tanítani. Tanítá a híveket, nemcsak élő nyelvének prédikálásával, hanem írásba foglalt szép leveleivel. Tanítá a tévelygőket; mert Sz. Jeronymus bizonyságunk, hogy az evangeliomot legutól írta, a végre, hogy meghamisítsa az Ebion és Cerinthus eretnekségét: kik azt vitatták, hogy Krisztus, anyja előtt nem volt; öröktől fogva nem volt. Azért kezdette evangeliomát ama szókon: Kezdetben vala az Ige; s evangéliumának egynéhány első szavaiban több mélységes tudomány vagon, hogysem minden philosophus írásiban. Valakik az isteni természetben a személyek különbségét, valakik a Krisztusnak istenségét és igaz emberségét tagadták: a Sz. János evangéliumának egynéhány első szavaival megrontattak, melyek azt hirdetik, hogy a mely Ige kezdetben volt, ugyanazon Ige Isten volt, és azután testbe öltözött. Ezzel a mondással, valamennyi eretnekségek támadhattak a Krisztus személyéről, ez a mennyei doctor azokat mind meggyőzte és földhöz verte, minekelőtte kifakadnának. És talám ezért nevezte Krisztus Sz. Jánost mennydörgés fiának, azaz mennykőnek, mert mint a mennykő megrontja a mibe ütközik: úgy a Sz. János tanítása meggyőzte és elrontotta a Krisztus istenségének tagadóit.

* * *

Mikor vénsége miatt maga nem járhatna, tanítványi segítségével a templomba vitette magát, és többet nem szólhatván, gyakran csak azt mondotta: Fiaim, szeressétek egymást. Mikor megkérdették volna, miért mondja csak ezt ennyiszor? Azt felelé: Mert Isten parancsolja, és ha ezt megteljesítitek, elég.

Mit mondjak a lelkek üdvösségének kívánságárául? Ezzel oly tekintetes volt Sz. János, hogy, a mint sok tudós régiek írnák, számkivetéséből Efesomba visszatérvén, mikor megértette volna,

hogy egy ifjú, kit ő tanított és keresztelt vala, tolvajok hadnagya lett: megszána veszedelmét: és sem vénségét és betegségét, sem az utaknak félelmes voltát nem tekintvén, mindaddig bujdosék a hegyeken, erdőkön, míg a tolvajok kezébe akada. És mikor hadnagyukhoz vitetett volna, nemcsak keserves sírásival, hanem ajtatos szép intésivel megnyeré az elveszett juhot, és vállára vevén, Efesomba vivé. Óh dücsőséges, tüköre az igaz püspököknek! Óh üdvösséges példája a jó pásztorágnak!

* * *

Legbelsőbb nyájaskodó barátja volt Krisztusnak Sz. János. Nem kell erre más bizonyság, hanem a mit a szent evangéliom említ: hogy a végvacsorán, asztal felett, Krisztus ölébe feküdt. És ismét, minekutána Sz. Péter arra kéré őtet, kérjje meg Urunktól, kicsoda az ő árulója: Krisztus melljére hajtá fejét, és úgy kérdé tőle, kicsoda árulja el őtet? Minémű bizodalom, mely benső nyájaskodás ez! Krisztus urunk csak azt sem engedé Magdolnának, hogy lábait illesse feltámadása után; eresztelő János csak a Krisztus saruja köteléhez sem mere nyúlni; Sz. Péter csak arra sem ítélé méltónak magát, hogy Krisztussal egy hajóban lenne: Sz. János pedig ölébe s melljére fekszik Krisztusnak.

* * *

Mikor a keresztfán függő Krisztus egyebektől elhagyaték, szent anyját és szeretett tanítványát látván, testamentomban anyjának hagyá Sz. Jánost; nem úgy, hogy udvarbírája, secretarius, szolgája lenne hanem hogy fia lenne: Asszony, ihon a te fiad. Mintha azt mondotta volna: Édes anyám, noha tőled el kell válnom, de nem hagylak fiú nélkül: magam helyett János léssen fiad. És ha engemet fájdalom nélkül mennyei vigasztalások között szültél: de, mint a szép Rákhel, második fiát, Benjámint, halálos fájdalommal hozta, te is keserves fájdalommal jutsz ehhez a másik fiadhoz. Azután Sz. Jánoshoz fordítván szemeit, testamentomban neki hagyá szent anyját: nem úgy mint özvegy árvát tutorának, hanem mint édes anyát fiának: Ihol a te anyád. Mintha azt mondaná: Ez órától fogva az én anyám, te anyád. Azért, egy anyánk lévén, te nekem öcsém léssesz.

Házasságban élő asszonyok tanúsága.

(Víz. ut. II. vas. második beszédéből.)

Izsaías próféta írásából magyarázván önönmaga Krisztus, mi végre jött e világra: azt mondja, hogy Isten őtet azért küldötte, hogy örvendetes hírt mondjon a szegények vigasztalására; meggyógyítsa, a kiknek egészségek romlott; szabadulást hirdessen a raboknak; világosítsa a szemek fényétül fosztatott vakokat. Ha az volt a Krisztus jövetelének célja és hivataljának határa, hogy a szomorúkat vigasztalja, a kórbetegeket orvosolja, a foglyokat felszabadítsa: mint vagy on ez, hogy prédikálásának kezdetin, mikor első csudával ismertetni akarta dücsőségét, menyekzős háznak lakodalmába ment tanítványival és szent anyjával egyetemben? Úgy tetszik, tisztihhez és isteni küldésből reája bízott hivataljához képest, illendöbben ment volna ispitályba és igyefogyott kórbetegek hajlékába, vagy a sanyarú tömlöcnek setéségében heverő rabok barlangjába, hogysen az örömmel és vigaságokkal bévelkedő menyekzőbe.

De különbek az Isten ítéleti az emberi vélekedéseknél. Azt találta Üdvözítőnk, hogy e világon nagyobb szükség sohult nincsen a mennyei vigasztalásra és orvoslásra, mint a házasságban. Azért elsőben is a menyekzőnek vizét akará borrá változtatni: ezzel ismertetvén, kitül kell vigasztalást várni a házasoknak; honnan kell reményleni a menyekzők vizének édes borrá változását.

* * *

Úgy vészem pedig eszembe, hogy, ha nem mindenestül, de nagy részre, az asszonyember hatalmában és magaviseelésében áll, hogy nyugodalmas csendesség, vagy unalmas veszekedés légyen a házasságban. Mert ha az asszony, tekéletes erkölcsével, engedelmes okosságával, urának kedvét keresi, és igaz szeretetével férjének szerelmét magához vonssa: nemcsak urát megnyugotja, hanem maga is csendes szüvel örömben tölti életét. Ha pedig kemény és alkalmatlan erkölcsével férjét boszontja és idegeníti: oly siralmas kenyeret eszik teljes életében, oly búst és keseredett szüvel léssen minden üdöben, hogy mind születésének, mind férjhezmenésének napját, mind menyekző szerzőjét megátkozza.

* * *

Azért a házasok szereteti arra nem kötelez senkit, hogy Isten ellen való dologban kedveskedjenek egymásnak. Azért nem igaz szeretet, hanem veszedelmes csalás volt, hogy Ádám inkább akart Isten ellen véteni, hogysen Éváját megszorítani. Bolondság volt, hogy Bölcs Salamon, felesége kedvéért, a bálványoknak templomot épített, és ezzel magát részessé tette a bálványozásban.

Rövid summában azért a házasságnak igaz szereteti négy dolgot kíván: egyiket, hogy valamivel Isten meg nem bántódik, abban egymás kedvét ne szegjék a házasok... Azért a mihez látja az asszony kedvét urának, ahhoz néki is kedve légyen. Kövesse a Hector feleségét, az okos Andromachet, ki, látván urának lovokban való gyönyörűségét, maga sokszor istállóba ment, szénát, abrakot adott az ura lovának. Plutarchus igen szükségesnek mondja, hogy az asszony olyan légyen, mint a tükör. Mindenben úgy alkalmaztassa magát férjéhez, hogy ha víg az ura, víg legyen; ha szomorú, ő se vigadjon. Olyan ne légyen, úgymond Plutarchus, az asszony, mint a hold, mely akkor teljes, fényes, mikor legmesszebb a naptúl; akkor setét, mikor a nap mellett vagy on. Mert a mely asszony urával szerettetni akarja magát, ura távullétében rejtve vagy on; akkor fényeskedik és örül, mikor urával vagy on. Másikat, azt hozza magával az igaz szeretet,

hogya ne legyen enyém és tiéd a házasok között... Azért tiltva volt Rómában, úgymond Plutarchus, hogy semmit ne ajándékozhasson urának az asszony, mivel köz minden marhájok. És mikor az asszony magát férjének adta, mindenét néki adta. Azért, ha ő maga az asszony, Isten törvénye szerint férje hatalmában és birtokában vagyon: tehát uráé, valamije vagyon az asszonynak... Harmadikat, mint kiváltképen való gyümölcsét a jó házasságnak, azt kívánja az egymás-szeretet, hogy morgás, veszekedés, pántolódás ne legyen a házasok között. Az asszonynépek közönségesen szósok és zúgolódók. Majd alig vagyon pedig, a mivel inkább idegenkedjék férjek kedve, mint a kemény szókkal, gyakor panaszokkal és pántolódásokkal. Azért mondja Salamon, hogy oly kedves a morgó asszonnyal lakni, mint a csepegő házban lenni; sőt jobb embernek pusztában, hogysem veszekedő asszonnyal lakni. És a mi nagyobb: kedvesb oroslánnyal és sárkánnyal lakni, hogysem morgó asszonnyal. Miképen azért a jó feleség Isten ajándéka, isteni kegyelemnek kétszerezése; és boldog a kinek jó felesége vagyon, mely áldást az Úr Isten kedves szolgálainak szokott adni, sok jó cselekedetekért: úgy minden nyomorúságnál nagyobb, a kinek gonosz felesége vagyon. Azért mikor Protagorast kérdenék, miért adta leányát ellenségének? azt felelé, hogy azért, mert semmit gonoszbát nem adhatott ellenségének, mint morgó feleséget; mert az szűfájdalom és szünetlen sírás, melyet az asszony nyelvének ostora szerez. De ha urát búsítja a gonosz asszony, maga sem marad ütetlen. Mert sem Istentől, sem emberektől nincs annak vígasztalása, a ki urával nem jól alkuszik. Negyediket, a házasok törvényének szerelme azt magával viseli, sőt abban fénylik, s azzal nevedik, hogy egyik házas a másik terhét viselje; mert az igaz szeretetnek fő tulajdonságát azt említi Sz. Pál, hogy mindent eltűr, elszenved.

Bolond házasok, kik azt kívánják, hogy az ő társokban semmi fogyatkozás ne legyen: és nem akarván keveset túrni, még e földön poklot csinálnak magoknak túrhetetlenségekkel; mert ezer annyit kell túrniék, a mint túrnének, ha az igaz szeretet kicsiny szenvedésre bírná őket.

Azért, asszonynépek, vegyétek tanácsomat, és meglátjátok, hogy nyertesek leszték. Ha az uratok haragos, versengő, szitkozódó: ne öregbítsetek magatok keresztét; sárral ne mosogassátok rólatok a sárt; kiáltással, szitokkal ne gyújtátok a tüzet: hanem cselekedjétek azt, a mit ír Sz. Ágoston, hogy cselekedett az ő anyja: noha, úgymond, igen haragos volt az ura, de minden észveszés nélkül oly békeséggel túrt, szenvedett, hogy se szóval, se cselekedettel soha urával nem ellenkezett, hanem mikor elmúltak urának alkalmatlan indulati, akkor ő is szép gyenge szókkal mentette magát, és okát adta cselekedetinek. Innen volt, hogy noha egyéb asszonyok szelídebb uroktól nyert kékeket viseltek orcájokon, de ötten fene vad természetű férje, soha egy újjal sem ütötte. És nem az urok természetinek keménységét, hanem az asszonyemberek túrhetetlenségét mondotta okának, hogy békével és szeretettel nem laknak. Ez volt a Sz. Mónika regulája. Nem sokkal különbözött, a ki a szomszéd asszonynak egy üveg vizet adott, a végre, hogy mikor ura haragszik, egy kalánnyit szájában tartson, valamíg haragja el nem múlik. És mikor azt mivelte volna, soha egy újjal sem ütötte az ura, noha azelőtt gyakorta verte. Elfogyván a víz, mikor többet kérne: megtanítá a szomszéd, hogy nem a víz, hanem a csendes szenvedés tartóztatta ura haragját. Azért nemcsak világi böcsüllete és csendessége lészen az asszonynak, de Istentől is koronáját vészi, ha békével viseli ura terhét. Mert az istenszeretőket efféle háborúk is jóra segítik: és, a Bölcs mondása szerint, hasznosan szolgál az okos asszonynak a háborgó és okatlan férfi: mivel okot vészen az istenes asszony, ura háborújából, a tekéletes szenvedésre. Annakokáért ha az ura zúgolódik és megüti: azt gondolja, hogy ezzel Isten ostorozza az ő titkos bűneit, melyekért nagyobbbat érdemlett. Ha az ura beteg, ha fekélyes, ha rút fogyatkozás vagyon benne: eszébe jusson, hogy ő teste az ura teste: és mint a maga kelésit és genyedtségét, úgy ne utálja az ura testét; hanem tapogassa, tisztogassa, kenegesse.

* * *

Ha igaz, hogy apja, anyja helyében vagy az asszonynak ura: tehát engedelmességgel tartozik férjének. Ha helyes a Sz. Pál mondása, hogy a férfi feje az asszonynak: következik, hogy a mely asszony azt akarja, hogy ő fenn járjon és az ura engedjen, oly bolondul cselekszik, mint ha fővel alá s lábbal fel akarna járni. És miképen minden okos embertől bolond és gyalázatos nevet visel az asszony, mely urának parancsol: úgy az urának sincs nagyobb ellensége, mint rajta uralkodó felesége; mert minden böcsüllettől megfosztja ezzel urát; mivel, egész világ ítéleti szerént, rossz ember, a ki az Isten rendelését, a természet törvényét visszafordítván, nyakára hagyja ülni feleségét és annak engedi a parancsolást.

Még az oktalan állatokban is a természet hozza, hogy a nőstények kisebbek, erőtlenebbek, gyengébbek, fegyvertelenek: mivel a szarvasok között a gímnek szarva nincsen, az erdei között sincs agyara az emének. Ezzel akarta ismertetni a természet, hogy gondviselője, oltalma, vezérlője a hím a nősténynek.

Semmivel a szeretet úgy meg nem bomlik, mint az asszonyembernek engedtlenségével: nem is lehet ura előtt felesége oly kedves, hogy tőle el ne idegenedjék szófogadatlanságáért. Példánk ebben Vaszti királyné: kinek szépségét mutogatni akarván Aszverus, csak azért, hogy hivataljára ebédlőházába nem méne, kiüzé királyi udvarából, és azután látni sem akará. Se szépségekben, se urok szerelmében ne bízzanak tehát az asszonyok: hanem, valamit bűn nélkül cselekedhetnek, mindenben urok parancsolatját teljesítsék, ha veszni nem akarnak.

Nem is hasznos, hogy feleségének ember nagy hatalmat adjon. Mert vagy úgy jár, mint Ákháb, ki mivel pecsétes gyűrűjét Jezabelre bízta, oly levelet íra az asszony, mellyel Nábotot megöleté, és mind urát s mind magát utolsó veszedelembé ejté vagy az lészen haszna, a mi az asszíriai királynak, ki mikor feleségének, Semiramisnak, sok kérésére, megengedte volna, hogy ötöd napig parancsolna országában, és mindeneket életek vesztese alatt kötelezett volna, hogy szavát fogadják: első parancsolatja asszonyomnak az lén, hogy urának fejét vegyék. Azért megöletvén férjét, magáévá tévé az országot.

* * *

Noha azért a férfinak eszében kell tartani, hogy Isten az asszonyt nem lábából, hanem oldala csontjából teremtette; és nem kell lába alá tapodni, mint szolgálóját, hanem mint társát böcsülleni: azt is meg kell gondolni, hogy az asszonynak teremtése böcsültesb volt; mert nem köz sárból és paradicsom kívül, mint Ádám, hanem a férfi csontjából, húsából és paradicsomban formáltatott. Annakokáért, a Sz. Péter mondása szerént, tisztelni és oltalmazni kell, mint gyengébb és gyarlóbb edényt; nem kell a férfinak vadon viselni magát hozzá.

* * *

A házasság arra kötelezi a keresztyén asszonyt, hogy a házi gondviselésben segítsége, könnyebbsége, nyugodalma légyen urának; nem terhe és nyomorúsága...

Szépen és bőv beszéddel magyarázza Salamon, miben és mi módon kell az asszonynak segíteni urát a házi gondviselésben. Azt mondja, hogy az okos asszonyra bátorságosan bízza házat és házi gondviselését az ő férje: maga szabadon kimehet, egyéb dolgaihoz láthat; attúl nem fél, hogy kárt vall házában: mivel igazságával és tekéletes erkölcsével hitelt szerzett uránál. E mellett, semmi bút nem szerez urának: hanem könnyebbíti és vigasztalja teljes életének minden napjaiban. Nem elégszik azzal, hogy ura keresményét tékozlás nélkül takargassa és őrizze: hanem maga is, a mivel lehet, szaporítja javait és házi szükségének megszerzésére gondot visel. Nem várja, hogy ura keressen lent és gyapjat, melyet leányival megfonasson: hanem maga okosságával módot talál, hogy szerét tegye. Éjjel felkölti cselédét a dologra, maga sem eszi kenyerét hivolkodva: hanem hozzányúl a munkához, orsóját forgatja, gyenge gyolcsokat sző, öveket és recéket köt, hogy ezekkel könnyebbítse ura költségét: sőt, mint a kereskedő hajó, szép

nyereségekkel gazdagítja és öregbíti ura jószágát. Arra is vigyáz, hogy ruhások legyenek a szolgák; minden házi eszközét tisztán, fényesen, csinyosan tartja; urát és magát, állapotja szerént, szépen és díszesen jártatja.

II. Ferdinánd római császár és magyar király

Ezek pedig a külső szorgalmatosságok az isteni dolgoktól és üdvösségkereséstől meg nem tartóztatják, hanem Istent féli, és hogy valamivel meg ne haragítsa Teremtőjét, vigyázva kerüli. E felett, hogy Isten előtt urának s magának engesztelő szószólókat szerezzen: Nem újja között fillyérez, hanem kiterjesztett teli marokkal adakozik a szegényeknek. Végezetre, mind jó példájával, mind üdvösséges intésével azon vagyon, hogy cselédjében az isteni félelmet gyökereztesse. Azért nem heábvavaló csevegésre és emberszólásra nyitja száját, hanem a mennyei bölcseségre és az Isten parancsolatinak megtartására oktatja házanépét.

Mind ezeket Salamon mondja, és azzal fejezi szavát, hogy emberektől dicsíretet, urától szeretetet, Istentől jutalmat vészen az okos asszony, ki magát eképen viseli.

Egy szóval azért, a tekéletes asszonynak azon kell lenni, hogy, mint igaz szerető társa, könnyebbítse ura terhét; semmivel bút és fáradságot ne szerezzen néki, mert nem terhelő, hanem segítő társul adta Isten őtet a férfinak.

A lelki jóságokban mindenkor nevedetni kell embernek.

(Vízkt.ut. VI. vas. második beszédéből.)

A ki hegyre hág, mennél feljebb mégyen, annál több mezőt lát: úgy a ki elébb ment az isteni szolgálatban, inkább észébe vészi, hogy több a mi hátra vagyon... Azért, miképen a gonoszokról olvassuk, hogy nevedetik mindenkor gonoszságok: azonképen az igazakról azt mondja Jeremiás, hogy maga felibe emeli naponként magát; és mint a tűz szüntelen felbocsátja lángját, és akármennyi fát reá rakjanak is, soha nem mondja, hogy elég immár, többet nem égetek: úgy az istenfélő embernek holtig kell tanulni s jobbulni.

Ezeket meggondolván Sz. Ágoston, azt írja, hogy az istenes életben veszteg nem állhatunk; ha elébb nem megyünk, visszatérünk. Mert Krisztus szava az, hogy tékozol az ő házában, valaki nem győjt; azaz rosszabbá léssen a ki nem jobbul. Tekintsd meg – úgymond Sz. Bernárd – a Jákob lajtorjáját; senki azon veszteg nem állott: valaki azon volt, vagy feljebb ment, vagy alább szállott. Azért, az Isten útján vagy feljebb kell mennyország felé menned, vagy pokol felé alább kell esned. És valaki jobba nem igyekezik lenni, elvesztette jó voltát.

Ezeket a szent doctorok szép hasonlatosságokkal világosítják. A ki sebes víz ellen evez, és felvonsza hajóját, mihent az evezést tágítja, mindjárt visszarágadtatik; úgy, valaki istenes életre igyekezik, a romlott természetnek gonoszra vonó sebes folyása ellen evez; a testnek kívánságai, a világnak csalogatásai, az ördögnek izgatásai ellen tusakodik. És csak azok vergődnek ki a sok veszedelmekből, kik erővel, hatalommal szünetlen tusakodnak. Mihent megszűnik ember a gonosz indulatok ellen való evezéstől, ottan visszarágadtatik: mindjárt sűrűn fakadoznak a gonoszságok, nevedetnek a világi kívánságok, édesednek a testi gyönyörűségek, melyek aprónként eloltják és elfogyatják az istenes igyekezeteket.

Nincs oly nagy tűz, hogy magától el ne aludjék, ha fát nem raksz reá. Nincs oly erős ember, hogy meg ne szakaszkodjék, ha minden nap ennie nem adsz. A nyilat ha fellövöd, mihent feljebb nem mégyen, ottan alá fordul: és sebesebb alájötte, hogysesz felmente. Mihent a kéziről leveted az ideget, ottan hátra görbül. Mihent a meleg vizet kiteszed a tűz mellől, mindjárt hívesedni kezd, és aprónként meghidegedik. Mihent a szép virágos kertet, vagy kövér szántóföldet elhagyod és nem szántod, kapárod: annyival bujábban pozsdulnak benne a haszontalan bojtörjánok és utálatos gyomok, mennél kövérebb a föld. A ki szépíró volt, a ki deákul ékesen szólott, a ki valamely kézi munkának mesterségét fő módon tudta: kitanul mindezekből, ha naponként nem gyakorolja. E szerént vagyon dolgunk a tekéletes életben: gyakorlás nélkül ízetlenek a jó erkölcsök; és aprónként a gonosz szokások fakadozási elnyomják és fojtják, a mi jó bennünk vagyon.

A világi és lelki kincsek megtartása között nagy különbség vagyon. A ki nem öregbíti pénzét: azzal el nem hajigálja, és el nem veszti, noha hivalkodva ládájában tartja; de a lelki jóságot, azzal, hogy nem neveljük és öregbítjük, kisebbitjük, fogyatjuk és végre mindenestül elvesztjük. Melyre nézve mondja a Bölcs, hogy a ki puhán és lágyan nyúl dolgához, annyi mint ha maga vesztegetné javát. Annakokáért a haszontalan szolgát pokolra itéli Krisztus; nem azért, hogy eltékozlotta, hanem hogy nem öregbítette reá bízott talentomát.

Aranszájú Sz. János azt írja: Ha oly munkást fogadnál szőlődbe, ki noha senkivel nem verekedik, senkit nem szidogat, nem részegeskedik, kárt nem téssen; de e mellett, kezét öve alá dugván, napestig veszteg heverne, és a kapálást elmúlatná: valjon kedvellenéd-e ezt a napi-munkást? Valjon nem haragot és büntetést érdemel-e inkább hogysesz dicsíretet és jutalmat? Valjon nem igaz-e, hogy elég gonoszt mível a szolga, ha semmi jót nem mível? Mi mindnyájan Isten szolgálói és szőlőmunkási vagyunk: ha senki fejét bé nem törjük; ha egyéb gonoszt nem mívelünk, csak azzal is kiesünk Isten kedvéből, hogy hivatalunkban és kötelességünkben megfogyatkozván, elébb nem megyünk dolgainkban, nem nevedetünk a jóságokban.

Az Isten igéje igaz világossága az emberi tudatlanságnak.

(Quinquagesima vas. második besz., a befejező rész elhagyásával.)

Minekutána ördög irigységéből, az első ember vétkével reánk árada a bűnnek veszedelmes mirigye, úgy elfogta lelki szemünk fényét a tudatlanság hályoga és oly vakságra hozott, hogy nemcsak a mennyei s természetfelett való igazságok fényességét nem láthattuk, de a világi és természet folyásához tartozó dolgok nézésére is értelmünk olyan, mint a bagoly szeme a nap sugárinak látásához.

Érzette ezt Bölcs Salamon, mikor azt mondotta: Nehéz érteni a világi dolgokat: és csak azt sem tudjuk, mint légyen, hogy ennyi sok és nagy folyóvizek szakadnak a tengerbe, s a tenger meg nem árad? Másutt világosban írja, hogy akár mint okoskodjanak az emberek: de Isten úgy adta a világot vetekedések alá, hogy Istennek kisebb alkotmányát által nem láthatja az emberi értelem. Innen vagy, hogy a világi bölcsei között sok szakadások és egymással ellenkező vélekedések voltak a világi állatoknak minden részeiről. Sőt, a mint Cicero írja: Sokat tudakoztak: bizonyost nem mondtak. És Apolló csak azért mondotta Socratest mindeneknél bölcsőbbnek: mert azt mondotta, hogy egyebet nem tud, hanem hogy semmit nem tud.

Ha a külső és testi szemmel nézhető állatok ismerésére ily fáradékony és erőtlen az emberi elme: a jóságos erkölcsök értelmére és az utolsó boldogság keresésére sokkal inkább megtompult és homályosodott. Mert a bűnök sokasodván, eloltották emberben az Istennek igaz ismeretét. És, mivel a másvilági állapotról vagy semmit, vagy igen keveset gondolkodtak: a jóságnak mennyei jutalmát, a gonoszságunk örök büntetését nem értették. Azért, elvesztvén az istenes életnek igazgató kormányát és igazgató eszterét, úgy éltek mint a barmok: sem Istentől nem félvén, sem a mennyei boldogságot nem remélvén, sem a kárhozattól nem rettegvén.

Ez a tudatlan vakság nemcsak a községben találtatott, hanem az igen tudós bölcsökben is; kik között, mind az értelemre s mind a cselekedésre néző dolgokban, sok bizonytalan visszázkodás forgott. Sokan az egy Istent tagadták: és annyira bolyongottak, hogy harmincezer istent imádtak, mint Eusebius feljegyezi a Hesiodus írásából. Tertullianus írja, hogy Varró háromszáz Jupiterről emlékezik. A boldogságról és az emberek utolsó végéről, vagy főbb javáról, kétszáz-nyolcvannyolc különböző vélekedések voltak a philosophusok között, mint Sz. Ágoston feljegyezté. Az ember lelkéről némelyek azt vitatták, hogy a testtel együtt meghal, és olyan léssen halál után, minémű volt születés előtt: azaz semmi. Némelyek azt állatták, hogy egy testből másba mennek a lelkek, és a gonosz emberek lelke baromba rekesztetik. Némelyek az egész világon lévő állatokban, azonagy közönséges lelket ismértek. Az Istennek gondviselését is sokan általában tagadták, sokan csak a tekintetes nagy dolgokra terjesztették. A világról azt vitatta Aristoteles, hogy kezdet nélkül, örökké volt, és alkotó ura nem találtatott.

Ilyen szükséges nagy dolgokban, ily temérdek vakságok regnáltak. És, ha valamely nagy tudományú philosophus igazat talált valamiben mondani: azt sok állhatatlan habozással, kételkedő tétovázással, bizonytalan állhatatlansággal elegyítette. Plato és Socrates, fogok között mondták, hogy egy Istennél több nincsen: de, magokat a községhez alkalmaztatván, a pogány isteneket áldozatokkal tisztelték. Aristoteles nem egy helyen jelentette írásában, hogy a mi lelkünk halhatatlan; de másutt azt írta, hogy halálunk után sem jót, sem gonoszt nem kell várnunk.

Efféle setétség nemcsak a pogányokban volt: hanem a zsidóságnak tekintetes nagy része, úgy mint a sadducaeusok azt hitték és állatták, hogy nem léssen feltámadás; sem angyal, sem lélek nincsen: azaz, hogy az ember lelke meghal testével együtt. A sadducaeusok pedig nem utolsó emberek voltak: mert a sz.-írásban olvassuk, hogy a papi fejedelem, belső tanácsával együtt, és a községnek nagy része sadducaeus volt.

Ilyen vakságban lévén a világ, nem ismerte világtalanságát; nem is kérte Istent, hogy szemefényét megadja: mindazáltal a nagyirgalmú Krisztus Jézus, kirúl az evangeliomból hallók, hogy szent igéjével világosságra hozá az útfélen kulduló vakot; az emberi természet vakságát is, mennyei tudományának és szent igéjének fényességével, lelki világosságra hozá.

Annakokáért, hogy az Isten igéjének mennyei fényességét meg-böcsüljük, és tudatlanságunk mesterének, lelki vakságunk orvosának háláadók legyünk: ez jelenvaló órában, szólok a sz.-írásban foglalt Isten igéjének felséges méltóságáru és hatalmas hasznainak csudálatos erejéru. Kérlek, ébren legyetek a hallgatásra.

I. RÉSZE.

Mikor Isten Ádámot teremté, azt mondja a sz.-írás, hogy akaratját jóságokkal, értelmét tudománnyal és bölcseséggel megteljesíté: törvényt ada eleibe, mint kell magát viselni; fenyítéket vete melléje, hogy félelemtül segítették a jó erkölcsök gyakorlására. Ezt a mennyei tudományt és isteni törvényt írásba nem foglalták Mózes előtt: hanem teremtés után kétezeröttszáz esztendő tájban írta Mózes az Isten igéjének öt első könyveit. Azért Mózesig, szónak tanításából, egymásra szállított *traditió*ból, tudta az Ádám maradéka az üdvösséges tudományt. És mivel a pogány bölcsek itéleti szerént is a régiek mennél közelebb voltak az első emberhez, annál inkább tudták az igazat: hogy bátorságosban és kevesebb kézen szállana reánk az igazság, oly hosszú ideig tartotta Isten akkor az emberek életét, hogy tovább kétezer esztendő forgásánál, csak két közbevetett ember által szállott Ádámról Ábrahámra és ennek maradékira az igaz tudomány, melyet Ádám Istentül vett vala. Mert a sz.-írásból tudjuk, hogy Matuzsálem, világ kezdeti után, háromszázhatvankét esztendőben született: tehát Ádámmal együtt ötszázhetven esztendeig élt; mivel az Ádám halála, teremtés után, kilencszázharminc esztendőre haladott. Azonképen sz.-írásból vésszük, hogy az özönvíz, Matuzsálem születése után, kilencszázhatvankilenc esztendővel lett. És mivel Isten mondja, hogy Matuzsálem kilencszázhatvankilenc esztendőt élt: következik, hogy az özönvíz esztendejében holt meg Matuzsálem, azért száz esztendeig élt együtt Szemmel, a Noé fiával: mert Szem az özönvíz előtt száz esztendővel született. Végezetre, a sz.-írásból kitetszik, hogy az özönvíz után kétszázkilencvenkét esztendő folyt Ábrahámig. Mivel azért ötszáz esztendeig élt Szem az özönvíz után: következik, hogy Szem és Ábrahám kétszáznyolc esztendeig együtt éltek. Azért, ennyi esztendők forgásában, Ádamtól Matuzsálem, Matuzsálemtől Szem, Szemtől Ábrahám megtanulta az isteni tudományt, mellyel Ádám ékesített vala.

Az új-testamentumban is, minthogy maga Krisztus írásba nem foglalta tanításit, az utánavaló evangélisták és apostolok sok ideig csak élő nyelvvel tanítottak. Mert a régi históriákból megmutatja Baronius, hogy Sz. Máté, Urunk születése után, negyvenegy esztendőben írta az evangéliomot, zsidó nyelven; Sz. Márk negyvenöt esztendőben, deákul írt; Sz. Lukács ötvennyolc esztendőben, Sz. János pedig kilencvenkilenc esztendőben írta, görög nyelven, evangéliomi könyvét. . . Istennek atyai kegyelmessége, hogy a rövidéletű emberek feledékenységét és elméjük késedelmes voltát segítené; hogy az isteni tudománynak tanulására nagyobb alkalmatosságot és bátorságosb utat nyitna: azt akarta, hogy a mennyei bölcsesség és az Isten parancsolati ne csak fülünk, hanem szemünk előtt forognának, és magunk olvashatnók az ő titkait és akaratit. És mivel a mi édes Üdvözítőnk, szemünk elől, égbe vitetett, hogy az ő tanításának mélysége, példájának fényessége, szent életének tüköre, parancsolatinak tisztasága mélyebben oltatnék mindnyájunkba: azt rendelte, hogy mindezek írásba foglaltatnának, és oly írásba, mely egyedül érdemli, hogy görögül Bibliának, azaz könyvnek neveztessek.

Noha pedig Isten nem írta maga ujjával a sz.-írást, mint a tízparancsolatnak első két tábláját: de oly emberekkel iratta, kik Szentlélek izgatásából szólottak, és olyanok voltak Isten kezében, mint az író kezében a penna; sőt, a mint sok helyen mondja a Szentlélek, Isten szájai voltának. Azért Isten szólott a próféták szájával: nem az apostolok, vagy evangélisták szólottak, hanem a

Szentlélek. Azért nem úgy kell venni az ő mondásokat, mint ember szavait, hanem mint Isten igéjét: mert ők nem szólottak magoktól, hanem olvasták a mit Isten eleikbe adott.

Ez a sz.-írás felséges méltóságának gyökere, hogy mennyországból a nagy Istenül küldött levél, mellyel nemcsak arra int, hogy jól éljünk, hanem az örök boldogságra hí minket; és, akaratját megjelentvén, isteni bölcseségének titkaira tanít: úgy, hogy ha az ó-testamentomban a frigy szekrénye felett álló cherubimok közül szólott Isten: minket a sz.-írás által oktat, mint akaratjának csatkozhatatlan tanúja által.

Hogy pedig az emberek böcsületben tartanak a szent könyveket, Isten ő maga sok és nagy jelenségekkel kimutatta ezeknek méltóságát. Aristeas írja, hogy a kik a szent bibliát illetlenül forgatták: vagy megbolondultak, vagy megvakultak. Az is isteni csuda volt, hogy mikor az egyptomi Ptolemaeus király hetvenkét zsidó bölcsessel görög nyelvre fordíttatá az Isten könyvét, noha külön-külön rekesztve voltak a bölcsék: de változás nélkül, szórúl szóra, ígérül ígére, mindnyájan egy nyomban fordították; maga sok helyen, a zsidó nyelvnek tulajdonságait ki nem mondhatván görögül, csak értelmét írták az Isten igéjének. Az egyházi históriákban is gyakran olvassuk, hogy vagy a pogány fejedelmek dühösködéséből, vagy a keresztyén hitnek erősítésére, az evangeliomot tűzbe vetették, de meg nem égett, és mivel Antiochus a törvény könyvét megégeté, oly iszonyú csapásokkal és szörnyű kínokkal rontaték Istenül, melyeknél rettenetesbekkel semmi gonosztévő nem ostoroztatott.

Az istenfélőknél, minden üdők folytában, drága és igen böcsülletes volt az Isten szava. Azért, mikor a hetven zsidó vének, Ptolemaeus királynak megmutaták az Isten könyvét, mely arany bötükkal volt írva, azt mondja József, hogy a király sírt örömeiben, és hálákat adott Istennek, hogy az ő könyvét láthatta. Aranyszájú Sz. János írja, hogy senkinek nem volt szabad a bibliához nyúlni, ha elébb meg nem mosdott; úgy is nagy böcsüllettel, félve és rettegve illették a szent könyvet, hogy úgy ne járnának, mint Óza, az Isten szekrényének bátorságos illetéséért; vagy mint a Betsamiták, azon szekrénynek szemléléséért. Nicephorus írja, hogy az ecclesiában, valamikor az evangeliomot olvasták, fennállva kellett udvarlani a keresztyéneknek. Sz. Carolus Boromeus históriájában találom, hogy ő különben, nem olvasta a sz.-írást, hanem süvegvetve és térdenállva. Most is sokan vannak, kik valamikor kezekbe veszik, megcsókolják a szent bibliát és ezt süvegvetve olvassák.

Mennyiszer említik a históriák, hogy az evangeliomot tiszta aranyba és drága kövekbe kötötték? Az ó-testamentomban Isten azt parancsolta, hogyha zsidók királya a papoktól vett könyvből, maga kezével leírja az Isten törvényét: azt magával hordozza és mindennap olvassa. Ezt követé Theodosius császár. Maga kezével és arany bötükkal írta a bibliát, melyet mindenkor maga mellett tartott. Sz. Bonifacius martyr a Sz. Péter leveleit arany bötükkal irattá. Mikor a Sz. Barnabás testét, isteni jelentésből, feltalálák Cyprusban: melljén találák a Sz. Máté evangeliomát, melyet maga kezével leírt vala; és azt Zeno császár aranyba foglaltatá. Szokás volt a keresztyénségben, hogy a közönséges gyülekezetekben, a tanácskozó helynek kellő közepiben, királyi székbe tették az evangeliomot, mint Krisztus képebeli mestert. így olvassuk, hogy cselekedtek Niceában, Efesomban, Chalcedonban, Konstanczinápolyban és azután a több szent gyülekezetekben.

Elfolya az óra, ha mind előszámlálnám a böcsületeket, melyekkel a keresztyénség vallást tett a sz.-írás méltóságáért. De el nem hallgathatom, a mit az ajtatos hívekrül írva hagyott Aranyszájú Sz. János: hogy a gyermekek nyakára evangeliomot kötöttek: mivel próbálva érzették, hogy az által Isten sok veszedelmektül és ördögi bájolástul oltalmazta a magával jötehetetlen ártatlanokat. Mert a házba sem mehet az ördög, melyben az evangeliom vagyon. Baronius is nem egy helyen állatja, mind a Sz. Cecilia példájából, mind az Aranyszájú Sz. János bizonyításából, hogy a hívek nyakokra függesztve hordozták az evangeliom részeit. Azért a Nagy Sz. Gergely evangeliomi leckét küldé Theodolinda királynénak, hogy, a szent kereszt darabbal együtt, kised fia nyakán hordoztatná. Végezetre, Sz. Ágoston azt írja, hogy sokan, fájdalmas fejek könnyebbségéért, evangeliomot tettek fejekre.

II. RÉSZE.

A sz.-írás hasznait az győzné előszámlálni, a ki a bibliának és szent-atyák könyveinek nagy részeit leírná.

A Szentlélek azt mondja, hogy az Isten igéje, melyet a próféták és apostolok által élőnkbe adott, olyan, mint az égő lámpás, mely a sötétben fényeskedik; és nemcsak értelmünket világosítja az igaz hitnek, a mennyei tudománynak ismeretire és a mennyország útjának látására: hanem akaratumkat is gerjeszti és melegíti az isteni szeretetre, ugyanis a kiben szeretet nincsen, vak és csak tapogatva jár.

Ennél a sz.-írás világos fáklyájánál, noha tükör és homály által, de oly tekéletes bizonyossággal valljuk az egy istenségnek három személyét; a második személynek testesülését és közbenjárását; a mennyei boldogságot pedig a hitrül reménységrül, szeretetrül, martyrom-ságrül, szűzeségrül, alázatosságrül és egyéb felséges jóságokrül élőnkbe adatott igazságokat úgy hisszük, hogy a szemmel látott dolgokrül sem lehetünk bizonyosbak, mint ezekről.

Ha a pogány bölcsek írásiban vannak szép tanítások, melyek erkölcsünk jobbítására és a gonosz vétkek távoztatására izgatnak: köszönjük a sz.-írásnak. Mert igazán írja Theodoretus, hogy a mi világosság és jó indulatok zsengeje vagy a pogányok könyveiben, azt a Mózes tengeréből, a sz.-írás könyveiből merítették. De az oly kevés, ha az isteni tanítás mellé vettetik, hogy minden bölcsek írási, mint a csillagok a nap mellett, fényeskedéseket elrejtik.

Nincs a tekéletes jóságnak oly esztene, mely a sz.-írásban nem találhatnánk. Nincs a vétkeknek oly fenyítéke, vagy ostorozása, melyet Isten a sz. bibliában ki nem terjesztett. Nincs az erkölcsök igazgatásáról oly ethica, mely a Salamon könyveivel egybevethessék. Nincs az országos gondviselésokrül oly politica, melyet a Mózes cselekedeti és törvényi, a zsidó bírák és királyok példájának tanítási messze nem haladnának. Nincs serrmiféle história, melyben annyi különböző, és mind tanúságra, mind gyönyörködésre hasznos példák találhatnának, mint az Isten könyvében. Micsoda valjon a Horatiusok bajvívása ahoz képest, amint Dávid egy parittyával meggyőző ama hústornyot, Góliátot? Dicsírik a históriák a Sándor tartóztatását, ki, hogy bujaságra ne vitetnék, látni sem akará a perzsiai asszonyokat, szem- és szűfájás-nak nevezvén őket: de micsoda ez a József tisztasága mellett, kin, mikor titkos helyen kapdosna asszonya, inkább akará szabadságát, életét, tisztességét elveszteni és tömlöcbe vettetni, hogysen vetett ágyban gyönyörködni. Csudálatják a pogány históriák Lucretiát, ki, minekutána tisztességét elveszte maga, gyilkosságával bosszút álla magán: mennyivel csudálatosb ennél Zsuzsanna, ki mind életét, mind böcsülletit letévé, és tisztaságát megtartá? Istenhez való ajtatosságnak mennyi szép példái vannak Mózesben, Ábrahámiban, Dávidban? Hadviselő erősségnek oly tüköré nincs a pogány históriákban, mint Józsuében, Gedeonban, Dávidban és a Makabeusokban. Egy szóval, bévebb és tekintetesb a sz.-írás, mind jóságok jutalmazásának, mind gonoszságok ostorozásának példáival, hogysen az egész világ históriái.

A szentatyák sok különböző nevezetekkel és hasonlatosságokkal ismertetik a sz.-írás hasznát és erejét. Némelyek ezt lajtorjának nevezik, melyen égbe emeltetik és Isten eleibe vitetik lelkünk, mint a Jákob lajtorján felmentek az angyalok. Egyebek Istentül adatott tükörnek mondják a sz.-írást, mert ebben nemcsak magunk fogyatkozásait látjuk, de az isteni felséget is homályban szemléljük. Aranyszájú Sz. János kulcsnak nevezi a sz.-írást, mellyel mennyország kapuja felnyitattik. Sokan ezt pajzsnak és gyémánt fálnak híják, mellyel oltalmaztatunk ellenségünk dühösségétül. Vannak, a kik lelki szárnyak nevével ékesítik a sz.-írást, mert ez által nem, mint Icarus, veszedelmesen, hanem örök dücsőségnek nyerésével, Isten eleibe röptünk. Cassiodorus a sz.-írást anyaszentegyház kincsének és kincstartó házának nevezi: mert abban vagy a minden tudománynak gazdagsága, abban talált az *ecclesia* segítséget minden állapotjában és szükségében. A martyromságok idejében állhatatosságot és bátorságot vett ebből, békeséges üdőben bölcseséget és mennyei titkokat tanult, mellyel a hamis tévelygések

fakadásit megfojtotta és eloltotta. Szerencsétlenségben bátorságot, jó szerencsés állapotban alázatosságot, és minden ügyében szükséges gazdagságot talál a sz.-írásban. Sz. Ágoston azt írja, hogy a sz.-írás lelki betegségek orvossága. Ha meghidegedtél, felgerjeszt; ha bűnökkel sebesedtél, meggyógyít a sz.-írás. Sokan egyebek a sz.-írást útnak nevezik, melyen igyenesen mehetünk mennyország felé.

Ezek a nevezetek és hasonlatosságok böcsülletesek, tekintetesek, és igen alkalmasok a sz.-írás hasznának és erejének ismeretire; de, úgy tetszik, ezeknél is világosb négy nevezettel adják előnkbe az atyák a sz.-írás méltóságát és hasznát.

Előszőr: Lelki eledelnek híják a sz.-írást. Mert ezzel tápláltatik, vastagodik, kövéredik lelkünk. És ha meghal a test étel nélkül: nemcsak éheznek, de elszakaszkodik lelkünk az Isten igéjének táplálása nélkül. Azért lelki éhségnek nevezi Isten a sz.-írás hirdetésének szűk voltát: könyvételnek mondja tanulását és értelmét. Óh mely drága, mi üdvösséges eledel a sz.-írás! mivel nemcsak éhségünket enyhíti, hanem ösztövérségünket is kövériti. És ha a testi eledelnek sokasága ártalmas: a lelki eledelnek hasznosok azoknak, kik eleget ettek. Mert a mely lelkét heába igyekezünk a világnak képírással árnyékozott étkeivel elégíteni: azt az isteni tudománynak drága eledele nemcsak megelégtíti, hanem újítja a mennyei bölcseségnek éhezésére.

Hogy jobban értsük ennek a lelki eledelnek gyönyörűséges hasznát és erejét, kenyérnek, bornak, tejnek, méznek nevezik a régi szentek a sz.-írásban foglalt Isten igéjét.

Nem hollók által küldetett nekünk a mennyei kenyér, mint Illésnek: hanem az Atya mindenható Isten, bölcseségének tárházából, magas mennyországból, prófétái és apostoli által, küldötte a sz.-írás kenyerét.

Ha a testi kenyeret veritékes munkával keressük: sok munkás vigyázással, sok fáradságos könyörgésekkel jutunk a mennyei kenyérnek a sz.-írás bélinek kóstolásához. Ha a testi kenyér szegésében megismerték Krisztust a tanítványok: az isteni felségnek bölcsesége ismertetik a sz.-írásban. Ha a kenyér vastagítja az ember szívét: a sz.-írás oly erőt ad az emberi gyarlóságnak, hogy, annak hatalmas gyámolításával, mennyországig mehet. Végezetre, ha az Isten házában vetett asztalon, mindenkor új kenyerek voltak: az anyaszentegyházban is mindenkor készen vagyon az Isten igéjének kenyere: ama természetfelett való mindennapi kenyér, mely annál bévségesben sokasodik, mennél több emberekre osztatik. Azért jaj azoknak, kik ezt a kenyeret nem eszik, mert e nélkül elszárad és szakaszkodik szívök.

Mivel a régiek eb-ebédnek híták azt a lakodalmat, melyben bor nem volt: a sz.-írás nemcsak bor, melynek italára hí a Szentlélek, mikor azt kívánja, hogy igyunk és apostoli részegséggel részegedjünk: hanem boros pince. Azért, ha a bor vigasztalja szívünket és kimossa szomorúságunkat: a sz.-írásnak lelki itala mennyei vígaságokkal újítja lelkünket. Ha a testi bor bujaságra izgat: a sz.-írás bora szüzeséget szerez bennünk; mert megismerteti, hogy nemcsak a fértelmes bujaság, de még a tiszta házasság is akadékot szerez a tekéletes életnek buzgóságában, melyre nézve, mikor Isten prédikálni küldé Jeremiást, megparancsolá, hogy feleséget ne végyen. Az Ezékiel feleségét is kivéve e világból, mikor őtet prédikáláshoz készíté. Végezetre, ha a világ bora csávált és merő löre: a sz.-írás bora forrott és megtisztult színbor.

Téjnek nevezi a lélektápláló mennyei tudományt nemcsak Sz. Pál, mikor azt mondja, hogy a híveknek tejet adott innya; nemcsak Sz. Péter, mikor azt parancsolja, hogy ha az isteni dolgokban nevedni és vastagodni akarunk, tejet kívánjunk: hanem ő maga a nagy Isten, mikor azt igéri, hogy mint édes anya, maga megszojtatja és mennyei bölcsesség tejével táplálja fiait. Kiket ugyan kéréssel szorgalmaztat, hogy ingyen, és minden fizetés nélkül, bort és tejet vegyenek tőle. Mert neki is két emlője vagyon, az ó- és új-testamentom: melyek a világ boránál jobbak. És valaki az isteni tudománynak tejét szopja, tiszta vaját nyom ebből.

Vagyon teje a világnak is, mellyel szoptatja a bűnösöket. De miképen a téj, szüzekből nem foly természet szerint: úgy a világ teje, mocskos vétkektől üres nem lehet. És valaki a világ tejében zabállik, úgy jár mint Sisara, ki addig ivá a tejet, hogy életét elveszté. Azért a Szentlélek

világos szókkal mondja, hogy a mennyei bölcsesség tanulására alkalmatlan, a kit el nem választottak a világ tejétől.

Végezetre, méznek nevezetik a sz.-írás: melyet az apostolok, mint méhecskék, a holt oroszlánnak, az úr Krisztusnak szájából vettek. Mert az ő ajakából méz csepeg, nyelve alatt méz vagy, torka teli édességgel. Mikor az Isten könyvét, a sz.-írást, megévé Ezékiel és Sz. János, azt írják, hogy mint a méznek, oly édességét érzették, mert a sz.-írás mennyei mézzel mézesített.

Azt írja a Bölcs, hogy a méhek csinálta mézben vagy első és felső grádicsa az édességnek. Azért méltán mondták a filiszteusok, hogy a testi eledel között édesebb nem lehet a méznél. De a lelki eledel, a sz.-írás, oly édes, hogy a méznek édességét meghaladja. Azért írja nem egy helyen Sz. Dávid, hogy az Isten igéje édesb a méznél: de akkor, mikor megtartatik amit parancsol. Ha a Jonatás szemét megvilágosítja a mézétel nagyobb világosságra hozza lelki szemünket a sz.-írás, mely azt mutogatja és ismerteti, amit a testi szem nem látott, emberi okosság nem érhetett. Ha ártalmas a méznek felettébb való étele: a sz.-írás mélységének felettébbvaló vizsgálása is veszedelmes; mert mint Thales, az eget szemlélvén, verembe esett: úgy a ki az isteni fényességnek sugárit szemléli, megvakul és elesik. Ha a teli gyomor utálja a mézet: a világ gyönyörűségében és moslékában zabállott ember is, úgy tartja a sz.-írást, mint a disznó a gyöngyöt...

Másodszor: Szép tiszta forrásnak nevezetik a sz.-írás. Mert ez nyitott és nem lakat alá vetett forrás. Azért ha a tudomány-szomjuhozó szegények vizet kívánnak: ugyan kérve hítja Isten őket, hogy ingyen és fizetés nélkül merítsenek mennyei tudományt az ő forrásából. Mert ő nála vagy az élet forrása; az elevenítő vizek kútfeje; az ő székiből foly amaz eleven víz, mely oly tiszta, mint a kristály. Ez amaz igaz Jordán vize, melyben megtisztul a Námán poklossága. Mert ennek mosogatásával minden mocskunk és szennyünk elvétetik; vakságunk megvilágosodik, mint a Siloe vizében; betegségünk meggyógyítatik, mint a Probatika-tóban. Ez tápláló és élesztő víz, mely nélkül úgy nem élhet lelkünk, mint a hal nem él víz nélkül. Ez a víz, mely a testi kívánságok tüzet megoltja: mert az Isten igéje tisztaságszerző, melyre nézve írja Sz. Jeronimus, hogy a ki elméjét a sz.-írásban foglalja, a testi vétkeket megutálja. Ez a víz, mely neveli lelkünkben a jóságokat. Mert noha a vizek, melyekkel öntözzük kerti veteményinket, a jó füvekkel egyaránt, vagy talán jobban nevelik az ártalmas gyökeret: de az Isten igéjének vize kiszárasztja a gonosz füveket, és csak a szép, hasznos jóságokat gyarapítja. Végezetre, ez a forrás, mely örök boldogság öröme emeli lelkünket: ha úgy nem bánunk véle, mint a kikiről a sz.-írás mondja, hogy isszák és tanulják a sz.-írásnak tiszta forrását, de azt cselekedetekkel zavarják és ellenzik: azért a hamisságnak bűdös tócsáira szorulnak.

Harmadszor: A sz.-írás paradicsomnak mondatik. Mert, ha Isten ő maga plántálta a paradicsomot: a sz.-írás sem emberektől származott, kik megcsalhatnak és csalatkozhatnak; hanem az igazmondó Istentől, kinek pennái és szavai voltak az apostolok és próféták. Ha Ádámot Isten ő maga vitte paradicsomba s méztelenül vitte, hogy munkálkodnék és őrizzék: mi is a sz.-írás titkainak értelméhez nem tudományunk lábán érkezünk, hanem Isten tanítása és vezetése által. És ha igazán akarjuk érteni annak mélységét, a veszendő és múlandó dolgok szerelméből le kell vetköznünk és isteni szolgálatok gyakorlására vigyáznunk. Ha a paradicsomban élet fája volt, és a ki annak gyümölcsében ett volna, életét örökké megtartotta volna: a sz.-írás is élet forrása, mely a próféták és apostolok száján, mint csatornákon, reánk áradott, mellyel a halálgyőző Krisztus megszárasztotta a halál forrását. Azért élet könyvének nevezhetjük az Isten könyvét. Ha paradicsomnak jó és gonosz tudásának tanító fája volt, melynek gyümölcsében a ki ett, választást tudott tenni a jó és gonosz között; és ennek ételével vesztették magukat az első emberek: a sz.-írás oly tudomány fája, melynek gyümölcse megmutatja a jót, melyet kövessünk; a gonoszt, melyet távoztassunk; és meggyógyítja nyavalyáiból a ki ezt kóstolja; mert igazán gyógyítója és szabadítója minden nyavalyáknak az Isten szava. Ha a paradicsom nem szűkölködött esők öntözése nélkül, mivel a maga forrásától

nedvesített és gyümölcsöztetett: a sz.-írás is, külső tudományok és bölcseségek segítségével nélkül, bévséges az üdvösségnek elnyerésére. Ha paradicsomban az ördög, Istenhez való hasonlatosságnak ígéréssel, arra hozta embert, hogy baromhoz hasonló lenne: az Igazság azt mondja, hogy isteni nevet érdemelnek, valakik a sz.-írás tanítását hitekkel és életekkel követik. Ha paradicsomban csalogató kígyó és oly emberek is találtak, kik fügelevéllel fedezgették éktelenségeket: vannak a sz.-írás körül is csalárd tanítók, kik, mint kígyók, hitegetik a keresztyéneket édes szókkal, nagy ígéretekkel. És mint az ördög Krisztus urunkat, sz.-írás szavainak hamis magyarázásával: úgy ezek is, tévelygések törébe vonszák az embereket, az Isten szavainak hamis értelmével, mellyel mint fügelevéllel, fedezgetik tanítások mérgét... Végezetre, ha paradicsomban meggyőzte, kígyó Ádámot: a lelki paradicsom, a sz.-írás, megismerteti az ördög csalárdságát, és meggyőzeti a gonoszságot. Ha a paradicsom ajtajára cherubim állott kétélű tüzes pallossal, hogy ember oda ne mehessen: a lelki paradicsom kapuját mennyből szállott tüzes nyelvek felnyitották pünkösdi napján, hogy a sz.-írás titkait láthassák az emberek.

Negyedszer: Sokan mannához hasonlítják és manának híják a sz.-írást. Mert ha a manna égből adatott és emberi munka nélkül készített: a sz.-írást is magas mennyből Isten adta, és azzal az égi harmattal együtt jött alá, melyet Izsaiás óhajtott, mikor az eget harmatozását kérte. Ha a mannában az istenfélő jámborok minden gyönyörűséges ízét érzetnek, valamelyeket kívántak; noha azt megunták és utálták a gonoszok: a sz.-írásban is az istenfélők együtt találnak minden üdvösséges tanúságokat, vigasztalásokat, édességeket; noha a kik a világhoz ragaszkodtak, ízét nem érzik az isteni dolgoknak. Ha a mannát meg kellett őrölni, törni és főzni: a sz.-írás ízét, gyönyörűségét és táplálását sem érezhetni különben, hanem ha elmélkedésünkkel apróra törjük az ő titkait. Mert, a Sz. Ambrus mondása szerint, sok rágással és elmélkedéssel kell annak ízét érezni. A mandolának ízét nem érzed, ha rágatlan alányeled: a sz.-írásnak sem érzi édességét, a ki meg nem rágja belső jóságát. Ha a manna, a táboron kívül, pusztában találtatott: a sz.-írásnak gyönyörűségét is csak azok érzik, kik a világi galibáktól üresedvén, Mózesrel eltávoznak a sokaságtól és hegyre mennek, hogy ott vegyék az Isten törvényét. Ha a manna elolvadt a verőfénytől, noha a tűz melegségét megállotta: a ki a sz.-írás tudományát a világi dücsőségek verőfényén keresi, üresen marad; de a ki azt isteni szeretetnek tűzével melegíti, hasznát és ízét érzi. Végezetre, ha a ki keveset szedett a mannában, úgy megérte véle, mint aki sokat győjtött: a sz.-írásban is, a ki sok dolgokat nem ért, oly elégséges üdvösségére a mi keveset ért, mint másnak a mélységes tudomány. Ha megbűzhödött és férgesedést a maima, mikormeg nem ették: a sz.-írás tudományának is annyi kincsét nem győjthetjük, hogy lelkünk mardosására férget nem győjtünk, ha azt magunk és felebarátunk jobbulására nem fordítjuk, hanem hivalkodva tartjuk. Mert az Isten törvényének és a Mózes vesszejének együtt kell lenni: a tudománnyal egybe kell foglalni az élet fenytékét és szentségét.

Mind ezekkel és több hasonlatosságokkal ismertetik a szent doctorok a sz.-írás hasznát és hatalmas erejét. És ezekre nézve írja Sz. Ágoston, hogy a sz.-írás tudományok tudománya, angyalok étke, barátok táplálása, papok pincéje, apostolok dücsősége, próféták gazdagsága, püspökök hivatalja, gyermekek abécéje, özvegyek tanúsága, házasok ékessége. Egy szóval, minden rendnek üdvösséges tanúsága a sz.-írás: mely szép intésinek fogamatosságával, jutalmazásoknak édeskésével, büntetéseknek fenytékével mindeneket jóra vonson, gonosztól elvonson.

Azért nincs oly keményedett és bűnbe merült ember, kit a sz.-írás kétélű pallosa és erős pörölye meg nem tör és penitenciára nem látgyít. Nincs oly hideg szív, melyet isteni szeretet nem gerjeszt, ha figyelmes elmélkedést fordít a sz.-írásra, mely mindenütt isteni szerelem nyilait lövöldözi. Nincs oly erősen világhoz ragadott kívánság, mely a földet javaival egyetemben meg ne utálja s mennyei jókra ne vágyódjék, ha sz.-írás titkait megfontolja. Nincs oly igyefogyott állapot, oly szomorúság és inség, melyben erőt és örömet nem nyújt a sz.-írás;

melyre nézve mondták a Makabeusok, hogy semmi szükség nincs egyébre, mivel a kezekben lévő sz.-írás könyvei elégséges vigasztalást adnak nékik.

A sz.-írásnak ennyi sok hasznaira nézve, azt parancsolta Isten, hogy a zsidók királya, életének minden napjain olvassa a sz.-írást: közönségesen mindeneket arra kötelezett, hogy fiokat tanítsák az Isten igéjének elmélkedésére. Krisztus urunk is azt hagyta, hogy a sz.-írást szorgalmasan vizsgáljuk, ne csak ímmel-ámmal tekintsük.

Azért a régi jámborok nemcsak magok gyakran olvasták a sz.-írást, hanem egyebeket is intettek, hogy annak olvasásától meg ne szűnjenek. Az aragoniai Alfonzus király, annyi foglalatosságok között tizennégyszer általolvasta az egész bibliát, még pedig glossával, rövid magyarázattal, együtt. És mivel a biblia kiváltképen papok könyve: Sz. Pál, minekutána azt mondta volna, hogy az ő halála közel vagy, azt kíváná Timotheustól, hogy könyveket hozzon néki. Talám innen vett eredetet, a mit a magyarok szoktak mondani, hogy jó pap holtig tanul. Nepotianusról írja Sz. Jeronimus, hogy soha kezéből le nem tette a szent könyvet: hanem, azt gyakran olvasván, maga melljét és szüvét Krisztus könyvházává tette.

A Krisztus szenvedésének egész rendirül.

(Nagypénteki első beszédéből.)

Egy pogányról olvastam, hogy mikor ellenségétől meggyőzötven, országának és szabadságának vesztésével rabbá esett volna, egyetlen-egy fiát pedig szeme láttára kardra hányták és lekoncolták volna, sem jajt nem kiáltott, sem orcáját könnyhullatással nem áztatta: hanem meghajtván nyakát, és leütvén fejét, mint egy váz és érzékenységtelen bálvány, csak hallgatott. Mikor pedig fő ember barátját látta volna, hogy küldül: elfakadott sírva, és nagy könnyhullatásokkal jajgatott. Kérdék tőle, miért nem siratja a maga rabságát és fia halálát; siratja barátjának nyavalyáját? Azt felelé, hogy a nap mikor fél szerént melegít, szeleket és esőket szerez, de ha lángalva sűtnek fényes sugári, megemésztí a miből esőnek kellene lenni: úgy a bánat, ha csekély és közönséges, könnyhullatást és keserves szókat szerez; de ha mértéktelen, nagy voltával megfojtja szavát és sírását az embernek.

Ez az oka, keresztyének, melyért azt itílem mindenkor, hogy illendőbb a mi Urunk kínját és halálát, hallgató fohászokodásokkal és ájtatosságra gerjedező szűvel lelki szemeink előtt forgatni és háladással tisztelni inkább, hogysen hosszú prédikálással hirdetni. Mert ha Sz. Jóbot látván régi baráti, ganéjban heverni, és kifolyó genyedtségét cseréppel vakarni, elszaggatták ruhájokat, fejeket hamuval hintették, és hét nap s hét éjjel mellette ülvén, csak egyet sem szólhatának szomorúságok és csudálkozások miatt: nem illendőbb-e, hogy nekünk, kik a Krisztus keresztitül keresztyén nevet viselünk, a mi Urunknak számtalan kinja, gyalázása és keserves halála szomorúsággal és csudálkozással megkösse nyelvünket?

Mindazáltal illetlenek találok azt is, ha a mi urunk Istenünk kínján és halálán meg nem jaidúlunk, és a mit ő keserves fájdalokkal szenvedett érettünk, mi azt csak szólásunkkal sem említjük. Croesus, lydiai gazdag király, egy harcon meggyőzöték, és mikor az ellenség a király nyakához húzta volna mezítelen kardját: a Croesus fia, ki születésétől fogva néma lévén, soha szót nem adott volna, látván atyja veszedelmét, a nagy bánat és félelem elszaggatá nyelve kötelét, és felkiálta, hogy ne bántsák, mert ez a király. Ha az atyák veszedelme a néma fiaikat is megszólaltatja: nem lehet, hogy mi is, a Krisztus szenvedését látván, megnémuljunk. Ha a föld megrendült, a kősziklák megrepedeztek, a fényes nap gyászba öltözött és a világot fekete setétséggel bevonta; ha elszakadozott a templom superlátja; ha megindultak a koporsókban a rothadott testek, mikor az igaz Élet megöletett, a mennyei bölcsesség megcsúfoltatott, az Isten szenvedett, bizony, a köveknél is keményebbek volnánk, ha meg nem indulna szívünk és nyelvünk a mi Urunk szenvedésin.

Tudom, hogy a Krisztus szenvedésének hirdetésére a próféták lelke, az apostolok tüzes nyelve, a tekéletes szenteknek szeretettel lángálló és mennyei fényességekkel tündöklő értelme kívántatnék. Azért, oh én lelki szemeimnek világosítója, oh én szűvemnek teljes kívánsága, megfeszült Jézus, mint adhassam én a te fiaid eleibe azokat a véres verítéket, melyekben úsztál; azokat a könnyhullatásokat, melyekkel kesergettél; azokat a gyalázásokat, melyekkel csúfoltattál; azokat a fájdalokat, melyekkel terheltettél; azt a szörnyű halált, melyen általmentél: ha te nem lágyítod az én szívemet ajtatosságra, nem vezérled nyelvemet illendő szólásokra, nem világosítod elmémet mennyei fényességgel, nem gerjeszted akaratomat isteni szerelmeddel? A Mózes sátorának felállításához nem merének kezdeni a mesteremberek, míg Szentlélekkel meg nem töltetének; az égő tövishez nem mere közelgetni Mózes, míg le nem veté saruját: mint merjek én a te keresztfádroz közelgetni, fejedben lévő töviskoronádroz nyúlni, ha te nem igazgatsz engem? Nincs oly nyelv, mely kimagyarázhassa a te halálozodnak keserűségét, szerelmednek nagy voltát, váltságodnak bévségét. De, Uram, ha a Bálám szamarának nyelvet adál, hogy az ura nyavalyáját eleibe terjessze: adj nékem is oly erőt, hogy a te sok nyavalyáidat

és keserves kínjaidat a te néped eleibe adhassam. Az én tudatlan elmém és akadozó nyelvem ne tegyen akadékot a te fiaidnak, az én hallgatónak, lelki vígasztalásában.

Mert ha az első Ádám kertben kezdé veszedelmünket: illet, hogy a másik Ádám kertben kezdje váltságunkat. Azért vacsora után isteni dicsíretet énekle, Cedron patakán általméne, és szokása szerént az Olajfák hegyére, Getsemane kertbe juta. Mikor énekmondást és kertbemenést hallasz, ne itild, hogy mulatságra és gyönyörűségre ment Urunk; mert ez az ének hattyú éneke, halálnak előjárója; ez a kert nem ékes virágok, hanem tövisek és szomorú fájdalemak kerte: melyben kifolyó kút a véres veríték, multság a halál gyötrelme, ital a keserűség pohara. Ez a kert, melyben a mi jegyesünk aratott, azaz fáradságos munkában izzadott: de nem egyebet, hanem mirhát aratott, mely minden keserűséggel teljes.

Szokása volt Krisztusnak, úgymond Sz. Lukács, hogy nappal pré-dikálott: azután az Olajfák hegyére ment, és a csendes éjszakát imádságban töltötte. És noha tudta, hogy – ha szokása szerént akkor is oda mégyen – elárultatik Judástúl, megfogatik és gyalázatokkal terheltetik a hóhéroktúl: mindazáltal jó szokását félre nem tette félelemből; hanem akarván tanítani, hogy leginkább kell akkor Istenhez folyamni és az imádkozást gyakorlani, mikor fejünk felett a veszedelem, imádkozásának szokott helyére, a Cedron patakán általméne.

* * *

A külső kínok akármely nagyok légyenek, belső félelem és rettegés nélkül nem nagy kínok... Hogy azért Krisztus urunk valóságos nagy kínokat érezne, bétévé ajtaját minden belső vígaságoknak: és mivel kezében vala zabolája a félelemnek és rettegésnek, melyek őbenne meg sem indulhattak akarátja nélkül, nekik veté a gyeplüt, hogy egyszersmind az ő szűvébe rohanjanak minden rettegő indulatok. Világos gondolatjával általlátván ama szörnyű és keserves kínokkal tetéztetett halált, mely előtte vala, iszonyú rettegés és félelem indula benne. Sok gyalázatos csúfolásit, rettenetes ostorozásit tekintvén, unakodni kezdte; semmihez kedve nem lévén, maga életét is megunta, mely ennyi nyavalyákkal környékeztetett, úgy hogy magának is terhére volna. Végezetre, halálos szomorúság foga szűvét, mely megölte volna Krisztust, ha isteni erejével nagyobb kínokra nem tartotta volna életét.

* * *

Óh csudálatos, hallatlan dolog! Nem lén elég, hogy szemei köny-hullatásával sokszor mosogatta rútságinkat és öntözte földünket: hanem egész testének minden részeiből vércseppek görgöttek, sőt folyának, melyekkel oltotta bűneinket; és, a mint Joel próféta mondotta, öntözte tövisünket. Úgy elszáradott volt a Krisztus szent teste, hogy egyéb nedvesség nem lévén benne, mellyel izzadhatna, vérrel verítékezett. Nem várá, hogy a hóhérok ostora, tövise, vasszege, dárdája véreze szent testét: hanem belső keserűségnek sujtásival és lelki fájdalomnak szorongatásával bévséges vért onta érettünk. Óh áldott vér, mely az én váltságomért ontattál! Óh boldog föld, mely ezzel a drága balzsammal festettél! Föld, be ne idd ezt a vért, el ne rejtse ennek kiáltását: mert ez fogatosban kiáltja és kéri nékem az Isten irgalmát, hogysem az Ábel vére kiáltott Káinra bosszúállást. Ah, keresztyének, ne légyen sovány, töviset ne hozzon ezután a mi kertünk, melyet nem verítékkal, mint egyéb kertészek, hanem vérenek nedvesítésével zsírosított a mi Urunk.

Nagy szomorúságok, csudálatos szorongatások voltak a Krisztus szűvében, melyek ezt a szokatlan véres verítéket szerették. És jaj nekünk, ha egynéhány könyhullatásunkat kíméljük üdvösségünkért, látván, hogy az Isten fia nem kímélte ezért véres verítékét...

A mindenható Isten, noha sokszor alkalmasb üdöre halasztja híveinek vígasztalását, de azért meg nem veti könyörgését: hanem vagy megszabadítja nyavalyájoktól, vagy oly erőt és malasztot ajándékoz, mellyel csendesen viseljék terhét kereszteknek. Mivel azért Krisztus sírva

és nagy kiáltással könyörgött, eleibe bocsátá az Atya méltóságos kérését. És miképen a pusztában, az ördöggel való bajvívás után, angyalokat küldve, hogy szolgáljanak néki: úgy a halál félelmének rettenetes harca után, mennyei angyalt küldve hozzá, aki bátorítaná őtet. Óh angyalok vigasztalója és erősítője, mi szükséged volt néked az angyali vigasztalásra? Valjon mit adhatott elődbe az angyal, a mit te minden angyaloknál jobban nem tudtál? Ha azt mondotta, hogy Istennek végezett akaratja és próféták jövendölése, hogy haláloddal megváltad a világot, elrontad a bűnt, megszenteljed az embert, megigazítsad a bűnösöket, megnyissad az egeket: jól tudta ezeket Krisztus; és miképen tehetségében volt, hogy bánkódják és szomorkodják: úgy, akaratja szerint, könnyebbséget és vigasztalást vehetett volna magától. De a mi oktatásunkért angyaltól akara vigasztalást venni.

* * *

Óh isteni ítületnek csudálatos titka és rejtek mélysége! A ki apostollá választatott vala, tolvajok kalauza. Krisztus árulója lett! Sőt ördöggé változott. És mint Józsefet a bátyjai, úgy Krisztust az ő tanítványa harminc ezüstgarason eladá. Utálatos kalmárság, gyalázatos árulás lén ez: mert senki nem kérte, hanem maga kínálta Júdás a zsidókat árultatásával. Árát sem szakasztotta, min adja Krisztust, hanem a vásárlók akaratjára hagyta, és első szóban, a mit ígérének, azon megállta; kész lévén kevésben is adni, mert csak kótyavetyére bocsátá, mikor azt kérdé: Mit akartok adni? Nem szokta senki a vevő kedvére hagyni eladó marhájának árát, hanem ha igen semmirekellő, és azt csaknem ingyen akarja adni.

* * *

Az ó-törvényben az elvetett rabnak és alávaló szolgának díját szabta vala Isten harminc pénzre: és íme, az Isten fiát is csak ennyire böcsüllé Júdás; noha az ő szent fejére öntetett kenetet háromszáz garasra böcsüllötte vala. Melyből megtetszik, mely igazán mondotta a Bölcs, hogy gonoszabb nem lehet a fősvénynél, ki Istent is eladja egynéhány pénzen. Vaj adná Isten, hogy most is sokan nagyobbra böcsüljenek Krisztust, és nem egyszer, mint Júdás, hanem sok ezerszer el ne adnák őtet egy kicsiny nyereségért, egy undok gyönyörűségért, egynéhány pénzecskeért. Atyámfiái, ki áll, meglássa, hogy el ne essék. Mert, ha Lucifer az égből, Ádám a paradicsomból, Júdás a Krisztus iskolájából kiesék: nincs senkinek oka a bátorságos bizakodásra, nagy oka vagyon mindennek a szorgalmatos vigyázásra és alázatos félelemre. A ki apró vétkekkel nem gondol, aláesik; mert, mint a láncszemek, úgy vonják egymást a bűnök. Júdás elsőben zúgolódék és megszólá Krisztust, hogy vesztegeti a drága kenetet, melyet teste simítására és jó szagára ki hagyta önteni; mint most is sokan vesztegetésnek tartják, a mit az egyházak csinyosságára fordítanak. Innen tovább méne és, mivel ő nála vala az erszény, ellopogatta a mit Krisztusnak és apostolinak táplálására adogattak. Azután eladá Krisztust, kétségbeesék, magának hóhéra lén, felakasztá magát.

* * *

Mikor a mi lelkünk szabadítója bűneinkért megfogott és kötötetett volna: elindulának véle Jeruzsálem felé. Ki tudná előszámlálni mennyi csúfolásokkal, verésekkel, méltatlan pirongatásokkal, illetlen tréfákkal és káromkodásokkal szorongatták Krisztust az egész úton? Elerőtlenedett, elszakaszkodott vala édes Üdvözítőnk az éjjeli nyughatatlanságban és vérrel verítékezésben: azért nem érkezvén a hóhérok sietésével, taszigálták, döfték, húzták, rángatták őtet, hogy hamarébb menjen. És oly nagy volt ez a szenvedés, hogy Sz. Dávid csak ezt elégséges oknak mondja, melyért Isten felmagasztalta Krisztust. Óh szentséges lábak, most fizetitek az én lábaim gonosz lépésit, melyek siettek a gonoszságra. Óh áldott Jézus, mely különb ez a

Jeruzsálemben menetel a virágvasárnapi pompánál? Akkor pálmák és olajágakat hánytak elődbe: most pálcákkal rongálnak; akkor énekszóval dicsírték: most ezer szitokkal és trágársággal kisebbítenek; akkor a község lábad alá teregette ruháját: most szagatják rólad vékony öltözetedet. Óh világi állapot, mely állhatatos vagy az állhatatlanságban! mely hamar változol! mely könnyen búra fordítod örömedet!

* * *

Ha Péter udvarba nem ment volna, ha gonosz társaság közé nem elegyedett volna, ily nagy eset nélkül maradott volna. De mint Ádámot egy asszony, úgy Sz. Pétert más asszony veszedelemre taszítja. Az anyaszentegyház fundamentuma, ki nem régen dicsekedék, hogy kész meghalni Krisztussal, egy szóra elesik: és nem Góliáttól, hanem egy alacsonyrendű ajtónálló szolgálóleánytól meggyőzetik. A kire az anyaszentegyháznak, sőt menyországnak kulcsa bízott, egy kapu kulcsával bíró gyenge asszonytól, mint Holofernes Judittól, földhöz veretik, így szokott lenni; mennél inkább magában bizakodik ember, annál kisebb dologtól meggyőzetik: mert csak cserép az emberben való jóknak fundamentuma, melyet egy kis kövecske egyberonthat. Azért méltó, hogy mindenütt óva járjunk; tudván, hogy cserépedényben nagy kincset hordozunk. És arra teljes tehetségünkkel igyekezzünk, hogy meg ne tagadjuk Krisztust; minthogy cselekedettel megtagadja őtet, valaki bűnben hever.

Ha Krisztus keservesen sír Lázárnak testi halálán: nem kell kételkedni, hogy sokkal inkább szomorkodott Péternek ily nagy romlásán. Mert mennyivel ártalmasabb a testi halálnál a lélekvesztés, annyival inkább érezte Krisztus a Péter tagadását. De haragjában megemlékezik irgalmasságáról: azért visszafordulván az Úr, szeméit Péterre veté.

* * *

Az Úr Krisztus tekintetnek sugara megvilágosítja a Péter lelkét, megolvasztá szűve fagyosságát, megismérteté háladatlanságát: és kimenvén az átkozott udvarból, melyben esetinek okát találá, keserves sírással, szörnyű jajgatással és zokogással kezdé átkozni gonoszságát, feddeni háladatlanságát; alázatos könyhullatásokkal engesztelni kegyes Megváltóját.

* * *

Ha a Péter esete megkeserítette Krisztust: nem kevesebb szomorúságot szerzett a hamis tanúk gonoszsága és a Kaifás sentenciája. Oly ártatlan és fegyhetetlen volt a Krisztus élete, hogy csak költésképpen sem tudott az ördög olyat sugallani a hamis tanúknak, a miben ellenkezés nem találtatnék.

* * *

Pilátus látván, hogy a népnek elei és fejei hozzák Krisztust: megtekintvén, mely sok vereségekkel és pökdösésekkel undokították őtet, és hogy ily jeles napon is törvényt kívánnak ellene: azt alítja, hogy valami szokatlan és veszedelmes nagy gonoszságban kapták, melynek ítélése üdöhalasztást nem szenved. Azért mindjárt törvénytévő-székibe üle, és kérdé: Mivel vádolják őtet?

* * *

Pilátus hallván a vádolásokat, bévivé Krisztust, és kérdé tőle, ha ő a zsidók királya? Krisztus nyilván felele, hogy az ő királysága és országa nem világi, mert ha az volna, körüle forgódnának

és oltalmaznák őtet vitézi: hanem az ő hivatalja az, hogy igazságot tanítson. Nagy vígasztalása ez a híveknek: mert noha e világon kevéssel bírnak, de tudják, hogy más országa nagyon Krisztusnak, melyben jutalmazza híveit és nem e világi jókkal fizet. Nagy félelmet szerez a gonoszoknak a Krisztus mondása: mert ha az ő országa nem világi, tehát a Krisztus országában nem találhatnak a világ fiai.

Pilátus a Krisztus szavaira csak azt mondá: Micsoda az igazság? De nem várá a feleletet: mert nem érdemlette, hogy értse az igazságot, mely kirekeszt minden gonoszságot.

* * *

Noha Pilátusnak és Kaifásnak megfelele Krisztus némely kérdésekre; de mivel Heródes a pusztában kiáltó szózatot megölette vala, csak egy szózatját sem érdemlé tőle. És noha egyebek szabadulásáért számtalan csudákat cselekedék: de maga élete megtartásáért nem akara csudát tenni; tudván, hogy ezzel akadék lenne halálában. Azért Heródes egész seregével megcsúfolá Jézust. És mivel azt hallotta vala, hogy magát királynak nevezte: régi rongyos bársonyköntösbe öltözteté őtet, mint valami farsangos királykát, és nagy sok nevetséges tréfákkal visszaküldé Pilátushoz.

* * *

Nézzétek, keresztyének, a ti Uratokat bolond-ruhában... Ki tudná előszámlálni, mennyi süvöltést, hagyigálást, taszigálást szenvedett ebben a bolond öltözetben az Isten bölcsesége? Az innepre felgyülekezett sokaság csudájára futott, mikor az utcákon bolond-ruhában hordozták Üdvözítőnket. Számtalan tréfákat és mardosó játékokat szórtának reá. Egy szóval, úgy bántak velle, mint látjuk, hogy bántak a sült bolondokkal: ki orrát partogatta, ki taszigálta, ki illetlen tréfákkal csúfolta. Óh szent Isten, mennyire megaláztad magadat! így kellett a mi kevélységünket megrontani: így kellett a mi balgatagságunkat észre hozni.

* * *

Megparancsolá... Pilátus, hogy Jézust megverjék. És ottan minden öltözetit leráncigálák a hóhérok, és annak tisztaságos szűz szent testét, mely az egeket csillagokkal, a mezőket virágokkal az égi madarakat tollakkal öltözteti, merő mezítelen vetkezteté, a mi szemtelenségünk büntetéséért: mert mi, az Istentől nekünk adatott kegyelemnek öltözetit elvesztvén, utálatos mezítelenségre jutottunk vala: és örökké abban maradtunk volna, ha a Krisztus mezítelensége minket fel nem ruházott és ki nem öltöztetett volna ama rút mocskos köntösből, melyet a világ nyakunkba vetett vala.

* * *

A mezítelen Jézusnak, szent kezeit amaz alacsony kőoszlopnak vaskarikájához kötözék, melyet Rómában láttunk. Ah, mily nagy különbség nagyon e között és a pusztában a zsidók előtt járó oszlop között! Amott, az Isten dücsőségének fényessége a tűz és felhő között tündöklött: de itt, az Isten Fiának ártatlan teste szaggattatik, és, mint áldozatra adatott báránynak bőre, levonyatik a sok vereségekkel.

* * *

Mikor fáradtig taglották volna Krisztust, és, a mint némelyek írják, ötezernél többet ütöttek volna rajta; mikor a kegyetlen hóhérok lábokkal tapodták volna az ő szentséges vérét, melynek

egy cseppe elég lett volna az egész világ váltságára: eloldák Krisztust az oszloptól. De, a nagy fájdalmak és vérontások miatt, lábai nem bírván, bágyadtan a földre dőle s mindaddig szent vérében úsza, míg a kegyetlen hóhérok felrángatván, imigy-amúgy ruháját reá veték. Mivel pedig a Krisztus szerelme telhetetlen volt az érettünk való szenvedésben, nem azt írták az ő oszlopára, a mit a Herkules oszlopirá: Elég eddig, ne menjünk tovább; hanem: Tovább menjünk, mert tovább a nagy oltár, a szent kereszt.

* * *

Minekutána bársonyba öltöztették volna a mi királyunkat, a tré-fárúl keserves mulatságra menének. Mert, hogy a Krisztus királysága korona nélkül ne lenne, új és azelőtt hallatlan kegyetlenséggel, hegyes, kemény és hosszú tövisből koronát csinálván, azt nyomák nagy erővel szentséges fejébe. Ah kegyetlen vitézek! Méltán választá Dávid a döghalált, hogysem a hadat: mert valjon mitül tartóztatja magát a hadi ember, ha töviskoronát nyom a Jézus fejébe? Minémű volt ennek a koronának tövise, sokan láttátok a szent ereklyében. Azért mivel igen hosszú és vastag volt, mélyen bement az Urunk fejébe; és, mint a rostát úgy meglyuggatván szentséges koponyáját, iszonyú fájdalmat és sűrűn serkedező vérnek folyását szerzetté, úgy, hogy az Urunk szent or-cáját és nyakát épen elfogná a vér.

Kegyetlen játék, embertelen tréfa volt ez; mert ha nagy fájdalmat érzünk, mikor egy tövisecske általjárja kemény talpunk bőrét: minémű kínzások voltak, mikor ennyi tövisek szaggatták az Urunk fejét? Mennyi tövis volt a koronában, annyi forrási nyíltak a Krisztus vérének. Óh ártatlan fő, mit vétettél, hogy ily kemény fájdalmakkal kínoztatol? Az Ábrahám keze Izsák halálára kinyújtva, kardja felhúzza vala; de egy kos a tövis között szarván akada és felváltá Izsákot. Ez csak példa volt, úgymond Sz. Pál, mert az Istennek igaz haragja miatt veszni kell vala az emberi nemzetnek, ha a töviskoronában kínoztatott Krisztus meg nem mentette volna. Isten átka volt, hogy az eset után a föld töviset nevelt: mert a mi testünkben gonosz vágyódások, kevélységek, fősvényiségek és egyéb feslettségek tövisénél egyéb nem nevedett. De elvévé ezt az átkot az Úr Krisztus, mikor a töviskoronát fejébe tévé: mert a mi gonoszságink tövisét szenvedése tövisével megtompítá. Az apró madaraknak bátorságos oltalma vagy a ragadozó ölyvek előtt, ha sűrű tövisbe szaladhatnak: mi is, ha a Krisztus koronájában fészket csinálunk és annak árnyékában lakunk, minden veszedelmek és kísértetek között bátorságosok lehetünk. Ah, keresztyén ember, fogd el magadat a gonosz bűnök tövisétül: mert valamennyiszor vétkezel napjában, annyiszor töviskoronát tesz urad fejébe...

A koronához királyi pálca kívántatott. És minthogy a világi fejedelemségnek töredelmes romlósága a sz.-írásban üres nádnak nevezetik: a Krisztus kezébe is, királyi pálca gyanánt, nádat adának: mellyel ütögették a szent fejét, hogy a töviskoronát mélyebben fejéhez szegezzék. És, a több sok csúfolások között, hihető, hogy azt is mondták: Mint a nád üres és nincs völgye: úgy a te fejed ész nélkül vagy, hogy királynak mondd magadat. Országod is olyan, mint a nád, melynek sem ételre való gyümölcse, sem épületre való erőssége nincsen. Óh édes Üdvözítőnk, az én lelkem hajlandó mint a nád: akármely kísértetek szelétül tétova ragadtatik, akármely nyomoruságok alatt egyberomlik: üres, valamíg te veled nem teljes: gyümölcstelen, mert tekéletes erkölcsökkel nem bévelkedik: csak levele vagy, mert csak szóval tisztel téged. Ne utáld meg Uram, sőt vedd szent kezedbe ezt az üres, töredékeny nádat, hogy megtöltsed és erősítsd a te szent lelked teljességével.

Az újonnan koronázott királyt üdvözleni és ajándékozni szoktuk: hogy azért semmi csúfolás hátra ne maradjon, térdet hajtván Krisztus előtt a hóhérok, nagy nevetséggel kiáltották: Üdvözlég, zsidók királya! és ajándék gyanánt szent orcájára undok torhákat pökdöstek. Ah, mi sokan vannak, kik most is csúfolják a Krisztus királyságát, és egyfelől térdet hajtván, másfelől Krisztusra pöknek: nyelvekkel uroknak és atyjoknak kiáltják, de félelmét és tiszteletét félretézik. Szóval vallják, de cselekedettel tagadják ötét: testekkel a templomban térden állanak,

de szívökkel fertelmes bűnökben gyönyörködnek: meghajtják térdeket, de meg nem alázzák kevélységeket.

* * *

Csudálatos az emberi háladatlanság: nem kell kételkedni, hogy a zsidók közül, kik a Krisztus szenvedését nézték, sokan sok jót vettek Krisztus urunktól; sokan az ő tanítását hallgatták; csudatételit látták, sőt magok hasznával érzették: mindazáltal senki nem találkozott mentegetője és vigasztalója; senki nem lén, a ki előállana és ártatlanságáért bizonyosságot tenne: noha ez oly nyilván volt, hogy Júdás, az ő árulója; Pilátus, az ő kárhóztatója; az ördög, az ő ellenkezője, a római századossal együtt, igaznak, ártatlannak kiáltották őtet.

* * *

Minekutána a maga ruhájába öltöztették Krisztust, miképen Izsáknak hátára adák a nyaláb fát, melyen égő áldozatul kellett emésztetni: úgy Krisztusnak vállára adák azt a nagy nehéz, hosszú keresztet, melyen kellett áldoztatnia; hogy a sok vereség vérontás és nyughatatlanság miatt elerőtlenedett teste ezzel is terheltetnék. Sokkal nagyobb lelki vidámsággal hogyszem Sz. András, megölelé, csokolá és üdvözlé Krisztus a keresztet: tudván, hogy ez a Dávid kulcsa, melynek súlyát vállára kellett venni, ha meg akarta nyitni a mennyországot, mely egy fakulccsal bészegesztetett vala Ádám atyánktól; ez ama fejedelemségnek királyi pálcája, melyet Izsaiás a Krisztus vállán látott; ez ama királyi szék, melyből kellett uralkodni a Messiásnak; ez az igaz Messiás zászlója, mely alatt kellett vitézkedni minden szenteknek.

* * *

Ki tudná megmondani, mely nagy fájdalmakat érzett a mi Urunk mikor vereségekkel sebesítettett vállán ily nehéz terhet kellett vinni? mikor a nagy hosszú keresztnek földön hurcolt vége, minden kőben megütöközvé és ottan-ottan a töviskoronába akadván, beljebb verte és újította sebeit; mennyiszer tántorította, mennyiszer ejtette térdére és orcájára Krisztust a nehéz gerenda; mennyiszer döfölték, rivogatták, taszigálták, kötélen hurcolták az ő fáradott és szakaszkodott testét a hóhérok, hogy elébb indítanák? Krisztus urunk pedig két lator között, úgy, hogy előtte is, utána is egy lator járna, mintha ezek feje lett volna, sok kiáltások és rágalmazások között, nagy orcapirulással, nagy alélva, csak alig léphetvén, öntözte szent vérével a Jeruzsálem utcáit. Végre, látván a zsidók, hogy jártányi ereje sincsen, nem hogy terhet viselhetne: nem azért, hogy könnyebbítenék terhét, hanem hogy siettetnék feszítését, erővel-hatalommal kényszerítették Simon Cyrenaest, a Sándor és Rufus apját, hogy utána vinné a keresztet. Ah, ki sokan örömet mennek Krisztus után a menyekzőbe, vagy a Zakkeus lakodalmába! Ah, ki sokan jókedvvel eszik a lépesmézet a tanítványokkal! De jaj, ki kevesen vannak, kik a Krisztus keresztit és gyalázatos szenvedésit jókedvvel vállalják! Elöttünk mégyen a mi Urunk: a súlyos keresztet hátán viseli és azt kiáltja, hogy aki véle akar uralkodni, vegye fel a maga keresztét és kövesse őtet.

* * *

Szokás volt, hogy a halálra ítült embernek jó italt adtak, erő és bátorság szerzésért, melyről emlékezet vagyon Ámos prófétánál. Azért Krisztus urunkat is jóillatú drága itallal kínálák: de el nem vévé. Min a hóhérok bosszonkodván, mivel jó italt nem akara, epét elegyítenek az italba és azzal kínálák: melyet megkóstola. Óh áldott Jézus, mely drágán esik néked a mi torkosságunk! Mi ettük a vadszőlőt, és a te fogad vásik belé: a mi bűneink epéje keserítette a te szent szájadat,

mikor a zsidók szöllejének epéjét megkóstolád. Légyen, Uram, a te epéd emlékezése az én torkosságom zabolája. És ha a Tóbiás halának epéje testi szemet világosított: a te italod epéje nyissa fel lelki szemeinket, hogy értsük, minémű italt érdemlett a mi szájunk, és ennek ismeretivel torkosságunkat zabolázzuk.

* * *

Eljövén az üdő, melyben ki kellett nyomni az igaz szőlőt a kereszt satuján: a földre dőjtött keresztre, hanyattá fekteték a mezítelen Jézust; és miképen Ádám kinyújtá kezét a tilalmas gyümölcs lopására: úgy a mi váltságunk, a keresztnek oltárára terjeszté szent kezeit; és mint Izsák, a rakás fa tetején, nagy engedelemmel nyakára várta atyja vágását: úgy az ártatlan Krisztus, szelíd és engedelmes szível, minden idegenség nélkül várta a hóhérok szegezését. Ragadván azért a kegyetlen hóhérok balkezét, mely szívéhez közelebb vala, temérdek vasszeggel, nagy öreg pöröly ütésével a fához szegezzék. Óh felséges Atya-Isten! Óh végetlen bölcseségű szent Isten! Ha a Salamon templomában nem akarád, hogy pörölyvel illetnének csak egy követ is: mi dolog, hogy a Szentlélektől épített templom ily kegyetlen pörölyözéseket szenved? Ragadák a több hóhérok jobbkezét Krisztusnak és mind azt, mind a két lábát általlyuggaták és szaggaták temérdek vasszegekkel. Annakokáért miképen a világ kezdetin a földi paradicsom négy igen szép és bévséges forrással nedvesített és gyümölcsössé tétetett: úgy a mi édes Üdvözítőnk négy mélységes sebeiből, lelkünk mosogatására és gyümölcsözésére, négy bévséges, de véres kútfejek áradának. Óh áldott Jézus, mely méltán mondatol fájdalmak emberének! mivel ennél nagyobb fájdalmak nem lehetnek, mint mikor a kezek és lábak sűrűsleges inai és apró csontocskái megszagattatnak és egyberontatnak; melyre nézve, minden fájdalmi között, leginkább azt emlegeti Krisztus, hogy kezeit, lábait általlyuggaták és annyira kicsigázták tagjait, hogy megszámlálhatták minden csontjait. Valaki nem hiszi, mely nagy kín és fájdalom a kezek és lábak szegezése, könnyen eszébe veheti, ha történetből egy tőhegy mégyen körme alá. Óh dücsőséges kezek, melyek az eget, földet alkották! Óh áldott lábak, melyek előtt a halál és ördög elfutamodnak! Micsoda szegék, micsoda sebek ezek, melyek titeket szaggattak? Az én kezeim gonoszsági, az én indulatim álnoksági szerzették ezeket a fájdalmakat. Óh felséges Atya-Isten, nézz ezekre a te szent Fiad sebeire és fájdalmira, melyeket az én bűneim orvoslásáért szenvedett. Fogadd kegyelmesen ezt az áldozatot: és ennek érdeméért bocsásd meg sok gonoszságimat.

* * *

Mikor a nehéz keresztfának végét aláeresztették a mélyen ásott verembe, iszonyúképen megrokkana a Krisztus szent teste, és a szegék helyei nagyobbulván, megújíták a fájdalmakat. Óh dücsőséges Jézus! Óh én lelkem szeretője, mely nagy változást látok benned! A kinek mennyországban angyalok udvarolnak, a kit e földön a szent apostolok tisztelnek: most a Kálvárián latrok között függesz! A bűnösök helyén, bűnösök között, bűnösök kínjával gyaláztatol! Elveszted életedet, hogy mi éljünk; elveszted emberek előtt tisztességedet, hogy megnyerjed Isten előtt böcsületünket. Óh áldott kereszt, azelőtt gyalázatos voltál, latrok vállán hordoztattál: de azóta, hogy a Krisztus testét illetéd, királyok koronáján és minden szentek homlokán fényeskedel. Igazán te vagy ama drága fa, melynek magassága felséges, levele szépséges, gyümölcse édességes: mert te benned minden ember eledelt talál, ágaidon az égi madarak fészke lehet, árnyékok alatt minden hévségben és égi háborúban oltalom találtatik. Óh keresztfára magasztaltatott áldott Jézus, mivel azt fogadád, hogy mindeneket hozzád vonszasz, mikor felemeltetel a földtől: vond hozzád a mi akaratunkat, hogy kiálthassuk Sz. Pállal: Én is Krisztussal megfeszültem a világi kívánságoknak.

* * *

Nincs oly cégéres lator, nincs oly gonosztevő gyilkos, nincs oly halálos ellenség, kin az emberek ne szánakodjanak, mikor utolsó kínját és halálát nézik. Mert a természet hozta, hogy ellenségink halálán is megszorodunk. Azért Sz. Dávid keservesen siratá a Saul halálát, noha tudta, hogy éjjel-nappal életét szomjúhozta. Július császár látván Pompejusnak holt testét, sok könyhullatásokkal kesergé ellenségét. Csak egyedül Krisztus, a ki igazán mondja, hogy mindnyájan, a kik látták, szidalmazták, tréfálták, fejek mozgatásával csúfolták őtet.

* * *

Ily sok kisebbségekre és gyalázatos szidalmazásokra egyet sem szólott az ártatlan Bárány. Mert noha a keresztfán hétszer szólott, és oly csudálatos szentségekkel tündöklő igéket szólott, melyek magok szerint egész prédikációt kívánnak: de maga mentségére, rágalmazóinak torkolására semmit nem szólott; hanem a mint testének fájdalmas kínját, úgy böcsületinek kisebbítő szidalmazását hallgatással tűrte, csendes elmével viselte.

* * *

Te pedig, óh én lelkem, mit gondolsz ilyenkor? Siratják és gyászolják Krisztust az egek, noha nem ő érettek szenvedett, nem az ő váltságokért áldoztatott: te pedig, a kinek bűneiért kínoztatik, a kinek vakságáért feszítetik, nem siránkozol-e? Ha a Krisztus szent testének szakadási, ha az ő keserves kínjainak sokasági könyhullatásra nem indítanak és gyászba nem öltöztetnek téged: mint reményled az ő váltságában és feltámadásának örömeiben részedet?

* * *

Mi dolog ez, édes Üdvözítőm? Sírva, kiáltva, imádkozva, fejed hajtva adod ki lelkedet? Óh végetlen szeretet! Óh böcsülhetetlen kegyelmesség! Nem sirattad, Uram, nem sirattad magadat, hanem az én sok bűneimet; nem kesergetted kínszenvedésidet, hanem az én gonoszságaimat. És mivel születésedben nem volt bölcsőd, életedben nem volt házad, halálod óráján sincsen inged: hanem ágyad a kemény keresztfá, vánkosit a vasszegek, superlátod az egek. Semmi kedvet, semmi könnyebbséget nem kerestél testednek: hanem csak Istenhez kiáltottál, csak könyörgöttél, és fejedet meghajtván, igaz engedelmséggel, az Isten akaratjára, kibocsátád lelkedet. Ezt kell a keresztyén embernek halála óráján követni, nem a test kedvét keresni, nem a világon kapdosni: hanem Istenhez kell folyamni, bűnünk bocsánatját sírással tőle kérni, az ő szent akaratjához mindeneket alkalmaztatni.

Óh én kemény szívem, mikor epedsz meg bánatodban, ha akkor nem bánkódoz, mikor a te Istened meghal éretted? Nézd, óh én lelkem, a te Megváltód holt testét a keresztfán. Látod-e mint beestek szent szemei, megkékültek szent orcái, megmerevedtek hideg tetemi, megfeketedtek szent tagjai, lábbal tapodtatik földre folyt szent vére? Folyjatok én szemeim könyhullatási, ha vérrel folynak a Krisztus sebeinek forrasi. Szerelmes Uram, édes Megváltóm, a te szent halálod oltalmazzon engem az örök haláltól.

* * *

A föld megindula, mikor meghala Krisztus. Ah, keresztyének, ha az érzékenységtelen föld is megrendül, mikor a szelíd Krisztus meghal: vajjon minémű rettegeése lészen a bűnös embernek akkor, mikor eljő ítélni, és amaz átkot kimondja: Menjetek el, én Atyám átkozotti, az örök tűzre?

Most az ideje, hogy sok bűnök terhével sulyosított lelkünk megmozduljon a Krisztus halálán, és annak érdemével kegyelmet nyerjen.

* * *

Sokszor csudálkozva gondolkodtam, mi az oka, hogy feljegyzették az evangélisták, mit műveltek és mondtak az Urunkkal feszítte-tett latrok és a keresztfa mellett lévő népek: a Krisztus szent anyjáról pedig egyebet nem írtak, hanem hogy a kereszt mellett állott? Valjon azért-e, hogy a szeplőtelen Szűz semmit nem szólt, mert a keserves sírások száját befogták és szavát megfojtották? Vagy azért, hogy az evangélisták szót nem találtak, mellyel kimagyarázzák az ő keseredett szívének bánatját? Ama nevezetes képíró, Timanthes, felírván Iphigeniának megöletését, a körülállók szomorú ábrázatját leírta, az atyja orcáját csak befedé: mivel annyit nem bízott mesterségéhez, hogy bánatjának nagy voltát kiábrázhatná orcáján. Ezen formán az evangélisták egyebek szavait, fohászkodásait, melljek verésit is feljegyeztek; de Boldogasszonyról csak hallgattak. Ugyanis, ki tudná megírni, mit mondott, mit gondolt az Isten anyja, mikor fiának, Istenének szenvedését látván, általölelte a keresztet és szent Fiának lecsorgó drága vérenek öntözésével fejét nedvesítette?

Vakmerőség volna, ha én azokat mérészenem vizsgálni, a miket az evangélisták le nem akartak írni; de azt bátran merem mondani, hogy nagyobb és keservesb szorongatások majd alig voltak a Szűz szívében, mint, hogy az ő szent Fiának holttestét le nem merte venni a keresztfáról. És ha merte volna is, nem volt lajtorjája, melyen felhágná; nem volt fogója, mellyel a szegeket kivonná; nem volt vize, melyben megmosná; lepedője, melybe takarná; földje, melybe eltemetné Fiának hideg testét. Ki gondolhatja, mely nagy szűdobogást szenvedett az édes anya, mikor egyfelől, meggondolván, hogy az étszaka reá borúl; a nagy innepesti beérkezett; a Pilátus udvarában senki nincs ismerője, ki által a holttestet elkérhetné; pénze sem volt, mellyel a temetésre való szükségét megszerezné: másfelől, a holttestet a keresztfán hagyni nem akarta, félvén, hogy a zsidóktól gyalázatokkal ne rongáltatnék, illetlen és éktelen helyre ne vettetnék, az égi madaraktól ne szaggattatnék. Azért, anyai szeretete arra izgatá, hogy a testnél maradjon; az étszakának félelme azt tanácsolta, hogy elmenjen. És nem kétlem, hogy az ártatlan Zsuzsanna szavaival felkiáltott: Mindenfelől inségben vagyok! Felséges Isten, ha a Mózes testét magad eltemeted; ha még a gyilkos Jezabel testét sem hagyád temetetlen: viselj gondot szent Fiad testére, és ne szenvedjed, hogy a földnek Ura egy kis földet ne találjon temetésére.

Mikor így törődnek a szent Szűz, felindítá Isten az arimathaeai gazdag fő ember szívét, ki mérészen béméne Pilátushoz, és megnyeré, hogy eltemethesse a Krisztus testét. Azért, együtt Nikodémussal, ki száz font drága kenetet vásárolt vala, levévék a Krisztus testét a kereszttről, drága kenettel megkenék, lepedőbe köték, és egy kertben dücsőséges új koporsóba temeték, mely Arimathaeai József koporsója vala, mert úgy illett, hogy a kinek életében hajléka nem volt, holta után más ember koporsójába temettetnék.

Meghallátok, keresztyének, az Urunk szenvedésit: csak az kívántatik, hogy mindnyájan kövessük az Isten jegyesét, ki az ő szerelmes Megváltójának keserves kínját egy csomóba kötötte, ezt mindenkor szeme előtt viselte, mindenkor kebelében hordozta, és szerelmének kezeivel szívéhez szorította. Ezzel vígasztalta nyavalyáit, ezzel mértéklette jó szerencséit, ezzel engesztelte Isten haragját, ébresztette maga késedelmességét.

Óh élet megadója! Óh halál rontója Krisztus Jézus! ki, hogy engem az örök kárhozatnak ítélitű megmentenél, Pilátustól megítéltetél és halálra kárhozatál hogy engem felemelnél, megaláztatál; hogy engem megmentenél, halálra adatál, hogy engem böcsüllenél, meggyaláztatál; vigyáztál, hogy engemet nyugasztalnál; böjtöltél, hogy engem mennyei dücsőséggel elégítenél; fáradtál, hogy engemet könnyebbítenél, egynéhány pénzen eladattál, hogy én megváltatnám; megfogattál, mint gonosztévő; csúfoltattál, mint bolond; megszentíáztatál, mint országháborító; megölettél, mint nyilvánvaló gonosztévő: hogy én

érettem, mint kezes, megfizetnél; mint szószóló, könyörögnél; és nékem, mint bíró, megengednél. Nem fordítád el füleidet rágalmazóid kiáltásitúl, szent szájadat a keserves epétül, szent orcádat a pökdösésektül. Nem vonád el szent fejedet a töviskorona előtt; el nem rántád kezedet, lábadat a vasszegek előtt. Óh én lelkemnek váltsága! Óh én életemnek gyönyörűsége! Az én szemeim szemlélték a tilalmas gyümölcsöt, és a te szemeid fedetének bé érette; az én lábaim mentek a fához, kezeim nyúltak az almához, és a te kezed, lábad szegeztetik a kereszthez; az én szájam ízlelte a tiltott gyümölcsöt, és a te szájad keseredett érette; én loptam, és téged akasztanak fel érette; enyim a vétek, és tiéd a büntetése. Nincsenek, Uram, az emberi nyelvnek oly szavai, melyekkel ezeket megköszönhesse; nincs az emberi akaratnak annyi tehetsége, hogy ezeket meghálálhassa. Hanem a te végetlen kegyesség előtt földre borulva, azt a vért, melyet én érettem kiontottál; azt a halált, melyet én érettem szenvedtél, sírva és zokogva terjesztem elődbe, és alázatos buzgósággal könyörgök szent Felségednek, hogy ennyi sok és nagy szenvedésid ne légyenek én bennem haszontalanok. Ámen.

Az igazságról és bírák köteleességéről.

(Husv. ut. IV. vas. beszédéből.)

Az igazság neve három értelemben vétetik: Először: Igazságnak mondatik az istenes élet, és minden jóságok tekéltessége. Ilyen értelemben szólott Krisztus, mikor Keresztelő Jánosnak azt mondotta: Illik, hogy megteljesítsünk minden igazságot; azaz minden jóságot, melyet Isten parancsol, és kíván tőlünk. Ezen értelemben szól Krisztus, mikor azt mondja: Ha inkább nem bévelkedik a farizeusok igazságánál a mi igazságunk, mennyországba nem mehetünk. Mert megmagyarázza, hogy az igazságon nem egy magánvaló jóságot, hanem az istenes cselekedetek sokaságát kell érteni. Ilyen értelemmel, az igazság magában foglal minden jóságokat, melyek szükségesek az Isten előtt való szent életre és igazulásra.

Másodszor: Az igazság közönségesen mindazokért a jóságokért vétetik, melyekkel megadjuk Istennek, szüléinknek, magunknak a mivel tartozunk.

Igazán írja Aristoteles, hogy Istennek, szüléinknek és jóra tanító mesterinknek annyit nem adhatunk, a mennyivel tartozunk.

* * *

Istennek tartozunk főképen azzal a három dologgal, melyet maga Mózes által élönkbe adott: engedelmességgel, szeretettel, féle-lemmel. Elsőben, kötelesek vagyunk, hogy mindenben Isten akaratját kövessük, parancsolatnak engedjünk. És azért cselekedjünk mindeneket, mert Istennek így tetszik: ezt kívánja: erre kötelez. És készek legyünk inkább életünket letenni, hogysen Isten akaratját magunk vagy egyebek akaratjáért hátrahagyni. Másodszor, szeretettel tartozunk Istenünknek. Mert ha szeretjük az embert, a ki magában jámbor, és hozzánk szeretetét jótéteményekkel mutogatja: mennél inkább tartozunk szeretni Istenünket, a ki végetlen jó, és öröktől fogva szeretvén minket, jótéteményinek árvizével teli töltött, és örök boldogság reménységével édesgetvén, arra kötötte magát, hogy őrállója és feje felett vigyázó oltalma annak, a ki őtet szereti; és e felett mindeneket kötelez, hogy nem immel-ámmal, nem tunyán és puhán, hanem a szorgalmatosságnak legfelsőbb erejével szeressük Istenünket: nem egy vagy két napig, hanem valamíg élünk, mindaddig szeressük őtet. Harmadszor azt mondja Isten ő maga, hogy félelmet kíván tőlünk. Nem szolgálai félelmet, mellyel a világi ostorozás, vagy a másvilági kárhozat rettegése tartóztat a bűnöktől és jóra izgat: hanem fiúi szent félelmet, mellyel ember azért fél a bűnöktől, mert ezek Isten akaratjával ellenkeznek, és megbántják a teremtő, megváltó, üdvözítő Istent.

Magunknak tartozunk elsőben azzal, hogy a lélek úgy bírja, vezérelje és igazgassa a testet, hogy szükségét megadván, délceg rugoldozásra, vágyódási után ne bocsássa: hanem sanyargató böjtölésekkel, szelídítő ostorozásokkal, kívánságinak fojtogatásával parancsolatok korlátjában tartsa, és kedvére a testet nem bocsátván, az okosság és törvény zabolájáról itassa. Mert aki fölöttébb kinyezteteti és kedvére neveli testét: hátrarugóvá és lélek-veszedelem-szerzővé teszi. Másodszor, tartozunk azzal, hogy bűneink sokaságát és súlyát ismérvén, se Isten, se felebarátunk ellen ne zúgolódjunk fogyatkozott és nehéz állapotunkban. Megbánt-e felebarátunk? Jusson eszünkbe, hogy mi Istenünket többször és nagyobb vétkekkel bántottuk: azért megérdemlettük sokszor, hogy bűneinkért sujtogattassunk felebarátinktól. Nem enged-e szolgálunk, vagy alattunk való? Megemlékezzünk, hogy mi számtalanszor nem engedtünk Istenünknek; azért méltó, hogy ezzel büntetődjék engedetlenségünk: mivel Istennek háladatlanok voltunk, igazán ostoroztatunk mások háladatlanságával. Egy szóval, minden kárunk, bosszúságunk, fogyatkozásunk között magunkat vádoljuk; magunkat ezekre, sőt

nagyobbakra méltónak ismerjük. Mert ha csak egy halálos bünt örök kárhoyattal jutalmazhat Isten: mentül inkább efféle csapásokkal sanyargathatja sok vétkeinket?...

Harmadszor: Az igazság neve oly bizonyos jószágot jegyez, mellyel felebarátunknak megadjuk a mivel tartozunk. Ez nem egyéb, hanem vastag és tekéltt akarát, mellyel felebarátunknak hagyjuk és adjuk a mi övé: arra nézve, hogy tisztességes kötelességünknek eleget tegyünk. Ez az igazság egy ama négy nevezetes jószákok közül, melyek, mint a négy folyóvizek paradicsomban, gyümölcsöztetik a hívek lelkét. És méltán sark-jószákoknak neveztetnek: mivel mint az ajtó-sarkakon, úgy forog ezeken tisztességes életünk. Ezekről mondja a Bölcs, hogy azoknál hasznosb nincs semmi az emberek életében.

Ezt a jószágot magasztalja a sz.-írás, mikor azt mondja, hogy az országokat igazság tartja; igazság építi a királyi széket, melynek két oszlopa vagyon: az igazság és irgalmasság, melyek nélkül akármely erős birodalom elromol.

* * *

Az igazság, mint a sebes víz árja, ledőjti és elrontja a hamisság alkotmányit. Mivel azért az igazság minden jószákok kútféje; minden boldog állapotok anyja és dajkája: a ki minden dolgaiban az igazságot követi, szereti azt Isten; és, mivel az Isten szeretete nem üres és hívokodó, hanem bévséges jókkal adakozó, sok javainak áldomásival teljesíti Isten az igazságkövetőt: e világon hosszú életet, a másvilágon örök dücsöséget adván neki.

* * *

Ennek a jószágnak szükséges voltát és hatalmas nagy hasznát abból ismerteti Sz. Ágoston, hogy a nagy országok nem egyebek, hanem nagy latorságok, ha igazság nincs benne. És, a mint egy pogány bölcs írja, egy országban és városban, sőt egy házban sem maradhat az emberek között barátságos nyájaskodás, igazság nélkül. Azért valahol az igazság nem virágzik, ott egyéb nem lehet gyűlölködésnél, visszázkodásnál, háborgásnál, utolsó romlásnál.

* * *

Közönségesen minden embert két dologra kötelez az igazság.

Egyikre arra, hogy senkinek törvénytelen és igazság kívül kárt ne tegyünk: se személyében, veréssel, vagdalással, ölessel; se tisztességében és hírében-nevében, szitokkal, rágalmazó szólással, csúfolással, hamis tanúbizonyossággal; se marhájában és külső javaiban, lopással, tolvajlással, csalással, hamis kereskedéssel. Egy szóval, az igazság törvényének sommája az, hogy soha senki ellen azt ne cselekedjük, a mit nem akarunk, hogy más míveljen velünk; senkivel úgy ne bánjunk, a mint nem akarjuk, hogy bánják más velünk: hanem, a Krisztus parancsolatja és az igazság rendelése szerint, mindenben úgy viseljük felebarátunkhoz magunkat, a mint kívánjuk, hogy egyebek cselekedjenek velünk.

* * *

Szent Isten! Mely méltán mondhatjuk Izsaiás prófétával: Jaj, ki messze ment tőlünk az igazság! Tapodásra és láb alá valónak tartják az emberek az igazságot. Azért nem talál helyt közöttünk, talpra nem állhat, elő nem mehet: mert a hol helye volna az igazságnak, ott a hamisság üldögél. Mennyi verekedések, vérontások, gyilkosságok esnek naponként, nemcsak az utakon fosztogatóktól, hanem egyébrendű emberektől is? A jövők-járók tolvajlási, mindennapi kenyér. A lopás oly köz, mint ha tisztességes kereskedés volna: mert sokan csak azt nem lopják el, a mihez nem férnek. A kereskedők mesterséges csalárdságiról, a vitézlő rendek

ragadományiról nem prédikációkat, hanem egész könyveket és lamentációkat kellene írunk. Mit mondjak az urakról? Sokan a szolgák igaz bérét meg nem adják: hanem esztendeig biztatással, más esztendeig reménységgel, harmad esztendeig fenyítéssel tartván őket, végre dühös neveket költik és kikergetik üres kézzel. Sokan az áros-embereknél annyi adósságot szereznek, hogy utolsó szükségre juttatják őket. Meg nem gondolván, hogy nem csak Isten előtt kárhozat-érdemlő hamisság, mikor ember meg nem adja a hitelben felvett marha árát: hanem világ előtt igen gyalázatos, a kiról azt mondhatják, a mit Seneca írva hagyott, hogy sokat bír, de sokkal adós; szép háza vagyon, de más pénzével építette; színes udvara vagyon, de az adósságit meg nem fizeti; ha megadja, a mivel adós, semmije nem marad.

* * *

Másikra, arra kötelez mindeneket az igazság, hogy ha személyében, vagy tisztességében, vagy javában és értékében valakinek kárt teszünk: nem elég hogy megszűnjünk a kártételtől, hanem az igazság törvényéből tartozunk, hogy felebarátunknak visszaadjuk és megtérítsük minden kárát és miattunk lett fogyatkozását. Ha valakit személyében törvénytelen megsértettél: tartozol megfizetni, valami költ a gyógyításra; valami nyereséget elmúlott sérelme miatt; valamit, szenvedésének keserű kínjáért, illendőnek ítélnék. Ha hamis költéssel, vagy titkos vétek hirleléssel tisztességét, hírét-nevét megmocskoltad felebarátodnak: köteles vagy, hogy visszamondjad hazugságodat, és, minden lehetséges úttal, elébbi jó hírét-nevét felebarátodnak helybehozzad. Ha kárt tettél marhájában, meg kell elégítened a kárvallott embert minden haladék nélkül, értéked és módod lévén az elégtételre.

* * *

Vannak oly cselekedeti az igazságnak, melyekre nem kötelesek mindnyájan, hanem csak a bíróságban és egyéb tisztben lévőket illetik.

* * *

A bírák és tisztviselők tartoznak azzal, hogy a gonosztévőket illendő büntetésekkel sanyargassák: vagy azért, hogy őket megjobbítsák; vagy azért, hogy a szemmel látott büntetés félelmével egyebeket a gonosztúl tartóztassanak. Mert némelyek úgy elmerültek és vakultak gonoszságokban, hogy csak kemény büntetésekkel jutnak eszre és életük jobbítására. A tudatlanok pedig, látván a gonoszok büntetését, okosságot tanulnak. Azért, nemcsak ő maga a kegyes Jézus kétszer is kiostorozta a templomból a kufárkodókat: hanem erős parancsolattal kötelezte Isten a bírákat, hogy a kik gonoszságokkal megérdemlik a halált, megöljék; mert a végre adott Isten kardot a bírák kezébe, hogy büntessék, a kik gonosz életük undokságával egyebeket botránkoztatnak, károsítanak és nyughatatlanságokkal fárasztanak. Azért, mint Isten előtt kedves cselekedetet említi Sz. Dávid a zsoltárban, hogy idején megölette a gonosztévőket, hogy kigyomlálna minden gonoszságokat az Isten várasából. Sz. Jób azzal dicsekedik, hogy fegyvere és öltözete az igazság volt, és a hamisak agyaráit egybe rontván, kivonta fogok közül a prédát.

* * *

A kik meg nem büntetik a gonoszokat, a jámborokat akarják károsítani.

* * *

Tudom, hogy a sz.-írás tiltja a felettébbvaló keménységet az igazságszolgáltatásban; és nyilván parancsolja a bírának, hogy a bűnök nagysága szerint légyen a büntetés, és negyvennél többet ne üssenek a vétkes emberen. Tudom, hogy a bírónak meg kell emlékezni, hogy ő is ember, és vétkes ember...

* * *

Sokszor a kis lopót a nagy lopók felakasztatják; sokszor a ki sokat lop, aranyláncot visel: a ki keveset, kenderkötélen függ. Azt is szeme előtt kell viselni a bírónak, – mivel ugyanis az egyiptomiak felnyílt szemet írtak, mikor bírót jelentettek – hogy minden cselekedetnek bizonyosága az Isten, ő látja szűve járását; és ha emberek előtt titkoltatik, Isten előtt nyilván vagyon a rejtett gyűlölségek vagy egyéb indulatok célja. Azért, ha valakit büntetni kell, kövesse a bíró Biast, ki sírva mondott sententiát a gonosztévőre. És mikor kérdenék: Miért sír? Nám megszabadíthatja, ha szánja a bűnös embert. Azt felelé, hogy sírással eleget téssen az emberi természetén való szánakodásnak, sentenciával az igazságnak. Így a bíró a más ember vérét szűkön költse, mint a magáét: eszében tartván, hogy embernek embert nem kell tékozolni. Valahol vékony gyanúság vagyon az ártatlanságról, senkit meg ne öljön, verjen, tömlöcözzön. Mert azt mondják a törvénytudók, hogy gyanúságért és kétes bizonyosságért senkit nem szabad megölni: mert az emberhalálban törvényújítás és jobbítás nem lehet. Minekokáért, valamikor kétség vagyon a dologban, jobb száz bűnöst | elbocsátani, hogysen történetből egy ártatlant kárhoztatni.

Erre nézve emlékezetre és dicsíretre méltónak írják a régiek az areopagiták cselekedetét, kik, nem tudván eligazodni egy dologban, inkább akarák függőben hagyni a büntetést, hogysen képtelent cselekedni. Egy özvegyasszony férjhez méne: a másik ura megölé az első urától való fiát, hogy annak örökségét bírhatná. Az anya búsultában megölé a gyilkost. Egyfelől azért, meggondolván a bírák mely nagy oka volt az asszony búsulásának; másfelől, nem akarván büntetés nélkül szenvedni a dühös asszony gyilkosságát: sententiát mondanak, hogy százesztendő múlva jöjenek elő, akkor kimondják a törvényt. Nem dicsírem ezt a sententiát; mert Isten törvénye szerint más sententiát kellett volna mondani: de azt javallom, hogy a miben el nem tudtak igazodni, inkább akarták függőben hagyni, hogysen az igazságot szerencsére vetni. Helye vagyon azért a bírák kegyelmességének a bizonytalan és a kisedet vétkekben: de a nyilvánvaló veszedelmes nagy vétkekről győzetteknek nem szabad mindenkor, a bíró kedve szerint, kegyelmet adni.

Sok és kemény fenyítéssel kötelezi Isten a bírákat, hogy semmi ajándékot ne vegyenek azoktól, a kik dolga előttök forog: mert oly okos, oly igaz ember nem lehet, kit meg nem vakít, és hamis törvénytmondásra nem viszen az ajándék. Mert nemcsak a pogány bölcsök szava, hogy eladja szabadságát, a ki ajándékot vészen: hanem Isten is azt mondja, hogy oly hályog az ajándék, mely a bírák szemét megvakítja; oly golyva, mely bedugja torkokat és némává teszi. A Demosthenes és Demades nyavalyáját szerzi az ajándék. Mert ezek, a peresektől nagy ajándékokkal lekötöttvén, azt tették, hogy torokgyík vagyon rajtok: azért keszkenőkkel nyakokat betekervén, hallgattak. De egy igazságszerető eszébe vevé a mesterséget, és felkiálta, hogy ezeket ezüstgyík bántja, és ezüst akadott torkokon.

* * *

Az Isten hatalma és ereje teljes igazsággal; nem nézi mit cselekedhetik mindenhatósága: hanem azt igazsággal határozza. És hatalmas erejéhez illetlennek ítéli, hogy azt büntesse, a ki nem érdemli: csendesén, halkán és minden háborodott indulatok nélkül teszen ítéletet. Nem hirtelenkedik, hanem a mit a bírának parancsolt az írásban, tudniillik, hogy mindenek dolgát és igyét jól meghányják, vessék; mindeneket meggondoljanak: azont cselekeszi ő maga, és, a mint

szól a sz.-írás, mint a fösvény a pénzt, kétszer-háromszor is megforgatja, hogy megtessék vétke, vagy jósága: úgy az Isten, sokszor meghányja, veti a dolgot, minekelőtte büntető sententiát mondjon. Ádámot addig nem bünteté, míg szájával meg nem vallá vétkét. Mikor Sodomát meg akará égetni, noha mindeneket tudott és látott, és a sok, nagy, cégéres gonoszságokat nyilván látta: mindazáltal, példával akarván tanítani a bírákat, hogy akármely nagy vádolásoknak se adjanak helyt, míg jól végére nem mennek, azt mondá, hogy maga odamégyen, meglátja, ha úgy vannak-e, a miket kiáltnak Sodomára. Mikor a Bábel-tornyát építették az emberek, látta Isten mind munkájokat, mind mire arányoznak; de nyelvek büntetésével nem siette: hanem odamenvén, látni akará mit mívelnek; mert, noha az igazság egyik kezében mezítelen kardot írnak, de más kezében font vagyon, mellyel elébb megmérje, ha heányos a kit kell vágni. Mikor Boldizsár királyt meg akará rontani Isten: elsőben szám szerént megolvassa, valamit cselekedett; azután fontba veté, és mikor úgy találtatott volna, hogy, nem igaz garatos és heányos lévén, a mértéket meg nem üti, azután ada sententiát, hogy életét és országát elveszesse. Krisztus urunk is, minekelőtte kárhoztatná a lopó szolgát, azt monda néki: Nem jót hallok felőled: de azért senki szavára meg nem büntetlek; hanem akarom látni számadásodat: helyt és időt adok mentségedre.

Ezeket kívánja Isten, hogy kövessék a bírák. Ne mérjék akarat-jokkal vagy hatalmokkal a törvényt, hanem igazság fontjával. Ne hirtelenkedjenek: hanem, mint világbíró Sándor, mikor a vádolót hallgatta, bedugta egyik fülét, hogy azt épen a magamentő számára tartsa. Úgy a bíró a vádoló szavát, azaz maga igyében, maga mellett való bizonyítását, bé ne vegye: hanem a más félt értse. Valaki az egy fél szavára törvényt téssen: bár szerencsére igazat ítéljen is, hamis bíró. De efféle ítéletekben sokszor úgy járnak az emberek, mint Dávid, ki mikor, a Siba vádolására, jószágátúl megfosztotta volna Mífibozetet, azután meghallgatván a más félt, eszébe vévé csalatkozását: de ugyan károson marada az ártatlan Mífibozet, a király ítéletinek hirtelenkedéséből.

Azért bírák, bírák, azt az igazságot, azt az ítéletet kövessétek, melyre a Szentlélek tanította a világot. És eszettekben tartsátok, hogy a mint ti ítélitek az embereket, úgy ítél Isten titeket. És noha Isten azt nem cselekeszi, a mit Cambyses, ki megnyúztatván a hamis bírót, bőréből csináltatott ítélőszéket, hogy valamikor abban ültek a bírák, eszekbe jutna, mit kell várniok, ha jól nem ítélnek: de az ítélőszék alatt pokol tüzét gyújtotta, és azzal fenyegeti Isten a bírákat.

A gyilkosságról és haragról.

(Pünk. ut. V. vas. első beszédéből.)

A bűnök ártalmi között nem utolsó veszedelem az, hogy egyedül magán nem járnak a bűnök, hanem egybeláncoltatnak, és egyik a másikat utána vonzza. Miképen a ki a vasláncnak egy szemét húzza, a több szemek utána csúsznak: úgy a bűnök egymáshoz enyveztettek, és külön magánosan nem járnak. Sőt, miképen az állóvízbe, ha egy kövecskét vetünk, elsőben kisdéd kerekded szűrűt indít, azután szélesben terjed a víznek kerekded mozdulása: úgy a kisdéd bűn kezdeti sok és nagy gonosztságot kerekít utána, ha idején el nem metszetik kötele.

* * *

Tudván a nagy Isten, hogy a kisdéd vétkek nagy bűnökre vonzza-nak, miképen Ádámot nemcsak attúl tiltá, hogy a tudományfának gyümölcséből ne egyék, hanem, ha Éva anyánk nem hazudott, attúl is, hogy azt ne illesse; miképen a zsidóknak nemcsak azt parancsolá, hogy húsvétban kovászost ne egyenek, hanem, hogy kovász se légyen házokban, mivel kovászok lévén házokban, könnyen okot vehettek volna a kovászos kenyér ételére: azon formán, hogy Krisztus a gyilkosságtól elfogja szolgálait, nem elégedik az emberölést, ítélet és kárhozat fenytékével tilalmazni, hanem azt is, a ki felebarátjára megharagszik, ítéltre méltónak mondja; a ki pedig szitokkal illeti, pokol tüzére kárhoztatja. Mert azt akarja, hogy nemcsak a gyilkosságot, hanem annak gyökerét és okát, a haragot és veszekedést távoztassuk: mivel ezek szoktak emberölésre taszítani.

Méltó is, hogy minden utak bévágassanak, melyek a gyilkosságra visznek. Mert a bűnök között, melyekkel felebarátunkat bántjuk, károsb és ártalmasb nincs a gyilkosságnál. A kevélység letapod és földig csöpül egyebeket: de a gyilkosság életektől fosztja a földre tapodtakat. A fősvénység külső javainkon kapdos, életünk alkalmatosságit ragadozza: de a gyilkosság életünket fogyatja. Az irigység mardossa és rágja böcsületünket: de a gyilkosság nem marja, hanem elvágja életünk kötelét.

* * *

Szabad a fejedelemnek és bírónak törvény szerént megöletni a gonosztévőket; noha, a mint elébb hallók, azoknak is fősvényen kell az embervért költeni: mert istentelen rút dolog, ha ember embert játékban megölet. Szabad a vitézlő embernek, az igaz hadban, megölni ellenségét. Sőt, mikor valaki törvénytelen életünket akarja fogyatni, ha más módot nem találunk magunk oltalmában, szabad megölni a reánk támadott gonosz embert. De nem szabad, hogy valaki mást megöljön bosszúból; nem szabad, hogy maga kezével és hatalmával büntesse, a kit bírónak kell büntetni; mert nem magunktól, hanem bírótól kell annak megöletni, a ki megölte atyánkfiát, vagy marhánkat felprédálta. De a kik az okosság vezérlését tekintetesben követték, vagy a törvénytől halálra rendelt ember kínját is siratták, mint Vespasianus császár; vagy a sententiára kézírást is vetvén, azt mondták: Mint akarnám, ha írni nem tudnék, mint Nero császár; vagy papi fejedelemséget kívántak, csak azért, hogy a halálra ítült emberek sententiáját írásokkal ne erősíthetnék, mint Titus császár. Mikor Periklesnek halálos vonakodásában, némelyek az ágya mellett suttogva, vitézkedését és éles elméjét dicsírnék, azt monda: hogy azok semmik, de legnagyobb az ő cselekedetiben az, hogy senki ő miatta gyászba nem öltözött. Theodosius császárra, mikor panaszkodnának jóakarói, hogy ellenségi közül senkit meg nem büntet, azt felelé: Nem hogy megölnék valakit, de, ha lehetne, a holtakból is eleveneket csinálnék.

Így irtóztak a nagy emberek, még törvény szerént való ölésétől is az embereknek.

* * *

A ki zabolán nem viseli haragját, hanem az okosságot meg hagyja háborítani, nemcsak vétkezik, hanem az emberségből levetkőzik; oktalan medvék és oroszlánok erkölcsébe öltözik: szeme fényes, mint kígyónak; foga csikorog, mint erdeinek; színe, mozdulatja, szava és egyéb cselekedete olyan, mint bolondnak.

Mindezek felett, a ki haragszik, abban három belső indulat vagyon; először: vagy azt itéli, hogy mástól megbántatott és gyaláztatott. Efféle vélekedésekkel legbévesbek a világ tisztessége kívánók: mert a harag kevélység szülötte, és mint Ámán, úgy a több kevélyek halálos kisebbségnek tartják ha süveget nem vetnek előttük... Másodszor: a ki haragszik, túrhételenség vagyon benne, és könnyen búslakodik maga bántódásán, vagy egyebek feslettségén. Azért mondja Aristoteles, hogy a harag nem lehet bánat és túrhételenség nélkül... Harmadszor: a ki haragszik, kívánja annak büntetését, a kitől sérelme és szomorúsága következett. Mert a harag nem egyéb, hanem bosszúállás kívánása.

* * *

A sz.-írás sok és nagy okait adja, miért kell a haragot szorgalmason távoztatni:

Először azt mondja, hogy életünk és egészségünk fogyatása a harag. Mert a harag nemcsak elváltoztatja a test állapotját, hanem üdőnap előtt vénséget szerez, egészségünket megsérti, életünket rövidíti és fogyatja. Mert a haragban szívünk körül megmelegszik a vér, az epe megmozdul, és felforradván, elsőben megtelik sárvízzel a gyomor, azután a vér közé elegyedvén, minden tagunkat elfutja, minden vérünket megkeseríti. Ebből lesznek a főfájások, köszvények, kólikák, kezek, lábak elesései. Minekokáért, a *schola salernitana* tanítván az angliai királyt, mint kell oltalmazni egészségét, legelől azt tanácsolja, hogy a haragot és bosszútörődést úgy távoztassa, mint a veszedelmes mérget. Mert némelyekben a harag, a vér forrásával, és kiáltással, megszagatta az ereket, és vért pökve megholtak; sokakat betegségbe ejtett. Valerius Maximus írja Sullárúl; az egyházi históriák Valentinianus császárrúl, hogy haragos kiáltásokkal megszakasztották melljek erét, és vért okádva megholtak. Erre nézve, ha nem a mértékletességért, de életünk és egészségünk oltalmáért távoztatni kell a haragot. Mivel azért többet árt a harag, hogysen a bosszúság, melyért haragszunk: nem okossághoz illendő, hogy nagyobb kárral orvosoljuk kevesebb alkalmatlanságunkat, hogy egy terhből kettőt csináljunk; nemcsak bosszút szenvedvén, hanem haraggal is terhelvén magunkat. Igazán írja Plutarchus, hogy: ha nem haragszunk és nem kiáltunk, hamarább és jobban végbeviszük minden dolgainkat. És jobb a mások vétkeit elhallgatni, hogysen a mások jobbulásáért magunkat haraggal keseríteni.

Másodszor, azt tanuljuk a sz.-írásból: hogy minden tekéletes jóságot és istenes igazságot megfojt a harag, minden gonoszságokkal teli tölti embert. Mert a haragos minden bűnökre hajlandó. És, a mint Salamon kétszer is írja, a harag ajtaja és kútfeje minden versengéseknek, verekedéseknek, átkozódásoknak, gyilkosságoknak. Azért nem ok nélkül mondja a Bölcs, hogy a harag bűnökre és veszedelmekre döjti a szíves embereket. Mint a mely követ a hegytetén elindítanak, meg nem tarthatni: úgy a kit a harag elragad, minden gonoszságon általmégyen, valamíg a veszedelmek fenekét nem éri. Nem is volt az emberi nemzetnek károsabb dőge a haragnál, mely ennyi vért ontott, ennyi várasokat rontott, ennyi országokat pusztított, ennyi nemzetségeket fogyatott. Azért a harag egyéb vétkeknél ártalmasb, mivel a több vétkek kiszertetnek és taszigálnak a gonoszra: a harag nyakrafőre taszít; a több vétkek ellenkeznek az okossággal: a harag megfoszt az okosságtól. Plu- | tarchus a harag távoztatására két dolgot mond igen szükségesnek: egyiket, hogy a ki magában ismeri a haragos természetet, őrizkedjék, és

távoztassa, a mennyire lehet, valami okot ad a haragra. Másikat azt, hogy mint a ló szájába nem akkor vetünk zabolát, mikor fut: úgy a haragot azelőtt tartóztassuk, minekelőtte elragad.

Harmadszor: a sz.-írás gyalázatos és mindenképp előtt gyűlölséges véteknek nevezi a haragot. Azért miképpen a csendesén tűrő embert csudáltatja, és azt hirdeti, hogy böcsülletesb, a ki magát meggyőzi, hogysen a ki ellenségét földhöz veri, és erős várasokat megvészen: úgy a haragosok barátságát, és vélek mint mirigyesekekkel az együtt járást erősen tilalmazza, nemcsak azért, hogy dögleletes betegségek ragadóságát reánk ne kenjék, hanem hogy dühösségek meg ne ártson életünknek.

Igazán írja Seneca, hogy noha a község csudálja és tiszteli a bátor embereket, a szelídeket rosszaknak tartja: de az ilyen ítélet nem állandó, hanem első tekinteten végeződik. Mert ha látjuk, hogy nem rosszágból, hanem magok győzedelméből és belső csendességéből vagy, hogy a nagy emberek meg nem haraguszna gyalázójokra: csudáljuk, szeretjük, égis magasztaljuk tekéletes-ségeket. Július császárban inkább csudálták a bölcsek, hogy győzedelme után a Pompejus leveles ládáját megégette, nem akarván tudni, kik voltak ellenkezői, hogysen a harcokon való bátorságát. Antigonusban a királyi felségnél nagyobbra böcsüllik, hogy satora előtt beszélgető vitézi szitkait hallván, csak azt mondotta: Menjetek tovább, hogy a király ne hallja szavakat. Filep királyban egyéb cselekedetnél bévebben dicsérik, hogy mikor az athénásbéli követektől kérdené: Miben kedveskedhetnék nékik? és egyik azt felelte volna, hogy: Akassza fel magát: meg nem indula rajta. Augustus császár birodalmának felségét tekintetessé tette a maga meggyőzésével: mert azt, a ki gyalázatos dolgokat írt vala maga és felesége ellen, meg nem bünteté.

* * *

Negyedszer, és utolszor, azt mondja a sz.-írás, hogy a harag megháborítja az ember okosságának lelki szeméit, hogy semmit úgy ne lászson a mint vagy, hanem akármely kicsiny szócskát, akár-mely gyenge károcskát halálíg való haragra méltónak ítél: mint Jónás, ki azt vélte, hogy egy árnyékért halálíg haraghatik. Azt is világos szókkal jelenti a sz.-írás, hogy bolondá teszi embert a harag. Azért, valamit haragból cselekeszünk, esztelenül cselekeszünk, és csak bolondnak való a harag. Azzal idegenít a Bölcs a haragtól: mert a haragnak helye, úgymond, a bolondnak szíve. Sz. Jób valóban és bizonynal bolondnak nevezi, a kit a harag kínoz.

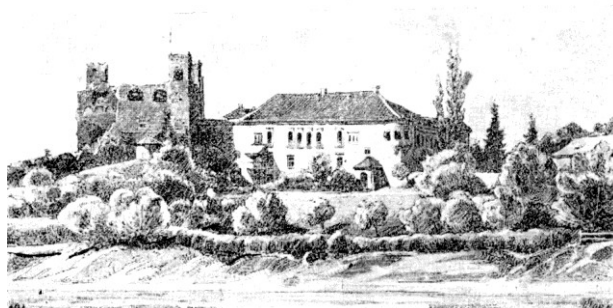
Nem ok nélkül mondták a régiek, hogy a harag rövid bolondság, mely magával nem bír; a tisztességet és kötelességet nem nézi; az okosságának és tanácsnak helyt nem ad; emberrel magát rontatja, hogy mást vesztesen. És gyakran nevetséges bolondságot cselekedtet emberrel. Xerxes a tengert pálcával verette; az Athos hegyének levél által parancsolta, hogy kunnyú munkával nagy köveket hagyjon töretni: mert ha ezt ellenzi, letöreti és tengerbe meríti. Nem csuda tehát, hogy olyan külső jeleket látunk a haragudt emberben, minémüket a bolondokban: mert tekintete, kegyetlen, szeme villámik, járása haboz, foga csikorog, színe halvány, járása éktelen, kiáltása szörnyű; és oly rút ábrázatba öltözik a haragudt ember, hogy sokan magokat tükörben nézván, mikor haragudtak, iszonyodtak magok rútságán és haragokat letették.

Azt írja Galenus, hogy gyermekkorában látott egy embert, mely ajtaját hirtelen fel nem nyithatván, úgy megharagudt, hogy dühös eb módjára mardosta a kulcsot, rugdosta az ajtót, végre, tüzes szemmel, tajtékozó szájjal, éktelen kiáltással égbe fordulván, az isteneket szörnyű szitkokkal átkozta. Ezt látván Galenus, úgy eliszonyodott a haragtól, hogy soha azután nem láttatott haragudni. Mert félt attúl, hogy bolonddá ne légyen; mivel nincs a bolondságra átalabb út, mint a harag, és sokan haragjukban örökös bolondságba estek.

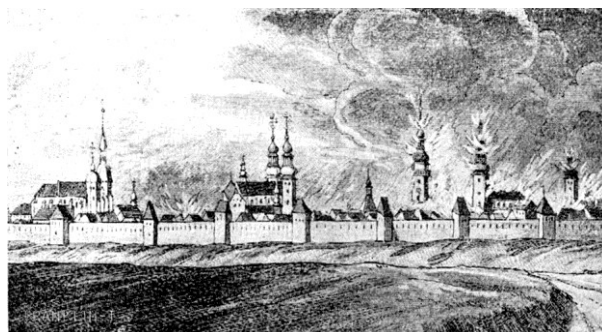
* * *

Ennyi testi nyavalyákkal és lelki romlásokkal terhes vétek győzedelmére sok és nagy orvosságokat adtak, nemcsak az isteni tudományok mélységével világosított doctorok, hanem a természet oktatása után járó külső bölcsek is.

Elsőben: mindenek felett a Szentlélek segítségét kell alázatos könyörgéssel kérnünk, és szünetlen zörgetéssel oly malasztot nyernünk, mely az emberi indulatok rendetlenségét zabolára fogja, és megtartóztassa.

A sárospataki vár

Nagyszombat 1666-ban

Másodszor: ha igazán meg akarjuk győzni a haragot, mélyen szívünkbe oltuk és mindenkor szemünk előtt viseljük, hogy valamit az emberektől szenvedünk, mindazt és annál nagyobbat érdemlettünk. És a Krisztus mellé feszítettett szent latorral azt kiáltuk minden bántódásunkban: hogy nem annyit érdemlettünk a mennyit szenvedünk másoktól, hanem sokkal többet: bűneinkkel érdemlettük, hogy minden teremtett-állat reánk támadjon, gyalázzon, sanyargasson. Mikor azért valaki háborgat és rágalmaz, Istenhez emeljük szívünket, és azt kiáltuk: Kegyes atyám, édes teremtőm, elébb vétettem én te ellened, hogysem én gyalázkodnám; érdemlett büntetésem ez nékem, hogy emberek által ostorozsz: azért mindenekben akaratom légyen. Mert tudom hogy haragod eszközi minden teremtett-állatok, melyek engem sanyargatnak. Tudom, hogy mint a labda annál feljebb ugrik, mennél keményben földhöz üttetik: úgy az emberektől szenvedett kevés bosszúság felemel engem. Bezzeg, ha ezt a tekéletes igazságot keresztyén indulatokkal elménkben viselnők, könnyű volna a harag dühösségét megfojtanunk.

Harmadszor: a harag győzedelmére igen alkalmas, hogy az első indulatok ellen álljunk, és mihent serkedezni kezd a harag, megfojtsuk. Mert a ki meg nem oltja szikráját a haragnak, temérdek tűz gerjed belőle. Azért, mihent érezzük, hogy haragra indító gondolatok fakadoznak bennünk, mindjárt istenes jó gondolatokra, ajtatos indulatokra fordítsuk elménket. Mert elaluszik a harag tüze, mihent élesztő fáját elfogyatjuk. Minden vétkekről, de főképen a haragról igaz, a

mit Seneca írva hagyott, hogy könnyebb elején megfojtani és kirekeszteni a haragot, hogysen akkor bírnyia véle, mikor bébocsátottuk.

Negyedszer: a harag győzedelmére igen hasznos a hallgatás és üdő-vontatás. Sz. Dávid azt mondja, hogy mikor megbúsult, lakatot vetett szájára, és mindaddig nem szólott, míg a felforrott vér meg nem hidegedett. És mihent valaki bosszúval illette őtet: úgy hallgatott, mint a néma. Sz. Jób is azt mondja, hogy mikor őtet gyalázattal illették, hallgatott, és ki sem lépett küszöbén. Azért, ha nyelvünket tisztán kell tartanunk a hideglelésben, sokkal inkább haragunkban. Mert legnagyobb orvossága a haragnak, hogy üdőt vontassunk; megenyhődik a harag magától: csak mikor haragszunk, hirtelen bosszút ne álljunk. Plutarchus azért írja, hogy a római fejedelmek előtt erősen öszvekötötzetett vesszőt és fegyvert hordoztak, hogy a míg azt oldozták, ideje lenne a harag enyhődésének. Dicsírik Architast és Socratest, hogy haragudván szolgájokra, azt mondták: hogy megvernék őket, ha nem haragudnának. Plato mikor szolgájára megharagudt volna, Speusippusnak mondá: Verd meg ezt, mert én igen haragszom. Athenodorus azt adta tanácsul Augustus császárnak, hogy mikor megharagszik, addig ne szóljon, míg a görög abécének huszonnégy betűjét el nem mondja, és az üdő alatt az okosságtól vegyen tanácsot.

Mindezeknél tovább ment Sz. Dávid; mert mikor azt mondotta volna, hogy semmit nem szólott háborodott haragjában, utána veti, hogy kívül hallgatván, belől istenes gondolatokkal fojtogatta a harag indulatit; a maga régi fogyatkozásiról megemlékezett, melyekkel érdemlette a kárt, vagy böcstelenséget, melyért kezdett haragudni. Az örök kárhozat kínját eszébe juttatta, melyet a harag érdemel. Azt is elméjében forgatta, hogy mindazok a miért ember háborog, csak hiúságok és semmik az örökkévaló jókhoz képest, melyeket elveszt az ember dühössége.

Ezek az igaz és keresztyéni módok, melyekkel a haragot ki kell gyökereznünk.

Azért, ha valaki hamisan gyaláz és rágalmaz: vagy azt mondjad Epictetus-sal, hogy nem tudta minden fogyatkozásodat, mert sokkal több gonoszt mondhatott volna. Vagy jusson eszedbe, hogy bolondság azok szaván megindulni, kik magokat gyalázatosná teszik, mikor mást rágalmaznak. Vagy meggondold, hogy ha te vétkes nem vagy, gonosz, a ki ellenséged. Ha meg nem bocsátasz annak, a ki vétett, gonosszá lesz haragoddal. Vagy, arrúl emlékezzél, hogy kötelességünk szerént gonoszért gonosszal, szitokért szitokkal nem fizethetünk, ha keresztyéni hivatalunknak meg akarunk felelni, és az örök kárhozatot el akarjuk kerülni.

Ha valaki kárt tészén, azt mondjuk: ennél drágább marhán is megvenném lelki csendességemet; nem akarom, hogy más bírjon indu-latimmal. A kinek hatalmat nem adnék javaimon, arra nem bízom, hogy felzavarja, mikor akarja csendességemet.

Ha valakitől megbántódunk: ne csak azt nézzük mit szenvedünk, hanem mit cselekedtünk másokkal? És – mivel a mit másban fed-dünk, azt a magunk kebelében feltaláljuk – mikor mástól megbántódunk, azt mondjuk magunknak: sokszor én is ezent cselekedtem mással, most fizetik a kölcsönt. Igazság szerént mérnek oly mértékkel nékem, mellyel másnak mértem.

Ennek felette, ha igaz a mivel gyaláz ellenséged: azt cselekedjed a mit mívelnél, ha ki megmutatná, hogy sáros a ruhád vagy orcád: eltörlenéd a sárt, megköszönnéd a jó intést. Úgy, ha méltán szólnak ellened: megismerd vétkeidet, és azon légy, hogy megjobbítsad erkölcsödet. Ha hamissal vádol valaki: csak úgy nevedd, mint a gazdag, mikor őtet szegénynek mondja a küldős.

Ha hatalmasb és náladnál nagyobb a ki vétett ellened: magadnak kedvez, okot ne adj nagyobb galibádra; mert veszedelem nélkül haragot nem űzhetni az előljárókkal. Ha pedig alacsonyb aki vétett: mint az oroszán apró kuvaszkák ugatásán meg nem indul: te se haragudjál náladnál alábbvalóra. A nagy emberek bosszút nem állanak, mert nem érzik, hogy megsértettek. Ilyen volt Cato, kit nem ismervén egy köz ember, arcul csapa; mikor megtudta volna ki légyen, bocsánatot kére. De Cato azt felelé: nem említem, hogy valaki engem megütött. Mert miképen az egekbe nem érkeznek a fellegek és fergetegek, melyek alacsony részét háborgatják a levegőégek: úgy a nagy emberek csendesen maradnak, mert a mely okok adatnak a haragra, azokat békeségesen magokban elrejtik. És Sokrates-sel, csendes orcával vannak mindenkor.

Nem ezt mívelik a csekély emberek; mennél valaki gyarlóbb és erőtlenebb, annál könnyebben fog rajta a harag: innen vagy on, hogy az asszonyok haragosabbak a férfiaknál, a betegek az egészségeknél, a vének a nyers embereknél, a nyomorultak a boldogoknál. Ezek sokszor magoknak szereznek okot a haragra: vagy hamis gyanúságokkal, vagy aprólék dolgok nagyraemelésével. És, mint a hörcsökök lovak, akármely hiúságon felindulnak. A mi gonoszabb, hogy ne láttassanak ok nélkül haragudni: a harag hamissága vastagítja benne a gyűlölséget. Nincs azért jobb orvossága a bosszúságnak, mint az elfelejtés. És sokkal könnyebb harag nélkül túrni, hogysem túrhetetlenül haragudni. De ez a világ bolondsága, hogy inkább akar gonosz lenni nagy bajjal, hogysem kedves nyugalommal követni a jóságokat.

Ezeket értvén, keresztyének, ne csak a világ fiainak példájával bátorítsuk magunkat a harag győzedelmére: hanem a szelíd és alázatos Krisztus Jézus és az ő szent apostoli forogjanak tükörül előttünk, azokban szemléljük, mint kell magunkat viselnünk. Szidták, átkozták, gyalázták, kínozták ezeket: mint bárányok csendesesen szenvedtek mindeneket. Ha Pythagoras hegedűszóval enyhítette a haragot, mint Dávid hárfával a Saul dühösségét: enyhítse a mi haragunkat a Krisztus szava és fenyegetése.

A bűnnek rótságáról és veszedelméről.

(Pünk. ut. III. vas. beszédéből.)

Bölcs Platonak Timaeus nevű könyvében olvastam, hogy, mikor egy a görögök közül dicsekednék, hogy ő náluk vagyon fészke és lakása a bölcseségnek, minden jeles tudományokkal egyetemben: mosolyod-ván, a ki jelen volt az egyiptomi pap, azt mondta: Ti görögök, mindenkor gyermekek vagytok; senki nincs vén közöttetek. Okát adá: mert, noha, úgymond, a jó erkölcsökről ékesen beszéltek, de mint a gyermekek, meg nem böcsüllitek a mit dicsérték: hanem állhatatlan, változó, gyermekhez illendő magatokviselése torkig úsz a feslettségeken.

Igazán és méltán ezent mondja Salamon mi rólunk: mert, noha eszes, öreg emberhez illendő tudományunk vagy az Isten törvényében: de életünk viselése és erkölcsünk rendelése merő gyermekség. A gyermek álorcátúl, váztúl és hiúságos árnyéktúl úgy fél, hogy csak ki nem üti a nehézség: a tűztúl, késtül, víztül semmit nem tart, sőt gyönyörködve hozzájuk kapdos. Aprólék alakokat, bábokat és holmi marconaságokat csudálva néz és sírva kíván: a szép köntöst pedig mocskolja, a hasznos jókat semmire böcsüllí. Így vagy az a mi állapotunk: azt csudáljuk, azon kapunk, a mit semmire kellene böcsüllenünk; attól félünk, rettegünk, mint legártalmasb gonosztúl, a mitül heában tartunk. A gazdagságot, tisztességet, egészséget úgy böcsüljük, oly szorgalmasan keressük és oltalmazzuk, mintha semmi ezeknél jobb nem volna; a kárvallástúl, betegségtúl, haláltól úgy rettegünk, mintha semmi ezeknél ártalmasb nem volna. De jaj! A mi igazán jó, tudniillik a szent élet, arra nem vágyódunk; a bűnt, melyet egyedül általában gonosznak nevez Krisztus, távoztatni nem igyekezünk; maga a bűn forrása és kútfeje minden egyéb gonosznak: mivel e nélkül sem halált és betegséget, sem egyéb fogyatkozást nem kóstoltunk volna.

Arra jutott az a mi gyermeki esztelenségünk, hogy a bűnt gonosznak sem ítéljük; hanem, mint választott jót, kedveljük: vagy, ha gonosznak ismerjük is, álmosak és restek vagyunk annak távoztatásában; kedvetlenek és késedelmesek orvoslásában. Hanem olyanok vagyunk mindnyájan, mint vagy Ádám, ki mikor vétkezett, nem siratta bűne gonoszságát, hanem maga mezítelenségétül rettegett; vagy Káin, ki nem törődött azon, hogy Istent megbántotta, hanem hogy megöli őtet, a ki találja; vagy Saul, ki nem azt siratta, hogy vétkezett, hanem hogy országától megfosztatik. Mi is, nem a bűnök rótságátül iszonyodunk, hanem annak vereségítül rettegünk.

Kicsoda közülünk, a ki oly iszonyodva retteg a bűntül, mint a betegségtül, haláltól? A ki úgy serénykedik, és nyughatatlan gondolkodásával álmát szakasztja a bűnök távoztatásában, mint a gazdagság és tisztesség vadászásában? A ki úgy megijed és elhül félelmében, mikor bűnbe esik, mint megrémül, ha kincsét ellopják, házát felgyújtják, hírét-nevét meggyalázzák? Bezzeg, ezek távoztatása felébreszt álmunkból, és minden fáradságra, költségre serkeget: de a bűnök távoztatásáért, vagy lemosásáért kicsoda vállal ennyi fáradságot? Gyermekek vagyunk a jónak és gonosznak ítéletiben.

* * *

Igazán rabságba esik, a ki bűnbe esik. Mert, ha a rabot meg szokták kötözni: teli azzal a sz.-írás, hogy a gonoszság fogságba ejti embert, és bűnök rabszójával, sőt lancával kötözi. Ha a rabot setét tömlöcbe szokták tenni: a bűnösökrül azt olvassuk, hogy a setétség kötelével és lancával kötöttenek. Ha a rab azt míveli, a mit ura akar; csak ott jár, a hova bocsátják: a bűnös ember is ördög akarátja szerint viseli magát: a bűn törvénye szerint egy bűnről másra mehet, de üdvösséges jóra magátül nem mehet. Mert, miképen az ember kútba vetheti magát, de maga

erejével onnan ki nem jöhet; miképen a láb megmocskolhatja magát, de meg nem tisztíthatja, hanem kézzel kell azt mosogatni: úgy a mi lelkünk ördög tömlöcébe, bűnök rútságába ejtheti magát, de szabadságra és tisztaságra csak Isten keze hozhatja. Azért a bűn rabsága annyival gonoszabb, hogy a testi fogságból vagy pénzen megváltozhatunk, vagy barátink kérésére felszabadulhatunk, vagy tömlöcrontással elszaladhatunk: de a lelki fogságból senki magát, vagy barátját meg nem szabadíthatja, hanem csak a nagy Isten kegyelme tehet jót véle.

Szent Isten! Mint szeretik az emberek a szabadságot? mint iszonyodnak a testi rabságtól? De a lelki fogságtól, az ördög rabságától mely kevesen rettegnek!...

A tehén megisméri jótett gazdáját; a szamár tudja istállóját, és reátart a jászolra, melyből enni adnak: de a bűnös ember meg nem ismeri Istenét, és ő hozzá nem siet. A fecske és gólya tudja idejét, mikor és hova kell a hideg vagy meleg előtt menni: a bűnös ember nem tud lelkére vigyázni, veszedelmét nem tudja távoztatni. A hangyácska gondot tud jövőre viselni, és akkor takar, mikor annak ideje, hogy télben ne éhezzen: a bűnös ember semmit nem takar a más világra, hogy ott meg ne fogyatkozzék. Azért nemcsak barmok közé veti embert a bűn, mint Nabukodonozort, hanem barmoknál is oktanbá teszi: és ha Bálám szamártól tanult, minden bűnös ember oktan állatok tanítványa lehet.

* * *

Semmi ellenség annyit nem árthat, mennyit ártunk magunknak, mikor bűnbe esünk.

* * *

Iszonyodnánk, ha ki magát felakasztaná vagy általverné: mikor vetkezünk, nagyobb kegyetlenséggel megöljük lelkünket. Mert Isten a mi lelkünk élete, Krisztus lelki életünk. Azért, akkor élünk, mikor azt mondhatjuk, hogy Krisztusban élünk, mi bennünk él Krisztus. Mivel pedig a bűn elszakaszt és távol ejt Istentől: igazán lelki halálnak mondatik.

* * *

De vajon micsoda tekintetes nagy dologért veti meg Istenét a bűnös ember? Egy szóval felel erre a sz.-írás, és azt mondja, hogy: Semmiért. Micsoda a mi életünk, melynek oltalmáért Istent megbántjuk? Semmi. Semmik, úgymond Sz. Jób, az én életem napjai. Semmik a mi életünk esztendei, sőt állatunk is semmi. Micsoda a mi gazdagságunk, melynek kincsezéséért vétkezünk? Semmi. Semminek itilém a gazdagságokat, úgymond Bölcs Salamon; ki az aranyat sárga fővénynek, az ezüstöt sárnak nevezi, és azt veti utána, hogy ha minden jókkal gazdag az ember, de ez mind semmi, Isten előtt való kedvesség nélkül. Micsoda a világi tisztesség és dücsőség, melyért ennyi bűnök szaporodnak? Ez is semmi. Maga mondja Krisztus, hogy az emberi; dücsőség sovány semmi. Micsodák mindazok, a mikben gyönyörködnek, vígadnak, örvendeznek és vétkeznek az emberek? Mind semmik. Ti mindnyájan, úgymond az Úr Isten, csak a semmiben örvendeztek; magatok is semmiből vagytok; a miben munkálkodtok az is semmi: átkozott, a ki azokat választja.

Hogy a tudós nagy emberek esetében nem kell megbotránkoznunk.

(Pünk. ut. X. vas. beszédéből.)

Igazán írja Vincentius Lirinensis, hogy noha sokaknak szakadása nagy kisértetet szerzett az *ecclesia*-ban: de senki nem találtatott egybevethető Origenessel, kiből ennyi jeles, kiváltképenvaló, csudálatos dolgok egybefolytanak volna. Mert ha tekéletes élet és böcsülletes magaviselés szerez embernek méltóságot: Origenesnek nagy szorgalmatossága, dicséretes tiszta élete, sanyarú tűrése-szenvedése álmélgodást érdemlett. Ha nemes nemből származás, ha a mélységes tudomány tekintetessé teszi az embert: valjon ki volt nemzetesb Origenesnél, kinek atyja, Leonides, Severus császár idejében, feje vételével, azaz martyromságával pecsételte a keresztyén hit igazságát? Akkor Origenes alig volt tizenhat esztendő, mindazáltal tömlöcben lévő atyjának ilyen levelet írt: Meglásd, hogy mi reánk nézve, mást ne gondoldj, ő maga pedig, martyromságra gerjedezvén, nagy kívánsággal keresett erre okot: és ha az angyal el nem rejtette volna öltöző ruháit, és ezzel otthon nem tartóztatta volna, gyermekkorában jutott volna martyromságra. Megöregedvén, a martyrok tömlöcét renddel járta, a bírák sententiája után mindenikét biztatta, a megöletett testeket csókolgatta. Egyéb erkölcsit ha tekintjük, mely szentek, mely tiszták voltak! Sok esztendeig mezítláb járt; boritaltól elfogta magát; oly vékony és sovány eledellel tengette életét, hogy melljében megbontakozván, csak el nem száradott. Egész éjszakákat isteni dolgok elmélkedésében töltött: és, ha imigy-amúgy nyugodalomra bocsátotta magát, nem ágyra, hanem kemény földre heveredett, és igen szűkön aludt. Mindenkör böjtölt, fázódással és mezítelenséggel sanyargatta testét. Azért életének ilyen tekintetes példájával számtalan embert gerjesztett a keresztyén hitnek követésére, a tekéletes erkölcsök gyakorlására, úgy, hogy az ő iskolája sok szent és bölcs embereket, sok martyrokat nevelt.

De talám az ő szentsége tudományok segedelmétül meg volt fosztva? Nem úgy vagyon: hanem mély elméjének éles, ékes ereje oly volt, hogy majd mindeneket messze utána hagyott. Tudományának nagy volta, mind isteni, mind világi dolgokban, annyira terjedett, hogy a világnak minden részéből a pogány philosophusok, a kárhoztatott eretnekek tolongva gyűltek csudájára, és tőle tanultak. Ékesenszólása oly kedves, oly édes volt, hogy az ő szájából nem szók, hanem édes mézek folytának. Azért semmi nem volt oly nehéz hitelre, hogy el nem hitette hallgatóival: semmi nem volt oly munkás cselekedésre, hogy az ő beszéde után künnyűnek nem látszott. Senki ő nálánál többet nem írt, azt mondja Lirinensis: és nem hogy általolvashatnók minden írásit, de csak egybe sem szerezhethjük. Mert Eusebius mondja, hogy több volt hét íródeákjánál, kik renddel nyugodván, változva írták az ő nyelve tanításit. Végezetre, csak szinte azért, hogy gyanuság nélkül taníthatná az asszonyembereket is, ifjúságában meg-metszete magát, és férfiuságátul megmenekedék.

Ez azért az anyaszentegyháznak ily erős oszlopa, ily böcsülletes doctora, ily fényes tüköre, veszedelmes kísértetté változék. Mert mikor elméjének, tudományának, szent életének csudálásával mindenek szeméit magára fordította volna, nagyot kezdett tulajdonítani elméjének; felettébb kezdé hinni magának; nem kezdé annyira böcsülleni a keresztyén vallásnak régi egyességét: hanem elhitéte magával, hogy ő mindeneknél többet ért és többet tud: megutálá az *ecclesia traditió*-ját: megveté a régiek tanítását: a sz.-írás mélységét, maga itéleti szerént, új móddal kezdé fejtegetni: és addig jára esze-kedve után, hogy sok tévelygések örvényébe ejtő mind magát, mind követőit: számtalan visszálkodások magvát hagyá az egész keresztyénségben, megmutatván példájával, hogy nem kell azon csudálkoznunk, ha apró házikókat felfogat a szélvész, holott ily erős oszlopokat, sőt kővárakat ledőjthet.

Mit mondjunk Tertullianusról? Kit Eusebius, a híres tudósok között, főnek nevez. Jeronymus azt írja, hogy senkit ennél élesb elméjűt nem talált. Cyprianus martyr egy nap el nem

múlatta a Tertullianus írása olvasását: az ő könyvét pedig ilyen szóval kérte: Adhadsza a mestert. Azt meri mondani Lirinensis, hogy az isteni és emberi dolgokban senki nem volt tudós Tertullianusnál: ki a philosophusok minden tudományit, a históriák és egyéb tanúságok minden rejtekét elméjének csudálatos bévségében foglalta. Értelme oly hatalmas volt, hogy ha valamely dolognak győzéséhez fogott, vagy bérohant elméjének élességével, vagy ennek terhével kinyomta sarkából a mire nehezedett. Beszédének oly ereje volt, hogy a kikkel el nem hitethette a magával való egyezést, azokat kényszerítésképen maga tetszésére vonta. Marciont, Apellest, Praxeast, Hermogenest, a gnostikusokat, a zsidókat, a pogányokat, tanításának mennykövével, élekből kiütötte.

De jaj, ez is a fényes csillag leesék az egekből, és, botránkozásának farkával, nagy részt a csillagokban utána vona.

A feslett társak és hízeltedők barátsága veszedelmes.

(Pünk. ut. XIII. vas. második beszédéből.)

Igazán írják a világi bölcsek, hogy természet szerént társalkodók az emberek, örömet egymással nyájaskodnak, és vagy lehetetlen, vagy igen nehéz egyebek társasága nélkül élni. Mert a kinek barátja nincsen, kivel együtt jó állapotjában vígadjon, kitűl szükséges igyében tanáccsal és értékkel segítssék, boldog állapotban nem lehet. Azért noha igaz, hogy a királyok a világnak két legnagyobb javátul üresek: tudniillik, hogy magukhoz hasonló nem lévén országukban, barátságoson senkivel nem élhetnek; és hogy a hízeltedők óvhatatlan sokasága között, az igazságnak nincs útja fülökhöz: mindazáltal nemcsak a szegények, kik egyebek segítése nélkül szűkölködnek, hanem a nagy fejedelmi emberek sem élhetnek vígan és kedvesen jóakarók nyájaskodása nélkül. Mert bár mindennel bévelkedjék az ember: ha nincsenek, kikkel kedvesen beszélgessen, kikre gondjait és gondolkodásit bízhassa, egész élete megvont, szomorú és kedvetlen.

Noha pedig a barátságos nyájaskodásra mindnyájan hajlandók vagyunk, de főképen az ifjú emberek kapnak ezen: mivel ért okosságok nem lévén, alig találnak egyéb vígasztalást és üdötöltést, hanem hozzájuk hasonlók nyájaskodását. De miképen semmi erősebben és édesdedben nem viszi az embert a tekéletes jószágokra, mint a jámbor és szent emberek nyájaskodása; és a nagy emberek hallgatásokkal is oktatnak, mert csak reájok nézve is, sokat tanulunk: azonképen semmivel az ifjúság gyakrabban és könnyebben feslett rűt erkölcsökre nem ragadtatik, mint a gonoszok társaságával. Azért parancsolja a Bölcs, hogy szent emberekkel barátokozunk: mert hét órállónál többet lát egy istenfűlő ember lelke. A gonoszaktól pedig távul menjünk, ha gonoszságba nem akarunk merűlni. Mert nem olyan hasznos a dögös helyrűl jóegű földre menni, mely hasznos a gyenge-erkölcsűknek kiszaladni a gonosz társaságból és jókkal nyájaskodni.

* * *

Mindeneknél kellemetes a tisztesség, és mindnyájan kedvelik, mikor őket böcsűllik és szeretik: innen vagyon, hogy vélte találatnak, még ha találatnak, kik a hízeltedők mézes beszédét megvetik, sőt, kik jó kedvvel nem veszik. Mert mikor megvettetnek a hízeltedések, akkor is tetszenek; és ha gyakran kirekesztetnek is, de végre helyt találnak. Maga a hízeltedő nem minket szeret, hanem azt, a mit halász tölünk: reménységért hazud, nyelve mézzel és tejjel foly, de szíve sokszor epével teli; szóval böcsűlletet és barátságot mutat, de valósággal esztelennek itűl, és vagy csűfol vagy csalni akar rajtunk. Azért a sz.-írás gyönyörkűdttetű sirena nevet ad nekik. Mert mint a sirenák szép éneklésekkel elaluttjúk, azután megfojtjúk az embereket: úgy a hízeltedők édes beszéde szűrnyű veszedelmekre viszi az embereket. Nem is elég a hízeltedés ellen viasszal bedugni fűlűnk, mint Ulysses társai fűlét viasszal siketítette a sirenák éneklésére: hanem nagy lelki vigyázás és tekéletes akarat kívántatik ennek gyűzedelmére.

Seneca a hízeltedűt édesgetű ellenségnek nevezi. A sz.-írás sem egy helyen mondja, hogy a kik dicsűrnek és boldogoknak mondanak, megcsalnak és nyakra-fűre taszítanak a veszedelmekre... Mert mesterséges szép szűkkel kereskednek, mézes beszédekkel mérték és érdem felett égig magasztalnak, boldogoknak mondanak. Ha szűlünk, azt kiáltjúk: Isten szűl, nem ember; vagy azt mondjúk, a mit az igen gorombán szűlű Valens császárnak mondtak a hízeltedők, hogy Cicero virági folynak ajakunkból. Ha valamit értelmesen mondunk: eskűsznek, hogy Plato és Aristoteles tanulhatna tölünk. Egy szűval, mindent csudálnak, mindent dicsűrnek és magasztalnak bennűnk: mint a ház tetején forgű vitorlák, oda fordulnak, a hová fűj a

szél; mint a chamaeleonok minden színekben tűnnek, mindenki tetszéséhez és hajlandóságához alkalmaztatják magokat; noha mint a chamaeleon fejr színt magára nem vehet, úgy a hízelkedőben tiszta igazság nem lehet: mert csalárdul kereskedik, hasznot horgász, szón akarja megvenni, a mire szüksége legyen; valahol reménye nincs a haszonnak, megreked a malom és nem forog a nyelv kereke, megszűnik a dicsírés. Mert mint a fecskék, nyárbán velünk vannak, télben távul járnak: úgy a hízelkedők nem az embert, hanem a jó szerencsét követik... A bűnököt jóságok nevével magasztalják: a bolond pompát, bévkezüségnek; a dőzsölést és részegeskedést, barátságos társalkodásnak; a kevélységet, jó magaviselesnek; a rút fősvénységet, takarékoságnak; a csintalanságot, vigaságnak; a buja szerelmeskedést, víg nyájaskodásnak; a dühös haragot, bátor merészségnek nevezik. Viszont, a jóságokat vétkek nevezetével gyalázzák: a bátorságot vakmerőségnek; az erősséget versengésnek; az okosságot félelmes puhaságnak; a szorgalmatosságot, fősvénységnek; a szemérmes tisztságot, paraszt vadságnak hívják. Ezzel a mesterséggel a szép névbe öltözött gonoszságok szégyenletit kimossák emberből; és a jóságok szépségét megmocsokolják rút nevekkel, hogy azok kívánását meghidegítsék... Ha látja a hízelkedő, hogy valakit bosszúval illetnek és haragra indítanak: nem hogy csígatná, és Isten haragja félelmével oltaná a gerjedező tüzet, hanem azt kiáltja: Méltán haragszol; ily nagy nemből származott, ily nagyra született, bátorszívű emberhez nem illik, hogy mással hagyja magát tapodtatni; minden igazság szerint tartozik ember oltalmazni tisztességét, melyet a ki megmocsokol, életre sem méltó; azért eleinek jó híre-neve, magának becsületes tekintete szeme előtt forogjon, ne engedje, hogy valakinek vakmerősége őtet földhöz verje. Tisztessége oltalmáért kardhoz nyúljon: ellenségét úgy büntesse, hogy mások is tanuljanak és ne szegezessenek rajta. Ha most elnyegi, elnyeli ezt a gyalázatot, másszor nagyobb várjon.

Óh veszedelmes biztatások! Óh istentelen tanúságok! Óh átkozott nyelv, melyből oly tűz, oly versengés támad, hogy a fejedelmeket is egybeveszti. Efféle szók úgy néki köszörülnek embert, ha eszén nem jár, hogy nemcsak szabadosnak, hanem tisztességesnek véli az istentelen bosszúállást. Ilyen bolond *persuasio*val biztatta Anaxarchus világbíró Sándort, kinek, mikor azon siránkoznék, hogy Clitust megölte, azt mondotta néki: hogy minden szabad a királynak; ő az igaznak és tisztességesnek mértéke; mind jó, mind igaz, valamit mivel a király. Ezzel az utálatos hízelkedéssel úgy elbátorítá Sándort a gonoszságban, hogy azután tartóztatás nélkül cselekedett mindent.

* * *

Ezekből megtetszik, hogy a hízelkedés minden vétkeket nevel és gerjeszt, minden jóságos indulatokat megfojt és eltemet: mert az istenfélőket babonásoknak, az ajtatosokat barátoknak, az igazságszerető jámborokat bolondoknak nevezi. Azért fussatok, fussatok mindnyájan ezektől a dögleletes poklosoktól. Dugjátok bé fületeket a hízelkedők szavaira, ha veszni nem akartok: ti kiváltképen, kik nagy állapotban vagytok. Mert legnagyobb gondja a hízelkedőknek, hogy a fejedelem-embereket vigasztalja hazugságokkal. Ugyanis a fejedelmek szerencsétlensége, hogy egyébbel bővelkednek, de nincs aki igazat merjen mondani nekik. Senki előttük igazán meg nem mondja a mit javal: hanem azon mesterkednek, az udvari szolgák, ki mennél gyönyörűségben csalja fejedelmét.

Tagadhatatlan, hogy magok vétkesek a fejedelmek, hogy a hízelkedőktől megcsaltnak: először azért, mert magok leginkább hízelkednek magoknak, és örömet hallják, a kik bizonyítják a mit magokról alítanak. Másodszor azért, mert a fejedelmeknél az igazmondás gyűlölséget szerez és veszedelmet, Mikeást pofon verék és tömlöcbe veték, azért, hogy igazat monda Ákháb előtt. Achior igazat monda Holofernesnek, és halálra sentenciázzák érette. Mert közönséges kívánságok a fejedelmeknek, hogy nekik oly dolgokról szóljanak, melyekhez kedvek legyenek. Azért mikor Sedekiás király Jeremiás prófétától tanácsot kérdene: addig nem felele a próféta, míg a király meg nem esküvék, hogy meg nem öleti igazmondásáért. Nézd mire

jutott a világ! Esküvés nélkül nem hihetni a nagy uraknak, hogy az igazmondásért fejünket bé nem törrik, életünket el nem fogyasztják: és csudálkozunk, hogy a fejedelmek körül mindnyájan hízelkednek? hogy mint a tükörök, örülnek vagy sírnak; mint az árnyékok, mozdulnak vagy állanak az udvari szolgák, urok indulati szerént? hogy a Cyrus anyjának tanácsából, a kik a fejedelmekkel szólanak selyem vagy gyapot-lágy szókkal élnek? arra jutnak, a mit későn eszébe vett Antigonus király, ki, mikor a vadászatban elbolyongott volna, egy parasztember házába szálla. És a ki-rályrúl beszélgetvén, azt monda a szegény ember, hogy a király jámbor, de rossz gondviselőkre bízta dolgát, maga pedig vadászatban tölti idejét. Másnap feltalálván fő emberi és királyi köntösét reá adván, azt mondotta, hogy miolta királyi köntöst visel,[soha magárúl igaz szót nem hallott, hanem csak tegnap. Annakokáért senki jobb tanácsot nem adhat a fejedelemnek, mint Demetrius Phaleraeus adott, mikor azt mondotta, hogy könyveket olvassanak: mert a mit senki meg nem mér mondani nekik, azt a könyvekben találják.

* * *

A ki mindent kezetre ád, valamit mondasz; mindent dicsír vala-mit mívelsz: bizonyos, hogy nem barátod, hanem hízelkedő, és veszedelmedre terjesztett háló, vagy, a mint Diogenes mondotta, mézes kötél, mellyel megfojtnak. A ki igaz barátod, nem dicsír mindent, hanem csak a mi jó: a mit vétkesnek ismer, azt szabadoson megfeddi. Azért Agesilaus csak azok dicsíretét hallotta örömet, kik, mikor kívántatott, rágalmazták sok dolgát. Valaki tehát olyan mint az echo, és minden szavadat javálja, minden tetszésedet erősíti: bizonyos, hogy hízelkedő.

A háladatlanság veszedelméről.

(Pünk. ut. XIII. vas. második besz. után következő rövid tanúságokból.)

Mi lehet dühösebb az oroszlánynál? Azt írja Gellius: hogy, mikor Rómában Androdus nevű embert az oroszlányok közé vetettek volna, egy oroszlány hozzá menván, hízelkedve nyalta és farkával simogatta; a több oroszlányokat pedig nem bocsátotta közel hozzá. Kin mikor az egész város csudálkoznék, megvallá Androdus, hogy azelőtt sok esztendőkkel egy szeget vont ki ennek az oroszlánynak talpából, és genyedségét kinyomván, lábát meggyógyította: kiért most mutatja háladoságát...

Antiochus királyt harcon megölte ellensége, és lovát elnyervén, reá ült; de a ló, hogy az ura haláláért bosszút állana, magas helyről aláugrott, és maga romlásával nyakát szakasztottá ura gyilkosának. Az ebek minémű haladást mutattak urokhoz, sok volna felírnyia; bizonyos, hogy sokszor vízbe vagy tűzbe ugrottak urok után: ezzel mutatván háladó hívségeket.

Ha az oktalan állatok, természet indulatiból, egy kis jótéteményt ennyire háláltak: ah! ki nagy szégyen, ha az okossággal élő ember Teremtőjének, Gondviselőjének, Megváltójának ennyi számtalan jótéteményért háladatlan találtatik? Valaki Istennek háladatlan: méltó, hogy érezze háladatlanságát azoknak, kiktől néki jót kellett várni.

A halálról.

(Pünk. ut. XV. vas. beszédéből.)

Salamon bölcseséggel, Dávid szentséggel, Sámson erősséggel, Ab-solon szépséggel, Ábrahám engedelmességgel, Mózes szelídséggel mind Isten, mind világ előtt tekintetek voltak. A pogányok között Plato s Aristoteles elmés bölcseséggel tündöklöttek, Cicero s Demosthenes ékesenszólással egyebeket megelőztek, Hector és Hercules vitézek voltak, Alexander és Julius győzelmekkel a földet megtöltötték. Ezek és ezekhez hasonlók mindnyájan megholtak. Sem bölcsesség és szentség, sem erő és szépség, sem kincs és gazdagság, sem uraság és birodalom, sem ifjúság és hatalom senkit a halál nyilaitól el nem rejthetett, fulákjától meg nem menthetett. Annakokáért akármely hosszúéletű atyákról is azt olvassuk, hogy végre megholtak.

* * *

És hogy régi dolgokról ne szóljunk, a kik ezelőtt száz esztendővel, mit száz esztendővel? húsz vagy harminc esztendővel, ebben az országban tisztekkel és értékkel fénylettek; a kik ebben a városban laktak; ezeken az utcákon jártak; ezekben a házakban éltek; gazdagságokat győjtöttek; vígan ettek, ittak: mindnyájan megholtak. Valakik most itt jelen vagytok, rövid idő forgásában együl-egyig meghaltok, úgy, hogy legfeljebb negyven, vagy talán csak harminc esztendő után egy sem él közületek: száz esztendő múlva pedig, azt sem tudják, az utánunk valók, ha voltunk-e e világon. Sőt a kik most ismernek, holtunk után úgy emlékeznek rólunk, úgymond Sz. Jób, mint álomban látott dologról. A mely házakban most laktok, a mely szépséget most bírtok, a mely tiszteket most viseltek, azok mind másokra szállanak: kik ti rólatok annyit gondolkodnak, mennyit ti gondolkodtok azokról, kik ezeket a házakat építették és száz esztendő előtt bírták, azaz csak neveteket sem tudják; és mintha soha nem éltetek volna, feledékenységben lesztek.

Tehát elvégezett, másolhatatlan rendelés, hogy egyszer mindnyájan meghaljunk. Testamentomban hagyott örökségünk az, hogy meg kell halnunk. Erre nézve a sz.-írás a halált oly útnak nevezi, melyen földre kell menni mindeneknek, valakik földből építették.

* * *

Nemcsak akkor halunk meg, mikor életünk fogytára jutunk: hanem, valamíg élünk, naponként halunk; nevedésünkben fogyton fogy életünk, elvesztettük valami üdönk elfolyt. Azért mondotta amaz okos asszony Dávidnak, hogy mindnyájan meghalunk, és mint a vizek folyton folyunk. Erre nézve ördögi csalárdságnak nevezi Sz. Gergely, hogy ennek a mi folyóvizünknek felső részét megfagylalván, azt tettei mintha nem folyana, mintha veszteg állana: maga a vizek a jég alatt mind folynak.

Vaj forogna gyakran elménkben, hogy meg kell halnunk! Bezzeg az lenne belőle, a mit Epictetus említ, hogy ez az emlékezet akaratumk dölyfösségét és emberi gyarlóságunk vétkes indulatit könnyen megfojtaná; elszakasztaná vágyódásunkat a világi hívságoktól és, semmihez felettebb nem ragaszkodván, minden állapotban mértékletességet követnének.

Akarjátok-e érteni, mit térszen az, hogy meg kell halnunk? Annyit térszen, hogy valamit bírunk, valamit reménylünk e földön, azt mind el kell hagynunk. Annyit térszen, hogy minden pompáktól és gyönyörúségektől, minden tisztektől és méltóságoktól, minden atyánkfiaitól és barátinktól, minden jószágunktól és gazdagságinktól el kell szakadnunk. Annyit térszen, hogy a léleknek a testből ki kell menni, e világot el kell hagyni: oly útra, oly országba kell lépni,

melyben azelőtt nem volt és nem tudja ki léssen vezetője, angyal-é vagy ördög. Annyit térszen, hogy ez a test elsőben egészségűtől és erejétűtől, azután minden érzékenységtűtől, minden világi édességektűtől megfosztatik: föld alá tétetik, férgektűtől megemésztetik. Annyit térszen, hogy Isten ítélőszéki eleibe kell menni. Oda pedig sem szolgálunk és barátunk, sem kincsűnk és gazdgságunk nem kísérhet: hanem csak cselekedetűnk jőnek utánunk, és azok érdeme szerént vésszűk az örök jutalmat.

Ez a halál, melyen által kell mennűnk; ennek emlékezetit kell szívűnkbe oltanunk, ha szentűl akarunk élni.

* * *

Tudjátok-e, keresztyének, mi az oka, hogy az emberek ily szabadoson, sőt feslettűl élnek? hogy a bűnőkben ily bátran hevernek, búzhödnek? hogy minden elmélkedéseket és gondolatjokat csak a világi jókra függesztik? hogy úgy szorgalmatoskodnak, mintha soha meg nem kellene halni; úgy ragaszkodnak a csalárd világhoz, mintha itt volna maradandó lakások; oly bátorsággal vannak, mintha frigyek volna a halállal? Ennek oka az, hogy az emberek elfelejtik halandóságokat. Ha a bűnben bátorsággal gázolnak: oka az, hogy halálokról nem gondolkodnak. Ha a kevélységtűl elragadtatnak: oka az, mert elfeledkeznek halálokról, mert a por és hamu nem kevélykednék, ha meggondolná halandóságát. Ha sokan a világ gyönyörűségiben úsznak: oka az, hogy szemők előtt nem viselik halálukat. Mert ha a moly meg nem sérti a ruhát, mely a holt testen volt: annak a léleknek sem árt a világ incselkedése, mely a halálról gyakran gondolkodik, sőt, mint Damokles, megunja, mint a veszélyt, a világi csalogatásokat. Ha sokan felebarát-jokkal veszekednek és a világi jókon üstököt vonszanak: oka az, hogy halálokról nem gondolkodnak; mert miképen a méhek, akár mint viaskodjanak, megcsendesednek, mihent egy marok port vetnek közikbe: úgy mi bennűnk, porrá létűnk emlékezete megoltana minden gyűlölséget.

* * *

Nemcsak meg kell halnunk, keresztyének, hanem hamarvaló üdön kell ennek lenni: mert, a Sz. Pál mondása szerént, rövid az üdő; megrövidűltek a mi napjaink: nem élűnk most annyit, mint a régiek, nyolc-kilencszáz esztendőig. A mely bizonyos halálunk, oly bizonytalan annak ideje, órája, helye és módja: betegségből-é vagy hirtelen történetből, gyilkosunk gonoszságából-é vagy egy téglá esetiből, egy fa dőléséből, egy ház-omlásból, egy hajó-fordulásból, egy híd-romlásból, tűztűl-e vagy víztűl, imettűnk-e vagy aluvásunkban, jártunkban-e vagy játéunkban léssen halálunk, senki nem tudhatja. És, a mint édes Üdvözítűnk mondja, mikor ingyen sem gondoljuk, akkor szólítanak ki e világból. Nem tudod, úgymond Seneca, mely helyen vár téged a halál: azért te őtet mindenűtt készen várjad. Minden napot utolsó napodnak ítűlj.

* * *

Azért mikor a sz.-írás sok helyen lopóhoz hasonlítja a halált, mikor azt mondja, hogy ablakon bújjik be: jelenti a halálnak véletlen voltát, bizonytalan óráját. Másutt azt olvassuk, hogy a halál olyan nekűnk, mint a horog a halnak, a tör a madárnak. Ezzel tanítatunk, hogy a halált sokszor ott találjuk, a hol nem alítjuk, sőt a hol életet keresűnk. Mikor a hal vígan úszkál a szép folyóvízben, mikor a madár gyönyörűséges szép ágakra röpdös és kedvesen énekel, azt alítván, hogy szép falattal betölti gyomrát, táplálja, sőt hizlalja hasát, akkor nyeli el a horgot, akkor fojtja nyakára a tört: úgy az emberek, a gyönyörűségek, tiszték, gazdagságok ágain bátorsággal vigadozván, véletlen esnek a halál törébe.

* * *

Mondaná valaki: Isten igen kívánja üdvösségünket, igen szereti lelkünket: mi az oka tehát, hogy elrejtette és titkon tartotta magánál utolsó óránkat? Ha tudnók, mikor lenne kimúlásunk, szorgalmatosan hozzá készülnénk; minden egyéb gondjainkat félretennők, és így üdvösségünket bátorságosan megnyerhetnők.

Keresztyének, Istennek atyai kegyelmessége az is, hogy halálunk óráját titkon tartja. Mert ezzel ébreszt és esztenez, hogy szentül és jámborul éljünk, a bűnöktől magunkat ójuk: és, a mint Sz. Hilarius szól, utolsó napunk bizonytalansága függőben lévő várakozásunk szorgalmatoskodását kívánja. Ha tudnók halálunk napját, boldog Isten! mely nagy szabadságban, sőt mely nagy feslettségben élnénk? Most, noha nem tudjuk óránkat, mindazáltal napról napra halasztjuk jobbulásunkat és bátran merülünk minden bűnökbe: mit mívelnénk, ha bizonytal, tudnók, hogy még tíz esztendő élünk? Valjon találatnánk-e, a ki kilenc esztendejét világi gyönyörűségekben nem töltene és ördögi szolgálatokban, azaz bűnökben nem foglalná? Semmivel azért nagyobb okot nem adott volna Isten a gonoszságra, mint ha tudósított volna holtunk idejéről. Óránkat eltitkolván, az akarta, hogy úgy éljünk, mintha másnap megíteltetnénk; és, a mint Sz. Ágoston tanít, mikor felkelünk, estvérül bizonyost ne tartsunk; mikor lefekszünk, virradtához ne bízunk: hanem azt bizonytal higyjük, hogy úgy íteltetünk, a mint utolsó óránkon találatunk, és ha készületlen tapasztalnak, örökké elveszünk. Azért életünk bizonytalán vége erős eszten az istenes életre és üdvösségkeresésre.

* * *

De óh vakság! óh balgatagság! noha ily bizonytalán az óra, melytől függ az örök állapot, mégis ily feledékenyek és késedelmesek vagyunk az üdvösség dolgában! Ha itt a várasban tíz vagy tizenkét embert halálra ítéltek volna, és csak az órát várnák, melyen a hóhértól megöletnek: valjon ezek mit mívelnénk? mit gondolnának? miben foglalnák magukat? Talám kocka-, kártyajátzásban? Talám kacagásban, trágárságban, egymás között üstökvonásban? Efféleket mind félretennének: hanem, ha eszök volna, keseredett szível, szomorú orcával, könnyullató szemmel, zokogó szókkal Istentől bocsánatot kérvén, bűnüket megbánván, üdvösségekhez készülnének. És ha valaki közülök játszanék, dobzódnék, jószágért veszekednék: azt sült balgatagnak és eszefordultnak ítelnék. Ilyen a mi állapotunk: mindnyájan halálra íteltetünk, a bizonytalán órát fejünkre várjuk. Mit míveljünk tehát? Játszódjunk, kacagjunk, dobzódjunk-e? gyűlölködjünk és az árnyékvilágon vonakodjunk-e? Óh esztelenség! óh gondolatlanság, ha lelkünkre és üdvösségünkre nem vigyázunk; ha nem úgy élünk, mintha ma kellene meghalunk! Bezzeg, ha eszünkön járnánk, gyakran így kellene magunknak szólanunk: Ha ez éjjel megholtam volna jaj, mint lett volna dolgom? Ha ezen órában meghalnék, micsoda állapotban találatnám? Mint járna az én szegény lelkem, ha most kiszólitatnám? Valjon, nem mennék-e az örök kínra? Jaj, ki kevesen vannak, kik efféle gondolkodásokkal életek jobbítására izgatják magokat!

Akarjátok-e tudni, honnan vagyon, hogy noha némelyek gondolkodnak halálokról, de meg nem teljesedik benne a Bölcs mondása, hogy soha sem vétkezik, a ki utolsó állapotjáról emlékezik? Oka az, hogy hosszú életet ígérnek magoknak: a halált pedig messze lévőnek alítják. Azért mint a szem kicsinynek mutatja, a mi távul vagyon: úgy a mi szívünk semminek tartja a halált, míg messzinek tetszik. Mikor az ördög bűnre akar vinni: első mestersége az, hogy a halál félelmét kivegye szívünkéből: Ifjú vagy, erős vagy, egészséges vagy; nem dobzódol, nem részegeskedel; mikor annak ideje, orvossággal segited a természetet: azért még most meg nem halsz, messze még a te célod, üdöd lészen ezután is a jóra. Tudja jól az ördög, hogy senki nem hinné, ha igyenesen azt mondaná néki, hogy meg nem hal; azért ezzel senkit nem biztat: hanem azt mondja, hogy meghal, de nem ez idén; nem ebben a hónapban; nem ezen a napon: és így

minden esztendő, hónapot és napot felszabadítván a halál félelmétől, halandóságát elfelejti emberrel, és halhatatlansággal bátorítja szabados életre. De eszünkbe kell ezt a csalárd ördög mesterségét vennünk, és nem kell úgy gondolkodni a halálról, mintha távol volna. Ha vén vagy: előtted a koporsó, és azért hajol hátad görbesége a föld felé, hogy temető-helyedet mindenkor szemléljed; mivel, a Sz. Pál mondása szerint, a ki meg-énhedett, közel jár a halálhoz, és az ősz haját a régi bölcsök halál virágjának vagy zászlójának nevezték. Ha ifjú vagy: meggondold, hogy több bárányt visznek a mézsárszékbe, hogysesem juhot; és egy ötvenesztendő mellett sok ezer ifjú vitetik a temetőhelyre.

* * *

Bölcs Aristoteles mondása, hogy a halál rettenetesb minden félelmes dolgoknál. Azért mikor Ezékiás király hallotta volna, hogy meg kell halni, keserves könyhullatásokkal úsztatta betegágyát; mikor Saul hallotta volna, hogy másnap meg kell halni, ottan elájula és földre esék; mikor Boldizsár királynak tudtára adák kimúlását, a reszketés miatt nemcsak ina lantolt, hanem térde egybeveretett. Mert semmi nincs e világon veszedelmesb és rettenetesb, mint a bűnösök halála. Ennek sok és nagy okai vannak:

ELŐSZÖR: A halál oly testi gyötrellemmel mégyen végbe, melynél nagyobb a testhez nem fér. Nagy kínnal jöttünk e világra, noha nem magunk, hanem, mint a viperák, anyánk kínjával, és sokszor halálával: de sokkal nagyobb, és magunk saját kínjával megyünk ki e világból. Mindnyájan láttatok halálra vált embert: vettétek-e eszetekbe, mint változik hervadott színe; mint hidegül és merevedik lába; mint kékül keze; mint béesnek, és, a nagy kínok miatt, kifordulnak szemei, a mint vonódik és keményedik homloka; mint feketül nyelve; mint röhög a melle; mint vonakodik; mennyit fohászkodik; mint serkedeznek könyhullatási; mint folynak hideg izzadási; mint fárad a lélekzésben: egy szóval, mint elváltozik, megrútítatik minden tagja? Ezek a nagy változások szörnyű kínok jelenségei. És ha minden fájdalom abból származik, hogy a testnek természetszerint-való állapota megbontakozik és a bennevaló nedvességek mértéke megváltozik; mivel soha semmi kín és fájdalom úgy meg nem bontogatja és el nem változtatja természetünk állapotját, mint a halál, mely épen és teljességesen mivoltát elrontja és csaknem tökévé teszi: következik, hogy valamennyi kínokat, betegségeket és fájdalmakat szenvedett vagy szenvedhet a szegény gyarló test, mindazoknál nagyobb és keservesb kínokat érez ember a halálban, úgy hogy minden egyéb fájdalmak akár sebből, akár köszvénytől, kólikától, kötül származzanak, csak előljárói és martaléki a halálnak. Mert a betegségek egy vagy két tagját, fogát, szemét, lábát, veséjét gyötrik embernek: de a halál minden kínokat magában kapcsol, minden tagjait és részeit a testnek felbontja és elváltoztatja. Annakokáért rettenetesb és fájdalmasb minden világi kínoknál a halál.

MÁSODSZOR: A földhöz és a világi jókhoz ragaszkodott ember lelkének kimagyarázhatatlan szorongatási és kínjai vannak a halálban, mikor látja, hogy el kell válni mindazoktól, a miket szeretett; a miben gyönyörködött; a miben reménységét helyeztette, és a mint mezítelen jött ide, úgy kell innen kimenni. Ezt meggondolván a Bölcs, felkiált: Óh halál, mely keserű a te emlékezeted annak, a ki békével vagyon gazdagságiban, kinek igyenes útja vagyon mindenekben! Mert igazán írja Sz. Gergely, hogy a mit ember szeret, fájdalommal válik el attól. Azért a halálra vált ember eszébe vévén, hogy gazdagságát, kincsét, méltóságát, tisztit, örökségét, jószágát mind el kell hagyni: keserves méreggé változnak akkor minden kedves gazdagsági. Szeme előtt forog, hogy jó barátitúl és atyjafiaitúl, kedves házasátúl és magzatitúl, sok szép nyájasságtúl és barátságos társalkodástúl, sőt az egész világtúl úgy meg kell válni, hogy soha ezekhez vissza nem tér. Az is elméjébe ütközik, hogy az ő teste, melynek gyengéltetésére mindenben kedvezett, oly szörnyűségre jut, hogy sem jó barátja, sem kedves házasa, nem hogy egy ágyban, de egy házban sem maradhat véle: hanem föld alá dugják, és ott a férgek túl

elszaggattatik, megposhad és rothad, úgy hogy utálás nélkül reá sem nézhetni. Óh mely szomorú és keserves kínokat szereznek efféle gondolatok a világhoz ragaszkodott ember szívében!

HARMADSZOR: Rettenetesb gyötrelmem vagyon a gonoszéletű emberek halálában. Mert mint a gonosztévő, mikor a tömlőben vagyon, mindenkor törődik, gyötrődik, de főképen a mely nap kivitetik a bírák eleibe, iszonyú rettegésektől szorongattatik és kínoztatik: úgy a bűnös ember, mikor az ajtón vagyon, hogy bírása eleibe menjen, szörnyű félelmeiktől környékeztetik. Eszébe jut akkor, és mintegy tükörben szeme előtt forog teljes életének számlálhatatlan gonoszsága, szabados erkölcsége, feslett undoksága. Furdalja és feddi lelkiismereti, hogy az isteniszolgálatban ily restes, az üdvösségkeresésben ily késedelmes volt, és minden esztét, kedvét csak a múlandó világi roszságra fordította. Teljes életében valami vétkekről penitenciát nem tartott, csoportban, sőt seregben rohannak elméjébe, mint Antiochusnak, és szörnyűképen szorongatják, mardossák szívet, mivel a halál esztene a bűn.

* * *

Szent Isten! mennyin kívánnának halálok óráján egy napot, egy órát azok közül, melyeket most játékkal, mulatsággal, hívsággal mulatnak, hogy abban Istennek kedvét kereshetnék?

Óh, mint átkozzák akkor a gonoszok magok balgatagságát, hogy az imádkozásban, szentségek gyakorlásában, bévséges alamizsnálkodásban és egyéb istenes szent életben nem foglalták magokat? Megnyílik akkor szemek, és megismerik, de későn, hogy hívság és roszság e földi szorgalmatoskodás, vakság és esztelenség a világi dolgokon való kapdosás.

* * *

NEGYEDSZER: Mindezeknél nehezebb dolog, mely a gonoszokat kínozza az utolsó ütközetben, hogy mindjárt a halál után, nem prókátor és gondviselő által, hanem személy szerént Isten ítélőszéki eleibe kell menni: számot kell adni teljes életéről: örök üdvösségnek vagy kárhozatnak utolsó sentenciáját kell venni. Azért mondja Sz. Gergely, hogy méltán retteg akkor a lélek, midőn látja, hogy kevés vártatva olyat talál, a miben örökké marad. Óh, mely szörnyű félelem ez! nemcsak azért, hogy utolsó és másolhatatlan a sententia, és senki ennek *executio*ját, kiszolgáltatását nem ellenezheti; nemcsak azért, hogy oly do-logrúl léssen sententia, melynél nagyobbról nem lehet, tudniillik örök boldogságról vagy kárhozatról: de azért is, hogy ily közel és szinte előtte lévén embernek a törvény órája, nem tudja, ha nyeri-e vagy veszti? És noha lesznek, kik a bűnös testet elkésérik a sírhoz, de senki nem mégyen a bíró eleibe a lélekkel: hanem elhagyatván minden segítségűl, csak a jó és gonosz cselekedeti mennek véle. A sátán pedig, kit Sz. János vádolónak nevez, jelen léssen, ki beadja a szegény lelket, mint Zakariásnál olvassuk. Egy szempillantásban vége léssen a törvénynek: bévádoltatik, megítéltetik, megsentenciáztatik a lélek, és haladék nélkül igazság szolgáltatik. Azért ettől a szempillantástól függ az örökkévaló állapot.

Ilyen nagy kínokkal, ennyi keserves gyötrődésekkel, ilyen rettegésekkel és szorongatásokkal teljes azok halála, kik a halált készen nem várják, hanem csak a múlandó világhoz ragaszkodnak; testekre, és nem üdvösségekre vigyáznak; gazdagság-keresésben, nem istenes erkölcsökben foglalják életüket.

Azok pedig, a kik igaz fontban vetik és hívságnak tartják a világot minden kincseivel, böcsületivel és gyönyörűségivel; azok, a kik itt csak azért élnek, hogy az örök boldogságban helyt szerezzenek, és minden gondolatjokat arra fordítják, hogy Istennek kedveskedjenek, azok, a kik szívében megholt a világ, és elvált kívánságok attól, a mivel e rosz világ tartóztatja az emberek kedvét: nem ilyen rettegésekkel, nem efféle bajos gondolkodásokkal mennek a halálra, hanem víg és csendes elmével várják halálokat; mert noha el nem kerülhetik a halál nyilát, de a

halál kínja meg sem illeti őket, hanem, a mint Sz. Bernárd írja, ezek halála jobb minden világi jónál: mert kezdete a nyugodalomnak, bátorsága az örök boldogságnak.

Az Isten szolgálói tudják, hogy az ő halálok elrontatik a boldog feltámadással: azért úgy válnak el a testtől, mint az útra menők házoktól. Tudják, hogy a világi élet tengeri habok hányása, és hogy nincs a halálnál egyéb part, a hol megnyugodjanak. Tudják, hogy e földön jövevények és számkivetésben vannak. Tudják, hogy a halál ajtaja és kezdete az örök életnek: azért minden kedvek és kincsek, minden atyafiságok ott vagyon, a hol örökké maradnak. Itt pedig úgy laknak, mint ma-holnap kimenő zsellérek, és eszekben forgatják, hogy nem házok, hanem szállások ez a test, sőt tömlöcök, melynek ajtaját halál nyitja fel. Tudják, hogy itt sok harcok és veszedelmek között vitézkednek, sok munkás fáradtságokkal lenyomatnak, sok kísértetekkel ostromoltatnak és a testnek súlyos terhével nehezítetnek: azért nyereségnek tartják, hogy a világ töreiből kiszabadulnak, hogy a test gyarlóságától megmenekednek, hogy az ördög ostrominak veszedelméből kivitetnek. És gyakran kiáltják Sz. Dáviddal: Vedd ki Uram ebből a fogságból lelkemet; jaj nékem, hogy ennyire hosszabbodik bujdosásom. Óh, mely gyönyörűségesek, Uram, a te hajlékid! ájulva kívánkozik te hozzád az én lelkem. Mert ha kedves a vitéz embernek harc után való diadalma, ha örvendetes a kereskedőnek fáradtság után való nyeresége, ha gyönyörűséges az úton-járók hazamenése, az elfáradt munkások estvéli nyugodalma, a tengeren hanyatottak partra jutása: az igazaknak is kedves, mikor ebből a halandó test szolgálatjából felszabadulnak.

Az istenfélő szent emberek le nem vetkőznek az emberi gyarlóságból: azért vagyon ő benne is a halál fulákjának érzékenysége. De orvosságok is vagyon, mellyel annak mérgét megfojtják.

* * *

Egy szóval, az a különbség az igazak és a gonoszak halálában, hogy a gonosz kedve ellen, erőszakkal taszítatik ki a világból: az igaz ember pedig bátorsággal, vigasztaló reménységgel várja utolsó óráját.

* * *

Mindnyájan kívánják az istenfélők halálát, és óhajtják Bálámmal, hogy az igazak halálában részek légyen: de arrúl nem gondolkodnak, hogy az igazak erkölcsét kövessék életekben. Mindnyájan örömezt úgy múlnának ki a világból, mint Lázár: csak úgy élhetnének, mint a gazdag. De nem így jár ez; az igazak halálában csak azoknak vagyon részek, kik az igazak erkölcsét követik; mert valamely bizonyos, hogy gonoszul meg nem hal, a ki jámborul él: oly bizonyos, hogy ritkán végezi jól életét, a ki halálig vontatja gonoszságát. A sz.-írásban csak egy latrot olvasunk, úgymond Sz. Bernárd, ki halála óráján megtért és üdvözült; mivel az utolsó órára halasztott penitencia ritkán igaz penitencia. És ha Alexander kiíratta hadából, a ki akkor igazgatta kopóját, mikor ütközni kellett: Isten is méltán megveti, a ki gonoszságát akkor akarja elhagyni, mikor elhagyta őtet a latorság.

* * *

Azért gyakran magunkba szálljunk, és meggondoljuk, micsoda furdalná és nehezitené lelkiismeretünket, ha ezen órában meg kellene halnunk. És ha oly fogyatkozást érzünk, melyet nem akarnók, hogy a halál bennünk tapasztalna, késedelem nélkül mindjárt kifeseljük abból: mert, a Sz. Ágoston mondása szerint, a miben találtatunk halálunk óráján, abban itiltetünk. Azért nem bátorságos, sőt nem szabad oly állapotban lennünk egy szempillantásig is, melyben nem akarnánk meghalni. Ha így élünk, a halál nekünk üdvösségünk útja és kapuja lészen. Kit

engedjen az Atya, Fiú, Szentlélek mindnyájunknak. Mondjátok mindnyájan: Ámen, Ámen,
Ámen.

Mint kell a keresztyén leányt nevelni.

(Pünk. ut. XXIII. vas. első beszédéből.)

Nem elég a keresztyén szülék hivataljára, hogy fiok, leányok betegségében körülök vigyázzanak, orvosokat keressenek, halálokon siránkozzanak, mint a mái evangéliomban említett fejedelem: hanem kötelesek azt érteni, hogy a kiket test szerént szülnek, azokat Istennek szülik, és kemény büntetés alatt tartoznak azzal, hogy Isten akarója szerént neveljék őket.

Látom, hogy a fiak nevelésére vagyon az atyáknak valami gond-jok: mert iskolákba és udvarokba küldik, lovagolni, vadászni, puskázni tanítgatják őket: de a leányok nevelésében nagy gondviseletlenség vagyon, mert csinyosgatás, ruhacifrázás, gangoson lépés, azaz kevélységre való tanítás minden nevelések. Maga, úgy tetszik, igazán írta Aristoteles, hogy a leányok jó neveléséből áll főképen az országok böcsülletes állapotja, nemcsak azért, hogy fele az ország lakosinak asszony, hanem azért is, hogy a férfiak jó nevelése nagy részre az asszonyoktól vagyon. Mert a kiktől születünk és kisdedségünkben neveltünk, azoktól szopjuk tejjel együtt az erkölcsöket, melyek az új edényben legtartósak. Erre nézve merem mondani, hogy teljes életünk tekéletes vagy feslett állapotja az asszonyemberek nevelésétől árad: mivel első nyolc esztendőnk, azaz legnagyobb és hajlandóbb üdönket asszonyemberek gondviselése alatt töltjük. A minémű vélekedéseket és erkölcsöket akkor belénk csepegetnek, azoknak zsínóra után futamodik a több életünk. Ennek felette a szent házasság csendes állapotja a leányok nevelésén áll, mert a rosszul nevelt leány menyekzője holtig való galyiba.

Innen vagyon, hogy valakik a pogány bölcsek közül az országok boldog állapotjáról írtanak, úgymint Aristoteles, Plato, Xenophon, a leányok nevelésére kiváltképen vigyáztak és arravaló tanúságokat adtak. Az anyaszentegyház nevezetes doctori közül, nem tudom, ha vagyon, a ki könyvet nem írt volna a leányok neveléséről és oktatásáról. Tertullianus, Cyprianus, Athanasius, Nazianzenus Basilius, Chrysostomus, Nyssenus, Jeronimus, Ambrosius, Augustinus, Fulgentius és egyebek könyvei kezünk között forognak, melyek a leányok nevelését tanítják.

* * *

Ne csudálja senki, ha én, a ki soha leányokat nem neveltem, a leányok neveléséről tanúságot adok; meg ne botránkozzék senki, ha az ördög incselkedésit és a világ feslett szokásit világosan említtem: mert én semmit magamtól nem mondok: a mit a bibliában és elébb említett sz. doctorok írásiban olvastam, azt egybe és rendbe hozom, azaz nem magam gondolatit mondom, hanem a Szentlélektől viseltetett atyák írásiból egybeszedem és előtökbe terjesztem az igazságot. És mivel, a Sz. Pál tanítása szerént, ebben a helyben éktelenséget nem illik említeni, hogy a szemérmesség meg ne sértődjék, mikor a világ szabados feslettségiről emlékezem, többet értsetek azon a mit mondok, és legyetek figyelmetesek.

Igazán írja Plutarchus, hogy kútfeje és gyökere a tekéletes jámborságnak a jó nevelés. Azért a szüléktől nagy vigyázást kíván a gyermeknevelés: mert noha könnyen jóra hajol, a mi gyenge; de a velünk nevedett vétkeket nehéz kigyomlálni. Azért azt kívánják a bölcsek, hogy miképen a kegyetlen medve éktelen kölyköket hoz, de nyelvével, mint gyaluval, kölykeinek külső tagait úgy rendeli, hogy nemcsak szüli, hanem mesterségesen ékesíti fajzásit: azonképen a jó szülék, a kiket e világra hoztak, azokat nevelésekkel jóra is oktassák. Mert nem a születésből, hanem a nevelésből vagyon jó vagy gonosz erkölcsünk. Ezt akarván ismértetni Lycurgus azon alamból két agár-kölyköt nevelte: egyiket konyhához, másikat vadászathoz szoktatá. Mikor együtt volnának a lacedaemon-várasiak, előhozatván az agarakat, egy tál abárlást és egy eleven nyulat letétete: egyik agár mindjárt a nyúl után indula, másik a moslékba kapa. Ezzel hiteté, hogy a nevelésből vagyon az erkölcsök különbözőése. Annakokáért, miképen Diogenes nem az

erkölcstelen gyermekeket, hanem tanítóját büntette: úgy a Lacedaemon bírái nem az egymással veszekedő atyafiakat büntették, hanem az apjokat, hogy nem jól nevelte fiait.

Quintilianus, ékesenszóló embert akarván nevelni, gyemekségén kezdi tanítását és azt kívánja, hogy oly dajkája légyen, a ki ékesen szóljon. Mert ha annak vétkes szolgálása a gyermekbe avik, könnyen ki nem tisztul belőle. Sz. Jeronimus azt parancsolja az anyáknak, hogyha tekéletes erkölcsű leányt akarnak nevelni, részeges, fajtalan haragos, nyelves dajkára ne bízzák gyermekeket: mert bizonyos, hogy nemcsak betegségeket, de sok alkalmatlan erkölcsök hajlandóságait dajka tejjével együtt szopják a gyermekek. Próbált dolog, hogy a mely gyermeket disznótéjen neveltek, mindenkor sárban akart heverni. És, a mint Gellius írja, ha kecsketejet szopik a bárány, kemény gyapja lészen, mert a tejnek ereje vagyon az erkölcsök tulajdonságára.

Láttam oly özet, melyet az eb szoptatott és eberkölcöket viselt, így a részeges, buja, dühös természetű dajkáktól hasonló erkölcsök hajlandóságát szopja az ártatlan gyermek. Annakokáért javolja Sz. Jeronimus, hogy ha az anyának ereje és egészsége szenved, maga szoptassa leánykáját.

A természet nem egyébért adott az anyák melljébe tejet a szülés után, hanem hogy a mely vérrel méhekben táplálták magzatjokat, azzal neveljék. Egészségesbek is az anyák, ha magok szoptatnak, mert tejek bévségét könnyebbítik. És nemcsak a gyermek vastagb és egészségb azzal a vérrel, melyből alkottatott, hanem az anyák is inkább szeretik, a kiket fáradságos bajlódással magok neveltenek. Azért az anya, ha lehet, maga erkölcsét csepegesse leányába: és a kit méhében viselt, ölében hordozza, tejjé lett vérével nevelje, első mosolygását és akadozó szólását kedves csókolgatásával bátorítsa. Ha pedig a képtelenség más nevelőt kíván, oly dajkát válasszon, mely nemcsak egészséges, hanem erkölcsében is dicsőretek légyen.

Mihent a téjtől elfogják és szólani s járnai kezd a leány: futosson és játsszék egyenlő üdős leánygyermekkel, de úgy, hogy az anyja vagy más megért asszony reá vigyázzon. Játsszodozni a férfigyermekkel, vagy, akármely kicsiny korokban is, azokat ölelgetni, csókolni ne engedjék a szülék: mert a kik társalkodásához kicsiny korokban szoknak, azok emlékezeti és szeretése aligha holtig nem tart. Azért bölcs Plato törvénnyel parancsolta, hogy hat esztendő korában a leányt a férfigyermek nyájaskodásától elfogják, hasonló leánykákhoz szoktassák.

Mindenkefelett arra kell vigyázni, hogy a gyermek semmi feslettséget ne lásjon: mert a gyermeki tudatlanság, a mit lát, azt, mint a tükör, követésével kiábrázza. Azért nem kell néki olyat látni, a mit nem kell követni. Jusson eszünkbe, hogy Eleazár inkább halált szenvedett, hogysen az ifjak előtt tetetné a tilalmas hús ételét. Krisztus jobbnak mondotta, hogy malomkövet kössön ember nyakára és tengerben haljon, hogysen egy kisedet megbotránkoztasson. Ama pogány Cato kivete a tanácsból egy fő embert, csak azért, hogy leánykája jelenlétében feleségét megsókolta; mert bizonyos, hogy parancsolatnak tartják a gyermekek, a mit szüléjektől látnak. Azért példabeszéd az, hogy anyja minémű, leánya meg olyan.

Ne csak ne lásjon, de ne halljon illetlen szókat a leány; és oly távul járjon a gonosztól, hogy azt ne is tudja. Ne értse a fajtalan szókat; szerelmeskedő beszédeket senki előtte ne említsen: hanem isteni félelemre és szeretetre gerjesztő históriákat oltsanak elméjébe, ajtatosságot csepegessenek szívébe, esteli és reggeli imádkozásokra szoktassák akadozó nyelvét, a templomba menésre édesítsék akaratját, a mennyei dolgok böcsüllésére vidámítsák értelmét.

Hat esztendő korban mit kell mívelni a leánynak, megírja Sz. Jeronimus, mikor azt parancsolja Laeta asszonynak, hogy a leányát Paulát, ama világbíró Scipiók és Gracchusok maradékát, orsó-, rokka-forgatásra, szövésre, fonásra, recekötésre, mesterséges varrogatásra tanítsa; hogy ezekben idejét tisztességesen, gyönyörűségesen, hasznoson tölthesse. Salamon, az okos asszony dicsőretek között, elől teszi azt, hogy a szösztől és lentől nem kíméli kezét. Sz. Nazianzenus is azt írja, hogy az asszonyok tisztai az otthonülés, Istennel való beszélgetés, orsópergetés. Paradicsomban is azt akarta Isten, hogy az unalmas tunyaság távoztatásáért, az ember munkálkodnék. És ha Augustus császár azt akarta, hogy az ő leánya és unokája szöni,

fonni tanuljanak, ha világbíró Sándor dicsekedve mutogatta a perzsiabéli asszonyoknak anyja és nénje kezével szőtt ingeket: nem okoson gondolkodik, a ki úri személyéhez illetlennek véli a szövést, fonást.

Sőt, hogy nagyobb kedvet találjon, mind leánykorában szüleinél, mind házassága után szerelmes uránál, szükség, hogy a leány tanuljon étkecskéket is főzni. Nem tudom, ha vagyon foganatosb dolog, mellyel magát kedvesbbé tehesse az asszony, mint ha urát betegségében maga kezével főzött gyenge étkekkel kínálja. Mocskosb az asszonyember keze, mikor más férfiútól szorongattatik, hogysen mikor az urának való főzésben fazékfogástúl kormoztatik; éktelenb a táncban, vagy kockajátszásban a leány újja, hogysen az éték abárlásban.

Tudom a községnek nagy része azt itéli, hogy nem jó írnyia, és olvasni tanulni a leánynak; mert félő, hogy az olvasásból gonoszt tanuljon, és olyakat ne írjon, a miket nem kellene. De én üdvössé-ges dolognak itílem, hogy a keresztyén leány, mindjárt kiseded korában, vagy értelmes öreg asszonytúl, vagy éleletes jámbor istenfélő embertúl olvasni tanuljon, és a szép dolgok olvasásából tekéletes erkölcsöket végyen.

Először: mert minden üdöbéli példák arra visznek. A pogányok között nemcsak könyveket írtak, hanem iskolában tanítottak: Corinna, Theano, Diotima, Aspasia és egyebek sokan. Socrates nemcsak gyakorta hallgatta az Aspasia tanítását, de Diotimát mesterének hita. A keresztyénségben, Sz. Jeronimus idétt, Paula, Laeta, Eustochium, Fabiola, Marcella, Furia, Demetrius, Salvia, Herontia és több úri asszonyok nemcsak tanultak, de oly tudósok voltak, hogy akármely írástudó doctorral vetekedhetek, mint azokból a mélységes bölcs kérdésekből kitetszik, melyek fejtegetését Jeronimustúl kívánták. Sz. Borbálát Origenes tanította. Alexandriai Sz. Katalin; Eudoxia, Theodosius császár felesége; Hildegardis; Senásbéli Sz. Katalin; Elpis, a Boëtius felesége, és sokan egyebek bölcs írásokat hagytanak.

Másodszor: könyvek olvasása nélkül is megtanulják az emberek a gonoszt; mert a belső indulatokhoz és ördögi incselkedésekhez járulván a mindennapi példák, könnyen megejtik a gonoszra hajlandó természetet, kiváltképen az ifjúság sikos útján, ha sok szent példák és üdvösséges tanítások olvasásával nem támogattatik. Mivel azért, ennyi botránkozások között, melyek naponként szemünkbe és fülünkbe ütköznek, senki úgy nem élhet, hogy a gonoszt olvasás nélkül is meg ne tanulja: igen kívántatik minden rendekben, hogy a tekéletes élet példáját és oktatását szent és üdvösséges könyvek olvasásából bévségesen vegyék, melyekkel az eláradott gonoszságok folyását vastagon meggátolják. De, a mint Seneca írja, és nem egy helyen írja, legnagyobb szüksége vagyon erre az asszonyoknak: mert az asszony szelidülhetetlen és mértéketlen, ha bölcseséggel és tudományokkal nem ékesíttetik, és ezek oktatásával nem szelidíttetik.

Harmadszor és utolszor: nemcsak a táncolástúl, csevegéstúl, heában való játékoktúl elvonsza a leányt a tanulás: de a szép üdvösséges históriák és oktatások olvasása úgy bétölti kedvét és gondolatját, úgy felemeli akaratját a tisztességes élet kívánságára, hogy minden éktelen és csintalan indulatokat, fáradtság nélkül, megfojthat pázsitjában.

* * *

Otthon üljön, és ha a szükség kívánja, hogy kimenjen, anyjával menjen.

* * *

Ennekfelette ne szenvedje a leány, hogy férfiú illesse őtet, akármilyen okon és módon: mert régi mondás, hogy nem szűz, a kit gyakran tapogatnak, ő is pedig semmi okkal férfihoz ne nyúljon... Ajándékokskákat ne küldözzön, se ne vegyen: mert példabeszéd az, hogy az asszony, ha ajándékot ad, magát adja; ha ajándékot vészen, maga árát felvészi. Mihent szerelmeskedő szókat

kezdenek mondani, azt cselekedje a leány, a mit csudálkozva említ Plutarchus egy Clitomachus nevű szemérmes jámborról, ki mihent szerelmeskedő szókat hallott felkölt és elment.

Kimondhatatlan bolondságokat látunk néha a leányokban. Némelyek, mint ha a házasság reménységétől viseltetnének, ifjú legényekhez adják magokat, és, a szép hízelkedő szónak, ajándékokskának, irogatásoknak és izengetéseknek helyt adván, nyilvánvaló szerelmeskedésbe esnek, mert igazán írja Nazianzenus, hogy a szeretet kezdeti az egymás szépségének szemlélésén kezdetik, azután egymásra mosolygás, suttogás és végre bátorságos nyájaskodás következik.

Némelyek a leányok közül elkerülik a szentelen szerelmeskedést, de eszek, kedvek táncra vész. Ezek is oly közel járnak az esethez, hogy közelebb nem lehetnek. Sz. Antoninus írja, hogy ritkán lehet a tánc halálos bűn nélkül.

* * *

Tiberius császár kiűzte Rómából a táncmestereket; fejek vesztése alatt tilalmazván, hogy senkit táncolni ne tanítsanak. Domitianus császár nagyúri embert kivetett a tanácsból csak azért, hogy táncban gyönyörködött. Sallustius Catilinának, Cicero Gabiniusnak gyalázattal szemekre vetették, hogy táncot jártak; mert senki nem táncol, hanem vagy részeg, vagy bolond. Azért okoson cselekedtek az ázsiai követek, kik látván, hogy a spanyolok táncba kerekedtek, megijedtek és elfutottak, alítván, hogy a táncolók megbolondultak.

A szentatyák csudálatos kemény szókkal tiltják a menyekzős tán-cokat. Aranyszájú Sz. János magyarázván, mely tisztességesen szolgáltatnak menyekzőket a szent pátriárkák, azzal magasztalja, hogy nem voltak akkor a menyekzők lakodalmában ördögi táncolások. Másutt azt írja, hogy a tánc nem egyéb, hanem ördögnek multságos játéka és pokolra vivő eszköze, mert valahol csintalan táncolásokat látsz, bizonynal higgyed, úgymond, hogy az ördög ott vagyon.

Azért az istenfélő keresztyén leány, mint ördögi kísértetet, úgy távoztassa a táncot.

Második szükséges dolog a szűzeség oltalmára az, hogy testének ne kedvezzen, a ki szereti a szűzeséget; hanem az ifjúság tüzeit szünetlen oltogassa, böjtöléssel, vigyázással, ostorozással és egyéb testi sanyargatásokkal. Azt is tanácsolja Sz. Jeronimus, hogy, a régi római szokás szerint, bort ne igyék a leány, míg férjhez nem mégyen: Jobb, úgymond, a gyomor szenvedjen, hogysen a tisztaság. Mert nem égnek annyira az Aetna tüzei, mint gyuladoz az ifjak veleje, mikor a bortól és jó étkektől megmelegsik.

A testi öltözetet a mi illeti, arról törvényt szabott Isten, mikor apostoli által azt mondotta, hogy nem a hajók fodorgatása, aranyak fényeskedése, öltözetek cifrasága ékesíti a keresztyén asszonyt, hanem a szűnek Isten előtt való tisztasága, az ajtatosság és tekéletes cselekedetek. Nem tiltja Isten a tisztességes öltözetet, sőt akarja, hogy az asszonyok ékes öltözetben járjanak: de úgy, hogy szemérmatosan és józanon ékesgessék magokat.

Ne kenje tehát a keresztyén leány orcáját idegen festékekkel, de tiszta vízzel szépen megmossa. Ne terítse verőfényre festett haját; de baglyoson, csoportoson, korpáson és szennyesen se hagyja fejét. Pézsmaszagokkal ne füstölödjön, de dohosságot se szenvedjen maga körül. Értéke felett drágábban ne öltözzék, de a mibe öltözik, tiszta legyen. Tükörbe a végre ne nézzen, hogy magát cifrázza; de hogy fején vagy orcáján dísztelen és illetlen valami ne legyen, megtekintse tükörében magát. És ha szép: eltekélje magában, hogy meg nem rútitja feslett étellel ékességét; ha rútacska, arra igyekezzék, hogy jó erkölccsel szépegesse magát.

De e mellett hatalmas okok és kemény fenyítékek alatt tilalmazzák a sz. atyák, hogy a keresztyén leány se kendővel ne mázolja, se cifrákkal ne ékesgesse magát. Tertullianus egynéhányszor írja és ő utána Cyprianus, hogy ördög találta és tanította a kendőket: a végre, hogy a ki bűn által megrútitotta lelkünket, külső festékekkel az Isten alkotmányát ábrázatunkban elváltottassa. Bizonyos, hogy jót nem tanított a gonoszság mestere. Bizonyos, hogy temérdek gonoszság az Isten alkotmányát ördögi találmánnyal fedezni. Mert, a Sz. Cyprianus mondása

szerént, minthogy Isten minket maga hasonlatosságára teremtett, Istenre támad és tudósnak akarja mutatni magát a teremtőnél, valaki az Istentől teremtett ábrázatot idegen színekkel változtatja. Nem tetszik Istennek, a mit ő nem alkotott, magáénak nem tartja a festett bálványt, melyen keze munkáját nem ismeri. Egy szóval, a régi atyák azt jelentik, hogy ördög zászlója és bélyege a kendőzés. Nem is ismeri Isten azokat magáénak, kik az ő hasonlatosságát szégyenlik és ördögi álorcával fedezik. Mert a kinek nem tetszik az Isten alkotmánya, és azt jobbítani akarja, az Alkotót tudatlanságról dorgálja, ördögi toldalékkal vesztegetvén alkotmányát. Isten az ítélet napján meg nem ismeri és magátul elkergeti, a kiben nem a maga képét, hanem az ördög festékét látja.

FERDINANDUS III DEI GRATIA IMPERATOR ROM SEMP AUGUST
GERM HUNG BOH REX ARCHIDUX AUST DUX BURGUND etc.

III. Ferdinánd római császár és magyar király

Ura kedvéért a házas asszony sem festi magát, hanem azért, hogy a külsők előtt szebbnek láttassák, és a férfiak szemét és szívét, sőt fohászkodását utána vonja. Ura szeme előtt természetinek színe forog, mivel a mosdás vagy izzadás után elolvad a festék. Nem is hon ültében, hanem szem eleibe menésben kendőznek az asszonyok. És ebben, világi mód szerint is, esztelenül cselekesznek: mert nem hogy szeretetné, de sőt utálatossá teszi őket a kendő, mely az asszonynak gyenge bőrét összevonsza, megégeti, fogait oly feketékké teszi, mint ha holtszéndarabok volnának, lélekzetit megdohosítja, ábrázatját töpörödteti és, ha e világon annál szebb asszony nem volna is, a festék megrútítja.

* * *

Azzal mentetik némely bolondok kendőzéseket, hogy ezzel mátkát keresnek, azok szemének kedveskednek. Ah, ki nagy vakság, ha azt ítélik, hogy a kenőcsöt rajtok meg nem

ismerik. Ki nagy gondolatlanság, ha elhiszik, hogy a festéket szereti, a ki személyeket nem szereti!

* * *

A szülék is ezeken járjanak, és úgy válasszanak társat leányoknak, mint ha magoknak választanák. Kövessék a Themistokles példáját, kirúl azt olvassuk, hogy, mikor sok kérői voltak leányának, jámbornak adta inkább, hogysem gazdagnak; inkább akarván oly vőt, a ki pénz nélkül, hogysem oly gazdagságot, mely emberség nélkül szűkölködjék. Sokan a szülék közül pénznek adják, nem embernek gyermekeket. Mivel csak arra néznek, hogy kedvek szerént való vőt találjanak, ki előkelő, gazdag, nemzetes légyen,- arra pedig keveset vigyáznak, micsoda alkalmas az ő leányoknak, kinek holtig együtt kell élni jegyesével.

Ebből vannak gyakorta szerencsétlen házasságok, hogy magok hasznára kufárkodnak és kereskednek gyakorta a szülék leányok házasításában. Bezzeg nem ezt mívelte amaz istenfélő Noémi, ki, midőn Ruthnak férjet keresne, azt mondotta néki: Édes leányom, nyugodalmat keresek néked, és gondot viselek, hogy jól légyen dolgod. Leányok nyugodalmára, leányok javára nézzenek a szülék, mikor házasítani akarják. És elhigyjék, hogy nagy dolgot cselekesznek, ha leányokat értelmes embernek adják, jól házasítják.

A külső jók között első és legnagyobb tekintet légyen, annak erkölcsére és okosságára, a kinek akarják adni gyermekeket. Azután értékére és nemzetségére; csakhogy felettébb nagyobbnak (én tanácsommal) ne adja senki leányát, ha szolgálóvá nem akarja tenni. Idejét és természetét is kell a legénynek nézni: mert ha gyermek, nem tudja megböcsülleni a házasságot: ha igen üdős, egyéb kedvetlenséget is szerezhet, de hihető, hogy hamar özvegyiségben hagyja feleségét és árvaságra nevetlen gyermeket.

A keresztyén vitézek kötelelességéről.

(Sz.-Márton püspök napjára szóló beszédéből.)

Miképen a papoknak és világi fejedelmeknek, a szegényeknek és gazdagoknak, az uraknak és szolgálknak, az egészségeseknek és betegeknek, a férfiaknak és asszonyoknak, a szűzeknek és házasoknak, a nemeseknek és kézimunkás községnek tükörül adta Isten azokat a sok szentéletű jámborokat, kik, ezekben az állapotokban tisztán és tekéletesen viselvén erkölcsöket, szentek lajstromába írtak: azonképen a hadakozó embereknek az anyaszentegyház oltalmazó bajnokinak, kik színesb és szívesb részei a keresztyénségnek, az Isten és igazság ellen tusakodók rontóinak, az árvák és özvegyek oltalmáért vérekké kereskedő erős férfiaknak – a vitéz kenyeret évő több sok szentek között – tükörül adta, főképen a magyar vitézeknek, hazánkban, Sabariában született Sz. Márton, ki noha a püspöki méltóságban végezte életét, de vitézkedő állapotban nyerte az Istennek titkos jelenését és világosítást, melyekkel a tekéletes vitézkedésnek és szent püspökségnek felségére emelkedett. Mert mikor Galliában vitézkednék, nemcsak minden katonai csintalanságtól és feslettségtől oltalmazta magát, hanem téli üdőben egy mezítelen emberre találván útjában, és egyebe nem lévén, mivel fedezné fázékonyságát, kapa kardját, két felé metszé köpönyegét, felével az elfázódott embert bétakará. És noha ezt sokan társai közül megneveték, de Krisztus oly kedvesen fogadá, hogy következő éjjel megjelenék néki, a kuldusnak adott foltban öltözve, és azt monda, hogy Márton adta reá azt a köntöst. Ezzel az isteni jelenésnek és tanításnak világosságával felindítatván Sz. Márton, elhagyá a földi vitézkedést, és életének folyását isteni szolgálatra szentelé.

* * *

Ha abban az ártatlanságban maradott volna ember, melyben Istentől teremtett, szép békeségben, gazdag nyugodalomban élt volna, minden észveszés, háborgás, hadakozás nélkül. De mihent Isten ellen pártot ütött az engedetlen ember, több ostorok között, hadak és visszavonások támadtak, melyek világ kezdetitől fogva volta, és lesznek világ fogytáig. Csak két fia vala Ádámnak, és a gonosz megöle az ártatlant. Csakhamar az özönvíz után, Nimród, Asszúr és egyéb hatalmaskodók, országokat kezdenek hatalmasul foglalni, és, a mint a teremtésről írt könyvnek tizennegyedik részében olvassuk, Kodorlahomor sok királyokat meghódoltatott, azután a világ idejével nevedtek a hadak gyümölcsei: az emberhalálok, romlások, pusztulások, kegyetlenségek és mindennemű gonoszságok. Mert a hadak kiöltöztetik embert a természet szelidségéből, és minden fene állatoknál kegyetlenbbé tészik; elfelejtetik a vérnek és természetnek hasonlatosságát, az irgalmasságnak kötelelességét, a mértékletes életnek tisztaságát. Azért sohult nagyobb és gyakrabban vétkek nem találhatók, mint a táborokban: ott multság és deliaság, a miért a rendes városokban megölik az embereket; ott a húzás-vonás, nyúzás-fosztás, az együgyű ártatlanok nyomorgatása, sőt halálos éhségre juttatása; ott az emberek kínzása, csonkítása, koncolása, gyilkos mézszárlása; ott a szűzek rontása, a házasságok törése, a magok és egyebek lelkének örök kárhozatra bocsátása oly nyilván és szégyen nélkül uralkodnak, mint ha ezekben vétkek sem volna. Ebből a hadviselő emberek feslettségéből származott, a mit írva hagyott Lucanus a római hadakozásokról, hogy nem találhatók a tábori emberekben jóság és tekéleteség. Erre néztek a deákok, mikor a hadakozás és gonoszság nevét csak egy kis bötüvel különböztették, mint együttjáró szomszédokat, és mikor a hadakozást vagy undokságnak vagy fenevadakhoz illendő dolognak nevezték.

* * *

A hadakban uralkodó sok gonoszságokra és veszedelemekre nézve, nemcsak most a visszakeresztelők, de régen egyebek is azt állatták, hogy keresztyén embernek nem szabad vitézkedni és hadba menni.

Ez nemcsak eretnokség, hanem országárulás. Mert Sz. Pál írja, hogy az Isten szentei, úgymint: Ábrahám, Mózes, József és a sok istenfélő királyok igaz hit által országokat győztek, hadakban vitézül forgódtak, ellenségek táborát felverték. Krisztus urunk is, a százados vitézzel szólván, dicsírte hitit, de nem kívánta, hogy a vitézkedést elhagyja.

Mikor minden rendek Keresztelő Jánoshoz menvén, üdvösséges tanítást vettek tőle, hozzá járulának a vitézek is, kérdvén tőle: Mi tehát mit míveljünk? Nem felelé azt nekik: Hagyjátok el a vitézkedést, tegyétek le a fegyvert; maga ezt kellett volna mondani, ha szabad nem volt vitézkedni. És ha Keresztelő János kérdés nélkül élete vesztésével meg merte mondani a királynak, hogy nem szabad atyjafia feleségével lakni: sokkal inkább az üdvösség útjáról tudakozóknak megmondta volna, hogy veszedelmes állapotjokat elhagyják, ha bűn nélkül nem lehetne a vitézkedés. De nem tilalmazta a vitézkedéstől, hanem arra intette a vitézeket, hogy ragadománytúl és ártatlanok verésétől oltalmazkodjanak. Ha bűn a vitézkedés, ha tilalmas gyilkosság a harcon esett öles: mennyivel nagyobb vétek a gyilkosság a lopásnál, annyival inkább kellett Jánosnak tilalmazni a harcolást. Bűn nélkül el sem mulathatta, hogy a kik ő tőle együgyű igazsággal és jó szívvvel kérdeztek az üdvösség útjáról, azoknak meg ne mondaná, hogy örök veszedelemre vivő állapotban vannak. De semmit effélet nem mondott Sz. János; nem tanácsolta, hogy elhagyják a vitézkedést: hanem hadakozó emberhez illendő törvényeket szabott, és megtanította, minémű mértékletes igazsággal viseljék magokat, hogy se vereséggel, se félelemmel, se csalárd fogásokkal ne kereskedjenek, se ajándékozásra ne erőltessenek senkit, hanem rendelt fizetésekkel megelégedjenek.

* * *

A hadakozás szükséges gonosz, és arra való, hogy bántás nélkül, békeségben élhessenek a jámborok, hogy az ártatlanok oltalmaztassanak, hogy a gonosztévők büntetődjenek és zaboláztassanak. Azért nem gyilkosok, úgymond Sz. Ágoston, nem bosszúállók, a kik a hadban embert ölnek, hanem törvényszolgáltatók és közönséges szabadságotalmazók.

* * *

Az egyházi embereket az anyaszentegyház törvénye eltiltotta a hadakozástól, és azt kívánta, hogy a papok azért menjenek táborba, hogy a bűnöket feddjék és tiltsák, a félelmeseket bátorítsák, a betegeket és sebesekeket halálhoz készítsék. De ez az egyházi törvény nem kötelezi a papokat, mikor magok vagy hazájok oltalma szükségképen kívánja, hogy kardot rántsanak: mert akkor azt cselekedhetik, a mit Mózes vagy a Makabeusok, kik, papok lévén, nagy hadakat viseltek.

Lássuk immár, mint kell magát viselni az istenes vitéznek, hogy ne csak világi zsoldot, hanem mennyei koronát érdemeljen vitéz-kedésével.

Három dolgot ír Sz. Tamás szükségesnek az igaz hadakozáshoz.

Első az, hogy a törvényes fejedelem ország akaratjából és rendeléséből indítsa és viselje a hadat...

Második szükséges dolog a hadakozáshoz, hogy igaz igye és igen szükséges nagy oka légyen annak, a ki hadat indít; mert ez az utolsó és veszedelmesb orvosság, melyhez csak akkor szabad nyúlni, mikor egyéb orvosság nem találhatik.

Nincsen veszedelmesebb dolog, mint a hamis hadindítás. Mert valami károk és bűnök esnek a hadakozásban, mindazokban részes, mint első és fő ok, a ki hamis hadat indít: valamennyi lélek elvész, az ő lelke ad számot azokról. Azért, ha egy gyilkosság, egy lopás, egy házégetés,

egy paráznság testi és lelki halálra méltó: mit mondjunk arról, a ki ennyi ezer ember mérsárlásának, egész országok égetésének, rontásának, ennyi számtalan fertelmességeknek oka? Ha egy ember ölésére napfénynél világosb bizonyságokat kíván a törvény: sokkal inkább, egész országok közönséges romlásában járó hadnak nagy és világos okainak kell lenni...

Ha ki törökkel, tatárral mégyen valamely országra, bár egyébaránt igaz igye volna is, hamis hadat visel, és igazán ellene állhat minden keresztyén fejedelem, sőt tartozik ellene állani. Oka az, mert ha vétett és igazán büntetődik valamely keresztyén ország, de azzal nem tartozik, hogy pogányok rabságába és lelki veszedelmekre hagyja az ártatlan községet vinni, kiváltképen holott a kisdedek közül sokan pogányságban neveltetnek. Ezek és a keresztyénségnek egyéb veszedelmi, melyek a török cimborából fakadoznak, elégséges okok, melyekért igazsággal ellene állhatni mindennek, valaki a pogányok segítségével hadakozik.

Noha azért a keresztyén fejedelmek alatt vitézkedő köznépek és fogadott hadak nem tartoznak vizsgálni, ha igaz vagy hamis okai vannak a hadakozásoknak, hanem, a mint Sz. Ágoston írja, azt kell itélni, hogy a fejedelem és az ország meghányta-vetette a dolgot, és hamisat nem cselekeszik: de ha nyilvánvaló, hogy hamis igye vagy a hadindítónak, senki nem vitézkedhetik lélek veszedelem nélkül mellette; mivel Isten törvénye, hogy a hamisságkezdők és hozzásegítők egyenlő büntetést érdemelnek.

Harmadik az kívántatik az istenes hadakozáshoz, hogy igazsággal, istenesen, szentül viseltessék a had. Nem elég, hogy igaz igye légyen a hadviselőnek: szükség, hogy, a hadakozó törvények szerént, igazán viselje a hadat. Nem gyűlölségűzés, vagy bosszúállás kívánsága, nem préda reménysége, vagy ragadozás fősvénysége, nem kegyetlenség dühössége, vagy uralkodás kívánsága, nem ország vagy fejedelemség öregbülése igaz célja és vége a hadakozásnak: sőt veszedelmes bűn ezekért hadakozni; hanem arra kell nézni a hadakozásban, hogy az igazság, az Isten tisztessége, az ország bátorságos békesége oltalmaztassék; hogy a gonosztévők büntetődjenek, és félelem által eszekre jöven, tartózkodások légyen az ártatlanok károsításában. Nem is szabad a hadat tovább vontatni annál, a míg a szükség kívánja. Sőt az Agesilaus és Lyncurgus törvényét is meg kell tartani, kik ártalmasnak itilték, ha gyakran és sokáig azon ellenséggel hadakoznak: mert ezzel tanítják és bátorítják a hadakozásra.

De, hogy sommában foglaljuk a hadviselésben szükséges dolgokat, az istenfélő vitéznek, ha üdvösségesen akar a hadban forogni, három dologra kell vigyázni: először, mint viselje magát Istenéhez. Másodsor, mit cselekedjék felebarátival. Harmadsor, minémü készüllettel és móddal rendelje maga állapotját, hogy az ideigvaló vitézkedés örök kárhozaton ne végeződjék.

Először azért, a keresztyén vitéznek meg kell ismerni, a mit Sz. Dávid magában tapasztalt, hogy nem az ő karja és kardja, hanem a seregek Istene hatalma szerzi a győzedelmet; Isten az, a ki tanítja a vitéz ember kezét a hadakozáshoz, és sok ezerek veszedelme között pajzsa alatt oltalmazza. Annakokáért nem erőből vagy sokaságból, nem okosságból vagy bátorságból kell a győzedelmet reményleni, hanem Isten segítségéből és oltalmából... Ugyanis, az egybeelegyedett roppant seregekben, mikor mint az esőt oly sűrűn szórják a nyilat, vagy golyóbist, hogy téged nem talál akármely alávaló ember lövése, hanem az utánad vagy melletted valót: nem a te erőd és bátoragod oka, hanem egyedül az Isten kegyelme; mert magadnak módod abban nincsen, hogy elkerüljed a golyóbist, melyre nézve a táborból méltán kinevetik, ha ki a har-con ide s tova hajtja fejét, mint ha elállana a golyóbis előtt, maga annyi félelem, vagy együtt, mint másutt...

Úgy tetszik, Izsaiás ötvennyolcszor, hatvannégyszer Jeremiás és, a mint másutt mondám, az ó-testamentom kétszázszor nevezi Istent, Sabaoth, Seregek Urának. Ezzel ismertetvén, hogy Isten az, a ki, megveri a hadakat, a ki oltalmazza az embereket...

Másodsor, az istenes vitéz két dologgal tartozik felebarátjának: egyikkel, hogy kegyetlen ne légyen ellenségéhez; nyilván parancsolja Isten, hogy az asszonynépeket és szólatlan gyermekeket meg ne öljék a hadban, sőt a gyümölcsstermő fákat se vágják ki, mert azok nem hadakoznak ellenünk. Adonibezek hetven királynak kezét, lábát kegyetlenül elvagdaltatta, de Isten akaratjából hasonlóképen cselekvék ő véle Józsue. Másutt is a sz.-írásban megmondotta

Isten, hogy az Izrael királyára megharagudt azért, hogy a rabokkal kegyetlenül bánt. Mert miképen az ellenkezőt, kíméletlen kell ostromlani, úgy azt, a ki meggyőzetett, irgalmason kell tartani. Bezzeg értette ezt amaz istenfélő Constantinus, kirúl azt írja Eusebius, hogy látván vitézinek felgerjedett indulatját, kik egy lábíg le akarták vágni az ellenséget, megkiálttatta, hogy aranyat ad, valaki elevent viszen. így az ellenség életét kincsen megváltotta.

Másikkal tartozik a vitézlő ember a szegény községnek, hogy azt ne verje, ne fossa, ne pusztítsa, hanem, a Keresztelő János parancsolatja szerint, fizetését költse, és azzal éljen. Ha megszűkül, kövesse Sz. Dávidot, ki nem ragadozott, hanem Achimelechtől kéreméssel nyert kenyeret. A Nábál juhait sem lopatta, hanem kéremés szerint, jóakarattól, kívánt segítséget szükségében. Marcus Scaurus írja, hogy a római tábor szélén egy szép, ért gyümölcsfa volt, mikor másnap a tábor megindult, egy alma híjával sem volt a fa; mert akkor a hadviselőnek ilyen instructiót, vagy ordinantiát adtak a császárok: Ha tisztet akarsz viselni, sőt ha élni akarsz, a vitézek kezét megtartóztasd; senki tyúkját, juhát, szőlejét, gabonáját ne bántsa a szegény embernek; az ellenség prédájából, nem az ország tagjai siralmiból gazdaguljon. Akkor Pescennius Niger egy tyúklopásért, tíz gyalognak akarta fejét vétetni. És noha megengedte életüket, a sok vitézlő nép kérésére, de tíz tyúkot adatott a kárvallott embernek. Bezzeg arany üdő volt, mikor ezek a törvények és jó szokások virágzottak; bezzeg nem csuda, hogy akkor a hadak győzedelmesek voltak: de különben fordult most a világ. Ez az oka, hogy a kik prédává teszik a szegénységet, magok is ellenség prédái lesznek. Mert, a Sz. Jeronimus és Gregorius mondása szerint, a mi bűneink teszik erőssé és győzedelmessé az ellenséget, azok élesítik ellenünk a pogányok fegyverét.

* * *

Azt pedig mindenkor szeme előtt viselje, a mivel a IV. Leo pápa bátorította a keresztyén vitézeket, hogy félelem nélkül harcol-janak: mert a ki meghal, Istentől mennyei dücsőségbe vitetik, a ki tudja, hogy az igaz hitért, a keresztyénség oltalmáért, hazájának bátorságáért szenved halált a vitéz ember.

Leveleiből

Thurzó Györgynek.

Szolgálatomat ajánlom nagyságodnak, mint nekem jóakaró uramnak. Az Úr Istentől nagyságodnak kedvesivel egyetemben jó szerencsés, bódog, hosszú életet kívánok.

Alkalmatosságom lévén az írásban, nem akarám elmulatni, hogy az itt való dolgokról nagyságodat ne tudósítanám. Azért, nagyságos uram, egy hete vagyon immár, hogy ide érkeztem; de mivelhogy ő felsége mind oda ki Brandeisban volt, és szerdán megjővén, csőtörtökön az neoburgi hercegnek lón audentiája, ki miatt nem is merem ekkoráig audentiát kérnem ő felségétől, hanem az estve szólván főkomornyík urammal, fogadá, hogy, mentül hamarabb lehet, megszerzi az audentiat, melyben ő felségének mind szóval s mind írással, az generális uram relatiója szerént, megbeszéltem az oda fel való végeknek fogyatkozását. Bizony az szomszéd provinciák, úgy mint Morva és Slézia minden végeknek megfizethetett volna azzal az költséggel, melyet majd három hónapig költöttek az commissáriusokra, kik az sléziai cancelláriának abrogálásárul tractálnak. Mert csak az olomuci cardinál uramnak is Morvától minden napra kétszáz talléra járván, költsége közel harmincezer forintra ment. És magok mondják az urak, az a tracta áll az provinciáknak kétszázézer forintjában. Et tamen (az mint látom) rebus infectis kell eloszolniok.

Az velencésekkel tractában indultak, és valami capitulációkat is küldöttek nekik, melyeket még nem ratificáltak; most újonnan ellövdöztek az velencésekben, kik egy erős sáncot akartak megvenni. Adjon az Úr Isten jó békeséget az keresztyénségben, hogy az természet szerént való ellenség ellen lehessenek erősbe, az mikor kívántatik.

Látám, uram, mit írjon Zemplín vármegye Sárosnak én felőlem, és bizony csudálom, hogy az eszes emberek efféle hiúságokat elhihetnek. Hogy Forgách uram a nemességet ölje, tömlöcözze, soha bizony eszemben sem jutott, és hogy ő felsége sem foghat, vagy ölethet meg egy legkisebb nemes embert is (excepto casu flagrantis criminis), hanem citátum et convictum.

Azonképen az Isten életemet ne adja, ha soha csak gondoltam is, hogy én haddal menjek vissza az felföldre. Hanem azt mondtam és most is mondom, hogy ha az zürzavarban gyönyörködnek, félő, hogy ő felségét meg ne búsítsák és másképen ne vegye eleit ő felsége. De mit mondjak, uram, nem csuda, ha az Zemplén vármegye efféle köz szókat előveszen, holott nagyságos urak Magyarországon életöket kötötték melléje, hogy én Prágában sem jöttem, hanem Moldvára csavarodtam ő felsége akaratjából, hogy Radult visszahíjam. Az ki forgott ez világban, és tudja quantum est in rebus inane, neveti efféle dolgokat, és én is bizony csak nevetem. De azt szégyenlem, mikor az idegenek nemzetségünket nevetik, hogy efféle gaz híreknek, mint valami derekas dolgoknak helyt ad. Mert bár mind úgy volna is, hogy én mondtam volna azokat, amiket hamisan rám fognak, micsoda okosság mutatja, hogy az én mondásomhoz képest nyeregben tartásuk lovokat. Mintha skatulyában postán küldhetné ember hadat ennyi földre, ki miatt minden órában készen kelljen lenni. Avagy mintha én rajtam állana az hadgyőjtés, vagy én hivatalom és tisztetem volna az hadakozás. Higyje nagyságod, hogy efféle causas non cautas másra magyarázzák az idegen emberek. Én is szinte oly magyarnak tartom magamat, mint akárki; hazámnak, nemzetemnek böcsülletit s csendességét szeretem, és Istentől óhajtva kérem. Az nemességnek is privilegiumit szeretem és, tehetségem szerint, oltalmazom; mert noha most az sok hadak között megaprósodott az Pázmány-nemzetség, de azt megbizonyíthatom, hogy Sz. István király idejéig fogva, jószágos nemes emberek voltak az eleim. Az anyám Massai-nemzet volt, az nagyanyám Csáki Miklós leánya volt; Ártándi

Kelemen, Cibak Imre közelvaló atyafiai voltak az atyámnak. Azért soha bizony a nemesség privilegioma ellen nem törekedtem, ne is adja Isten, hogy törekedjem.

Ezeket talán *superfluum* nagyságodnak, ily okos úrnak írnom; de, az sz.-írás mondása szerént, nem kell embernek szégyenleni az igazmondást maga oltalmában. Kérem is nagyságodat az én szolgálatomért nagyságod efféle gaz híreknek helyt és hitelt ne adjon.

Tartsa meg az Úr Isten nagyságodat minden jókkal.

Pragae 20. Augusti 1616.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
Petrus Pázmány
Praepositus Thurociensis.

I. Rákóci Györgynek.

I.

Szolgálatom ajánlása után, az Úr Istentől kegyelmednek az új esztendőben jó egészséget és minden üdvösséges jókat kívánok, asszonyommal és az kegyelmed szerelmes gyermekivel egyetemben.

Az kegyelmed böcsülletes levelét, melyet Váradról 24-a Novembris írt, csak szintén ma hozá ide egy lednicei gyalog ember. Bizony dolog, hogy én alkalmasbnak ítéltém volna, ha az előbbi, sőt gyakran újítottatott ajánlás szerént, egyenesen császár ő felségéhez küldötte volna kegyelmed bizonyos emberét. Úgy ítélem hamarabb és jobban végezhetek volna. Mert oly messze lévén uraktól a commissariusok, gyakran kelletik postákra várni. És a commissariusok soha nem oly szabadosok az végzésben, mint az úr.

Úgy vagyon az *Ostrosith* uram commissiójában és instructiójában (melyet én velem későn közlöttek volt) volt emlékezés, hogy commissió legyen. De azért volt, mert, úgy tetszik, az kegyelmed böcsülletes követinek jövelele kétséges volt; mert ha az bizonyos lett volna, okvetetlen azokra váraoztak volna.

Épen oly akadály a mint kegyelmed tudja, hogy *Ostrosith* uram későn érkezvén udvarhoz és relációját későn praesentálván, az szent-innepre nézve is, nem volt lehetséges, hogy az hagyott napra *Eperjesre* gyűljenek a comissariusok, hanem amint kegyelmednek tudtára vagyon, egy hónappal tovább kellett haladni. Én úgy gondolkodom (noha talám megcsalatom) hogy még most is jobb volna arra nézni, hogy az kegyelmed sokszor iterált ajánlása szerént udvarhoz küldené követét. Mert a minémű dolgok fenn forognak, azoknak derék veleje, ugyancsak a munkácsi és mádi dolog, mivel a többibe nem igen nehéz egyezés lehet. – Azokról pedig nem látom, mit végezhetnek a commissariusok, mivel az, egy része törvényt illet, et fundamentaliter császár őfelsége kegyelmességét, melyet praesentes legati könnyebben optineálnak, hogysen posták által a commissariusok etc.

Ezt az én vékony tetszésemet confidenter jeletem kegyelmednek. Nem akarnám, ha messze terjedne: noha nem is felette bánám.

E melletgt kegyelmed abban bizonyos legyen, hogy tehetségem szerént én a békeségnek őrzésében szívből fáradok. *Mert akarnám, ha ezt a kevés magyarságot jobb időre tartanók, és egymást ne fogyatnók; ki tudja: talám Isten könyörül romlott hazánkon, és a természet szerént való ellenségtől megmenti.*

Tudom, kegyelmednek tudtára vagyon, hogy a szegény *svétiai* király a lipsiai harcon bizonyosan elveszett. A szegény *Fridericus*, aki cseh királynak íratta magát, naturalis morte holt meg, eodem tempore. – Szegények, ha a magokéval contentusok lettek volna, csendesesen és boldogul élhettek volna. Azt nem tudom, ha igaz, de egy néhány felől írják, jhogy a *saxoniai elektort* guta ütötte. Császár ő felsége nagy hadi készüllettel vagyon, de a békeségre is kész.

Tartsa és áldja meg Isten kegyelmedet minden jókkal.

Érsek-Ujvárbán 5. Januarii 1633.

Illrmae Dnis Vrae
amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány

II.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Istentől kegyelmednek minden üdvösséges jókat szívből kívánok. Noha az előtt is írtam kegyelmednek, és szeretettel kértem, hogy az elvégzett szép békeségnek oltalmára, és maga

fejedelmi jó híre-nevének terjesztésére nézve a *Prépostvári* uram dolgát ne hagyja kegyelmed tovább függőbe, hanem eressze vissza jószágát. Mindazonáltal, mivel ezen dolgról császár ő felsége is ír kegyelmednek, akarám mégis kegyelmedet nagy bizalommal kérni, érje végét ennek is a kevés dolognak, és vegye inkább szolgálatját *Prépostvári* uramnak is. Nem kételkedem, hogy kegyelmed előtt tekinteti leszen az én intercessiomnak is.

Úgy vagyom, hogy ide is a keresztyénségben gyuladozó sok és veszedelmes hadak indulatin elég gondolkodást szereznek. De igazság szerént írom kegyelmednek, hogy ennek a szegény romlott hazának állapotja is nagy okot ad félelemre. *Mert a török nem olyan lassú ellenség, mint, egymás között, a német, és, ahova fordul;, mint a tűz, hamar emészt.*

Nem tagadom, féltem Erdélyt is a *Székely Mózes támadásától. Mert a minémű embernek azt hallom, talám kevés munkával kedvet talál a töröknél.*

Igen méltó kegyelmednek vigyázni, és ha mi oly állapotok lennének, ő felségét is tudósítani.

Én kegyelmednek minden időben *igaz jó akarattal való szolgálatomat ajánlom, valámíg a mi kegyelmes urunkkal ezt a mostani egyességet megtartja.* Minthogy reménylem is, hogy végig megtartja.

Tartsa Isten kegyelmedet, asszonyommal és szép fijaival jó egészségben.

Pozsonyban 21. Martii 1634.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány

III.

Illustrissime princeps, domine amice et vicine observandissime.

A kegyelmed levelét megadta *Armpruster* uram, melyet nagy szeretettel vettem. És gondolván, hogy ez levelem kegyelmedhez az előttünk való szent innepekben, avagy az új esztendőnek kezdetében érkezik, kívánom az Úr Istentől, hogy kegyelmedet, asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben, a szent innepekben, lelki és testi jókkal áldja meg, és sok következő új esztendőket engedjen érni kedves jó egészségben.

Ím én az országgyűlésre készülök, és akarok indulni. *Adja az Úr Isten végezzünk minden jót szegény hazánknak megmaradására.*

Császár urunk ő felsége e héten bizonyosan be akar menni. Király urunk friss és jó egészséges állapotban érkezett az imperiumbul. Jó reménység vagyom a közönséges békeség felől; mivel mind ő felsége a mi kegyelmes urunk hajlandó arra, – s mind pedig az ellenkező fél nem láttatik attól idegennek lenni.

Az includalt cédulát, a pasa leveléről, csudálkozva olvastam. Bizonyosan higgyen kegyelmed, hogy ő felsége bánta, és nehezteltette azt a dolgot, és meg is szólítják az embereket róla, hogy többé a ne legyen.

Magam állapotja felől azt írhatom kegyelmednek, hogy *igen törődött és bontakozott egészséggel vagyok.* De úgy kell lenni, a mint a jó Isten akarja.

Tartsa és éltesse kegyelmedet Isten sokáig jó egészségben.

Pozsonyban 10. Decembris 1634.

Illrae dnis vrae
amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány.

IV.

Illustrissime domine princeps, amice et vicine observandissime.

Kívánsága szerént való sok jókkal látogassa Isten kegyelmedet, asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben.

Nagy részét a sopronyi gyűlésnek igen beteges állapotban töltöttem, a mint kegyelmednek *Chernel* uram meg tudja mondani. Mind-azáltal a mire érkeztem, igazsággal igyekeztem hazámnak és nemzetemnek szolgálni. Mely dolgról, mint szinte a több gyűlési állapotokról is kegyelmednek tudom bizonyos relatiot teszen *Chernel* uram.

Én is sok dolgokat levélre nem bízhatván, hat punctban foglaltam a miket kívántam *Chernel* uramtól, hogy kegyelmednek referáljon: tudom, oly igaz régi meghitt szolgálja kegyelmednek, hogy mindeneket híven megmond.

Én kegyelmednek igazsággal való jóakarója vagyok.

Tartsa Isten kegyelmedet egészségben.

Pozsonyban 17. Februarii 1635.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

V.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Kívánok az Úr Istentől kegyelmednek minden jókat boldogul megadatni. A sopronyi gyűlésen eleitől fogva oly megbontakozott egészséggel vagyok, hogy ezt a szegény rothadandó testet, mint egy dőlő házat sok tatarozással kell mind addig gyámolitanom, míg az Úr Isten elhozza azt az órát, melyet bölcs gondviseléséből rendelt életem végezésére. – Úgy vagyon, hogy *Bécsben* voltam, mikor a kegyelmed jámbor szolgálja, *Armpruster* érkezék. De oly romlott állapottal voltam, hogy csak ki sem mehettem az házból, szünetlen a doctorok keze lévén rajtam. Ő felségével is nem voltam különben szemben, hanem csak mikor a hévízbe indulék. Itt is a hévízbe immár két héttől fogva nyavalygok, és, úgy tetszik, Isten kegyel-mességéből nem kevés hasznát is érzem ennek a jó hévíznek.

A közönséges dolgokról sokat írhatnék, de azt hiszem mindeneket meg tud beszélni *Armpruster*. Noha az imperiumi dolgok igen változók és bizonytalanok, de ugyan oly reménység vagyon, hogy rövid idő alatt közönséges jó békeséget ad az Úr Isten. Mert igaz az, hogy teljességesen elfogyatták magokat az emberek és megunakodtak a hosszú hadvontatás után, más az, hogy igen idegenek mindnyájan a franciai király uraságától.

Adná az Úr Isten, hogy egyszer szünnék ez az iszonyú vérontás, és tartanak a közönséges ellenség dühösségének romlására ezt a sok vért és kincset, mellyel Isten előtt való nagy számadással fogyatják és erőtlénítik a keresztyénséget.

Kívánom az Úr Istentől, hogy kegyelmedről és a kegyelmed kedves házanépéről gyakran örvendetes hírt hallhassak.

Datum ex thermis *Pöstyéniensibus* die 26. Maii 1635.

Illrae Dnis Vrae
amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány.

VI.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Isten kegyelmednek kívánsága szerént való jókat adjon. Böcsül-lettel vettem a kegyelmed levelét, melyet 22 septembris Fejérvárról ír. A kegyelmed szolgálja, *Maurer* uram, ezelőtt negyed nappal mene vissza, ugyan akkor indula *Bogádi* uram ő felsége után. Bizonyos, hogy a minémű esküvéssel kajmakám és a temesvári pasa írogatott kegyelmednek, és kegyelmed is a minémű bizodalomba volt, ahoz képest, nem ítéli senki, hogy az idén, immár félni kellene. De ebből megtetszik, mit kell a töröknek hinni. Ő felsége vigyázni akar mindazáltal a maga

tartományira, és rövid nap megírom kegyelmednek, micsoda rendelések lesznek, mert még nem tudom mindenestül. A mit tudtam *Maurertől* megizentem.

Ha a portán való követek és az erdélyiek nagyobb része kegyelmedet el nem hagyták (minthogy erről nem is tudok semmit) bizonyos, hogy ez a török nem árthat kegyelmednek, sőt Erdélynek igen jó állapotot szerez, ha a hajdú vitézekkel egyetértvén, visszaveri. Vajha az én vékony tetszésemet követi vala kegyelmed, és *lengyeleket hozat vala*. De ez késő. – Ő felsége is a minémű mandátumot küldött *a münsterburgi herczegnek Sziléziába, hogy dragonyokat adjon kegyelmed mellé, megküldtem a madatumot Réz Andrástól*. Nem tudom ha megvitték?

Kegyelmed azon legyen, és meg ne ijedjen: *mert Isten az, ki a pogány ellen megsegíti a keresztyéneket. Asszonyomat és az úrfiakat assecurálja Váradba; noha én soha nem javallottam, hogy mind együtt legyenek*. De kegyelmednek más tetszése lőn.

Ha bir a törökkel kegyelmed, írja meg a portára, hogy kegyelmed hív a portának; de ezek a kajmakám assecuratiója ellen proprii commodi causa jöttek. *És nem ő hatalmasságára, hanem a fősvény és pénzért a császár atnáméját felbontóra megyen*.

Ha látja kegyelmed, hogy nem bír velek, és (kit Isten ne adjon) valakik az erdélyiek közül elállanak: *Váradba assecurálja kegyelmed magát, Jenőbe Kornis uramat, Székelyhidat, Kővárt, Szamos-újvárt, Fogarast, Dévát, Lugost erősítse meg. Majd eljő a tél, és idő adatik mindenre. Lám Básta egynéhányszor kijött Erdélyből, és meg bement. Nem kell, uram, a keresztyénségnek ilyen szép bástyáját, mint Erdélyt, pogánynak hagyni. Nem kell arra szoktatni senkit, hogy csak beszaladjon a törökhöz, és mindjárt vajda legyen*.

Bizonyal higgyen kegyelmed, hogy soha én senkinek sem titkon, sem nyilván nem fovealok, *valaki pogánnyal megyen keresztyén fejedelemre*; mert az ilyen ember személyválogatás nélkül átokba és *excommunicatioba* vagon a római anyaszentegyháznak bulla Coena Dominiba.

És azt a mit kegyelmednek írok és a mit Kornis uramnak is írtam, az egész világ előtt meg merem mondani. Ha ezer életem volna, bizony, azzal is megpecsétleném.

Az Úr Isten kegyelmedet segítse, és szégyenítse minden ellenségét.

Tyrnaviae 6. Octobris 1636.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

VII.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Isten kegyelmednek sok ó esztendők végét, és új esztendők kezdetét s folyását adjon egészségben érni asszonyommal és a kegyelmed gyermekivel egyetemben. – Hatodik hete, hogy kegyelmed az maga állapotjáról semmit nem ír; kin nem keveset csodálkozom; az udvarnál sem tudják, mire magyarázni. Én azért azt hiszem: nem egyéb az oka, hanem hogy kegyelmed a békeséget elvégezvén, immár csendes állapotban nyugszik. A budai vezér elég fényesen ír gróf Schlik uramnak a békeségről, és annak conditióiról. – Igen szükséges, hogy kegyelmed császár urunkat ő felségét tudósítsa voltaképen minden dologról.

Az imperiumban hál' Istennek nagy jó reménységek vannak. Utolsó levelet 19-a decembris írtak Ratisbonából. Akkor immár az imperiális koronát oda vitték volt. A város népét, és benne való vitézlő népet az electorok megesküdtettek volt ad obedientiam et fidelitatem a római király electiójában. És az aurea bullának praescriptuma szerént, minden fejedelmek követinek és idegen úraknak intimálva volt, hogy kiköltözzenek a városból usque ad peractam electionem regis Romanorum. Azért pro certo habemus, hogy 22-a decembris a római királlyságra választották harmadik Ferdinánd urunkat.

Minekutána Panier megverte vala a saxoniai electort, bizony dolog, hogy sok csinyt cselekedett az imperiumban; de a császár hada körül Galliából, és egyébünnen annyi nép gyülekezett ellene, hogy semmi félelem nincsen tőle.

A galliai királynak az öccse, dux aurelianensis is, sok és nagy úri emberekkel egyben esküvén, azt mondják, hogy ők a királynak örömet szolgálnak, de azt akarják: hogy a kik okai ennek a vér-ontásnak, és ellentartók a békeségnek, azokat az király mint haza rontóit, megbüntesse. – És immár is annyira jutott a dolog, hogy a bizonyos békeséget mindnyájan reméljük Isten kegyelmességéből. Ezeket kegyelmednek azért írom valósággal, mert tudom, és maga kegyelmed száma nélkül megtapasztalta, hogy sok hamis híreket hintegetnek a békételenek.

Egyébbel kegyelmedet most az új esztendőben nem tisztelhetem; hanem mivel az Úr Isten sok nyavalya által alkalmatlanná tett az prédikáláshoz, ime azokban a prédikációkban, melyekkel az Úr Istennek tisztességére harminc esztendőktől fogva tanítottam a közönséget, kinyomtattam egynéhányat; és egy exemplárt nagy böcsüllettel és szeretettel kegyelmednek küldöttem, kérvén azon, hogy mikor fejedelmi gondjaitól üressége lehet, ne restelje átolvasását. Azt hiszem, hogy kegyelmed pápista prédikációt nem is hallott. Ottan is olvasni ne restelje kegyelmed.

Ezzel az Úr Istentől kegyelmednek üdvösséges jókat szívből kívánok.
Posonii 26-a Decembris 1636.

Illust. dnis. vrae
amicus ad servitia paratus
Cardinalis Pázmány.

Politikai irataiból

Véleménye a magyar király választásáról, melyet az 1618-iki királyválasztó országgyűléskor írásba foglalt.

Mennyi észvesztést, háborúságot és vérontást szokott az ép országokba hozni, midőn király nélkül hagyattatnak, és a választás király halála után leszen: régi históriák élőkbe adják. De sehol ezt nyilvánban meg nem tapasztalhatni, mint a görögök és magyarok krónikájában; mert azok a hatalmas országok magok erejével romlottak el a királyválasztás miatt, midőn az urak meghasonolván magok között, ki egyet s ki másztott a koronára. És így egymással viaskodván, mind vitézeiket, mind pénzőket elfogyatván, végre az erőtlenebb fél törököt hitta segítségre, ki mind a két félt letapodta, s a két pörös között ő harmadik maradott nyertesén, elfoglalván a szép országokat. Hogy ez így történt legyen, Magyarországon, nyilván tudhatják, valakik a Mohács hada után való királyválasztásból származott sok vérontást, pusztítást és végre utolsó veszedelmét hazánknak históriájában olvasták. Lengyelországban is nem régen mennyi vérontás okoztatott a király választásáért, mindnyájan tudjuk.

Ez az oka, hogy eleitől fogva, minden okos hazaszeretők azon mesterkedtek, interregnumra ne juttatnák az országot. A népe között eszébe vette vala Sz. Dávid, hogy a Saul halála után, a nép kétfelé szakadván, ki Izbozetet, ki pedig ötöt követi: mi miatt sok esztendeig, nagy vérontások történtenek, mind az Izbozet haláláig. Annak okáért még életében Salamont királlyá választatta, mit az utána való királyok is sokan követtek. A római császárságnak első fundálója, Augustus, még életében, Tiberiust, az ő mostoha fiát, utána való successorrá választatta, s ezt a példát ő utána a pogány és keresztyén császárok is követték nagy sokan.

A mi atyáink, mivelhogy szájokban vala íze az interregnumnak, és a királyválasztásnak egyenetlensége rontotta s vesztette vala hazánkat, azon mesterkedtek mindenkor, hogy ez a veszedelemség újabban hazánkra ne következne. Azért nem vártak, hogy a Ferdinánd, Maximilian, Rudolf császárok a successióról értekezzenek, hanem, a királyok tanácsait megelőzván, nagy kérésekkel unszollották ő felségeiket, hogy árvaságra ne hagyják az országokat, hanem éltekben mutassanak fejet, kitől függni kelljen. Bizony, a mi atyáink és őseink az ő törvényeiket és szabadságaikat jól tudták, melyekért véreket is készek voltak kiontani. Mindazonáltal azt soha meg sem gondolták, hogy szabad választásokkal, vagy törvényeikkel ellenkezzenek, hogy a királynak életében successor választatnék; sőt azt látták, hogy utolsó veszedelem következne hazájokra, ha a király halálát várnák; azután, magok között meghasonlván, tűzzel, vassal és idegen nemzetek behozásával kezdi kiki mind az ő választását oltalmazni, s szép hazánkat, segítség színe alatt, sokféle ellenségnek prédára adni. Mert, hogy ezt a dolgot befejezzem, mind az igaz okosság, mind az egész világban lévő birodalmaknak példája s mind a mi eleinknek nyomdoka arra viszen, hogy valaki hazájának csöndességét és megmaradását kívánja, a successornak választásában keresztül nem állhat.

A választandó személyről.

Császár urunk ő felsége, a mely levelet írt a vármegyének, meg nem nevezte, kit akar ő felsége az ország gyűlésében proponálni s commendálni a király méltóságra; mit, talám, a kettő közül egyikért cselekedett ő felsége: avagy, hogy nem akarta a generális gyűlésnek autoritását sérteni; mivelhogy a királyválasztás nem illeti külön magán a vármegyét, hanem csak a generális gyűlést. A vármegyék dolga pedig az, hogy követeiknek instructiót adván, értelmeket és tetszésöket követeik által megjelentsék. Avagy, hogy ha talám ő felsége bizonyos személyt most a generális gyűlés előtt proponált volna, gyanakodtak volna némelyek, hogy a választás ő felségétől immár meg lett volna. De, akárminémü tanácsból cselekedte légyen ezt ő felsége, az bizonyos, hogy a mely személyeknek kell választani, abban ezeknek kell választani:

1. Hogy magyarországi vérből származott légyen; mert, noha a mi eleink a szabad választást megtartották, de azért mindenkor azt követték a választásban, hogy meddig a királymagból valaki találtatott, addig idegent akaradjok szerint nem választottak. Erről két bizonyosság vagyon; elsőbb a decretum 1485 articul. 1. 2. 3. nyilván iratik, hogy csak a királymagnak fogyatkozása után kell a palatínusnak új választásra gyűlést hirdetni. És nevezet szerint a mostani kegyelmes urunk famíliájának, az austriai háznak, úgy tetszik, oly fogadást tett az egész ország, hogy a királyi méltóságot idegen kézre nem bocsátja, míg az ő felségének maradékja fen lészen, mint megtetszik ex articulo 5. anni 1547. Második bizonyosság az, hogy minekutána Sz. István az angyali koronát és a királyságot országunkra hozta, az ő nemzetségében maradt e mái napig a királyság, úgy, hogy mindennyi időtől fogva csak ketten voltak, kik a Sz. István atyjának bátyjától, Mihálytól, vér szerint nem származtak volna, tudniillik: Ottó, kit a királyságból maguk kivétenek a magyarok, és I. Mátyás király, kit Szilágyi Mihály haddal és erővel választata a királyságra. De Ottó után a Sz. István vérére szálla ismét a korona, úgymint a Carolusra, kinek anyja volt Mária, V. István király leánya. Carolus után, Lengyelországból, Vladislaust hívják királyságra, de a királynének házastársul lételének köteleességével. És mikor a várnai harcon elveszett volna Vladislaus, Albert királynak holta után lett fiát, Lászlót, ötesztendő korában koronázzák. Azután I. Mátyás király választatik Szilágyi Mihály által; de az ő halála után ismét Sz. István vérére szállá a királyság, tudniillik Vladislausra, ki Casimirusnak, Albert király leányától, Erzsébettől, fia vala. Azért hatszáz esztendő folytában 39 király közül csak kettő találkozik e mái napig, a ki vagy maga, vagy felesége által Sz. István királyra nem vezettethetik. A mi eleink pedig oly szorgalmatossággal vigyáztak arra, a királynemből bölcsőbeli gyermekeket, vagy a királyi leányzóknak idegen nemzetből férjeket választani, hogysesem akárkit egyebet, sőt, a mint a Tripartitumban olvassuk, mikor a királymag elfogyott volna, Könyves Kálmánt, az első váradi püspököt, a római pápa engedelméből, a püspökségről királyságra emelék.

2. Olyat kell a magyarországbeli királyságra választani, a ki szomszédságunkban, közel hozzánk lakik, és oly értéke légyen, hogy Magyarországot oltalmazhassa a török ellen. Magyarországnak a hossza mostan is közel 200 mértföldet téssen, mert az Adriaticum tengertől szintén fogva Erdélyig terjed, és azon hosszúságon mindenütt vigyázók által őriztetik, úgy, hogy talám száz vigyázásnál több vagyon határban. Innen vagyon, hogy császár urunk ő felségének békeséges időben is minden esztendőben hússzor való százezer forintnál többet kell költeni a vigyázókra, ha csakugyan fogyatkozna, akar is ezekre gondot viselni.

Azért a magyarországi királynak olyannak kell lenni, a ki a magából oltalmazhassa országunkat, és keresztyén fejedelmek atyafiúságával oly erős légyen, hogy segítséget reménylhessen, ha a török reánk rohanna. Annakokáért, valaki Csehországot, Morvával és Silesiával és a mellett Austriát Stiriával és Carinthiával bírni fogja, úgy tetszik, hogy minékünk kénytelen ahoz fejünket hajtanunk. Mert, a mint mondám, noha Magyarországnak hossza messze terjedhet, de a széle igen kicsiny, és egyfelől német provinciákkal határos, másfelől a

törökökkel; lehetetlen, hogy Magyarország erejével a két hatalmas fejedelemség között megmaradhasson, hanem avagy pogány torkába kell esni, avagy a szomszéd keresztyén fejedelem szárnya alatt kell megnyugodni. Nem is tudom, ha a keresztyén szomszéd országok, melyek ennyi esztendő alatt ily sok költséggel és vérontással a török ellen oltalmazzák Magyarországot, látván azt, hogy az ő megmaradásoknak is bástyája a mi országunk, elszenvednék azt, hogy az ő fejedelmek elhagyattatnék.

Mivelhogy azért a felséges csehországi Ferdinánd király Csehországot Alsatiával, Morvával, Silesiával, Stiriával, Carinthiával, Carnioliával együtt bírja, s mindnyájan az austriai fejedelmek, nem időre s magtalan voltokra nézve, hanem az Istennek indításából, minden erősségeket, reménységeket, praetensiójokat jóakarattól ő felségének engedték, annakfölötte, mivelhogy ő felségének az atyja, Károly, magyarországi királynak, Vladislausnak leányától, Annától, született fia volt, és így genealógiáját Sz. István királyra fölviheti; végezésre, mivelhogy a hispániai és lengyel királynak, a florentiai és bavarai hercegnek és egy szóval az egész keresztyénségben lévő fejedelmeknek közel való atyafiúságában vagyon ő felsége: nem látok semmi okot, melyért ő felségét nem kellene a királyszékbe helyheztetni, sőt nemhogy kéretni kellene magunkat, de nagy gratiának kellene tartanunk, ha ő felsége ily bajos és költséggel járó országnak gondviselését föl vállalná. Csak egy akadékot hallok, hogy némelyek forgatnak, tudniillik a félelmet, szabadságunkban és törvényünkben meg ne bolygasson ő felsége. De az hiábavaló félelem: először, mert Csehországnak, Morvának, Silesiának sokképen több szabadsága vagyon a hit-dologban, hogysen Magyarországnak; mindazáltal; minthogy ezek az országok tudták ennek a fejedelemnek kegyelmes tekkéletességét és tekkéletes igazságát, semmiben efféle félelem miatt meg nem tartózkodtak. Másodsor, hiszen a koronázatkor a mi hazánknak és nemzetségünknek törvényeire és régi szabadságára azért esküszik meg ő felsége, hogy bátorságosok lehessünk szabadságunkban. Elvégzem azért, és azt *concludálom*, hogy a vármegye követeinek *speciális instructiót* kell adni, hogy *successornak* válasszák és megkoronázzák, előbb reá feleltetvén ő felségét, országunk szokása szerint, hogy országunknak régi szabadságaiban, törvényeiben és szokásaiban megtart minden rendeket.